ERICH MARIA REMARQUE

PĂMÂNTUL FĂGĂDUINȚEI

EDITURA VIVALDI

I30-31
R44

ERICH MARIA REMARQUE

PĂMÂNTUL FĂGĂDUINȚEI

În românește
de
Sanda MUNTEANU

C
BIBLIOTECA JUDEȚEANĂ
"GH. ASACHI"
IAȘI

738-688

Editura Vivaldi
București, 2001

IMPRIMERIA
ARTA GRAFICA
Calea Șerban Vodă 133, S. 4, Cod 70517, BUCUREȘTI
Tel.: 336 29 11 Fax: 337 07 35

Ilustrația copertei: Theodor PETROȘANU

DAS GELOBTE LAND von ERICH MARIA REMARQUE
Copyright © 1998 by the Estate of ERICH MARIA REMARQUE
Copyright © 1998 by VERLAG Kiepenheuer & Witsch, Köln

Toate drepturile asupra versiunii în limba română aparțin
Editurii VIVALDI

GENEZA ROMANULUI

NOTE EXPLICATIVE

„Se pare că drumul cu ambulanța îi epuizase ultimele forțe [ale lui Remarque] — un om bolnav de moarte, un om sfârșit se întorcea acasă. Când soția sa Paulette Remarque-Goddard și Rosa, care îi conducea gospodăria deja de 40 de ani, intrară seara, târziu, în camera lui, îl găsiră la masa de lucru: corecta romanul pe care îl terminase cu puțin timp înainte de îmbolnăvire. Cele două femei insistară ca el să se culce — știau că această activitate îl extenuează și bănuiau că nu va putea duce la capăt corectura."

Cu această relatare impresionantă despre autorul Remarque, posedat, până în ultima clipă, de activitatea sa scriitoricească, justifică Editura Droemer, într-o conferință de presă din 20 aprilie 1971, apariția în acea zi a unui ultim roman finisat al autorului, sub titlul *Umbre în paradis* (Schatten im Paradies). Iar fostul agent publicitar al lui Remarque, Felix Guggenheim, aduce presei următoarea completare:

„Remarque a lucrat și a șlefuit până în ultima clipă la

acest roman. Am găsit nu mai puțin de șase variante, din care s-a tipărit ultima."

Poezie și adevăr se împletesc în aceste declarații până la confuzie, pentru a justifica publicarea textului de către Editura Droemer. Fără îndoială că Remarque a lucrat cu puțin timp înainte de moartea sa, survenită la 25 septembrie 1970, la un roman; acest indiciu temporal „puțin timp înainte de moarte" este însă foarte relativ depinzând de starea sănătății lui Remarque în ultimele luni, ba chiar în ultimii ani de viață — un fapt rămas insuficient elucidat până în zilele noastre. În analiza sa detaliată a celor câteva mii de pagini de manuscris și tiposcripte ale proiectului din New York (publicat în Anuarul Erich Maria Remarque V/1995), Mark Wilhelm Küster a demonstrat că Remarque nu a lucrat nici la un text intitulat *Umbre în paradis* și nici la versiunea răspândită de Editura Droemer în lumea întreagă. Iar aceasta nu este „ultima din cele șase versiuni" — după cum afirmase Felix Guggenheim — ci prima și singura oarecum terminată din doar trei tentative ale lui Remarque de a înfățișa emigrația în Statele Unite.

În plus, „ultimul mare Remarque", cum îl prezentase Droemer, fusese supus de lectorul editurii unui număr considerabil de modificări și corecturi, mergând până la titlul *Umbre în paradis* care nu-i aparținea lui Remarque — iar toate aceste modificări fuseseră autorizate de Paulette Goddard care nu cunoștea limba germană. În postfața la ediția scoasă de Kiepenheuer & Witsch, Tilman Westphalen a evidențiat în mod amănunțit aceste intervenții, precum și critica aproape destructivă adusă romanului — un roman care se pare că a fost selectat de văduvă, agent și editură, din teancul de manuscrise lăsate de

Remarque, exclusiv din motive pecuniare, fiind apoi fasonat în vederea publicării.

Aceste constatări nu impietează asupra faptului că astăzi *Umbre în paradis* este socotit un „roman de Remarque" care face parte din operele sale complete, avându-și în continuare asigurat un public cititor în lumea întreagă. Istoria receptării unei lucrări nu poate fi revizuită ulterior.

Primele intenții de a concepe un text al cărui tematică să vizeze — în linii generale — New York-ul și scena emigrației au rădăcini exclusiv biografice. Originea lor o găsim în ședințele de psihoterapie pe care Remarque le urma, de la mijlocul anului 1950, cu psihanalista Karen Horney. Motivul crizei sufletești a lui Remarque este despărțirea de Natasha Paley-Wilson, după o relație de dragoste complicată și furtunoasă, bogată în momente de criză, dar totuși durabilă, care s-a întins pe o perioadă de zece ani (vezi vol. V: Însemnări zilnice 1941-1958). Karen Horney îl sfătuise pe Remarque să-și depășească depresia psihică scriind despre această relație; în consecință autorul concepe, în decursul anului 1950, planul de a scrie *Cartea N* (Das Buch N.). Nu se știe dacă la acest moment Remarque se gândise deja la un roman sau doar la un text mai scurt, cu nuanță autobiografică, deoarece în arhiva lăsată moștenire de autor la New York s-au găsit doar câteva note și însemnări zilnice, care provin fără nici un dubiu din perioada anterioară anului 1952.

Având în vedere că documentele lipsesc, nu se știe exact nici când Remarque a amplificat *Cartea N* dându-i dimensiunile unui „adevărat roman" cu personajul central *Natasha Petrovna* și când a adăugat, pe lângă compo-

nenta autobiografică, și motivul destinelor emigranților din S.U.A. Dar titlul acestui proiect de roman, definitivat în 1967, nu era *Umbre în paradis* ci *Intermezo la New York* (New York Intermezzo). Data 1967 rezultă dintr-un necrolog la moartea lui Remarque, apărut în ziarul *Welt am Sonntag* din 27 septembrie 1970, cu mult înainte de a fi fost vorba de un proiect de roman găsit în arhiva lăsată moștenire. Jurnalista Ingeborg Brandt, care îl vizitase pe Remarque de repetate ori la Porto Ronco, relatează sub titlul: „Moștenirea lui Remarque: un manuscris":

> El a lăsat pe biroul florentin în stil renascentist, din vila din Porto Ronco, lângă Ascona, manuscrisul (500 de pagini dactilografiate) ultimei sale cărți, a cărei redactare („cu un creion foarte ascuțit și cu radiera alături") o terminase, ce-i drept, în 1967. Dar ștergea mereu câte ceva sau adăuga ceva în plus, străduindu-se să găsească expresia cea mai potrivită, [...]

Nu poate fi vorba decât despre textul prelucrat mai târziu de editura Droemer și publicat sub titlul *Umbre în paradis*. Căci în afară de tentativa de a finisa piesa *Ultima stație* (Die letzte Station) (vezi vol. III: Note explicative), reiese din corespondența și Jurnalul anilor șaizeci că, după publicarea în 1962 a lucrării *Noaptea din Lisabona* (Die Nacht in Lissabon), nu a mai existat decât un singur proiect de roman (comp. vol. V): și anume planul lui Remarque de a relata despre trăirile prilejuite de cel puțin trei atacuri de cord și unul cerebral, precum și de *„marea depresie"* a anului 1964, care îi paralizase activitatea scriitoricească (vezi în vol. V: însemnarea din Jurnal, la 11.10.1964) într-un roman cu caracter autobiografic intitulat *Bolnavul* (Der Kranke); în legătură cu aceste planuri nu au rămas în arhiva lăsată moștenire decât câteva note și câteva pagini în manuscris. Obsesia morții care

poate fi reperată atât acolo, cât și în jurnal, precum și reevaluarea și reorientarea propriei concepții despre viață în urma acestei obsesii, își găsește expresia într-o notă găsită printre alte note referitoare la un nou proiect al romanului despre Natasha:

> *Totul a fost greșit. Trebuie să o iau de la început. Nu știm nimic despre moarte. Nimic decât o halucinație. Trăim de parcă am fi nemuritori. De aici pornește totul. Trebuie să reîncep să gândesc. Totul a fost o iluzie. Fals. Noi, toți, trebuie să regândim totul. Poate că este prea târziu. Am fi altfel dacă am ști, dacă am ști cu adevărat că urmează să murim. (În adâncul sufletului, totdeauna, mereu). Am fi mai buni! Ne conduc niște (zei) falși: ura, invidia, egoismul etc. — doar fiindcă noi credem cu toate acestea (nu credem!) că (nu) urmează să murim. O știm — dar așa cum știi câte ceva despre lună.*
>
> *Trebuie să o luăm de la capăt. Dar chiar dacă am vrea, avem încă foarte puțin timp. Și suntem deja atât de obosiți.*

Ce-i drept, această notă nu are o legătură directă cu romanul și cu o rescriere a sa, totuși trasează atmosfera specifică noii versiuni a romanului, pe care Remarque a început-o în 1968, așa cum reiese din scrisoarea adresată lui Hans Habe la 29 februarie 1968 (vezi vol. V):

> *Lucrez în fiecare zi, nu prea mult, dar în ritm constant. Din păcate (ca de obicei), prima versiune mi se pare mai bună decât a doua, la care lucrez acum. Asta creează, după cum știi și tu, fricțiunea necesară, ca să nu-i meargă omului prea bine.*

Remarque renunță la versiunea deja existentă — poate chiar terminată — a romanului *Intermezo la New York*, elimină amănuntele autobiografice — interesante, oricum, doar pentru cei inițiați — botezând-o pe protagonista feminină mai întâi *Luciana Coleman*, apoi *Maria*

Fiola (și preluând în felul acesta numele Fiola dat contelui și însoțitorului protagonistului *Kai* din *Popas la orizont*), mută centrul de greutate al textului pe problema nimicniciei și a morții și preconizează, cel mai târziu în septembrie 1968 (după cum reiese din transcrierea notițelor pe un plic ștampilat) un sfârșit tragic pentru protagonistul *Ludwig Sommer* (vezi notițele despre finalul romanului, în acest volum).

Maniera neobișnuită de lucru — vezi „Observațiile editoriale" — abordată de Remarque în cazul noii versiuni a *Pământului făgăduinței* demonstrează că autorul era în criză de timp. Dacă în romanele anterioare Remarque termina mai întâi o versiune înainte de a trece la corectarea ei, în cazul romanului *Pământul făgăduinței* el lucrează în paralel la mai multe părți ale textului, acestea având un stadiu diferit de finisare. La această manieră de lucru face referire însuși Remarque într-una dintre ultimele sale scrisori adresată traducătorului său, Denver Lindley, la 26 ianuarie 1970 (vezi vol. V):

> *Îmi este rușine că nu am răspuns la ultima ta scrisoare din toamna trecută! Dar am tot așteptat fiindcă am vrut să-ți scriu ceva mai definitiv despre carte. Din păcate, nu am avut o iarnă bună așa că a trebuit să-mi întrerup temporar activitatea. Chiar și acum, finalul romanului se află la o distanță destul de mare de mine — și nu îți pot spune despre carte mai multe decât ți-am spus ultima dată.*

Remarque schițase până atunci finalul romanului *Pământul făgăduinței* doar în notele sale: reîntoarcerea emigrantului *Sommer* în Germania, unde răzbună moartea tatălui său omorându-l pe ucigaș — o obligație care îl menținuse în viață, dar care avea să-l ducă și pe el la moarte, după cum arată notițele.

Eșecul, speranțele zadarnice ale emigranților că ar exista o cale de întoarcere, situarea lor între culturi, refuzul de a accepta că, o dată cu emigrarea, a avut loc o ruptură definitivă cu trecutul și cu vechea patrie — iată motivele care stau în centrul romanului *Pământul făgăduinței*; nu există cale de întoarcere, pământul făgăduinței a devenit, din speranță, o capcană din care nu te eliberează decât moartea.

Ba chiar mai mult decât atât: această *„a doua versiune"* (dacă punem la socoteală și primul proiect, cu *Luciana Coleman* ca personaj principal, am putea vorbi de a treia versiune) este în multe privințe legată de opera anterioară a lui Remarque și de conținuturile ei, fiind concepută ca o moștenire finală, definitivă. Acest lucru reiese nu numai din prezența la New York a lui *Ravic* din *Arc de Triomphe* (ca figură care străbate aproape toată opera literară a lui Remarque, începând cu romanul *Gam*, și chiar și corespondența cu Marlene Dietrich) ci și din reluarea aproape textuală, dar într-o formulă revizuită, a unor poziții anterioare ale autorului. Un exemplu în acest sens: în capitolul VII (pag. 162) *Sommer* reprezintă, în discuția cu *Hirsch* și *Ravic*, poziția politică a lui Remarque din anii cincizeci și de la începutul anilor șaizeci: și anume că războaiele vor avea loc în continuare din cauză că amintirile transfigurează războiul într-o aventură (comp. de ex. vol. IV: *Ochiul este un seducător periculos*):

> *„Fiindcă amintirile sunt un impostor romantic", am spus. „O sită care permite groazei să treacă printre ochiuri, dând-o apoi uitării și transformând-o într-o aventură. La nivelul amintirilor, fiecare este un erou. Doar morții ar putea să-și dea părerea asupra războiului; doar ei au participat cu adevărat la război. Dar morții trebuie să tacă."*

Sommer este imediat corectat de Ravic, în sensul notiței sus-citate a lui Remarque pe tema morții:

„Nimeni nu simte durerile celuilalt", spuse. „Asta este. Și nu simte nici moartea celuilalt. Fiecare își amintește, după scurt timp, doar că el personal a scăpat cu viață. Blestemata noastră de piele ne izolează și ne transformă în enclave egoiste. Voi ați trecut prin asta în lagăre; regretul după cei morți nu te împiedica să înfuleci bucățica de pâine pe care reușeai să pui mâna." Ravic ridică paharul: „În caz contrar, nici noi n-am putea bea acest coniac în timp ce crainicul grăsun de acolo sporovăiește despre pierderi omenești de parcă ar fi vorba despre cotlete de porc."

Sommer nu este, în *Pământul făgăduinței*, purtătorul de cuvânt al autorului, ci personajul prin care Remarque depășește concepții mai vechi și prefigurează altele noi. Credința în posibilitatea răzbunării, deci a reparației morale, îi dă lui *Sommer* puterea de a-și continua viața; o răzbunare pe care *Ravic* o pusese în aplicare, în *Arc de Triomphe*, omorându-l pe nazistul *Haake*, dar pe care reușise să o realizeze fără a schimba ceva și fără să fi avut nici un efect.

Arta ca o contrapondere a destinelor emigranților — și anume atât arta profanată în comerțul practicat de un *Reginald Black* cât și arta care oferă posibilitatea aprofundării contemplative — este un alt exemplu de depășire a unor poziții vechi ale autorului și de reformulare a celor noi. Etalonul îl găsim iar în *Arc de Triomphe* și, parțial, în *Iubește-ți aproapele* (Liebe Deinen Nächsten): Acolo, vizitarea Luvrului și mai ales contemplarea statuii Nike din Samothrake avea rolul de a consolida propriile poziții în timpul prigoanei, ca dovadă a culturii și umanitarismului emigrantului; în cazul lui *Ludwig Sommer*, muzeul

din Bruxelles și mângâiatul bronzurilor chinezești în bezna ascunzișului îndeplinește funcția de a salvgarda propria existență. În figura lui Durant II autorul demonstrează, în schimb, funcția contemplativă a artei în contrast cu evenimentele istorice sângeroase și cu nimicnicia existenței individuale: arta ca depozitară dezinteresată a frumosului în mijlocul unei lumi evaluate cu resemnare, ale cărei valori civilizatorii au fost înghițite de ororile celui de-al doilea război mondial, devenind contradictorii și grotești și nemaiputând fi recuperate.

Fără îndoială că romanul *Pământul făgăduinței*, rămas fragment, reprezintă un legat — dar în alt sens decât a vrut să acrediteze reclama făcută de Editura Droemer în 1971 pentru *Umbre în paradis*. În ciuda lungimilor, a repetițiilor și a caracterului fragmentar al unui text „neterminat" și în ciuda incertitudinii referitoare la desfășurarea acțiunii în capitolele următoare — care nu au mai apucat să fie redactate — *Pământul făgăduinței* reprezintă un legat al autorului Remarque, un comentar pe marginea operei întregii sale vieți, în pragul propriei morți iminente, sigure și acceptate în mod conștient; chiar și acest singur fapt justifică publicarea lui.

1

Am privit, timp de trei săptămâni, orașul care se întindea în fața mea, de parcă ar fi fost situat pe o altă planetă. Se găsea la o distanță mică, fiind separat de mine printr-o fâșie de mare îngustă pe care aproape că aș fi putut-o străbate înotând; dar orașul rămânea, cu toate acestea, inaccesibil, ca și cum ar fi fost încercuit de o armată de tancuri. Era apărat de cele mai puternice bastioane cunoscute în secolul al douăzecilea: ziduri formate din hârtii, din regulamente vizând pașapoartele și din legile inumane ale unei birocrații nepăsătoare. Mă aflam pe insula Ellis, în vara anului 1944, iar în fața mea se întindea orașul New York.

Insula Ellis era cel mai blând lagăr de internare din câte cunoscusem. Nu erai nici bătut și torturat, nici gazat sau obligat să muncești până te prăpădeai. Aveai parte chiar și de o hrană bună care nu costa nimic, și de paturi în care puteai dormi. Este adevărat că vedeai peste tot gardieni, dar aceștia te tratau aproape amical. Pe insula Ellis erau reținuți emigranții ale căror hârtii trezeau suspiciuni sau

nu erau chiar în ordine. Adică, în America nu era suficient să fii în posesia unei vize eliberate de un consulat european – înainte de a intra în țară, această viză trebuia verificată și confirmată încă o dată de către *Oficiul American pentru Imigrări* din New York. Abia după aceea ți se permitea intrarea în țară sau, dacă erai declarat persona non grata, riscai să fii expediat înapoi, cu primul vapor. Deși nici această expediere nu mai mergea acum atât de simplu ca mai demult. Europa se găsea în război, America se găsea în război, submarinele germane împânzeau Oceanul Atlantic și foarte puține vapoare de pasageri se mai încumetau să parcurgă rutele spre porturile europene. Acest fapt ar fi putut reprezenta o mică șansă pentru emigranții respinși – ei, care de ani întregi își contorizau viața doar în funcție de zile și săptămâni, ar fi putut nutri speranța că vor rămâne un timp mai îndelungat pe insula Ellis; dar circulau deja prea multe zvonuri de altă natură pentru a găsi o consolare în această perspectivă – zvonuri despre niște vase-fantomă încărcate cu evrei disperați, vase care rătăceau pe ocean deja de luni de zile, acostarea lor fiind refuzată de toate porturile. Unii emigranți văzuseră cu ochii lor, în dreptul insulei Cuba și a unor porturi sud-americane, mulțimea de fețe disperate ce țipau, cerând îndurare și înghesuindu-se lângă parapetele vapoarelor murdare, când acestea se apropiau de porturile închise – „olandezi zburători" deznădăjduiți ai epocii moderne, care încercau să scape de submarine și de cruzimea omenească, încărcături de cadavre vii și suflete damnate, a căror singură crimă era aceea de a fi oameni și de a se crampona de viață.

Se înregistra numărul obișnuit de șocuri nervoase. În mod ciudat, acestea se declanșau mai frecvent pe insula Ellis decât în lagărele de internare din Franța când trupele germane și *Gestapo*-ul[1] ajungeau la o distanță de doar câțiva kilometri. Probabil că în Franța fenomenul era condiționat de procesul de adaptare la pericolul iminent. Acesta era atât de mare încât împiedica izbucnirea crizelor de nervi; în timp ce aici, faptul că salvarea care păruse atât de sigură devenea deodată incertă, cauza o epuizare nervoasă favorizând crizele. În orice caz, însă, aici nu aveau loc tentative de sinucidere, ca în Franța, speranța fiind încă prea vie, chiar dacă era împănată de deznădejde. În schimb, descărcările nervoase puteau fi declanșate de un simplu interogatoriu luat de un inspector inofensiv – neîncrederea și vigilența din timpul anilor de pribegie se năruiau dintr-o dată, iar dubiile apărute instantaneu se transformau în panică la gândul că ai fi putut face o depoziție greșită. Ca de obicei, aceste prăbușiri nervoase surveneau mai frecvent la bărbați decât la femei.

Orașul, care era atât de aproape și totuși atât de departe, devenea o adevărată tortură, vederea lui te chinuia, te ademenea, te batjocorea, promitea multe și nu respecta nici o promisiune. Uneori semăna cu un monstru din pâclă pe care norii zdrențuiți și zgomotele vapoarelor îl înconjurau ca o hoardă de ihtiozauri din oțel; apoi, noaptea târziu se transforma într-un peisaj rece și alb, luminat de lună, cu sute de turle, un Babilon tăcut și fantomatic – în schimb seara, când era asaltat de iluminația artificială, devenea un covor sclipitor întins între orizonturi,

[1] *Gestapo* = prescurtare pentru „Geheime Staatspolizei" (Poliția Secretă de Stat) în perioada nazistă.

738.688

BIBLIOTECA JUDEȚEANĂ "GH. ASACHI" IAȘI

exotic și copleșitor după nopțile întunecate ale războiului din Europa. În asemenea momente, fugarii se sculau de multe ori, treziți de plânsetele, gemetele și țipetele celor adormiți, care erau bântuiți și în vise de *Gestapo*, jandarmi și călăii S.S.[1]; ei se opreau la ferestre, în grupuri mici, întunecate, murmurând ceva sau păstrând tăcerea și fixând cu ochii lor arzători panorama luminoasă feerică a pământului făgăduinței numit America, uniți printr-acel sentiment de fraternizare și solidaritate generat doar de nenorocire – niciodată de fericire.

Dispuneam de un pașaport german valabil încă patru luni. Era emis pe numele Ludwig Sommer fiind aproape autentic. Îl moștenisem de la un prieten, decedat cu doi ani în urmă la Bordeaux; având în vedere că înălțimea, culoarea părului și a ochilor se potriveau, fostul profesor de matematică și apoi falsificator de pașapoarte Bauer din Marsilia mă sfătuise să nu schimb numele din pașaport cu numele meu. Ce-i drept, printre emigranți găseai și litografi excepționali, care îi ajutaseră deja pe mulți transfugi lipsiți de acte să intre în posesia unei legitimații utilizabile; am urmat, cu toate acestea, sfatul lui Bauer și am renunțat la numele meu adevărat, din care, oricum, aproape că nu mai putea fi întrebuințat nimic. Dimpotrivă, el figura deja pe listele *Gestapo*-ului așa că era momentul să dispară complet. Astfel, pașaportul meu era aproape autentic – doar eu și fotografia reprezentam falsuri. Specialistul Bauer îmi explicase care sunt avantajele: un pașaport foarte contrafăcut, – chiar dacă falsificările

[1] *S.S* = Schutzstaffel, un fel de poliție militară în Germania nazistă

erau perfecte – nu rezista decât la un control superficial; odată ajuns într-un laborator de poliție mai bine dotat, își dădea în vileag tainele și mă păsteau închisoarea, extrădarea sau chiar ceva mai rău. În schimb verificarea unui pașaport veritabil cu un proprietar fals necesita mult mai mult timp; trebuia să ceri informații de la autoritatea care îl eliberase – lucru imposibil de realizat acum din cauza războiului, toate relațiile cu Germania fiind întrerupte. De atunci, experții te sfătuiau să-ți schimbi mai bine identitatea; ștampilele puteau fi copiate mai ușor decât numele. Singura neconcordanță din pașaportul meu era religia. Sommer fusese evreu; eu însă nu. După părerea lui Bauer, acest amănunt era neesențial.

— Dacă ar fi să ajungi în mâinile nemților, aruncă-ți pașaportul, mă povățui el. Deoarece nu ești circumcis, s-ar putea să te strecori cu un pretext oarecare și să nu fii trimis în camera de gazare – pe de altă parte, s-ar putea ca identitatea de evreu să-ți fie de folos în timpul fugii. Este adevărat că nu cunoști toate ritualurile iudaice, dar poți să te justifici spunând că atât dumneata cât și tatăl dumitale erați liber-cugetători.

Bauer a fost arestat cu trei luni mai târziu. Înarmat cu actele unui consul spaniol, Robert Hirsch încercase să-l scoată din închisoare. Prea târziu. Cu o seară înainte Bauer fusese transportat în Germania.

Pe insula Ellis am dat de doi emigranți pe care îi cunoșteam superficial de mai demult. Din când în când ne întâlnisem pe așa numita *Via Dolorosa*[1]. Această *Via Do-*

[1] *Via Dolorosa* = Drumul suferinței, calea suferinței

lorosa era ruta celor care se refugiau din fața regimului hitlerist. Ea ducea din Olanda, Belgia și din nordul Franței până la Paris; acolo se bifurca. O derivație mergea, prin Lyon, până pe coasta Mării Mediterane; cealaltă prin Bordeaux, Marsilia și peste Pirinei până în Spania și Portugalia, la portul Lisabona. Primise acest nume de la emigranții plecați din Germania. Aceștia nu fugeau doar de *Gestapo*-ul lui Hitler, ci trebuiau să se ascundă și de jandarmii țărilor în care căutau adăpost. Cei mai mulți dintre ei nu dispuneau nici de acte valabile nici de vize. Dacă erau prinși de jandarmi erau arestați, întemnițați și extrădați. Multe țări dădeau însă dovadă de clemență și nu-i trimiteau în Germania; căci acolo s-ar fi prăpădit în lagărele de concentrare. Deoarece doar puțini refugiați reușiseră să intre în posesia unor pașapoarte valabile, majoritatea se afla într-un refugiu continuu. În lipsa documentelor, nu puteau nici să muncească legal. Cei mai mulți erau prin urmare înfometați, năpăstuiți și însingurați, iată din ce cauză denumiseră ruta peregrinării lor *Via Dolorosa*. Punctele de popas erau oficiile poștale din orașe și zidurile albe de pe străzi. La oficiile poștale sperau să găsească, la *poste restante*, vești de la rude și prieteni. Zidurile și casele de pe traseu erau ziarele lor. Puteai găsi acolo însemnări, făcute cu cretă sau cărbune, de către cei rătăciți care se căutau unii pe alții, precum și avertismente, sfaturi, strigăte în gol, într-o perioadă de indiferență și nepăsare generală, care va fi urmată în curând de epoca inumanității: războiul, în decursul căruia *Gestapo*-ul și jandarmii vor acționa de multe ori mână în mână.

Pe unul dintre emigranții de pe insula Ellis îl întâlnisem la granița elvețiană, unde funcționarii de la vamă ne alungaseră, într-o noapte, de patru ori în Franța. De acolo, însă, grănicerii francezi ne expediau iar înapoi. Noaptea era foarte rece și, în cele din urmă, Rabinowitz și cu mine reușisem să-i înduplecăm pe elvețieni să ne bage la închisoare. Închisorile din Elveția erau încălzite; ele treceau drept un adevărat paradis și am fi fost bucuroși să putem petrece întreaga iarnă acolo; dar elvețienii erau oameni pragmatici. După scurt timp, ne făcură vânt, prin Tessin, în Italia, unde ne-am despărțit. Ambii imigranți aveau rude în America, iar acestea se obligaseră să preia garanția pentru întreținerea celor doi. Din care cauză, după câteva zile, amândoi au fost eliberați de pe insula Ellis. La plecare, Rabinowitz mi-a promis că se va interesa, la New York, de cunoștințele întâlnite pe *Via Dolorosa*. Nu mi-am făcut mari speranțe. Era o promisiune de tipul acelora date uitării în clipa când ajungeai în libertate.

De fapt, nu mă simțeam disperat. Cu câțiva ani în urmă mă obișnuisem, într-un muzeu din Bruxelles, să stau ore în șir liniștit, fără să intru în panică. Reușeam atunci să mă transpun într-o stare de inerție aproape vecină cu autosugestia. În felul acesta ieșeam oarecum din mine însumi, suportând mai ușor orele de așteptare îndelungată și încordată, deoarece, până la urmă, acestea păreau – printr-o ciudată disociere schizofrenică – să nu mă mai privească pe mine. În consecință, nu mă mai simțeam apăsat de singurătatea cămăruței minuscule, lipsită de lumină, în care am stat ascuns timp de câteva luni. Directorul muzeului mă adăpostise acolo când *Gestapo*-ul începuse să scotocească Bruxelles-ul în căutarea emigranților. Îl vedeam doar seara și dimineața, pentru o clipă; căci

îmi aducea ceva de mâncare; seara, după ce muzeul se închidea, îmi dădea drumul să ies. În timpul zilei încăperea era zăvorâtă, iar cheia era la director. Firește că trebuia, atunci când auzeam pe cineva trecând pe coridor, să-mi înăbuș tusea, strănutatul și orice mișcare care ar fi făcut zgomot. Nu era nimic complicat în asta, dar iritarea nervoasă cauzată de teamă s-ar fi putut transforma, la început, ușor în panică, dacă ar fi apărut cu adevărat un pericol iminent. Iată de ce, pentru a dispune oarecum de o rezervă spirituală, am mers mai departe decât ar fi fost necesar și am început să fac abstracție de ceasul meu, așa încât la un moment dat nu mai știam dacă este zi sau noapte, mai ales duminicile, când directorul nu venea la muzeu; dar în curând a trebuit să renunț la acest exercițiu. Căci eram pe punctul de a-mi pierde ultimul rest de echilibru și de a mă apropia prea tare de mlaștinile autosacrificării. Oricum, nu mai aveam mult până a ajunge acolo. Ceea ce m-a salvat a fost speranța că mă voi putea răzbuna – nu încrederea în viață.

O săptămână mai târziu am fost acostat de un om uscățiv, cu o înfățișare cadaverică. Purta o geantă verde, din piele de crocodil, semănând cu unul din avocații ce bântuiau, ca niște ciori, prin sala mare în care ne petreceam ziua.

— Sunteți Ludwig Sommer?

M-am uitat neîncrezător la el. Vorbise în limba germană.

— De ce? l-am întrebat.

— Nu știți dacă sunteți Ludwig Sommer? Bărbatul izbucni într-un râs concrănitor. Avea niște dinți mari, neobișnuit de albi, iar fața sa era cenușie, șifonată.

Între timp ajunsesem la concluzia că nu aveam nici un motiv să-mi ascund numele.

— Ba știu foarte bine, am răspuns, dar nu știu din ce cauză vă interesează pe dumneavoastră.

Omul clipi de câteva ori ca o bufniță:

— Vin din partea lui Robert Hirsch, declară în cele din urmă.

Mi-am ridicat, surprins, privirile.

— Din partea lui Hirsch? Robert Hirsch?

Omul dădu din cap:

— Cine altcineva?

— Dar Robert Hirsch a murit, am spus.

Omul mă privi perplex:

— Robert Hirsch este la New York, adăugă apoi. Nu au trecut nici două ore de când am vorbit cu el.

Am scuturat din cap:

— Este imposibil. trebuie să fie vorba despre altcineva. Robert Hirsch a fost împușcat la Marsilia.

— Nici vorbă! Robert Hirsch m-a trimis să vă ajut, să vă scot de aici.

Nu l-am crezut. M-am temut că este o capcană pe care mi-o întindeau inspectorii.

— Dar de unde știe că sunt aici? am întrebat.

— Unul pe care îl cheamă Rabinowitz i-a dat telefon și i-a spus că sunteți aici.

Omul scoase din buzunar o carte de vizită:

— Sunt Levin de la *Levin și Watson*. Avocați. V-am convins? Sunteți al dracului de neîncrezător. De ce? Aveți chiar atâtea de ascuns?

Am respirat adânc. Acum îl credeam.

— Dar în toată Marsilia circula zvonul că Hirsch a fost împușcat de *Gestapo*, am spus.

— Marsilia! replică Levin cu un ton disprețuitor. Aici suntem în America!

— Oare suntem într-adevăr? M-am uitat la sala cu ferestre zăbrelite și la emigranți. Levin scoase iarăși un hohot de râs croncănitor.

— După câte văd, v-ați păstrat umorul. Domnul Hirsch ne-a comunicat deja câteva date despre dumneavoastră. Ați fost împreună într-un lagăr de internare în Franța? Este adevărat?

Am dat afirmativ din cap. Era doar pe jumătate adevărat; Hirsch petrecuse doar o oră în lagăr. Venise travestit în ofițer S.S. și îi ceruse comandantului francez să-i predea doi emigranți politici din Germania, căutați de *Gestapo*. Cu această ocazie mă observase și pe mine; nu știuse că mă aflu în lagăr. Fără a clipi din ochi, ceruse să fiu și eu predat. Comandantul, un rezervist anxios, care se săturase de mult de toate, insistase doar să primească o confirmare scrisă, oficială. Hirsch i-o dăduse; avea întotdeauna asupra sa hârtii false și autentice, in blanco. Apoi salutase cu salutul hitlerist, ne încărcase în automobilul său și o luase din loc. Cei doi politici fuseseră arestați cu un an mai târziu; căzuseră într-o cursă întinsă de *Gestapo* la Bordeaux.

— Da, este adevărat, am declarat. Aș putea să văd și eu materialul pe care vi l-a dat Hirsch?

Levin ezită o clipă, apoi spuse:

— Da, firește. Dar de ce?

Nu am răspuns nimic. Voiam să văd dacă declarațiile lui Robert coincideau cu cele date de mine inspectorilor. Am citit documentul cu atenție, apoi l-am înapoiat.

— Este corect? întrebă Levin încă o dată.

— Da, am spus uitându-mă în jurul meu. Toate păreau

să se fi schimbat dintr-o dată. Nu mai eram singur. Robert Hirsch trăia. O voce pe care o crezusem amuțită pentru totdeauna mi se adresase. Toate erau acum altfel. Nimic nu părea încă pierdut.

— Câți bani aveți? întrebă avocatul.

— O sută cincizeci de dolari, am replicat prudent.

Levin își clătină capul pleșuv:

— Cam puțin... chiar și pentru o viză scurtă, de vizită, pentru a pleca apoi mai departe, în Mexic sau Canada. Dar asta s-ar mai putea aranja. Mă înțelegeți?

— Nu. Ce să fac în Mexic sau Canada?

Levin își arătă iar dinții de cal:

— Nimic, domnule Sommer. Important este să reușesc să vă aduc deocamdată la New York. Cel mai simplu ar fi să cerem o viză de tranzit pentru o perioadă scurtă. O dată intrat în țară, vă puteți îmbolnăvi. Inapt de călătorie. Și putem repeta cererea. Situația se poate schimba. Deocamdată important este să intrăm cu un picior! Acum mă înțelegeți?

— Da.

O femeie trecu, plângând, pe lângă noi. Levin scoase din buzunar o pereche de ochelari cu ramă neagră, din corn, și se uită după ea:

— Nu poate fi ușor să stai aici, spuse.

Am ridicat din umeri:

— Ar putea să fie și mai rău.

— Mai rău? Cum așa?

— Mult mai rău, am adăugat. S-ar putea să fii aici și să suferi de un cancer gastric. Sau s-ar putea ca Ellis Island să se afle în Germania, și s-ar putea ca tatăl tău să fie răstignit în fața ta pentru a smulge de la tine informații.

Levin se holbă la mine:

— Aveți o fantezie cât se poate de macabră, observă apoi.

Am scuturat din cap:

— Nu, am spus, am trecut însă prin experiențe cât se poate de macabre.

Avocatul scoase o batistă mare, colorată, și își suflă nasul, ca o trompetă. Apoi împături cu grijă batista și o vârî în buzunar.

— Ce vârstă aveți?

— Treizeci și doi.

— Și de când v-ați refugiat?

— De aproape cinci ani.

Nu era adevărat. Îmi începusem băjenia de mai demult; dar Ludwig Sommer, al cărui pașaport îl dețineam, se refugiase doar în 1939.

— Evreu?

Am dat afirmativ din cap.

— Nu prea aveți figură de evreu, declară Levin.

— Poate. Dar aveți impresia că Hitler, Goebbels, Himmler și Heß au o înfățișare foarte ariană?

Levin izbucni iarăși în râsul său croncănitor:

— Nu, zău că nu! În fond este indiferent. De ce v-ați da drept evreu dacă nu ați fi? Mai ales în ziua de astăzi. Nu-i așa?

— Poate că da.

— Ați stat într-un lagăr de concentrare german?

— Da, am răspuns fără chef. Patru luni de zile.

— Aveți documente în acest sens? întrebă Levin cu un fel de aviditate.

— Nu am primit nici un document. Am fost eliberat, iar mai târziu am fugit.

— Păcat! Am fi putut profita acum de ele.

M-am uitat la Levin. Îl înțelegeam foarte bine, dar îmi repugna să fac o afacere din asta. Totul fusese mult prea îngrozitor. Atât de îngrozitor, încât îmi dădeam silința să refulez totul. Nu să uit; doar să-mi neutralizez amintirile până în momentul când voi avea nevoie de ele. Nu aici, pe insula Ellis – în Germania.

Levin își deschise geanta și scoase din ea câteva foi de hârtie.

— Iată și ceea ce domnul Hirsch mi-a predat în materie de dovezi și declarații ale unor oameni care vă cunosc. Toate sunt deja certificate de notar. Adică de partenerul meu, Watson, ca să fie mai comod. Vreți să le vedeți și pe acestea?

Am scuturat din cap. Cunoșteam aceste declarații încă de la Paris. Robert Hirsch era un maestru în acest domeniu. Nu voiam să le văd acum. În mod ciudat aveam senzația că, deși această zi fusese atât de fericită, trebuia să las ceva și pe seama hazardului. Orice emigrant m-ar fi înțeles imediat. Cei ce sunt mereu în situația de a lupta contra unor șanse de o sută la unu, vor, tocmai de aceea, să-i dea și norocului posibilitatea de a intra în acțiune. Ar fi fost absurd să încerc să-i explic lui Levin așa ceva.

Mulțumit, avocatul băgă hârtiile înapoi în geantă.

— Iar acum mai trebuie să găsim pe cineva care să depună pentru dumneavoastră o garanție că, în timpul șederii aici, nu veți cere să fiți întreținut de stat. Cunoașteți pe cineva?

— Nu.

— Poate că Robert Hirsch cunoaște pe cineva?

— Asta nu o știu eu.

— Va găsi pe cineva, spuse Levin cu un ton ciudat de încrezător. Este un om foarte priceput în acest domeniu.

Unde veți locui la New York? Domnul Hirsch propune Hotelul *Rausch*. Și el a locuit mai demult acolo.

Am păstrat un moment tăcerea.

— Domnule Levin, am început apoi, vreți să spuneți că o să scap într-adevăr de aici?

— De ce nu? Păi, de aceea sunt aici.

— Credeți cu adevărat că va fi așa?

— Firește că da. Dumneavoastră nu?

Am închis ochii o clipă.

— Ba da, am spus apoi. Și eu cred.

— Păi atunci? Nu este voie să ne pierdem niciodată speranța. Sau emigranții nu gândesc așa?

Am scuturat din cap.

— Ei, vedeți? Să nu ne pierdem niciodată speranța... un vechi și foarte sănătos principiu american! Mă înțelegeți?

Am dat din cap. Nu aveam nici un chef să-i explic acestei progenituri inocente a unui stat de drept cât de distructivă putea fi speranța. Era în stare să macine puterea de rezistență a unei inimi slăbite, întocmai cum loviturile greșite subminează rezervele unui boxer pe cale de a pierde competiția. Am văzut mult mai mulți oameni prăpădindu-se din cauza speranțelor înșelate decât din cauza resemnării liber consimțite, în care toate forțele se concentrau în vederea supraviețuirii, nemairămânând loc pentru nimic altceva.

Levin își închise geanta.

— Voi depune acum aceste hârtii la inspectori. Revin peste câteva zile. Capul sus! O să fie totul bine. Apoi adulmecă puțin: Ce miros rău! Ca într-un spital prost dezinfectat.

— Miroase a sărăcie, a autorități publice și a deznădejde, am spus.

Levin își scoase ochelarii și se frecă la ochi.

— Deznădejde? întrebă cu ironie. Are miros?

— Sunteți un om fericit dacă nu știți atâta lucru, am replicat.

— Na, na; o luați cam de departe când vorbiți despre noțiunea de fericire.

Nu am mai răspuns nimic; nu avea nici un sens să-i explic că niciodată nu o poți lua de suficient de departe și că și în asta rezidă taina supraviețuirii. Levin îmi întinse o mână mare, osoasă. Voiam să-l întreb cam cât o să mă coste toată povestea, dar am tăcut. Exista riscul de a pune prea multe întrebări și de a rata în felul acesta totul. Levin fusese trimis de Hirsch, era suficient atât.

M-am ridicat și m-am uitat după avocat. Încă nu reușeam să dau crezare asigurărilor lui că totul va merge bine. Aveam prea multă experiență în această privință și mă fripsesem deja de multe ori la degete. Am simțit totuși o stare de agitație care se intensifica și pe care nu o mai puteam ține sub control. Nu mă gândeam doar la faptul că Robert Hirsch era la New York, că era în viață; mai era ceva – un element căruia îi opusesem, cu câteva minute înainte, rezistență, încercând să-l resping cu acea aroganță determinată de nenorocire: și anume o speranță disperată. Iată că se înfiripase pe nesimțite, ițindu-se în această clipă – o speranță sălbatică, bizară, nejustificată, o speranță anonimă, aproape lipsită de țel, dirijată doar de năzuința spre o libertate nebuloasă; dar o libertate pentru ce? În ce direcție? Cu ce obiectiv? Nu știam nici eu. Era o speranță nedefinită, care îmi răscolea, fără să vreau, eul într-un imbold vital atât de primitiv încât aproape că nu mai avea deloc de-a face cu mine. Ce se alesese de resemnarea mea? Ce se alesese de neîncre-

derea mea? Ce se alesese de superioritatea mea căznită, elaborată cu atâta trudă? Nu știam nici eu.

M-am întors și am zărit-o în fața mea pe femeia care plângea adineauri. Ducea de mână un copil cu părul roșu, care mânca o banană.

— Ce-ați pățit? am întrebat-o.

— Nu vor să-mi dea viză de intrare pentru copil, șopti.

— Dar de ce?

— Ei spun că ar fi... Ezită o clipă. Este înapoiat mintal, explică apoi în pripă. Dar își va reveni! După toate prin care am trecut! Nu este idiot! Este doar înapoiat! Își va reveni! Are nevoie de timp! Nu este bolnav psihic! Dar ăia de acolo nu vor să creadă!

— L-a consultat și un medic?

— Nu știu.

— Trebuie să cereți să-l vadă un medic. Un medic specialist. Vă va ajuta.

— Cum să pretind să vină un medic specialist? murmură femeia. Sunt un om sărac.

— Trebuie să cereți. Așa ceva este posibil aici.

Băiețașul adună cojile bananei pe care o mâncase și le vârî în buzunarul pantalonilor.

— Este atât de ordonat, murmură mama. Vedeți cât de ordonat este? Cum să fie nebun?

M-am uitat la băiat. Nu părea să audă ce spune mamă-sa. Buza inferioară îi atârna, el se scărpina în capul acoperit cu un păr învăpăiat. Soarele se reflecta în ochii săi, de parcă aceștia ar fi fost din sticlă.

— De ce nu vor să-i dea viză de intrare? murmură mama. Doar este și mai sărac decât ceilalți.

Nu aveam ce răspunde.

— Dau multora viză, am continuat în cele din urmă. Aproape tuturor. În fiecare dimineață sunt eliberați câțiva. Trebuie să aveți răbdare.

M-am disprețuit pe mine însumi pentru aceste cuvinte. Îmi dădeam seama că încercam să mă eschivez în fața acestor ochi care se uitau la mine disperați, de parcă eu aș fi fost în situația de a da sfaturi. Dar nu știam ce sfat să-i dau. Mi-am băgat, jenat, mâna în buzunar, am scos niște bani și i-am pus în mânuța băiatului care părea foarte impasibil:

— Uite, cumpără-ți ceva cu ei!

Era vechea superstiție a emigranților; încercarea de a mitui destinul printr-un gest absurd. Mi-a fost, imediat după aceea, rușine. Un gest umanitar meschin în schimbul libertății mele, m-am gândit. Și acum ce mai urmează? Oare speranța va fi însoțită de sora ei geamănă coruptă, adică de teamă? Și de fiica ei și mai abjectă. Adică de lașitate?

N-am dormit bine în noaptea următoare. Am rămas multă vreme la fereastra dincolo de care pâlpâiau și sclipeau luminile New York-ului, gândindu-mă la viața mea ratată. Spre dimineață un om bătrân suferi un colaps. Umbre agitate se foiau în jurul patului său. Cineva căuta nitroglicerină. Bătrânul își pierduse cutia cu medicamente.

— Nu cumva să se îmbolnăvească, șopteau aparținătorii. Dacă se îmbolnăvește, suntem pierduți! Mâine dimineață trebuie să fie pe picioare! Dar nu găseau cutia; un turc melancolic, cu o mustață mare, le veni în ajutor. În ziua următoare bătrânul reuși să se târască iarăși până în sala comună.

2

Avocatul reapăru după trei zile...

— Arătați mizerabil, necheză. Ce s-a întâmplat cu dumneavoastră?

— Speranța, am replicat cu ironie. Îl doboară pe om mai ușor decât nenorocirea. Ar trebui să știți atâta lucru, domnule Levin.

— Lăsați-mă în pace cu bancurile dumneavoastră de emigrant! Nu aveți nici un motiv să fiți deprimat. Vă aduc noutăți.

— Ce fel de noutăți? am întrebat precaut. Mă temeam încă să nu se fi descoperit vreo neregulă legată de pașaportul meu.

Levin rânji arătându-și toți dinții uriași. Râdea prea des, îmi trecu prin minte. Prea des pentru un avocat.

— Am găsit un girant pentru dumneavoastră, îmi explică. Pe cineva care să gireze că nu veți pretinde subvenții de la stat. Un sponsor! Ei, ce aveți de spus?

— Hirsch? am întrebat neîncrezător.

Levin scutură din capul său plesuv.

— Hirsch nu dispune de bani suficienți pentru așa ceva. Îl cunoașteți pe bancherul Tannenbaum?

Am tăcut. Nu știam ce să spun.

— Poate că da, am spus

— Poate că da? Ce înseamnă „poate"? Încetați cu eschivele! Trebuie să-l cunoașteți! Din moment ce garantează pentru dumneavoastră!

Un stol de pescărușI trecu deodată, țipând, prin fața ferestrelor, zburând deasupra luciului ușor agitat al mării. Nu-l cunoșteam pe bancherul Tannenbaum. Nu cunoșteam pe nimeni în New York, cu excepția lui Robert Hirsch. Presupuneam că el aranjase totul. Întocmai ca afacerile din Franța, în calitate de consul spaniol.

— Probabil că îl cunosc, am spus. Întâlnești atâția oameni în timpul refugiului; se mai întâmplă să le uiți numele.

Levin îmi aruncă o privire sceptică:

— Chiar și numele lui Tannebaum?

Am râs:

— Firește, și al lui Tannebaum. De ce nu? Cu atât mai mult al lui Tannebaum! Cui îi place să-și amintească, în ziua de astăzi, de Crăciunul german?[1]

Levin își suflă nasul borcănat:

— În realitate, nu are nici o importanță dacă îl cunoașteți sau nu. Important este să gireze pentru dumneavoastră! Și o face!

Apoi își deschise geanta. Câteva ziare căzură din ea. Levin mi le oferi:

— Ziarele de dimineață! Le-ați citit deja?

— Nu.

— Cum? Încă nu? Aici nu există ziare?

— Ba da. Dar astăzi nu le-am citit încă.

— Ciudat! Ai crede că tocmai dumneavoastră vă repeziți în fiecare zi la ele. Cei de aici nu procedează așa?

[1] „Tannenbaum" înseamnă, în limba germană, „pom de Crăciun".

— Ba probabil că da.

— Nu și dumneavoastră?

— Nu, eu nu. Nici nu cunosc suficient de bine limba engleză.

Levin scutură din cap.

— Sunteți un om ciudat!

— S-ar putea să fiu, am spus.

Am renunțat să-i explic acestui amator de răspunsuri directe că nu eram ahtiat să aflu ultimele noutăți de pe front atâta vreme cât rămâneam închis aici. Mult mai important pentru mine era să nu-mi epuizez rezervele sufletești precare prin emoții inutile. Dacă i-aș fi mărturisit că citesc, în schimb, în timpul nopții, o antologie de poezie germană pe care o cărasem de-a lungul întregii *Via Dolorosa*, ar fi văzut probabil în mine un bolnav psihic și ar fi renunțat să-mi susțină cauza.

— Mulțumesc foarte mult, am spus luând ziarele.

Levin scotoci iar prin geantă:

— Iată și două sute de dolari pe care mi i-a dat domnul Hirsch pentru dumneavoastră, îmi explică. Un acont al onorariului meu.

Scoase patru bacnote, le grupă în formă de evantai, ca la jocul de cărți, apoi le vârî înapoi.

M-am uitat la bani.

— Domnul Hirsch v-a dat banii numai ca acont al onorariului dumneavoastră? am întrebat.

— Nu tocmai, dar cred că nu aveți nimic împotrivă dacă îi păstrez, nu-i așa? Levin zâmbi din nou, de data aceasta nu numai cu toți dinții și cu toate ridurile, ci și cu urechile. Acestea se mișcau ca urechile unui elefant. Doar nu vreți să lucrez pentru dumneavoastră pe gratis? întrebă cu o voce blândă.

— Desigur că nu. Dar nu dumneavoastră mi-ați spus că suma de o sută cincizeci de dolari, pe care o posed, este prea mică pentru a primi permisiunea de a intra în America?

— Nu și în cazul în care aveți un sponsor! Tannenbaum a schimbat radical situația.

Levin radia. Radia în asemenea măsură încât mă așteptam acum la un asalt și asupra celor o sută cincizeci de dolari ai mei. Am hotărât să-i apăr cu dinții și cu gheare le până în clipa când voi vedea în pașaportul meu ștampila cu viza de intrare în America. Levin părea să-mi fi ghicit gândurile.

— Merg acum să depun hârtiile acestea la inspectori, declară sec. Dacă totul decurge normal, peste câteva zile vine partenerul meu, Watson. Dânsul va aranja restul.

— Watson? am întrebat.

— Da, Watson, răspunse.

— Dar de ce Watson? am întrebat bănuitor.

Spre marea mea uimire, Levin păru jenat:

— Familia lui Watson este americană de generații întregi. Americană get beget, îmi explică. A sosit în țară o dată cu *Mayflower*[1]. În America asta echivalează cu un titlu de noblețe. O prejudecată nevinovată care trebuie exploatată. Mai ales în cazul dumneavoastră. Mă înțelegeți?

— Înțeleg, am spus surprins. Probabil că Watson nu era evreu. Înseamnă că dădeai și aici de așa ceva.

— Watson conferă întregii situații cadrul optim, mai spuse Levin cu demnitate, adăugând: Și pentru eventuale alte cereri, de mai târziu. Apoi se ridică și îmi întinse mâna osoasă.

[1] Vasul cu care aproximativ 100 de puritani au venit în 1620 din Anglia debarcând în Massachusetts.

— Cu bine! În curând sunteți în New York!

Nu am răspuns. Persoana lui îmi displăcea din toate punctele de vedere. Îmi aveam superstițiile mele, întocmai ca toți cei ce trăiau de pe urma hazardului; iată de ce consideram de rău augur siguranța cu care anticipa viitorul. O făcuse din prima zi, când mă întrebase unde voi locui la New York. Nu era bine să le pui emigranților asemenea întrebări, aducea ghinion. Constatasem de atâtea ori, că se întâmpla tocmai contrarul. Iar Tannenbaum – ce fel de poveste ciudată și dubioasă mai era și asta? Încă nu eram convins că era adevărată. Acest avocat pusese imediat gheara și pe banii trimiși de Robert Hirsch! Cu siguranță că nu asta fusese intenția lui Hirsch! Două sute de dolari! O avere! Îmi trebuiseră doi ani ca să-i economisesc pe cei o sută cincizeci ai mei. Poate că, la proxima ocazie, Levin îi va cere și pe aceștia! Singurul lucru care mă liniștea era că, totuși, Robert Hirsch o trimisese la mine pe această hienă cu prea mulți dinți.

Hirsch era singurul Macabeu autentic pe care îl cunoșteam. Apăruse într-o bună zi în Provence, la scurtă vreme după încheierea armistițiului din Franța, dându-se drept viceconsul al Spaniei. Își procurase de undeva un pașaport diplomatic pe numele lui Raul Tégner și afișa o atitudine foarte insolentă. Nu știa nimeni în ce măsură pașaportul era autentic. Se presupunea că îl obținuse cu ajutorul mișcării de rezistență din Franța. Hirsch însuși nu trăda nici un amănunt, dar toată lumea știa că, în timpul carierei sale meteorice, lucrase și pentru Rezistența franceză. În orice caz dispunea de o mașină cu număr spaniol și cu însemnele „corp diplomatic", purta haine

elegante și avea suficientă benzină într-o perioadă când aceasta devenise o raritate. Era clar că nu ar fi putut obține toate acestea fără ajutorul Rezistenței. Hirsch transporta pentru ei arme, manifeste și mici pamflete pe câte două pagini. Era tocmai perioada când, nesocotind convențiile referitoare la ocuparea parțială a Franței, germanii făceau incursiuni în teritoriul neocupat pentru a aresta emigranți. Hirsch încerca să salveze pe cine putea. Îl ajutau mașina, pașaportul și cutezanța sa. Dacă era supus unui control, exploata la maximum faptul că era cică reprezentantul unui dictator care întreținea relații de prietenie cu Germania. Deci trăgea un perdaf serios patrulelor, referindu-se la imunitatea sa diplomatică și amenințând imediat cu Franco și relațiile acestuia cu Hitler. Patrulele germane preferau să-l lase în pace decât să dea de bucluc. Din cauza spiritului lor înnăscut de subordonare, soldații manifestau respect față de titulatură și pașaport, iar supușenia mergea mână în mână cu teama de răspundere, mai ales la gradele inferioare. Dar chiar și oamenii S.S.-ului își pierdeau aplombul dacă Hirsch se rățoia la ei. Acesta profita de sentimentul de frică pe care orice dictatură îl inoculează chiar și în rândul propriilor cadre, datorită faptului că noțiunile de drept devin labile deci periculoase până și pentru adepți, dacă aceștia nu cunosc la perfecție dispozițiile aflate în continuă fluctuație. În felul acesta, Hirsch trăgea foloase de pe urma lașității care, împreună cu brutalitatea, sunt consecința logică a unei dictaturi.

Hirsch deveni, timp de câteva luni, o adevărată legendă pentru emigranți. Le salvă câtorva dintre ei viața,

cu ajutorul unor documente in blanco pe care le obținuse de undeva, completându-le la nevoie. Astfel că mulți oameni reușiseră să scape trecând Pirineii, deși erau căutați de *Gestapo*. Alții își găseau un ascunziș în mânăstiri din provincie până sosea momentul să fie expediați mai departe. Pe doi izbuti să-i elibereze din arest și să-i scape. Transporta baloturi întregi de literatură a Rezistenței, și anume aproape pe față, în mașina sa. Pe vremea aceea mă scosese și pe mine, împreună cu alți doi deținuți politici, din lagărul de internare – de data aceasta travestit în ofițer S.S. Toată lumea credea că o asemenea campanie singulară contra tiraniei nu putea să se termine decât cu o moarte violentă. La un moment dat nu se mai auzi nimic despre el. Se zvonea că fusese executat de *Gestapo*. Ca de obicei, se găsiră și oameni care susțineau că asistaseră la arestarea sa.

După eliberarea mea din lagărul de internare îl întâlnisem de repetate ori și am petrecut multe seri împreună, stând de vorbă până spre dimineață. Hirsch era revoltat la culme văzând că evreii erau vânați de germani ca niște iepuri și că acceptau, fără a opune nici o rezistență, să fie înghesuiți cu miile în vagoanele supraaglomerate care îi duceau în lagărele morții. Nu reușea să înțeleagă de ce evreii nu făceau aproape niciodată măcar o încercare de a se împotrivi și de a se apăra, murind resemnați, fără ca cel puțin o parte dintre ei, conștientă că oricum soarta îi este pecetluită, să se răzvrătească și să cauzeze moartea câtorva dintre torționari. Știam amândoi, că motivele nu trebuie căutate în noțiunile superficiale de frică, ultimă speranță deznădăjduită sau chiar lașitate – ba chiar dimpotrivă; căci era nevoie de mai mult curaj să mori resemnat decât să lovești într-o ultimă tentativă de imitare

a răzbunării teutonice. Dar, cu toate acestea, pe Hirsch îl enerva cumplit această resemnare devenită atavică de două mii de ani, de pe vremea Macabeilor. Iată de ce își ura propria națiie, manifestând, în același timp, față de ea o înțelegere generată de o dragoste îndurerată. Războiul său individual contra terorii nu avea deci doar motive umanitare; era și o rebeliune împotriva sa însuși.

Am luat ziarele aduse de Levin. Nu înțelegeam prea bine limba engleză, așa că nu le puteam citi decât cu mare efort. Un sirian îmi împrumutase, pe vapor, o gramatică engleză scrisă în limba franceză și mă inițiase un timp în tainele limbii; la eliberarea sa, îmi dăruise cartea, iar eu continuam să o studiez. Pronunția mi-o însușeam, de bine de rău, cu ajutorul unui gramofon adus pe insula Ellis de către o familie de emigranți polonezi. Aceasta dispunea de aproximativ o duzină de discuri, care conțineau un curs de limba engleză. Gramofonul era instalat, de dimineață în sala mare, și toți membrii familiei se adunau într-un colț, unde făceau exerciții de limba engleză. Ascultau cu evlavie și atenție vocea lentă, saturată, a crainicului care relata încet despre viața unei familii englezești fictive, Brown; aceasta avea o casă, o grădină, fii și fiice care frecventau școala și își făceau lecțiile, în timp ce domnul Brown mergea cu bicicleta la birou, iar doamna Brown stropea florile, prepara mâncarea, purta un șorț și avea părul negru. Emigranții deznădăjduiți participau zi de zi, cu nesaț, la această viață tihnită, gurile lor se deschideau și se închideau în ritmul crainicului, ca la un film dat cu încetinitorul; de jur împrejur se adunau și alți emigranți încercând să profite și ei. Când se lăsa întunericul

aveai impresia că te afli pe malul unui eleșteu cu crapi bătrâni care ieșeau încet la suprafață căscându-și și închizându-și gurile în așteptarea hranei.

Firește că existau și oameni care vorbeau fluent englezește. Părinții lor avuseseră prevederea de a-i pune să învețe engleza în liceele reale, în loc de greaca și latina predate în gimnazii. Aceștia deveniseră „profesori" foarte căutați și făceau de multe ori exerciții cu ceilalți, care stăteau aplecați deasupra ziarelor încercând să silabisească și folosind comunicatele despre exterminările în masă pentru a învăța cifrele – zece mii de morți, douăzeci de mii de răniți. În felul acesta, catastrofa unei lumi întregi era redusă, pentru o clipă, la dimensiunile unei ore de predare de la școală, în care elevii se străduiesc să-l pronunțe corect pe *th* din *thousand*[1]. Cunoscătorii îl repetau mereu, cu multă răbdare – acest sunet dificil *th* care nu exista în limba germană și a cărui pronunțare eronată îl trăda imediat pe străin –*th* ca în *thousand, fifty thousand*[2] morți la Berlin, la Hamburg, până când unul dintre cei prezenți pălea dintr-o dată, se înneca, ieșea din rolul de elev și murmura speriat:

— Hamburg? Mama mea locuiește încă la Hamburg!

Nu-mi dau seama ce fel de accent mi-am însușit pe insula Ellis; dar cu timpul a început să-mi repugne faptul că războiul era transformat în material didactic pentru o clasă de începători. Preferam să mă întorc la idiotenia gramaticii mele și să învăț că Charles purta un basc

[1] O mie (în engl.)
[2] Cincizeci de mii (în engl.)

verde, că surorii sale care avea doisprezece ani, îi plăceau prăjiturile și că bunica mergea încă la patinaj. Aceste considerații profunde, ieșite din capetele unor dascăli de mult dispăruți creau cel puțin o enclavă idilică mică și banală în mijlocul lecțiilor sângeroase din ziare. Oricum, era foarte deprimant să-i vezi pe refugiați cum se rușinau, și trebuiau să se rușineze de propria lor limbă maternă, cum se chinuiau să se servească, și când vorbeau între ei, de o engleză stâlcită, nu numai ca să o învețe, ci și ca să se descotorosească până și de ultimul vestigiu adus cu ei de dincolo de ocean: adică de limba ucigașilor în masă. Cu două zile înainte de eliberare am constatat lipsa volumului de poezii lirice germane. Îl uitasem în sala mare și l-am regăsit la closet, rupt în zdrențe și murdărit. Mi-am zis că așa îmi trebuia; lirica mirobolantă din carte reprezenta aici o batjocură la adresa suferințelor cauzate acestor oameni de aceeași Germanie.

Watson, partenerul lui Levin, își făcu într-adevăr apariția peste câteva zile. Era un om impozant, cu o față latră, cărnoasă și o mustață albă, scurtă. După cum bănuisem, nu era evreu și nu avea nimic din curiozitatea lui Levin, dar nici din inteligența sa. Nu vorbea nici germana, nici franceza; în schimb avea gesturi mari și un surâs nătâng, liniștitor. Ne-am înțeles după cum s-a putut. Nu-mi puse nici o întrebare, ci mă rugă, cu o mișcare imperială a mâinii, să aștept, în timp ce el intră la inspectori.

Dintr-o dată se auziră niște zgomote înăbușite care veneau dinspre secția pentru femei. Apărură gardienii. Femeile stăteau adunate în cerc în jurul uneia care zăcea pe jos, gemând.

— Ce s-a întâmplat? l-am întrebat pe un bătrân; acesta intrase în grabă la femei și se întorcea acum înapoi. A făcut iarăși cineva o criză de nervi?

Omul scutură din cap:

— Se pare că o femeie a fost cuprinsă de durerile facerii.

— Ce? Un copil? Aici?

— Așa se pare. Aș fi curios să știu ce părere au inspectorii. Bătrânul râse sec.

— O naștere prematură! explică o femeie îmbrăcată într-o bluză de catifea roșie. Vine cu o lună înainte de termen. Nu-i de mirare, după atâta agitație.

— S-a născut deja? am întrebat.

Femeia mă privi cu o superioritate ironică:

— Firește că nu! Sunt doar durerile premergătoare. Poate să mai dureze ore întregi.

— Dar copilul va fi american, dacă se naște aici? întrebă bătrânul.

— Ce altceva? observă femeia în bluză roșie.

— Vreau să spun aici, în insula Ellis. Asta este doar zona de carantină, nu este încă America. America este dincolo.

— Si aici suntem tot în America! declară femeia cu un ton peremptoriu. Gardienii sunt americani! Inspectorii de asemenea!

— Ar fi norocul mamei, adăugă bătrânul. Căci ar avea un aparținător american: pe copilul ei! Ar obține mai ușor viza de intrare. Emigranții care au rude în America obțin viza. Bătrânul se uită îngrijorat în jur, apoi rânji jenat.

— Dacă nu va fi american, va fi primul cetățean universal autentic, am spus.

— Al doilea, replică bătrânul. Pe primul l-am întâlnit în 1937 pe un pod care lega Austria de Cehoslovacia.

Emigranții germani fuseseră alungați de polițiștii amblor țări și ajunseseră pe acest pod. Nu mai puteau fugi nici spre dreapta, nici spre stânga; poliția bara cele două ieșiri de pe pod. Emigranții rămaseră timp de trei zile pe graniță. O femeie născu un copil.

— Și ce s-a întâmplat cu el? întrebă, interesată, femeia cu bluză roșie.

— A murit înainte ca între cele două țări să izbucnească un război din cauza lui, răspunse bătrânul. Asta s-a întâmplat în epoca mai umană dinaintea alipirii Austriei la Germania, adăugă apoi ca o scuză. Mai târziu i-ar fi omorât pe amândoi, ca pe niște mâțe.

L-am văzut pe Watson ieșind din birou. În costumul său cadrilat, de culoare deschisă, îi depășea în înălțime, ca un uriaș, pe refugiații care stăteau ghemuiți la ieșire. M-am dus repede spre el. Îmi simțeam dintr-o dată inima bătând cu putere. Watson îmi făcu semn cu pașaportul meu.

— Ați avut noroc, declară. Se pare că o femeie a fost cuprinsă de durerile facerii; asta i-a zăpăcit total pe inspectori. Iată viza de intrare.

Am luat pașaportul. Mâinile îmi tremurau:

— Pentru cât timp? am întrebat.

Watson începu să râdă:

— Inițial au vrut să vă dea doar patru săptămâni, viză de tranzit; dar până la urmă ați primit viză de turist pentru două luni. Puteți să-i mulțumiți femeii care naște. Am impresia că au vrut să scape cât mai repede atât de mine cât și de dumneavoastră. A fost deja chemată o barcă cu motor pentru femeie. Va fi transportată la spital.

Putem să profităm și noi de această barcă. Ei, ce ziceți de toate astea?

— Sunt liber?

— Firește că da! Pentru următoarele două luni, după care vom încerca o nouă formulă.

— Două luni! am spus. O veșnicie!

Watson își scutură creștetul leonin:

— Nu este o veșnicie! Două luni! Ar fi mai bine să începem de pe acum să chibzuim asupra pașilor următori.

— După ce ajung acolo, am ripostat. Nu acum!

— Bine! Dar nu așteptați prea mult. Deocamdată, câteva cheltuieli; transportul, taxa de viză și încă niște mărunțișuri. În total cincizeci de dolari. Ar fi mai bine să rezolvăm totul aici, pe loc. Restul onorariului îl plătiți după ce vă adaptați la noua viață.

— Cât este restul?

— O sută de dolari. Foarte puțin. Nu suntem neomenoși.

Nu am răspuns nimic. Singura mea dorință era să părăsesc cât mai repede această sală! Să părăsesc insula Ellis! Mă temeam că, în ultima clipă, ușa de la biroul inspectorilor s-ar putea deschide ca să mă cheme înapoi. Mi-am scos rapid portofelul subțirel si am luat din el cincizeci de dolari. Nu mai aveam decât nouăzeci și nouă; și o datorie de o sută de dolari. Probabil că voi ajunge în servitute eternă la acești avocați, mi-a trecut prin minte. Dar îmi era indiferent; un val de nerăbdare vibrantă, nestăpânită, dădea la o parte toate celelalte considerente.

— Putem pleca? am întrebat.

Femeia cu bluză roșie începu să râdă:

— Până la nașterea copilului ar mai putea trece ore întregi! Ore întregi! Dar ăștia de acolo habar n-au. Inspec-

torii ăștia! Știu ei tot ce vrei, dar asta nu o știu! Și mă voi feri să-i lămuresc. Fiecare nenorocit care scapă de aici reprezintă o speranță pentru noi ceilalți. Nu-i așa?

— Așa este, am confirmat. Am văzut doi oameni sprijinind-o pe femeia care urma să nască.

— Putem merge și noi cu ei? l-am întrebat pe Watson.

Acesta dădu afirmativ din cap. Femeia în bluză de catifea îmi strânse mâna. Și bătrânul veni la mine și mă felicită. Apoi am ieșit afară. La ieșire a trebuit să-mi prezint pașaportul. Polițistul mi l-a restituit imediat. „Noroc!" îmi ură și el dându-mi mâna. Era pentru prima dată în viața mea că un polițist dădea mâna cu mine și îmi ura noroc. Efectul asupra mea a fost cât se poate de ciudat – de-abia acum m-am convins că sunt liber.

Am fost încărcați într-o barcă cu motor asemănătoare unei șalupe. Femeia gravidă zăcea în spate, între doi infirmieri; Watson cu mine și cu câțiva emigranți puși în libertate ocupam locurile din față. Gemetele femeii erau acoperite de zgomotul motorului și al sirenelor vapoarelor din jurul nostru. Vântul și soarele aruncau din toate părțile reflexe tremurătoare asupra bărcii, așa încât aceasta părea să plutească între cer și apă. Nu m-am uitat înapoi. Strângeam, în buzunar, pașaportul lipindu-l de trup. Zgârie-norii din Manhattan luau proporții uriașe înălțându-se spre cerul orbitor. Călătoria nu dură decât câteva minute.

La acostare, unul dintre emigranții eliberați izbucni în lacrimi. Era un bărbat cu picioare subțiri și o pălărie

demodată, de velur verde, pe cap. Îi tremura mustața, el îngenunche și își înălță brațele într-un gest lipsit de semnificație. Era emoționant și în același timp ridicol în lumina puternică a dimineții. Soția sa, o femeie mică, zbârcită și negricioasă, îl ridică supărată:

— Îți murdărești hainele! Și nu le ai decât pe acestea!

— Suntem în America! murmură el.

— Da, suntem în America, răspunse femeia cu o voce stridentă. Dar Josef unde este? Și Samuel unde este? Unde sunt amândoi? Miriam unde este? Unde sunt cu toții? Noi suntem în America, repetă. Dar ceilalți unde sunt? Ridică-te și ai grijă de haine!

Apoi se uită la noi cu niște ochi de gândac, inexpresivi și imobili:

— Noi suntem în America! Dar ceilalți unde sunt? Copiii noștri unde sunt?

— Ce spune? întrebă Watson.

— Este bucuroasă că a ajuns în America.

— Cred și eu. Pământul făgăduinței! Și dumneavoastră sunteți bucuros, nu-i așa?

M-am uitat de jur împrejur. Pe străzi părea să se desfășoare o bătălie între mașini. Nu mai văzusem niciodată atâtea în același loc. De când începuse războiul, în Europa circulau puține automobile; nu mai exista benzină.

— Dar soldații unde sunt? am întrebat.

— Soldații? De ce?

— Păi și America se află în război!

Watson afișă un zâmbet larg:

— Războiul se poartă în Europa și în Pacific, explică binevoitor. Nu aici. În America nu este război. Aici domnește pacea.

Uitasem complet acest amănunt. Inamicul se afla de

cealaltă parte a lumii. Granițele de aici nu trebuiau apărate. Aici nu se trăgea. Nu existau nici ruine. Nici bombe. Nici distrugeri.

— Pace, am spus.

— Altfel decât în Europa, nu-i așa? întrebă Watson plin de mândrie.

— Cu totul altfel, am aprobat.

Watson arătă spre o stradă laterală:

— Iată o stație de taxiuri. Iar peste drum oprește autobuzul. Doar nu vreți să mergeți pe jos?

— Ba da. Aș vrea să merg pe jos. Am fost atâta timp lipsit de libertate.

— Oh, da! Ei bine, cum doriți. De altfel, la New York omul nu se poate rătăci. Aproape toate străzile sunt numerotate. Foarte practic.

Străbăteam orașul ca un băiețaș de vreo cinci ani – cam la acest nivel ajungeau cunoștințele mele în materie de limbă engleză. Treceam printr-o ploaie strălucitoare de zgomote, cuvinte, vehicule, râsete și țipete, prin freamătul incitant al vieții, un freamăt care nu mă privea încă, dar îmi biciuia simțurile ca o vijelie. Înțelegeam doar gălăgia, nu și sensul ei, după cum înțelegeam lumina, dar nu-mi dădeam seama în ce fel ia naștere și nici din ce cauză există. Cutreieram un oraș unde fiecare ins părea să fie un Prometeu necunoscut, care făcea gesturi cunoscute într-un mod necunoscut, pronunțând cuvinte cu care nu știam ce să fac. Totul putea include o puzderie de ipostaze ce nu îmi erau accesibile deoarece nu stăpâneam limba. Era altfel decât în țările europene unde exista o singură tâlcuire ce îmi era cunoscută. Aici aveam impre-

sia că mă aflu pe o scenă circulară uriașă, unde trecătorii, chelnerii, șoferii și vânzătorii jucau o piesă inteligibilă, o piesă în mijlocul căreia mă aflam și eu fiind în același timp exclus din ea, din cauză că nu înțelegeam nimic. Mi-am dat seama că trăiesc un moment unic, un moment ce nu se va repeta niciodată. Mâine deja voi fi devenit și eu o fărâmă integrată în acest întreg, ba chiar mai repede, astăzi, după ce voi fi ajuns la hotel; căci va reîncepe lupta, necesitatea de a mă ascunde, de a înșela, de a mă târgui – tot tacâmul acela de jumătăți de adevăruri, din care era formată viața mea de toate zilele. În schimb acum, în acest moment, orașul îmi oferea chipul său frenetic, gălăgios, străin și indiferent, fără a mă fi asimilat încă, păstrându-și de aceea claritatea, obiectivitatea, vitalitatea și în același timp transparența, ca un filigran, ca un chivot strălucitor și plin de vigoare. Mi se părea că însuși timpul s-a oprit pentru un minut în loc, într-o cezură necunoscută, în care totul era posibil, puteai lua orice hotărâre, lucrurile nu se mai supuneau forței gravitației, erau lipsite de direcție, iar tu aveai latitudinea să alegi: vrei să te prăbușești în abis sau nu.

Străbăteam foarte încet orașul plin de vuiete; îl vedeam și nu-l vedeam. Fusesem atâta vreme preocupat doar de dorința primitivă de a supraviețui, fusesem atâta vreme convins că, ignorând viața altcuiva, o protejez pe a mea. Fusesem dominat de instinctul brutal de a supraviețui, asemănător celui ce se manifestă la un naufragiu înainte de a se dezlănțui panica și se axează pe un singur obiectiv: să nu îți pierzi viața. Acum însă, în această oră neobișnuită, simțeam că viața s-ar putea iarăși deschide în fața mea ca un evantai, că ar putea re-

dobândi dimensiunea viitorului, chiar dacă pentru o perioadă scurtă; și că, o dată cu viitorul, ar putea reînvia și trecutul, cu izul său de sânge și moarte. Intuiam vag că acest trecut m-ar putea nimici, dar nu voiam să mă gândesc la asta – nu în această oră când savuram vitrinele eclatante și mirosul sălbatic al libertății, învălmășeala de oameni străini și agitația amiezei, gălăgia anonimă, nesațul și lumina mirifică – nu în această oră în care rătăceam, ca un călător nelegitim, între două lumi, fără să fac parte deocamdată nici din una nici din cealaltă; de parcă aș fi vizionat un film prevăzut cu o bandă sonoră greșită, din care răzbătea mai mult decât doar o stare surprinzătoare de vrajă generată de lumini și culori, de imposibilitatea de a înțelege ceva și de iluzoria siguranță puerilă pe care ți-o conferă faptul că nu înțelegi nimic. Aveam senzația că viața însăși avea să-și redeschidă porțile în fața mea, după o îndelungată izolare dictată de necesități imuabile, adresându-mi iar chemări și întrebări, dându-mi posibilitatea să văd și să înțeleg, ca să depășesc mlaștina sufocantă a aducerilor aminte și să întrezăresc o vagă, mică, insesizabilă speranță. Dar exista așa ceva? mă întrebam privind fascinat spre un magazin uriaș și deschis, plin de automate de joc din crom strălucitor, în care se auzeau zornăituri și se aprindeau lumini colorate – oare ar putea să se întâmple așa ceva? Oare încă nu era totul secătuit și atrofiat, oare supraviețuirea s-ar mai putea transforma în viață adevărată? Oare ar fi posibil un nou început? Oare ai putea să o iei iar de la capăt, să retălmăcești iar totul, întocmai ca limba asta nouă care se înalță deocamdată în fața mea, necunoscută dar plină de sensuri absconse? Oare așa ceva ar putea deveni realitate fără să însemne o trădare și o crimă la adresa celor morți, care nu vor să fie dați uitării?

Mi-am continuat drumul străbătând străzile prevăzute cu numere în loc de denumiri; acestea deveneau tot mai înguste și mai murdare; în cele din urmă am descoperit pe o casă puțin mai retrasă numele hotelului *Rausch*. Poarta avea ornamente din imitație de marmură, unul din ele fiind deteriorat. Am intrat și m-am oprit. Orbit de lumina puternică de afară nu am reușit să zăresc decât un fel de tejghea, câteva mobile de pluș roșu și un balansoar, din care se ridică o umbră asemănătoare unui urs.

— Sunteți Ludwig Sommer? întrebă ursul în limba franceză.

— Da, am răspuns surprins. De unde știți?

— Robert Hirsch ne-a comunicat că veți sosi în zilele acestea. Mă numesc Vladimir Meukoff. Sunt manager, chelner-șef și factotum.

— Ce bine că vorbiți franțuzește! În caz contrar ar fi trebuit să rămân mut, ca un pește.

Meukoff îmi strânse mâna.

— Se zice că peștii sunt cozeuri renumiți sub apă, declară. Orice altceva dar nu muți. Rezultatul celor mai recente cercetări. Puteți vorbi și nemțește.

— Sunteți german?

Pe fața lată a lui Meukoff înfloriră o mulțime de riduri.

— Nu. Sunt o relicvă rămasă din nenumărate revoluții. Acum sunt american. Mai de demult am fost ceh, rus, polonez, austriac, în funcție de puterea care a ținut sub ocupație mica localitate de baștină a mamei mele. Am fost chiar și german în timpul ocupației germane. Păreți însetat. Doriți o vodcă?

Am ezitat o clipă, gândindu-mă la suma mică de bani de care dispuneam.

— Cât costă o cameră la dumneavoastră? am întrebat.

— Cea mai ieftină, doi dolari pe noapte. Este doar o cămăruță mică. Meukoff se duse la tabloul pentru chei: Fără nici un lux. Dar baia se găsește pe același coridor.

— O iau. Costă mai puțin dacă o închiriez pentru o lună?

— Cincizeci de dolari; patruzeci și cinci achitați în avans.

— Bine.

Meukoff zâmbi ca un pavian foarte bătrân:

— Vodca se bea la încheierea târgului. În contul hotelului. De altfel, producție proprie. Dar foarte bună.

— Și noi am preparat odată vodcă în Elveția: jumate-jumate, cu un vin din muguri de coacăze pe o bucată de zahăr, am replicat. Un farmacist ne-a pus la dispoziție alcoolul. În felul acesta vodca ne-a costat mult mai puțin decât cel mai ieftin rachiu. Ce vremuri fericite, în iarna lui 42!

— La închisoare?

— La închisoarea din Bellinzona. Din păcate doar o săptămână. Din cauza trecerii frauduloase a graniței.

— Muguri de coacăze, spuse Meukoff plin de interes. Minunată idee! Dar de unde să procuri muguri de coacăze la New York?

— Oricum, gustul lor aproape că nu se simte, am răspuns. Ideea a fost a unui rus alb. Vodca asta este excelentă.

— Îmi pare bine. Jucați șah?

— Ca la închisoare. Nu este un șah de performanță. Șah de refugiați, ca să te mai gândești și la altceva.

Meukoff dădu din cap.

— Există și șahul lingvistic, spuse. Se practică mult aici. Șahul te concentrează la un nivel atât de abstract, încât poți învăța ușor gramatică engleză în timpul jocului. Să vă arăt acum camera.

Cămăruța era mică, nu prea luminoasă și dădea spre curtea din spate. Am achitat cei patruzeci și cinci de dolari și mi-am depus valiza. Camera avea o lampă de tavan din fier forjat și o veioză mică, verde. Am încercat lampa; putea fi lăsată aprinsă în timpul nopții. Asta m-a liniștit. De la perioada petrecută în muzeul din Bruxelles detestam să dorm pe întuneric total. Apoi mi-am numărat banii. Nu-mi dădeam seama cât puteai trăi, la New York, din patruzeci și nouă de dolari, dar problema nu mă preocupa. Se întâmplase de multe ori să nu posed decât o părticică infinit mai mică din suma asta. Cât timp ești în viață, nimic nu este iremediabil pierdut, așa îmi spusese răposatul Sommer – al cărui pașaport îl dețineam – cu scurt timp înainte de a muri; ciudat, cât de greșite și în același timp corecte puteau fi spusele sale.

— Iată și o scrisoare de la Robert Hirsch, îmi spuse Meukoff când am coborât. Nu știa precis când veți sosi. Ar fi mai bine să-l căutați spre seară. În timpul zilei lucrează... ca aproape toată lumea de aici.

Muncă, m-am gândit. Legală! Ce fericire! Dacă aș găsi și eu așa ceva! Nu cunoșteam decât munca în ascuns, munca la negru, sub amenințarea continuă a poliției.

3

L-am căutat deja la ora prânzului. Nu voiam să mai aștept. Am dat de o prăvălioară cu două vitrine în care erau expuse aparate de radio, fiare de călcat electrice, uscătoare de păr, mixere și fierbătoare electrice; metalul și cromul străluceau peste tot – dar ușa prăvăliei era încuiată. Am așteptat câtva timp; apoi mi-a trecut prin minte că Robert Hirsch se dusese probabil să ia masa. M-am întors, cam decepționat. Am simțit dintr-o dată și eu o senzație acută de foame. M-am uitat descumpănit în jurul meu. Voiam să mănânc ceva, dar fără să cheltuiesc mulți bani. La colțul cel mai apropiat am zărit o prăvălie care semăna cu o farmacie. Irigatoare, flacoane cu apă de colonie și reclame pentru aspirină împodobeau vitrina; dar prin ușa deschisă am văzut un fel de bar în fața căruia ședeau oameni care mâncau. Am intrat.

— Ce doriți? mă întrebă, nerăbdător, un băiat îmbrăcat în alb, care stătea în spatele tejghelei.

În prima clipă nu am găsit nici un răspuns. Era pentru prima dată că trebuia să comand ceva, în America. Am arătat spre farfuria vecinului meu.

— Hamburger? lătră băiatul.

— Hamburger, am răspuns uimit. Nu mă așteptasem

ca primul cuvânt rostit de mine în limba engleză să fie un cuvânt german.

Hambugerul era mustos și bun. Am consumat și două chifle. Băiatul lătră iarăși ceva. Nu am înțeles nimic din stacato-ul lui; am observat că vecinul meu mânca acum înghețată. Am arătat iarăși spre farfuria lui. Nu mai mâncasem de ani de zile înghețată. Dar băiatul nu părea să se mulțumească cu atât; căci îmi indică un tabel mare, atârnat în spatele său, și lătră și mai tare.

Vecinul se uită la mine. Avea o chelie și o mustață de morsă.

— Ce fel de înghețată? mă întrebă încet, de parcă s-ar fi adresat unui copil.

— Obișnuită, am răspuns ca să scap.

— Au aici patruzeci și două de feluri de înghețată, îmi explică.

— Cum?

Omul arătă spre tabel:

— Alegeți una.

Am descifrat cuvântul „fistic". La Paris, vânzătorii ambulanți de covoare vindeau sâmburi de fistic în cafenele. Nu știam cum este înghețata de fistic.

— Fistic, am spus. Și nucă de cocos.

Am achitat totul și am ieșit, încet, afară. Era pentru prima dată că mâncasem într-o farmacie.

În drum spre ieșire am trecut pe lângă tejghelele pentru rețete și medicamente. Puteai cumpăra și mănuși de cauciuc, cărți și peștișori de aur. Ce țară! m-am gândit când am ajuns iar în stradă. Patruzeci și două soiuri de înghețată, război, dar nu zăreai nici un soldat.

M-am întors la hotelul *Rausch*. Am recunoscut deja de la distanță fațada deteriorată, din marmură; în această ambianță străină, ea mi-a apărut ca un fel de patrie temporară. Vladimir Meukoff nu era nicăieri. Nu era nimeni aici. Hotelul părea părăsit. Am trecut printr-un holișor cu mobile de pluș și câțiva palmieri amărâți, în glastre mari. Nici acolo nu era nimeni. Mi-am luat cheia, am urcat în cameră și m-am întins pe pat, așa îmbrăcat cum eram, ca să dorm puțin. Când m-am trezit nu mi-am dat seama unde mă aflu. Visasem – un vis apăsător, scârbos. În cameră plutea un amurg trandafiriu. M-am sculat și m-am uitat pe fereastră. Doi negri cărau afară tomberoanele cu gunoi. Unul dintre capace căzu, zdrăngănind, pe pardoseala de ciment. Acum îmi aminteam ce visasem. Sperasem că aceste imagini nu mă vor urmări și dincolo de ocean. Am coborât la recepție. Meukoff era acolo. Ședea la masă, alături de o doamnă bătrână, foarte delicată, și îmi făcu un semn cu mâna. M-am uitat la ceas. Era timpul să merg la Robert Hirsch. Dormisem mai mult decât intenționasem.

Un ciorchine de oameni se îmbulzeau la intrarea în magazinul lui Robert Hirsch. M-am gândit la un accident sau la poliție; era totdeauna primul lucru care îți trecea prin minte. M-am înghesuit în grabă printre oameni, apoi am auzit o voce foarte puternică. În vitrină erau montate trei megafoane, iar ușa magazinului era deschisă. Vocea venea din megafon. Prăvălia era cufundată în întuneric; nu era nimeni înăuntru.

Deodată l-am zărit pe Hirsch. Era afară, printre oamenii care ascultau. I-am recunoscut imediat capul pre-

lung, acoperit cu un păr roșcat. Nu se schimbase deloc.

— Robert, am spus încetișor, stând în spatele lui și încercând să acopăr vocea puternică, întreită, care răzbătea din megafoane. Dar nu mă auzi.

— Robert! am strigat. Robert!

Se întoarse. Expresia feței sale se schimbă:

— Ludwig! Tu? Când ai sosit?

— Azi dimineață. Am fost deja aici; n-am găsit însă pe nimeni.

Ne-am strâns mâinile.

— Bine că ai sosit, spuse. Al dracului de bine, Ludwig! Credeam deja că ai murit.

— Și eu am crezut același lucru despre tine, Robert. Toată Marsilia vuia de această veste. Au existat oameni care susțineau chiar că au văzut cum ai fost executat.

— Palavre colportate de emigranți, râse Hirsch. Să știi că trăiești mai mult dacă se aude mereu că ai murit. Bine că ești aici, Ludwig. Apoi arătă spre bateria întreită de megafoane, din vitrină. Roosevelt! spuse. Vorbește salvatorul tău. Să-l ascultăm.

Am dat din cap. Oricum vocea puternică, amplificată, acoperea orice emoție. Nici nu eram obișnuiți cu așa ceva. De-a lungul *Viei Dolorosa* pierdeai atât de des urma cuiva, regăsindu-l apoi sau nemaiîntâlnindu-l niciodată, încât rămâneai rezervat sau tăcut, de parcă ai fi avut de-a face cu evenimente cotidiene. Unii mureau, alții erau înhățați sau se reîntâlneau la un moment dat. Suficient că erai încă în viață. Adică suficient în Europa, mi-a trecut prin minte. Aici situația era alta. Mă simțeam totuși tulburat; - în plus, nu înțelegeam aproape nimic din discursul președintelui.

Mi-am dat seama că nici Hirsch nu era foarte atent. Îi

observa pe oamenii din fața vitrinei. Cei mai mulți stăteau destul de indiferenți și ascultau; unii făceau diferite comentarii. O femeie grasă, cu un munte de bucle blonde în creștetul capului, râse disprețuitor, se strâmbă, ridică degetul spre cap, apoi plecă legănându-se din șolduri.

— *They should kill that bastard*[1]! mormăi, alături de mine, un om într-o jachetă de sport cadrilată.

— Ce înseamnă „kill"? l-am întrebat pe Hirsch.

— A ucide, îmi explică zâmbind. A omorî. Ar trebui să știi atâta lucru.

În această clipă megafoanele amuțiră.

— Acesta este motivul pentru care ai dat drumul la toate aparatele? am întrebat. Ca mijloc de educație forțată în sensul toleranței?

Hirsch dădu din cap:

— Vechea mea marotă, Ludwig. Nu pot încă renunța la ea. Dar este fără speranță. Pretutindeni.

Oamenii se împrăștiară rapid. Rămăsese doar bărbatul în jachetă de sport.

— De fapt, în ce limbă vorbiți? mârâi. În germană?

— În franceză, replică Hirsch liniștit; în realitate, vorbiserăm nemțește. Limba aliaților dumneavoastră!

— Halal să le fie de aliați! De dragul lor suntem în război. Este vina lui Roosevelt.

Omul se îndepărtă.

— Mereu aceeași poveste, spuse Hirsch. Xenofobia este simptomul evident al primitivismului. Apoi se uită la mine: Ai mai slăbit, Ludwig! Și ai îmbătrânit. Credeam

[1] Ar trebui s-o omoare pe lepădătura asta! (în engl.)

că ai murit! Ciudat, că te gândești imediat la moarte dacă nu afli multă vreme nimic despre cineva. Doar nu suntem încă atât de bătrâni!

Am început să râd.

— Totul din cauza blestematei de vieți pe care o ducem, Robert.

Hirsch avea aproximativ vârsta mea. Treizeci și doi de ani; dar părea mult mai tânăr.

De asemenea, era ceva mai scund și mai slab decât mine.

— Eram convins că și tu ai murit, am spus.

— Eu însumi am răspândit acest zvon ca să pot scăpa mai ușor, replică. Era momentul suprem să dispar!

Am intrat în prăvălia în care la radio se transmitea acum o reclamă suculentă pentru un cimitir: „Teren uscat, nisipos", am reușit să înțeleg. „Priveliște admirabilă!". Hirsch închise aparatul și scoase dintr-un frigider mic pahare, cuburi de gheață și o sticlă.

— Ultimul rest de absint, îmi explică. Este chiar momentul potrivit să-l începem.

— Absint? am întrebat. Veritabil?

— Nu, nu este veritabil. Surogat, ca toate celelalte. *Pernod*. Dar încă de la Paris. *Salute*[1], Ludwig! Fiindcă suntem încă în viață!

— *Salute*, Robert! Detestam *Pernod*-ul; avea gust de lemn dulce și anason. În ce parte a Franței ai fost în ultima perioadă? l-am întrebat.

— Trei luni am stat ascuns într-o mănăstire din Provence. Călugării au fost încântători. Ar fi vrut să mă convertească la catolicism, dar nu au insistat. În afară de

[1] Formă prescurtată pentru *Alla salute!* = Sănătate! (în ital.)

mine, își mai găsiseră adăpost și doi aviatori englezi ale căror avioane fuseseră doborâte. Din prudență, umblam cu toții îmbrăcați în rase călugărești. Am profitat de această perioadă, ca să-mi reîmprospătez cunoștințele de limbă engleză. De aici accentul meu ușor de Oxford; aviatorii studiaseră acolo; Levin ți-a luat toți banii?

— Nu. Doar pe cei trimiși de tine.

— Bine! Tocmai de aceea ți i-am trimis prin el. Hirsch începu să râdă: Iată și banii pe care nu i-am trimis prin el. Altfel, i-ar fi luat și pe ăștia.

Apoi scoase două bancnote de câte cincizeci de dolari și mi-i vârî în buzunar.

— Dar nu am nevoie de nimic, am spus. Mai am și eu ceva. Mai mult decât am avut vreodată în Europa! Vreau să încerc să mă descurc singur.

— Prostii, Ludwig! Știu exact la cât se cifrează averea ta. În afară de aceasta, în America valoarea dolarului este cu jumătate mai mică decât în Europa; în schimb, este de două ori mai greu să fii sărac în America. Ai mai auzit ceva despre Josef Richter? Când am plecat în Spania, era la Marsilia.

Am dat din cap:

— Acolo a și fost înhățat. În fața consulatului american. Nu a mai apucat să se refugieze în clădire. Doar știi care era situația.

— Da, spuse. Știu foarte bine.

Împrejurimile consulatelor străine din Franța erau terenul de vânătoare preferat al *Gestapo*–ului și al jandarmeriei franceze. Cei mai mulți emigranți încercau să obțină de acolo vize de plecare. Cât timp rămâneau în clădirea care reprezenta teritoriul străin erau în siguranță – însă când o părăseau, puteau fi arestați.

— Dar Werner? întrebă Hirsch. Cu el ce s-a întâmplat?

— A fost stâlcit în bătaie de către *Gestapo*, iar apoi transportat în Germania.

Nu l-am întrebat pe Robert Hirsch cum a reușit să scape din Franța. Nici el nu m-a întrebat pe mine. Era tot un obicei mai vechi – dacă nu cunoșteai un lucru, nu-l puteai nici divulga –; în fond, nimeni nu știa cum ar fi reacționat dacă ar fi fost supus metodelor moderne de tortură.

— Ce popor! exclamă Hirsch deodată. Ce popor blestemat, care își prigonește în felul acesta refugiații! Și iată că facem parte din acest popor!

El rămase cu ochii fixați în gol. Câteva clipe nici unul dintre noi nu spuse nimic.

— Robert, am întrebat apoi. Cine este Tannenbaum?

Hirsch se trezi din visare:

— Tannenbaum este un bancher evreu, răspunse. Stabilit aici de ani de zile. Bogat. Și plin de bunăvoință, dacă îi dai puțin ghes.

— Bine. Dar cine i-a dat ghes pentru mine? Tu, Robert? O nouă încercare de a face cu tot dinadinsul educație în sensul omeniei?

— Nu, Ludwig. Nu eu. Cel mai blând suflet de emigrant din lume: Jessie Stein.

— Jessie? Și ea este aici? Pe ea cine a adus-o?

Hirsch începu să râdă:

— S-a adus ea pe ea, Ludwig. Singură de tot. Și în condiții cât se poate de confortabile. Chiar luxoase. A sosit în America așa cum Vollberg sosise odinioară în Spania.Vei mai găsi aici și alte cunoștințe. Până și la hotelul *Rausch*. Nu au murit cu toții, nu au fost toți arestați.

Cu doi ani în urmă, Vollberg asediase, timp de câteva

săptămâni, granița franco-spaniolă. Nu reușea să obțină nici viză de ieșire din Franța, nici viză de intrare în Spania. În timp ce alți emigranți escaladau cărările ascunse din munții Pirinei ca să treacă granița, Vollberg, care nu era un bun alpinist, închirie în disperare de cauză un Rolls-Royce foarte vechi care avea benzină pentru doar treizeci de kilometri și întră în Spania pe șoseaua principală. Propietarul automobilului îl însoțea, travestit în șofer. Îi împrumutase lui Vollberg cel mai elegant costum de haine al său precum și medalia primită pe câmpul de luptă; împodobit cu această decorație etalată la vedere, stătea tolănit pe pernele din spate. Tertipul prinse. Nici unul din vameși nu-i ceru prezumtivului deținător al unui Rolls-Royce să-i prezinte vreo viză. În schimb se îngrămădiseră cu toții în jurul motorului ascultând explicațiile binevoitoare ale lui Vollberg.

— Și Jessie Stein a venit la New York cu un Rolls-Royce?

— Nu, Ludwig. A venit cu ultima cursă a vasului „Queen Mary" înainte de izbucnirea războiului. Când a descins aici, viza ei nu mai era valabilă decât pentru două zile. A primit prelungire pentru încă șase luni. Și apoi tot la șase luni încă o prelungire.

Mă holbam la Hirsch cu răsuflarea tăiată.

— Zău, Robert, există această posibilitate? am întrebat. Poți obține prelungirea vizei? Chiar și a unei vize turistice?

— Numai a unei vize turistice. Celelalte nu trebuiesc prelungite. Căci sunt vize de intrare autentice, din așa numitele cote de imigrare; treapta premergătoare a acordării cetățeniei după cinci ani. Valabile pentru următorii zece sau douăzeci de ani! Cu o viză din cotă poți chiar munci; cu o viză turistică nu. Cât timp este valabilă viza ta?

— Opt săptămâni. Crezi într-adevăr că aș putea obține o prelungire?

— De ce nu? Levin și Watson sunt destul de pricepuți.

M-am rezemat cu spatele de scaun. Am simțit o relaxare. Pentru prima dată după mulți ani de zile. Hirsch se uită la mine și începu să râdă:

— Prin urmare, diseară sărbătorim intrarea ta în faza civică a vieții de emigrant, îmi spuse. Hai să mergem să luăm masa. Perioada *Viei Dolorosa* s-a încheiat, Ludwig.

— Până mâine, am spus. Căci va trebui să pornesc imediat la vânătoare după un loc de muncă și voi încălca din nou legile. Cum sunt închisorile din New York?

— Democratice. Unele au chiar și radio. Dacă nu o să aibă, îți trimit eu unul.

— Există în America și lagăre de internare?

— Da. Dar acolo ajung, pentru variație, doar cei suspectați de simpatii naziste.

— Ce deosebire! M-am ridicat. Unde mâncăm? Într-o farmacie americană? Azi la prânz am fost într-una dintre ele. Foarte bună. Puteai găsi prezervative și patruzeci și două de sorturi de înghețată.

Hirsch începu să râdă:

— Era un *drugstore*[1]. Nu; mergem în altă parte.

El încuie ușa prăvăliei.

— Prăvălia este a ta? am întrebat.

Hirsch scutură din cap:

— Nu sunt decât un mărunt și inofensiv vânzător, spuse deodată cu amărăciune. Un vânzător plicticos, de dimineață până seara. Cine și-ar fi închipuit!

Nu am răspuns nimic. Aș fi fost bucuros să pot fi vân-

[1] Drogherie, în care se vând și alimente, ilustrate, cărți etc.

zător undeva. Am ieșit în stradă. Un crepuscul subțire, pierdut, atârna printre case, de parcă i-ar fi fost frig și nu ar avea ce căuta acolo. Pe cerul senin zbârnâiau două avioane. Nu-i păsa nimănui de ele; nimeni nu căuta să se adăpostească intrând într-o casă, nimeni nu se arunca la pământ. Un șir dublu de felinare se aprinse dintr-o dată. Reclame de neon se cățărau în sus și în jos pe zidurile caselor, ca niște maimuțe multicolore. În Europa totul ar fi fost cufundat în întuneric la ora aceasta, ca într-o mină de cărbuni.

— Într-adevăr, aici nu suntem în război.

— Nu, admise Hirsch. Aici nu suntem în război. Vrei să spui că nu vezi ruine, nu te pasc primejdii, nu cad bombe, nu-i așa? Apoi râse: Nu, nu te amenință nimic... În schimb te apasă deznădejdea unei așteptări inactive.

M-am uitat la el. Fața sa recăpătase o expresie impenetrabilă care nu trăda nimic.

— Cred că aș fi în stare să suport mult timp o asemenea așteptare.

Am cotit pe o stradă luminată de semafoare roșii, galbene și verzi.

— Mergem la un restaurant de pescărie, spuse Hirsch. Îți amintești când am mâncat, împreună, pește în Franța?

Am râs:

— Îmi amintesc foarte bine. La Marsilia, în braseria *Basso* din portul vechi. Eu am luat *Bouillabaisse*[1] cu șofran, iar tu salată de crabi. Eram invitatul tău. A fost ultima dată când am luat masa împreună. Din păcate nu am putut-o

[1] Preparat specific francez, din mai multe feluri de pește.

termina fiindcă am descoperit că în local erau niște polițiști, așa că am șters-o.

Hirsch dădu din cap:

— De data aceasta o vei termina, Ludwig. Nu este totdeauna o problemă de viață și de moarte.

— Har Domnului!

Ne-am oprit în fața unui local scăldat în lumină. Cele două vitrine mari erau pline cu pește și alte viețuitoare marine, expuse pe un pat de gheață mărunțită. Peștii erau înșiruiți, argintii și cu ochii sticloși; crabii luceau trandafiriu fiind deja fierți; dar homarii, care arătau ca niște cavaleri antediluvieni în armuri negre, trăiau încă. În primul moment nici nu îți dădeai seama; după aceea observai că atât tentaculele cât și ochii proeminenți, ca niște nasturi, se mișcau. Se uitau la tine. Cleștii mari făceau mișcări lenețe. În articulații erau înfipți țăruși mici de lemn, pentru ca animalele să nu se poată amputa unul pe altul.

— Ce viață! am exclamat. Pe gheață, imobilizați și fără nici o posibilitate de a se apăra! Ca emigranții lipsiți de pașaport.

— Voi comanda unul pentru tine. Pe cel mai mare.

Am refuzat:

— Nu astăzi, Robert. N-aș vrea să fiu, din prima zi petrecută aici, un ucigaș. Să-i lăsăm în viață pe nenorociții de homari! Chiar și această existență mizerabilă înseamnă, pentru ei, viață, și ei și-ar apăra-o. Mănânc mai degrabă crabi. Sunt deja fierți. Tu ce iei?

— Un homar! Vreau să-l izbăvesc de suferințe!

— Două concepții de viață diferite. A ta este mai pragmatică, a mea mai ipocrită.

— Se va schimba în curând.

Am intrat în restaurant. Ne întâmpină un val de căldură. Mirosea puternic a pește. Aproape toate mesele erau ocupate. Chelnerii grăbiți duceau tăvi din care cleștii unor crabi uriași se înălțau ca oasele la un ospăț de canibali. La o masă ședeau doi polițiști sprijinindu-se în coate și ținând în mână picioare de crab, întocmai ca pe o muzicuță. M-am oprit, fără să vreau, căutând din priviri ușa de la ieșire. Robert Hirsch mă împinse mai departe:

— Nu mai trebuie să o iei la fugă, Ludwig, spuse râzând. Și legalitatea necesită curaj! Uneori în mai mare măsură decât fuga.

Ședeam în holișorul de pluș roșu, numit salon, de la hotelul *Rausch*, și studiam gramatica limbii engleze. Era deja târziu, dar nu voiam încă să mă culc. Meukoff trebăluia la mica „recepție" de alături. După câtva timp am auzit intrând pe cineva care părea să șchiopăteze. Era un șchiopătat ciudat., un fel de poticnire sincopată ce îmi amintea de o persoană pe care o cunoscusem în Europa. Nu-l puteam distinge bine pe noul-venit în semiîntuneric.

— Lachmann, am spus la întâmplare.

Omul se opri.

— Lachmann, am repetat aprinzând lampa. Dintr-o lustră cu trei brațe, în *Jugendstil*[1], picura o lumină galbenă, mată și jalnică.

Omul se uită, clipind din ochi, la mine.

— Dumnezeule, Ludwig! exclamă apoi. De când ești aici?

— De trei zile. Te-am recunoscut imediat după zgomotul pașilor.

[1]Stil în arta germană din jurul anului 1900.

— După blestematul meu de șchiopătat în ritm trohaic?

— După pasul tău de vals, Kurt.

— Cum ai ajuns aici? Cu o viză dată de Roosevelt? Figurezi și tu pe lista intelectualilor europeni valoroși care trebuie salvați?

Am scuturat din cap:

— Nici unul dintre noi nu figurează pe ea. Bieții de noi, nu suntem atât de renumiți.

— Eu cu siguranță că nu, spuse Lachmann.

Meukoff intră în cameră:

— Vă cunoașteți?

— Da, am spus, ne cunoaștem. De mult. Din multe închisori.

Meukoff stinse lumina lustrei și aduse o sticlă.

— Iată o bună ocazie să bem o vodcă, spuse. Trebuie să profităm de toate momentele festive. Vodca asta merge în contul hotelului. Suntem foarte ospitalieri, noi, cei de aici.

— Nu beau, replică Lachmann.

— Bine! Meukoff îmi umplu doar mie paharul: Unul din avantajele emigrației este că ai atât de des prilejul să-ți iei rămas bun, și să sărbătorești mai târziu revederea. Asta îți creează iluzia unei vieți îndelungate.

Nici Lachmann nici eu nu am răspuns. Meukoff aparținea altei generații – aceleia care părăsise Rusia în 1917 din cauza revoluției. Ceea ce ardea încă în noi cu o flacără vie devenise, pentru el, de multă vreme o legendă liniștită.

— *Salute*, Meukoff, am spus în cele din urmă. Oare de ce nu ne-am născut yoghini? Sau în Elveția?

Lachmann râse sec:

— M-aș declara mulțumit și dacă nu m-aș fi născut în Germania, ca evreu.

— Sunteți avangarda cetățenilor universali, replică

Meukoff neclintit. Comportați-vă, cel puțin, ca niște pionieri. La un moment dat o să vi se ridice un monument.

Apoi se duse la recepție, să dea cuiva o cheie.

— Un șugubăț, spuse Lachmann uitându-se după el. Îi faci ceva servicii?

— Ce?

— Vodcă, heroină, pariuri și altele asemănătoare.

— Se ocupă de așa ceva?

— Se zvonește că da.

— De aceea ai venit?

— Nu. Dar am locuit și eu aici la un moment dat. Ca aproape toți cei ce sosesc la New York.

Lachmann îmi aruncă o privire conspirativă și se așeză lângă mine.

— Mă interesează o femeie care locuiește aici, îmi șopti. Imaginează-ți: o puertoricană de patruzeci și cinci de ani, oloagă de un picior, accident de circulație. Are o relație cu un proxenet mexican. Proxenetul ar fi dispus să ne pună patul la dispoziție. Contra sumei de cinci dolari. Eu i-aș putea da mai mult! Dar nu vrea ea. Femeia este evlavioasă. Ce ghinion! Îi este fidelă. El o bate, dar cu toate acestea ea nu vrea. Crede că Dumnezeu s-ar uita la ea de după un nor. Chiar și în timpul nopții. I-am spus că Dumnezeu este miop; deja de multă vreme. Nimic de făcut! Dar bani primește! Și face promisiuni! Și îi dă proxenetului ei banii. Și nu-și ține promisiunile. Și râde. Apoi promite din nou. Cred că o să înnebunesc. Este deprimant!

Lachmann era complexat fiindcă șchiopăta. Se zice că mai demult fusese un crai renumit, la Berlin. O unitate a S.S.-ului, care aflase despre această faimă a sa, îl sechestrase la un moment dat în sediu, vrând să-l castreze, dar fusese împiedicată de poliție să-și săvârșească opera –

era încă înainte de 1933. Lachmann se alesese doar cu câțiva dinți rupți, câteva cicatrici pe scrot și patru fracturi la un picior; acestea nu fuseseră tratate cum trebuie deoarece spitalele refuzau deja să interneze evrei. De atunci, Lachmann șchiopăta și manifesta o preferință pentru femei care prezentau ușoare deficiențe fizice. Îi plăcea oricare dacă avea o poponeață solidă și masivă. Susținea că la un moment dat cunoscuse, la Rouen, o femeie care avea trei sâni. Fusese marea iubire a vieții sale. Poliția pusese de două ori mâna pe el și îl expulzase în Elveția. El revenise, plin de tenacitate, pentru a treia oară – așa ca un fluture care parcurge mulți kilometri în căutarea femelei pierdute. Fusese întemnițat timp de patru săptămâni la Rouen, apoi expulzat din nou. Doar faptul că, între timp, germanii invadaseră Franța îl împiedicase să se întoarcă iarăși. În felul acesta, Hitler salvase – fără să vrea – viața evreului Lachmann.

— Nu te-ai schimbat deloc, Kurt, i-am spus.

— Omul nu se schimbă niciodată, replică Lachmann sumbru. Te hotărăști de mii de ori să te schimbi... când ești la pământ; și totuși, uiți... de îndată ce îți tragi iarăși sufletul. Lachmann oftă: Oare această reacție este eroică sau idioată?

— Eroică, am spus. În situația noastră, trebuie să ne împodobim totdeauna cu cele mai frumoase epitete și atribute.

Lachmann își șterse sudoarea de pe frunte. Semăna cu o focă.

— Nici tu nu te-ai schimbat! observă. Apoi scoase un pachețel învelit în hârtie foiță: un rozariu, îmi explică.

Fac comerț cu ele. Relicve și amulete; apoi iconițe, statuete și lumânări sfințite. Am relații bune cu cercurile catolice. Ridică rozariul: Argint pur și fildeș, îmi explică. Binecuvântat de papă. Crezi că asta ar putea-o îmblânzi?

— De care papă?

Se uită la mine iritat:

— Pius! Pius al doisprezecelea; cine altcineva?

— Ar fi fost de preferat Benedict al cincisprezecelea. În primul rând nu mai este în viață. În al doilea rând nu era un fascist.

— Scutește-mă de glumele tale stupide! Uitasem complet! Ultima dată, la Paris...

— Stop, am intervenit, fără rememorări!

— Dacă vrei. Lachmann ezită o clipă, dar nu rezistă imboldului de a-și deschide sufletul. Desfăcu un alt pachețel învelit în hârtie-foiță: O aschie dintr-un măslin din Grădina Ghetsemani, din Ierusalim! Original, prevăzut cu o ștampilă și certificat de autenticitate! Dacă nici asta nu o s-o facă să cedeze... ce zici? Îmi aruncă o privire imploratoare.

M-am uitat, fascinat, la toate aceste obiecte:

— Câștigi ceva cu ele? am întrebat. Comerțul cu așa ceva este rentabil?

Lachmann deveni dintr-o dată circumspect:

— Atât cât să nu mor de foame. De ce? Vrei să-mi faci concurență?

— Pură curiozitate, Kurt. Nimic altceva.

El se uită la ceas:

— Trebuie să merg după ea, la ora unsprezece. Ține-mi pumnii!

Se ridică, își aranjă cravata și o luă, șchiopâș, pe scări în sus. Apoi se întoarse iar:

— Ce să mă fac? se tângui. Așa sunt eu; dominat de patimi! O nenorocire! De aici o să mi se tragă sfârșitul! Dar ce alte bucurii mai are omul?

Am închis cartea de gramatică și m-am rezemat cu spatele de scaun. Zăream de acolo o porțiune din stradă. Ușa era deschisă, aerul foarte cald, iar lumina unui felinar pătrundea de afară până la tejgheaua de la recepție; de acolo se pierdea în întunericul scărilor. Pe oglinda de vizavi, un cenușiu spălăcit se căznea în zadar să devină argintiu. Mă uitam, absent, la oglindă. În reflex, scaunele de pluș roșu păreau aproape violete, iar petele de pe ele îți dădeau, la un moment dat, impresia că sunt sânge uscat. Oare unde mai văzusem așa ceva? Sânge uscat, o cămăruță mică, ferestrele învăpăiate de un asfințit orbitor, care făcea ca tot ce se găsea în cameră să pară incolor – o răsfrângere de cenușiu imaterial, negru, și acest roșu închis și violet. Pe podea, trupuri contorsionate, însângerate, iar în dreptul ferestrei o figură care se întoarse brusc, ajungând pe jumătate în bătaia razelor oblice ale soarelui și pe jumătate în întuneric. O voce pițigăiată, nazală, care spuse plictisită: Dați-i drumul mai departe! Luați-l pe următorul!

M-am ridicat repede și am aprins lampa. Apoi m-am uitat în jurul meu. Lumina firavă a lustrei picura iarăși, ca o ploaie cenușiu-gălbuie, prelingându-se pe scaune și pe sofaua de pluș – roșie ca vinul de Burgundia și urâtă, ca mai înainte. Nici vorbă de sânge. M-am uitat în oglindă; reflecta, neclar și deformat, doar imaginea tejghelei de la recepție – nimic altceva.

— Nu, am spus cu voce tare. Nu! Nu aici!

M-am îndreptat spre ușă. Meukoff era la tejghea și își ridică privirile:

— Jucăm o partidă de șah?

Am scuturat din cap:

— Mai târziu. Deocamdată aș vrea să ies puțin. Să văd prăvăliile și luminile New York-ului. La ora aceasta, Europa era totdeauna cufundată în întuneric, ca o mină de cărbuni.

Meukoff mă privea cu o expresie de îndoială. Apoi își legănă capul mare:

— Nu încercați să acostați o femeie, îmi spuse. S-ar putea să cheme poliția. New York-ul nu este Paris. În genere, europenii nu cunosc acest amănunt.

M-am oprit:

— Bine, dar în New York nu există curve?

Ridurile din obrazul lui Meukoff se adânciră:

— Nu pe stradă. Poliția le alungă.

— Dar în bordele?

— Poliția le alungă și de acolo.

— Dar americanii cum se înmulțesc?

— În cadrul unor căsătorii burgheze legale, sub oblăduirea atotputernicelor Uniuni ale Femeilor.

Am fost surprins. S-ar părea că, în America, târfele erau vânate întocmai ca emigranții în Europa:

— Mă voi feri de așa ceva, am spus. Oricum, nu vorbesc destul de bine engleza, pentru a acosta o femeie.

Am ieșit în strada acum luminoasă și sterilă. La această oră, curvele din Franța bântuiau pe bulevarde, încălțate în pantofi cu tocuri înalte, sau se adunau sub felinarele camuflate, care răspândeau o lumină albastră. Ele reprezentau o semințe rezistentă care nu se temea nici măcar de *Gestapo*. Fetele erau și tovarășele de scurtă durată ale

emigranților însingurați, atunci când aceștia, sătui de propria lor existență și în posesia câtorva franci, jinduiau după o oră rapidă de tandrețe banală, împrumutată. M-am uitat la vitrinele magazinelor de delicatese, încărcate cu șuncă, mezeluri, ananas și brânzeturi. Adio, m-am gândit, adio tovarășelor de noapte din Paris! Mă aștepta onania și o existență de călugăr!

M-am oprit în fața unei prăvălii; în vitrină, un afiș din carton anunța: *Pastrami*[1] caldă. Era o prăvălie de delicatese. În ciuda orei foarte târzii, ușa era deschisă. Se pare că la New York nu exista oră obligatorie de închidere a prăvăliilor și localurilor.

— O porție de pastrami caldă, am spus.

— *On Rye*[2]? Vânzătorul arătă spre o pâine de secară.

Am dat din cap.

— Și un castravete. Am arătat spre un castravete murat.

Vânzătorul îmi dădu farfuria. M-am așezat pe un scăunel în fața barului și am început să mănânc. Nu știusem ce este *pastrami*. Era carne conservată, încălzită; avea un gust foarte bun. Totul îmi plăcea în zilele acestea. Mi-era mereu foame și puteam mânca la orice oră. Mâncarea din insula Ellis avusese un gust ciudat; se zvonea că ea conținea sodă, pentru a înnăbuși pornirile erotice.

La bar mai ședea, în afară de mine, o fată foarte frumoasă. Era atât de liniștită încât fața ei părea din marmură. Avea părul lăcuit, ca un sfinx egiptean și era foarte

[1] Pastramă de vacă

[2] Pe pâine de secară? (în engl.)

fardată. La Paris, ai fi crezut că este o prostituată; doar ele se fardau atât de tare.

M-am gândit la Hirsch. Îl vizitasem în după amiaza asta.

— Ai nevoie de o femeie, îmi spusese. Cât mai repede! Ai trăit prea mult timp singur. Cel mai bun lucru ar fi să-ți cauți o emigrantă. Ea te va înțelege. Și vei putea vorbi cu ea. Nemțește și franțuzește. Chiar și englezește. Singurătatea este o boală mândră dar îngrozitoare. Am avut prea mult parte de ea.

— Dar o americancă?

— Deocamdată nu. Poate peste câțiva ani. Nu este cazul să adaugi complexe în plus la cele pe care le ai deja.

Am cerut și o înghețată de ciocolată. Doi homosexuali intrară însoțiți de câini trandafirii, ca niște caise, și cumpărară țigarete și o prăjitură *Sarah Lee*. Ciudat, m-am gândit. Toți cred că abia aștept să mă năpustesc asupra femeilor; în fond, n-am chef deloc de ele. Lumina neobișnuită de pe străzi mă incită mult mai mult.

M-am întors, încet, la hotel.

— N-ați găsit nimic? întrebă Meukoff.

— Nici n-am căutat nimic.

— Cu atât mai bine. Înseamnă că putem juca în liniște o partidă de șah. Sau sunteți obosit?

Am scuturat din cap:

— Când ești în libertate, nu obosești chiar atât de repede.

— Sau, poate, tocmai atunci, replică Meukoff. De obicei, emigranții cad grămadă când sosesc aici, fiind în stare să doarmă zile în șir. Cred că este o epuizare cauzată de sentimentul de securitate mult râvnit. Sunteți de acord?

— Nu. Eu, cel puțin, nu simt așa ceva.

— Înseamnă că vine mai târziu. Căci vine în orice caz.

— Bine.

Meukoff aduse tabla și figurile de șah.

— Lachmann a plecat deja? am întrebat.

— Nu. Este încă sus, la aleasa inimii lui.

— Credeți că astăzi va avea mai mult noroc?

— De ce să aibă? Vor merge să ia masa, împreună cu mexicanul, iar el va plăti pentru toți. Așa obișnuia să facă și mai demult?

— Susține că nu. Spune că este complexat de când șchiopătează.

Meukoff dădu din cap:

— S-ar putea să fie așa. Dar, în fond, nu are nici o importanță. Nici nu vă puteți da seama câte lucruri îți devin indiferente când îmbătrânești.

— De când sunteți aici?

— De douăzeci de ani.

Am zărit o umbră intrând în hotel. Era o femeie tânără. Ușor aplecată înainte, cu o față îngustă, palidă, ochi cenușii deschis și un păr castaniu cu reflexe roșietice, care părea vopsit.

— Maria! exclamă Meukoff uimit, ridicându-se în picioare. Când te-ai întors?

— Ieri.

Mă ridicasem și eu. Meukoff o sărută pe obraji. Era ceva mai micuță decât mine. Purta un costum colant și avea un mod de a vorbi repezit. Fata nu luă act de prezența mea.

— Vrei o vodcă? întrebă Meukoff. Sau un Whisky?

— O vodcă. Dar doar un centimetru! Trebuie să merg mai departe. Fotografii.

— Atât de târziu?

— Fotograful nu este liber decât seara târziu. Rochii și pălării. Pălării mici. Foarte mici.

Am observat că și ea purta o pălărie; era mai degrabă o beretă mică, un nimic negru așezat de-a curmezișul pe părul ei.

Meukoff se duse să aducă sticla.

— Nu sunteți american, nu-i așa? întrebă fata. Cu Meukoff vorbise în limba franceză.

— Nu. German.

— Îi urăsc pe germani, spuse.

— Și eu, am replicat.

Se uită surprinsă la mine:

— N-am vrut să spun așa ceva! explică repede. Nu individual.

— Nici eu.

— Trebuie să mă înțelegeți: suntem în război.

— Da, am răspuns nepăsător. Suntem în război; știu și eu atâta lucru.

Nu era pentru prima dată că mă vedeam bruscat din cauza naționalității mele. În Franța trecusem adeseori prin asemenea momente. Războiul oferea totdeauna un teren favorabil generalizărilor pripite și simpliste.

Meukoff se întoarse cu o sticlă și trei pahărele.

— Pentru mine nu, am spus.

— Sunteți jignit? întrebă fata.

— Nu. Dar nu doresc să beau. Sper că nu vă deranjează și asta.

Meukoff zâmbi pe sub mustață:

— *Salute*, Maria, spuse ridicând paharul.

— O licoare a zeilor, declară fata golind paharul cu o mișcare bruscă, ca un ponei.

Meukoff ridică sticla:

— Încă unul? Paharele sunt foarte mici.

— *Grazie*[1], Vladimir. Destul. Trebuie să plec. *Au revoir*[2].

Îmi întinse și mie mâna:

— *Au revoir, monsieur*[3].

Avea o mână neașteptat de puternică.

— *Au revoir, madame*[4].

Meukoff se întoarse după ce o însoțise până afară.

— V-a supărat?

— Nu. Eu am provocat-o. Aș fi putut spune că am un pașaport austriac.

— Să nu vă sinchisiți. Nu vrea să jignească. Dar obișnuiește să vorbească înainte de a gândi. La început irită pe aproape toată lumea.

— Zău? am spus supărat. Pentru asta nu este destul de frumoasă.

Meukoff clipi din ochi:

— Azi are o zi proastă, dar pe măsură ce o cunoști mai bine face impresie tot mai bună.

— Este italiancă?

— Cred că da. Se numește Maria Fiola. O corcitură, ca în atâtea cazuri de pe aici. Cred că mama ei era evreică spaniolă sau rusoaică. Lucrează ca fotomodel. A locuit și ea aici mai demult.

— Ca Lachmann, am spus.

— Ca Lachmann, ca Hirsch, ca Löwenstein și ca mulți alții, replică Meukoff. Este un caravanserai internațional

[1] Mulțumesc (în ital.)
[2] La revedere (în franc.)
[3] La revedere, domnule (în franc.)
[4] La revedere, doamnă (în franc.)

ieftin. Cu o treaptă mai sus decât ghettourile naționale în care locuiesc emigranții imediat după sosire.

— Ghetto? Există și aici așa ceva?

— Așa sunt numite. Mulți emigranți preferă să locuiască alături de compatrioții lor. Copiii lor pleacă mai târziu de acolo.

— Există și un ghetto german?

— Firește. Yorktown. Cartierul dintre strada optzeci și șase și cafeneaua Hindenburg.

— Ce? Hindenburg? În plin război?

Meukoff dădu din cap:

— Germanii din străinătate sunt de multe ori mai aprigi decât naziștii.

— Dar emigranții?

— Chiar și unii emigranți locuiesc acolo.

Se auziră pași coborând scările. Am recunoscut șchiopătatul lui Lachmann. Apoi am auzit o voce de femeie, armonioasă, joasă. Era probabil puertoricana. Mergea în fața lui Lachmann fără să o intereseze dacă el o urma sau nu. Nu mi s-a părut că are un picior olog. Vorbea doar cu mexicanul de lângă ea.

— Bietul Lachmann, am spus după ce grupul dispăruse.

— Bietul? replică Meukoff. Dar de ce? Are ceea ce nu are, dar ar vrea să aibă.

— Iar asta este ceva remanent, nu-i așa? am întrebat.

— Este demn de compătimit doar cel ce nu mai dorește nimic. Nu vreți să beți acum vodca pe care ați refuzat-o adineauri?

Am dat din cap. Meukoff îmi umplu paharul. După părerea mea, era foarte darnic cu vodca sa.

Și avea un fel ciudat de a o bea. Pahărelul dispărea

aproape complet în palma sa uriașă. Nu-l dădea peste cap, cu o mișcare bruscă, ci trecea ușurel cu el pe lângă gură, așa încât paharul nici nu se zărea, apoi îl depunea, golit, cu grijă, pe masă. Nu-ți dădeai seama că bea. După aceea își deschidea iar ochii, care pentru o clipă păruseră să nu mai aibă pleoape, ca ochii unui papagal foarte bătrân.

— Ce-ați zice acum de o partidă de șah? întrebă.

— Bine, am răspuns.

Meukoff rândui figurile pe tablă.

— Partea colosală la șah este neutralitatea sa absolută, îmi explică. Nu ascunde nici o blestemată de morală.

4

În săptămâna următoare relația dintre vârsta mea și New York se modificase considerabil. Cu ocazia primei plimbări prin oraș, mă situasem cam la nivelul de vârstă al unui copil de cinci, șase ani în ceea ce privește cunoștințele de limbă engleză; cu o săptămână mai târziu avansasem deja la nivelul vârstei de opt ani. Petreceam în fiecare dimineață câteva ore pe plușul roșu al hotelului în compania gramaticii engleze, încercând apoi, în decursul după-amiezei, să profit de orice ocazie pentru a mă lansa într-o conversație șchiopătândă. Îmi dădeam seama că trebuie să reușesc să mă înțeleg în oarecare măsură cu oamenii încă înainte ca finanțele mele să se fi topit în întregime, pentru ca să pot câștiga și eu ceva bani. Era o goană contra cronometru. Mi-am însușit, rând pe rând, un accent francez, german, polonez, evreiesc, iar în cele din urmă, - când am avut certitudinea că femeile de serviciu și subretele sunt americance get-beget – chiar și un ușor accent de Brooklyn.

— Ți-ar trebui o relație amoroasă cu o profesoară, îmi spuse Meukoff, cu care începusem între timp să ne tutuim.

— Din Brooklyn?

— Din Boston. Acolo se vorbește cea mai britanică

engleză din America. Aici, la hotel, accentele voltijează ca bacilii de tifos. Se pare că, din păcate, dispui de o ureche bună doar pentru extreme, nu pentru normă. Poate că factorul emotiv ți-ar fi util.

— Vladimir, i-am spus, chiar și fără asta evoluez destul de rapid. Eul meu englezesc devine, de la o zi la alta, cu un an mai bătrân. Spre regretul meu, lumea își pierde concomitent farmecul. Pe măsură ce înțeleg mai mult, dispare și elementul de mister. Ființele exotice inabordabile din *drugstore* se reduc, încetul cu încetul, la proporțiile unor vânzători banali de cârnăciori. Câteva săptămâni încă și cele două euri ale mele se vor echilibra. După care va surveni probabil dezmeticirea. New York-ul nu va mai fi Peking, Bagdad, Atlantida sau Atena, ci pur și simplu New York – și va trebui să mă deplasez în Harlem sau în cartierul chinezesc dacă voi dori să am parte de meleaguri exotice. Deci, dă-mi un răgaz! Și în privința accentului. Nu aș vrea să renunț prea repede la a doua mea copilărie.

La scurt timp după aceea am descoperit magazinele de antichități din Second Avenue și Third Avenue. Ludwig Sommer, al cărui pașaport continua să viețuiască în mine, era negustor de antichități. Fusesem ucenicul său și îi cunoșteam competența în domeniu.

Existau sute de asemenea magazine în acest cartier al New York-ului. Cel mai mult îmi plăcea să le vizitez după-amiaza târziu. Soarele bătea atunci de pe partea opusă a străzii, părând să strecoare în prăvălie, prin ferestrele vitrinelor, prisme de praf luminos, întocmai ca un vrăjitor care străbate pereții de sticlă de parcă ar trece

printr-o apă liniștită. Ca la o comandă tainică, oglinzile vechi de pe pereți începeau să se trezească, umplându-se, de la o secundă la alta, cu argint și dobândind adâncime. Dacă până atunci ele nu fuseseră decât o suprafață pătată, acum deveneau o fereastră care se deschidea spre infinit, reflectând umbrele multicolore ale tablourilor de pe peretele opus. La o anumită oră a zilei colecțiile prăfuite de boarfe și vechituri prindeau, ca prin magie, viață. Timpul părea să se oprească, plin de nostalgie, în loc; ele rămâneau izolate, - crâmpeie liniștite, decupate din strada agitată pe care viața zgomotoasă continua să se deruleze fără a le atinge. Erau stinse, ca niște sobe mici și vechi care nu mai dădeau căldură, ci doar iluzia căldurii de odinioară. Muriseră într-un mod nedureros, fără să provoace tristețe, întocmai cum vestigiile aparțin unui trecut lipsit de tragism, viețuind doar ca o amintire care nu doare – poate că nici nu a durut vreodată. În spatele vitrinelor, proprietarii se mișcau alene, ca niște carași cu ochii bulbucați, holbându-se adesea prin ochelarii cu lentile groase și scoțându-și capul de după costume chinezești de mandarin și goblenuri; sau ședeau ghemuiți printre demoni tibetani lăcuiți, citind romane polițiste și ziare.

Toate acestea se schimbau în clipa în care razele oblice ale soarelui după-amiezei târzii transfigurau, ca prin vrajă, partea dreaptă a străzii scăldând-o într-o lumină de culoarea mierii, în timp ce pe partea opusă, cotropită acum de umbră, ferestrele începeau să fie invadate de pânza de păianjen a înserării. Era momentul când lumina blândă conferea magazinelor o viață iluzorie, o existență fantasmagorică într-o lumină împrumutată care le însuflețea, întocmai cum ceasul desenat deasupra maga-

zinului unui optician prinde viață, timp de o secundă, atunci când ora înscrisă pe cadran coincide cu ora reală.

Ușa magazinului de antichități în fața căruia mă oprisem se deschise brusc. Un om mărunțel, slab, cu un nas acvilin și pantaloni pepit ieși afară fără să facă nici un zgomot. Probabil mă observase de mai mult timp.

— Frumoasă seară, nu-i așa? spuse.

Am dat din cap. El mă măsură cu o privire piezișă.

— Vă place ceva de aici, din vitrina asta?

Am arătat spre o vază chinezească, din bronz, așezată pe o consolă venețiană nepotrivită.

— Ce este asta?

— O vază de bronz din China. Ieftină. Poftiți înăuntru și uitați-vă la ea mai de aproape.

Am intrat. Omul luă vaza din vitrină.

— Cât de veche este?

— Nu prea veche. Apoi mă cântări câtva timp din priviri: o copie după un model mai vechi. Presupun că este vorba de Ming.

— Cât costă așa ceva? M-am uitat, cu o privire indiferentă, afară, în stradă. Citind de la coadă spre cap am descifrat, pe sticla vitrinei: Alexander Silver & Co.

— Dați cincizeci de dolari pe ea, spuse Alexander Silver. O puteți lua împreună cu suportul din lemn de tec. Sculptură manuală.

Am luat în mână vaza de bronz. Era o piesă frumoasă. Avea contururile clare; totuși nu părea nouă; patina nu era lustruită, din care cauză nu prezenta luciul ca de jad al marilor piese din muzee. Am închis ochii și am pipăit vaza încet, timp îndelungat. Nu avea nici încrustații de

malahit. Făcusem această operație de multe ori la Bruxelles, în timpul nopții. Muzeul de acolo poseda o colecție bogată de bronzuri din epoca Chou. Printre ele se găsea un bronz asemănător celui de aici; și despre el se crezuse inițial că ar fi o copie după un model Tang sau Ming. Era explicabil. Chinezii începuseră încă din perioada Han, și anume, în jurul nașterii lui Christos, să imite bronzuri Chou și Shang, pe care le îngropau pentru ca ele să dobândească mai repede o patină veche, autentică. Aflasem toate astea de la Sommer. Restul îl învățasem la Bruxelles.

Silver mă urmărise cu privirile.

— Sunteți chiar convins că este vorba de o copie Ming? l-am întrebat.

— Nu aș putea afirma așa ceva, replică. Dar prăvălia noastră este o prăvălie serioasă. Îmi dau seama că sunteți un cunoscător. Apoi își ridică piciorul pe un scăunel scund, olandez. Am observat că purta pantofi de lac și ciorapi violeți la pantalonii pepit. Avea picioare foarte mici.

— Piesa mi-a fost vândută ca o copie din secolul al optsprezecelea, spuse. Cred că nu este adevărat, dar nu poate fi nici mai veche decât secolul al șaisprezecelea. Firește, după Christos.

Am pus bronzul înapoi, pe consola venețiană nepotrivită pe care fusese așezat. Era foarte ieftin și l-aș fi cumpărat bucuros; dar nu știam dacă și unde l-aș putea vinde mai departe, și nu-mi puteam plasa decât pe termen foarte scurt puținii bani pe care îi dețineam.

— Aș putea să-l iau la mine acasă pentru o zi? am întrebat.

— Îl puteți lua pentru tot restul vieții; în schimbul sumei de cincizeci de dolari.

— De probă. Doar pentru o zi.

— Păi bine, dragă domnule, spuse Alexander Silver; dar nici nu vă cunosc! Nu demult i-am dat unei doamne, care inspira toată încrederea, două figuri de porțelan Meißen foarte frumoase, din secolul al optsprezecelea. Tot de probă.

— Și? A dispărut cu ele?

— A revenit. Cu figurile de porțelan sparte. Le scăpase într-un autobuz supraaglomerat, din cauză că o îmbrâncise un om cu o cutie cu unelte. Plângea de parcă i-ar fi murit copilul. Ce era să facem? Femeia nu avea bani. Voise doar să-și necăjească puțin prietenele de la clubul de bridge. A trebuit să punem cruce peste pagubă.

— Un bronz nu se sparge chiar atât de ușor. Mai ales dacă este o copie.

Silver îmi aruncă o privire scrutătoare.

— Vă spun și de unde l-am cumpărat. Un muzeu din provincie mi l-a vândut. Drept copie. Poate cineva să fie mai sincer?

Nu am răspuns nimic. Silver scutură din cap:

— Bine, spuse. Sunteți un om tenace, ceea ce nu-mi displace. Vă fac o altă propunere. Îmi dați cei cincizeci de dolari, luați bronzul și, dacă vreți, mi-l aduceți înapoi peste o săptămână. Eu vă restitui banii, sau dumneavoastră păstrați bronzul. Ce părere aveți?

Am chibzuit rapid. Nu aveam certitudinea că evaluarea mea era corectă; în cazul bronzurilor chinezești nu era atât de simplu. Și nu știam nici dacă oferta lui Silver era sinceră. Dar trebuia să risc, acum, când se ivise o ocazie. Nu-mi puteam încerca norocul ca spălător de vase, mi-ar fi trebuit un permis de muncă, iar pe acesta nu-l aveam. Chiar dacă poliția nu m-ar fi depistat, m-ar fi denunțat sindicatele.

— De acord, am spus scoțându-mi portofelul subțirel.

Muzeul din Bruxelles, în care stătusem ascuns, dispunea de o colecție foarte bogată de asemenea bronzuri. Seara, după ora închiderii, directorul îmi permitea să-mi părăsesc cămăruța pentru timpul nopții. Nu aveam voie să aprind lumina și nici să mă apropii de ferestre; dar puteam merge la toaletă și mă puteam plimba pe întuneric. Dimineața trebuia să mă încui în cameră înainte de sosirea femeilor de serviciu. Era o educație artistică fantomatică foarte ciudată – în izolare și dominată de teamă. La început stăteam în spatele perdelelor de la ferestre, zgâindu-mă spre stradă – așa cum pe insula Ellis mă zgâisem spre New York. Dar am renunțat în clipa când printre soldați și civili am descoperit și uniformele S.S. Pentru a mă gândi cât mai puțin la situația mea, începusem să-mi îndrept atenția, în timpul nopții, spre tablourile și colecțiile de obiecte de artă care mă înconjurau. Perioada dinainte de război, în care lucrasem, la Paris, ca ajutor al lui Ludwig Sommer, îmi era acum de mare folos, fiind un fel de perioadă de practică. Eu însumi studiasem timp de două semestre istoria artei la Universitate, după care voisem să devin jurnalist. După fuga mea din Germania trebuise să renunț la această meserie. Nu posedam nici o limbă străină suficient de bine pentru a putea scrie în ea. În timpul nopților tăcute și fantomatice petrecute pe coridoarele goale și răsunătoare ale muzeului, mă străduiam să manifest cât mai mult interes pentru artă, ca să nu mă gândesc la viitorul incert. Știam că dacă mă zgâiesc în continuare spre stradă sunt pierdut. Trebuia să mă mișc. Bronzurile chinezești au fost primul lucru care m-a atras. Am încercat să le studiez la lumina lunii din nopțile senine. Luceau ca jadul, ca o mătase palidă, verde și albastră. Patina se

modifica în funcție de lumina care pătrundea de afară. Am învățat în aceste luni că trebuie să privești multă vreme un obiect dacă vrei ca el să înceapă să vorbească. Am învățat aceasta în disperare, pentru a-mi înnăbuși teama; o perioadă îndelungată totul a fost doar o tentativă de a fugi de mine însumi; dar într-o noapte luminată de o jumătate de lună și zguduită de o furtună de primăvară mi-am dat seama că uitasem pentru prima dată complet de frică, stabilind, câteva clipe, un contact sufletesc ciudat cu unul din bronzurile din fața mea. Nu mai simțeam nici o distanță între el și mine, și, timp de câteva clipe, cât a durat această stare, pentru mine nu a mai existat nimic altceva decât noaptea agitată, bronzul liniștit, lumina selenară care îl însufleția și ceva din el: o ființă care respira, rămânând însă tot atât de tăcută, ceva ce viețuia și trăgea cu urechea uitând să mai fie Eu. Din acest moment mi-a reușit de mai multe ori să fug de mine însumi, să mă deconectez de mine însumi. Peste câteva săptămâni, directorul îmi aduse o lanternă de buzunar pe care aveam voie să o folosesc, în timpul nopții, în cămăruța mea. Își dăduse seama că putea avea încredere în mine și că nu voi întrebuința lanterna în sălile muzeului ci doar în odaia mea. Am avut impresia că îmi redă facultatea vizuală. Și aptitudinea de a citi.

El îmi permise să duc la mine în cameră cărți din bibliotecă și să le studiez în timpul nopții. Dimineața le lua înapoi. Văzând interesul meu pentru bronzuri, îmi dădu voie să iau, din când în când, unul la mine în cameră; dimineața, când îmi aducea porția de tartine pentru ziua respectivă, i-l restituiam. În afară de el doar fiica sa Sibylle știa că stau ascuns în muzeu. Trebuise să-i spună la un moment dat, căci se îmbolnăvise și nu

putuse veni la muzeu. Sibylle ridică poșta și îmi aduse tartinele împachetate în hârtie de pergament, pe care le ascunsese între sâni. Uneori ele păstrau încă un rest din căldura trupului ei, iar hârtia mirosea ușor a garoafe. O iubeam foarte mult pe Sibylle, dar era o iubire aproape impersonală, despre care ea nu prea avea habar. Iubeam în persoana ei acele lucruri pe care nu le mai aveam: libertatea, lipsa de griji, speranța și dulcea revoltă a unei tinereți de care nu mai dispuneam. Nu-mi puneam întrebarea cum am fi putut conviețui la un moment dat; ea era în mare măsură un simbol; un simbol cald, apropiat, inaccesibil – un simbol a ceea ce pierdusem de mult. Tinerețea mea dispăruse, acoperită de țipetele tatălui meu când era în ghearele morții. Țipase o zi întreagă și știam cine dăduse ordinul să fie ucis.

— Te pricepi la chestiile astea? întrebă Meukoff. Cincizeci de dolari reprezintă o sumă frumușică!

— Nu grozav; dar câte ceva mai știu. De altfel, nu am încotro. Trebuie să încep să fac și eu ceva.

— Unde ai învățat meseria?

— La Paris și într-un muzeu din Bruxelles.

— Ca angajat? întrebă Meukoff surprins.

— Ascuns.

— Din calea germanilor?

— A germanilor care ocupaseră Bruxelles-ul.

— Și ce-ai mai făcut acolo?

— Am învățat franțuzește, am spus. Aveam la mine o gramatică. Întocmai ca aici. În timpul verii, la ora închiderii muzeului nu era încă întuneric afară. Mai târziu am primit și o lanternă.

Meukoff dădu din cap:

— Muzeul nu era păzit?

— Cine să-l păzească? Nemții? Ăia luaseră, oricum, tot ce doriseră!

Meukoff începu să râdă:

— Ciudat, cum se face educația unui om. În timpul fugii în Finlanda aveam întâmplător la mine un joc de șah de buzunar. Jucam fără întrerupere în ascunzișurile mele, ca să-mi abat gândurile. În felul acesta am devenit un bun jucător de șah. Mai târziu, în Germania, am trăit din asta. N-aș fi crezut niciodată că voi ajunge la așa ceva. Ai fost totdeauna negustor de antichități?

— Aproximativ așa cum ai fost tu șahist.

— Mi-am imaginat.

Nu-i puteam povesti despre Sommer și despre pașaportul meu fals. Este adevărat că în pașaport era trecută profesia de anticar a lui Sommer și că, pe insula Ellis, un inspector mă examinase în acest sens. Trecusem cu bine proba deoarece se pare că învățasem destul atât de la Sommer cât și în muzeul din Bruxelles. Hotărâtoare fuseseră cunoștințele mele în materie de bronzuri chinezești. În mod ciudat, se nimerise ca inspectorul să se priceapă întrucâtva la ele. Un dreptcredincios ar fi spus că intervenise providența mizericordioasă.

Am auzit încă de afară pasul caracteristic al lui Lachmann. Meukoff trebui să meargă la telefon. Lachmann intră, șchiopătând, în holișorul plușat. Observă imediat bronzul.

— L-ai cumpărat? întrebă.

— Pe jumătate.

— Mare greșeală, declară. Ești încă un novice. Ar trebui, pentru început, să faci negoț cu obiecte mărunte. Cu lucruri ieftine, de care are nevoie toată lumea. Ciorapi, săpun, cravate...

— Rozarii, iconițe, am completat. Întocmai ca tine, ca evreu.

Lachmann făcu un semn cu mâna:

— Este cu totul altceva! Pentru asta ai nevoie de talent. Pe care tu nu-l ai; tu ai doar nevoie de bani! Dar, ce mai vorbesc? Se uită la mine cu ochi voalați: Nu mi-a folosit la nimic, Ludwig. Ea a acceptat obiectele declarând că se va ruga în fiecare seară pentru mine cu aceste relicve! Ce-am eu din asta? Și când mă gândesc că are un postament ca o regină! Totul zadarnic! Acum își dorește apă din râul Jordan! De unde să fac rost de așa ceva? Este nebună de tot! Știi cumva unde aș putea găsi apă din râul Jordan?

— La robinet.

— Ce?

— Într-o sticlă mai veche, cu ceva praf pe ea și cu un dop sigilat. O clică de șmecheri avea la Bordeaux o firmă care vindea în felul acesta apă de la Lourdes. Sticla costa cinci franci. Exact așa. De la robinet. Am citit pe vremea aceea în ziare. Oamenii nu au fost nici măcar pedepsiți. Toată lumea a râs.

Lachmann căzu pe gânduri.

— Dar nu ar fi un sacrilegiu?

— Nu cred. Doar simplă șarlatanie.

Lachmann se scărpină pe țeasta noduroasă:

— Ciudat! De când vând rozarii și medalii relația mea cu Dumnezeu s-a schimbat. Am ajuns aproape un catolic evreu schizofren. Deci spui că nu ar fi un sacrilegiu? Că nu ar fi o blasfemie? Ce crezi?

Am scuturat din cap:

— Cred că Dumnezeu are mult mai mult umor decât presupunem. Și că este mult mai puțin milostiv.

Lachmann se ridică. Îl convinsesem.

— De fapt, nici măcar nu vreau să vând apa. Deci nu este vorba de o afacere ordinară. Vreau doar să o dăruiesc. Așa ceva trebuie să fie permis. Apoi își arătă deodată dinții pătați, într-un rânjet chinuit:

— Doar o fac numai din dragoste. Iar Dumnezeu este întruchiparea iubirii! Bine! Este ultima mea încercare! Ce fel de sticlă să iau, ce crezi?

— Nu una din sticlele de vodcă ale lui Meukoff. Pe acelea le știe, desigur, și ea.

— Firește că nu! O sticlă simplă, anonimă. Una din acelea pe care le aruncă marinarii în apă. Una pentru mesaj în sticlă. Sigilată! Asta e! Îl voi ruga pe Meukoff să-mi dea ceară de sigilat. El are mereu nevoie de așa ceva pentru vodca sa. Poate că mai are și vreo monedă veche cirilică, cu care să pun pecetea. O să dea impresia că sticla asta vine din vreo mânăstire de pe Jordan. Crezi că asta o va îndupleca?

— Nu. Cred că ar trebui să nu te mai sinchisești de ea timp de câteva săptămâni... poate că ai îndupleca-o mai ușor.

Lachmann se întoarse. Fața sa exprima disperare. Ochii de un albastru deschis i se bulbucau ca la un pește mort.

— Să aștept! Cum să pot aștepta? strigă. Doar duc deja o luptă contra timpului! Am trecut de cincizeci de ani! Câțiva ani încă și voi fi impotent! Și apoi ce se va mai întâmpla? Nu mai rămâne decât dorința arzătoare, regretul și nici o satisfacție! Un adevărat calvar! Nu înțelegi atâta lucru? Ce folos am avut de viața mea? Teamă, mizerie și pribegie! Și am o singură viață! Își scoase batista: Dar și aceasta s-a irosit deja pe trei sferturi! șopti apoi.

— Nu plânge! am spus repede. Nu-ți folosește la nimic. Ar trebui să știi deja atâta lucru!

— Nu plâng, ripostă iritat. Vreau doar să-mi suflu nasul! Emoțiile se repercutează la mine asupra nasului! Nu asupra ochilor. Dacă aș fi în stare să plâng, aș avea mai mult succes. Dar cine are nevoie de un Romeo care, în momentele de zdruncinare sufletească, își suflă nasul ca o trompetă? Pur și simplu mi se taie respirația. Își suflă nasul de câteva ori. Apoi se duse, șchiopătând, până la Meukoff, la recepție.

Am luat bronzul și l-am dus în camera mea. L-am pus pe pervazul ferestrei și l-am privit în lumina amurgului care începea să se lase. Muzeul din Bruxelles se închidea, în timpul verii, aproximativ la ora aceasta, iar eu puteam să-mi părăsesc odăița.

Am răsucit, încet, bronzul în toate direcțiile. Citisem deja aproape toată literatura – nu prea bogată – despre acest domeniu și cunoșteam și multe fotografii. Știam că piesele care reprezentau copii puteau fi identificate după mici erori în ornamentație, după decorații minuscule pe un bronz în stilul Chou, care se impuseseră însă de-abia în epoca Han sau chiar în epoca Ming sau Tang; în felul acesta se putea deduce că bronzul datează dintr-o epocă mai târzie. N-am reușit să descopăr nici un detaliu din această categorie. Piesa părea să provină într-adevăr din perioada Chou mijlocie, aproximativ din anii cinci sau șase sute înainte de Christos.

M-am întins pe pat și am așezat bronzul pe masa de alături. Din curte se auzeau zdrăngănitul tomberoanelor de gunoi, țipetele stridente ale ajutoarelor de bucătar și basul profund și gutural al negrului care căra deșeurile.

Am adormit fără să vreau. Când m-am trezit era deja întuneric. Mi-au trebuit câteva clipe până să-mi dau seama unde mă aflam. Apoi am zărit bronzul și o secundă

am crezut că sunt în cămăruța din muzeu. M-am ridicat respirând adânc și regulat. Știam acum că visasem și îmi aminteam vag de vis; dar nu voiam să mi-l amintesc. M-am sculat și m-am dus la fereastra larg deschisă. Iată curtea, iată tomberoanele întunecate. Sunt liber, mi-am spus pe întuneric,repetând cuvintele de câteva ori, încet și insistent, așa cum făceam de multe ori în timpul refugiului. Am simțit că mă liniștesc și m-am uitat iar la bronzul care răsfrângea lumina roșie a orașului într-o ultimă licărire de culoare. Am avut dintr-o dată impresia că bronzul a prins viață. Patina nu dispăruse, nu părea adăugată și nici provocată în mod artificial prin aplicarea de acizi pe suprafața răzuită. Se formase încet, de-a lungul secolelor, provenea din apa în care zăcuse vasul; din mineralele pământului care se contopiseră cu el și, probabil, cu fâșia de albastru luminos de la bază, din combinațiile cu fosfor în urma apropierii de vreun cadavru, cu o mie de ani în urmă: Patina prezenta și acel luciu slab pe care îl avuseseră, la muzeu – din cauza porozității – piesele Chou nelustruite; o porozitate care nu absorbea lumina, ca bronzurile tratate în mod special, ci făcea patina mai degrabă mătăsoasă, dar nu netedă de tot, ci asemănătoare mătăsii naturale mai dure. Când puneai mâna, bronzul nu era rece.

M-am așezat iar pe pat și am împins la o parte bronzul. Priveam în gol și îmi dădeam seama că, făcând aceste considerații, încercam doar să-mi alung amintirile. Nu voiam să mă gândesc la ultima dimineață de la Bruxelles, când Sibylle deschisese brus ușa camerei mele năvălind înăuntru și șoptindu-mi că tatăl ei fusese dus la un interogatoriu, că trebuia să plec, cât mai repede, nu se știa dacă nu cumva va fi supus torturii, dacă nervii săi nu

vor ceda și el nu mă va trăda. Apoi mă împinse pe ușă afară, mă chemă înapoi și îmi vârî în buzunar un pumn cu bani.

— Îndepărtează-te fără grabă, de parcă ai fi un vizitator oarecare, pe aici, încet, nu fugi! îmi șopti. Dumnezeu să te păzească! îmi spuse în loc să mă blesteme fiindcă îi nenorocisem, atât pe tatăl ei cât și pe ea.

— Du-te! Dumnezeu să te aibă în paza sa! repetă apoi. Și la întrebarea mea grăbită, oare cine îl trădase pe tatăl ei, șopti doar:

— Dar nu are nici o importanță! Du-te acum, până nu vin ăia să facă o razie în muzeu! Și mă sărută în grabă, împingându-mă afară și șoptind încă: Fac repede ordine în cameră! Fugi! Nu scrie! Niciodată! Vor controla totul. Dumnezeu să te aibă în paza sa!

Am plecat, mergând agale ca să nu atrag atenția, și am coborât scările. Nu am întâlnit decât câțiva oameni; nu se sinchisea nimeni de mine. Am traversat strada. M-am uitat înapoi. Mi s-a părut că zăresc o față palidă în spatele unei ferestre.

M-am sculat și m-am dus iar la fereastră. Aripa de vizavi a hotelului era acum cufundată în întuneric. Într-o singură cameră ardea încă lumina. Perdelele nu erau trase. Un bărbat în indispensabili scurți stătea în fața unei oglinzi aurite și își pudra obrazul. Apoi își dădu jos indispensabilii rămânând o clipă gol pușcă. Pieptul său era tatuat dar nu păros. El își puse niște chiloți de mătase cu dantelă și un sutien negru și începu, cu mișcări tandre, să capitoneze sutienul cu hârtie de toaletă. Mă uitam absent la el, fără să-mi dau seama ce se petrece

acolo. Apoi m-am întors în cameră și am aprins lampa. Când am tras perdeaua am observat că și dincolo se trăsese perdeaua. Era de mătase roșie. Celelalte camere ale hotelului aveau perdele cafenii, din bumbac.

Am coborât și l-am căutat pe Meukoff. Nu dădeam de el. Părea să fi ieșit în oraș. M-am așezat în holișorul plușat, ca să-l aștept. După câtva timp mi s-a părut că aud pe cineva plângând. Nu era un plâns puternic și la început nu i-am dat nici o atenție, dar mă călca pe nervi. În cele din urmă m-am îndreptat spre fundul camerei și am descoperit-o, ascunsă și ghemuită pe sofaua de lângă stativul cu plante, pe Maria Fiola.

Am vrut să mă întorc și să plec; ultimul lucru de care aveam nevoie era această persoană agresivă. Dar mă zărise. Plângea cu ochii căscați; în ciuda lacrimilor părea să observe totul.

— Pot să vă ajut cu ceva? am întrebat-o.

Ea scutură din cap și se uită la mine ca o pisică gata să se repeadă la cineva.

— Lehamite? am întrebat-o.

— Da, spuse, lehamite.

Melancolie? mi-am zis. Asta își avea locul în alt secol, mai romantic. Nu în acest secol sângeros, al uciderilor în masă; al torturilor și al războiului total. Probabil că avea probleme amoroase.

— Presupun că îl căutați pe Meukoff, am adăugat.

Fata dădu din cap:

— Unde este?

— Habar n-am. Și eu l-am căutat. Poate că își plasează pe undeva vodca.

— Firește, când ai nevoie de el ia-l de unde nu-i.

— Mare omisiune, am spus. Din păcate este foarte

frecventă în lumea aceasta. Voiați să beți o vodcă împreună cu el?

— Voiam să stau de vorbă cu el. Înțelege orice! Și ce înseamnă vodcă? Unde este vodca?

— Poate că mai există o sticlă la recepție.

Maria Fiola scutură din cap:

— Dulapul este încuiat. M-am uitat deja.

— Ar fi trebuit să-l lase deschis. Ca rus, ar fi trebuit să știe ce înseamnă un moment de disperare. Dar, în acest caz, locțiitorul său, irlandezul O'Brien, s-ar fi îmbătat de mult și ar încurca toate cheile.

Fata se ridică. M-am uitat surprins la ea. Își înfășurase capul într-un fel de turban de mătase, fără nici o formă, din care se iteau tuburi de metal, ca niște țevi de revolver.

— Ce s-a întâmplat? întrebă iritată. Arăt ca un monstru?

— Nu chiar... dar aveți o înfățișare belicoasă, periculoasă.

Maria Fiola puse mâna pe turban și îl scoase cu o mișcare. Părul ei era răsucit pe bigudiuri din sârmă și metal care semănau cu mici grenade de mână germane.

— Din cauza asta? A frizurii mele? Trebuie să-i pozez fotografului, mai târziu, iată de ce mi-am pus părul pe bigudiuri.

— Arătați de parcă ați vrea să deschideți focul din toate țevile, am spus.

Ea începu să râdă:

— Mi-ar plăcea să o pot face.

— Mai am o sticlă de vodcă în cameră, am spus. Aș putea să o aduc. Pahare sunt destule și aici.

— Ce idee minunată! De ce nu ați spus imediat?

Sticla era încă pe jumătate plină. Meukoff mi-o vânduse la prețul de producție. Nu obișnuiam să beau de unul singur; știam că așa ceva adâncea deprimarea. Nu mă așteptam la mare lucru din partea fetei cu pistoale în cap; dar de la camera mea mă așteptam la și mai puțin. În treacăt, am luat bronzul de pe masă și l-am băgat în dulap.

Când m-am întors am găsit-o Maria Fiola total schimbată. Lacrimile dispăruseră, fața era pudrată și luminoasă, părul eliberat din strânsoarea tuburilor de metal. Nu se revărsa în nenumărate bucle, cum crezusem, ci era lins, vălurindu-se ușor doar pe ceafă. Nu era nici vopsit, așa cum presupusesem la început și nici păios, ci castaniu, cu irizații de culoarea mahonului.

— Cum se face că beți vodcă? m-a întrebat. Nu se prea bucură de trecere în patria dumneavoastră.

— Știu. În Germania se bea bere și rachiu. Eu însă mi-am uitat patria și nu beau nici bere nici rachiu. Nu sunt nici un mare băutor de vodcă. Dar dumneavoastră de ce o beți? Nu se bucură de trecere nici în Italia.

— Mama mea este rusoaică. În plus, vodca este singura băutură care nu-ți lasă miros de alcool în gură.

— Poate fi și ăsta un motiv, am aprobat

— Foarte important pentru o femeie. De fapt, ce beți?

Ce conversație stupidă, mi-a trecut prin minte.

— Ce se nimerește, am răspuns. În Franța beam vin... dacă îl aveam.

— Franța! exclamă fata. Ce-au făcut germanii din ea!

— Nu am fost de față. Pe vremea aceea eram închis într-un lagăr de internare francez.

— Firește! Ca inamic!

— Ca refugiat din Germania. Am râs: Ați uitat, se

pare, că Italia și Germania sunt aliați. Împreună au atacat Franța.

— Mussolini a făcut-o! Îl urăsc!

— Eu de asemenea, am spus.

— Și îl urăsc pe Hitler!

— Eu de asemenea, am declarat. Iată că suntem aproape un fel de aliați în negație.

Fata îmi aruncă o privire șovăitoare:

— Este și ăsta un mod de a privi lucrurile, spuse apoi.

— Uneori unicul. Până cu puțin timp înainte, și Meukoff făcea parte din alianță. Germanii ocupaseră satul lui natal transformându-i pe locuitori în teutoni. Dar cu asta s-a terminat. Rușii l-au recucerit, iar el a redevenit rus. Adică inamic, după spusele dumneavoastră.

Maria Fiola începu să râdă:

— Ciudat mod de a privi lucrurile! Oare în realitate ce suntem?

— Oameni, am răspuns. Dar cei mai mulți au uitat acest amănunt. Oameni sortiți să moară; dar și de asta au uitat cei mai mulți. Omul nu privește nimic cu atâta scepticism ca propria sa moarte. Încă o vodcă?

— Nu, mulțumesc. Apoi se ridică și îmi întinse mâna. Trebuie să plec la lucru, spuse.

M-am uitat după ea în timp ce ieșea. Nu-i auzeai pașii. Nu mergea cu pași mărunți, mai degrabă aluneca printre mobilele urâte, de parcă nici nu le-ar fi atins. Probabil că asta ținea de meseria de manechin, m-am gândit. Își strânsese baticul în jurul capului și părea acum slabă și mlădioasă, dar nu fragilă – s-ar putea mai degrabă spune că afișa o eleganță dură, aproape agresivă.

Am dus sticla înapoi, după care am ieșit în stradă. Surogatul de portar, adică Felix O'Brien, stătea afară mirosind de la o poștă a bere, ca o speluncă.

— Cum e viața Felix? l-am întrebat.

El ridică din umeri:

— Te scoli, mănânci, muncești și te duci la culcare. Cum să fie? Mereu la fel. Uneori nu reușești să înțelegi de ce trăiești tot așa, mai departe.

— Așa este, am răspuns. Dar totuși îi dai înainte.

5

— Jessie! Am exclamat. Iubita mea! Binefăcătoarea mea! Ce bucurie!

Fața ei rotundă cu obrajii rumeni, ochii negri, părul cărunt și zbârlit rămăsese neschimbată.

Jessie Stein stătea în ușa locuinței mici din New York întocmai cum stătuse odinioară în ușa locuinței mari din Berlin, iar mai târziu, în timpul refugiului, în mai multe uși ale unor camere din Franța, Belgia și Spania – mereu zâmbitoare și gata să te ajute, de parcă nu ar fi avut alte griji. De fapt, nici nu avea griji proprii. Eul ei era astfel structurat încât să ajute pe alții.

— Dumnezeule, Ludwig! spuse. Când ne-am văzut ultima dată?

Era o întrebare tipică a tuturor emigranților. Nu-mi mai aminteam.

— Firește, înainte de război, Jessie, am spus. În epoca fericită când eram urmăriți doar de poliția franceză. Dar unde? Undeva pe *Via Dolorosa*. Să fi fost la Lille?

Jessie scutură din cap:

— Nu la Paris, în 1939? Cu puțin timp înainte de izbucnirea războiului?

— Firește, Jessie! La Hotel *Internațional*, acum îmi a-

mintesc. Ai preparat, pentru mine și Ravic, crochete de cartofi, în camera lui. Aduseseși chiar și gem de merișor. A fost ultima dată în viața mea că am mâncat gem de merișor. De atunci nu am mai văzut așa ceva.

— O adevărată tragedie, ne persiflă Robert Hirsch. Și nu există nici în America; doar un surogat. Dar nici nu se compară. Sper că nu vrei să te întorci în Europa de dragul lui, ca actorul Egon Fürst.

— Ce-a făcut Fürst?

— Nu a găsit în tot New York-ul salata sa preferată. Deși emigrase, asta l-a dus la disperare. S-a întors în Germania. La Viena.

— Nu este chiar așa, Robert, interveni Jessie. Îi era dor de casă. Aici nu găsea de lucru. Nu cunoștea limba. Și nu-l cunoștea nimeni. În Germania îl cunoștea toată lumea.

— Dar nu era evreu, spuse Hirsch. Numai evreii suferă de nostalgia Germaniei. Un paradox înfiorător, totuși real.

— Se referă la mine, îmi explică Jessie râzând. Cât de răutăcios poate fi și acum! Dar astăzi este ziua mea de naștere și nu-mi pasă de nimic. Poftiți înăuntru! Avem ștrudel cu mere și cafea proaspătă! Întocmai ca acasă. Nu poșirca aia reîncălzită pe care americanii o numesc cafea.

Jessie, protectoarea tuturor emigranților! Încă înainte de 1933, la Berlin, fusese mama adoptivă a actorilor, artiștilor, scriitorilor și intelectualilor care aveau nevoie de ajutor. Un entuziasm naiv, imun față de orice critici, o făcea să fie încântată de toate. Acest entuziasm nu se manifesta numai în salonul unde îi asalta pe regizori și producători; Jessie contribuia și la refacerea căsniciilor destrămate, era confidenta celor deznădăjduiți, dădea sume mici de bani cu împrumut, îi ajuta pe cei îndrăgostiți, făcea rost de editori și obținea multe lucruri datorită încăpățânării ei; editorii, producătorii și directorii de teatru se simțeau, ce-i drept, inoportunați, dar până la urmă nu puteau rezista altruismului și bunătății ei. Ca mamă a artiștilor, participa, în felul acesta, la existența tuturor, fără a mai avea una proprie și personală. Alături de ea apăruse, la un moment dat, un insignifiant domn, Tobias Stein, care avea grijă, la Berlin, ca musafirii să aibă întotdeauna suficientă mâncare și băutură; în rest, rămânea, cu toată modestia, pe planul al doilea, găsindu-și moartea în mod tot atât de discret, în timpul refugiului, într-unul dintre orașele de pe *Via Dolorosa*, în urma contractării unei pneumonii.

Jessie trecu prin perioada refugiului de parcă *ea* ar fi pedepsit pe cineva. Nu părea deloc impresionată de faptul că își pierduse casa și averea. Avea în continuare grijă de artiștii refugiați sau expulzați pe care îi întâlnea în drumul ei. Era uimitor talentul cu care reușea să creeze un fel de confort mic-burghez; tot atât de uimitoare era și permanenta ei bună dispoziție. Cu cât era mai multă nevoie de ea, cu atât părea mai radioasă. Jessie izbutea să improvizeze într-o cameră murdară de hotel ceva asemănător unui cămin propriu, și anume doar cu ajutorul câtorva perne și a unei spirtiere; ea gătea și prepara mâncare și spăla pentru artiștii lipsiți de simț practic, aproape neputincioși, care pribegeau fără un țel precis; după moartea domnului Tobias Stein, când constată că răposatul atât de modest avusese prudența să depună, încă de la Paris, o sumă de dolari, la *Guaranty Trust Co.* din New York, Jessie cheltui și acești bani pe protejații

ei, păstrându-și doar un mic rest, precum și suma necesară pentru un bilet de vapor până la New York, pe „Queen Mary". Ea, care nu se prea sinchisise de politică, nu știa că biletele de vapor erau epuizate deja de luni de zile, deci nu se mira că reușise cu toate acestea să obțină unul. În timp ce se afla în fața ghișeului se întâmplă un lucru nemaiauzit: cineva renunță la un bilet. Posesorul suferise un atac de cord. Deoarece Jessie era următoarea la rând, obținu biletul pentru care alții ar fi fost în stare să dea o avere. Pe vremea aceea, Jessie nu intenționa să rămână în America; voia doar să ridice de acolo o a doua tranșă din banii depuși de soțul prevăzător pe numele ei, la *Guaranty Trust* din New York, iar apoi să se întoarcă. La două zile după îmbarcare izbucni războiul și Jessie rămase la New York. Toate acestea mi le povestise Hirsch.

Livingul lui Jessie nu era mare, dar aranjat exact în stilul ei. Peste tot perne, multe scaune, un șezlong, iar pe pereți numeroase fotografii, aproape toate cu dedicații exuberante. Unele dintre ele aveau chenar negru.

— Lista cu morții lui Jessie, spuse o duduie delicată așezată pe un scaun de sub fotografii. Iată-l pe Hasenclever! adăugă arătând spre o poză cu ramă neagră.

Îmi aminteam de Hasenclever. Francezii îl duseseră într-un lagăr de internare împreună cu toți cei pe care reușiseră să-i aresteze după 1939. Când trupele germane ajunseră la o distanță de doar câțiva kilometri de lagăr, Hasenclever se sinucise. Nu voia să fie înhățat și torturat până la moarte într-un lagăr de concentrare german. Dar trupele germane nu intrară în lagărul de internare,

așa cum crezuse toată lumea. În ultima clipă primiră ordinul de a se abate din drum, iar lagărul rămase în afara controlului lor. Hasenclever era însă mort.

Am observat că și Hirsch, care stătea lângă mine, rămăsese cu ochii ațintiți asupra fotografiei lui Hasenclever:

— Nu știam unde este, spuse. Aș fi vrut să-l salvez. Dar pe vremea aceea domnea un haos general, așa încât era greu să găsești pe cineva – mai greu decât să-l pui în libertate. Harababura asta franceză și blestemata asta de birocrație! Intențiile nu erau chiar rele, dar cei care căzuseră în ghearele ei, erau pierduți.

Puțin izolată față de cei decedați am văzut o fotografie a lui Egon Fürst împodobită cu o panglică neagră, dar fără ramă.

— Ce înseamnă asta? am întrebat-o pe duduia delicată. A fost ucis în Germania?

Ea scutură din cap:

— În cazul acesta ar fi avut o ramă neagră. Jessie doar regretă lipsa lui. De aceea are doar o panglică neagră. De aceea fotografia lui este atârnată puțin mai la o parte. Adevărații morți sunt acolo, alături de Hasenclever. Sunt, și așa, destul de mulți.

Se pare că Jessie își ținea în ordine amintirile. Chiar și moartea putea lua o alură burgheză, mi-a trecut prin minte uitându-mă la pernele multicolore de pe șezlongul de sub fotografii. Unii actori erau îmbrăcați în costumul corespunzător vreunui rol în care avuseseră odinioară succes, în Germania sau la Viena. Jessie adusese probabil cu ea fotografiile. În catifea decolorată, în armuri, cu o sabie în mână sau o coroană pe cap, actorii zâmbeau fericiți și eroic privindu-ne din ramele lor negre.

Pe celălalt perete al camerei stăteau atârnate fotografiile prietenilor încă în viață ai lui Jessie. Și aceștia erau, în

majoritate, cântăreți și actori. Jessie avea o pasiune pentru celebrități. Printre ei se găseau și câțiva medici și scriitori. Nu-mi dădeam seama care din două făcea o impresie mai stranie: colecția celor morți sau, vizavi de ea, colecția celor încă în viață, care nu știau cum vor muri dar își așteptau sfârșitul în costumele unor eroi wagnerieni, cu coarne de bou pe cap, travestiți în Don Juan sau Wilhelm Tell, înconjurați de triumfuri perimate, veștejite – deveniți acum mai modești și deja de mult, prea bătrâni pentru rolurile întruchipate pe fotografii.

— Prințul von Homburg[1]! spuse un omuleț gârbovit în spatele meu. Iată ce am fost odinioară! Iar acum?

M-am întors. Apoi m-am uitat iar la fotografie.

— Dumneavoastră sunteți acesta?

— *Eram* acesta, replică bătrânelul cu amărăciune. Cu cincisprezece ani în urmă! La München! Teatrul *Kammerspiele*! În ziare scria că fusesem cel mai grozav „Prinț von Homburg" din ultimii zece ani. Mi se prorocea un viitor strălucit! Chiar că da! Viitor! Apoi făcu o plecăciune bruscă:

— Gregor Haas: actor la *Kammerspiele* în rezervă.

Mi-am murmurat numele. Haas se uită fix la fotografia cu care nu mai semăna:

— Prințul von Homburg! Mai pot fi recunoscut? Firește că nu! Pe vremea aceea nu aveam încă riduri, în schimb un păr foarte bogat! Trebuia doar să fiu atent, să nu mă îngraș. Aveam o slăbiciune pentru prăjituri! Ștrudel cu mere și cu frișcă. Astăzi... Omulețul își desfăcu vestonul. Îi era mult prea larg, acoperind un abdomen concav, supt.

— Ce bine ar fi ca Jessie să arunce în foc fotografiile

[1] Dramă de Heinrich von Kleist (1777–1811), scrisă în 1809/11

astea vechi! Dar se cramponează de ele, de parcă ar fi copiii ei. „Clubul Jessie", așa se numește colțul ăsta! Știați?

Am dat din cap. Protejații lui Jessie purtau încă din Franța numele acesta.

— Făceați și dumneavoastră parte din el?

— Uneori da. Cine nu făcea parte?

— Jessie mi-a găsit un loc de muncă. Translator pentru germană la o firmă care duce o corespondență bogată cu Elveția. Haas se uită îngrijorat în jurul său. Nu știu cât timp va mai dura. Firmele astea elvețiene lucrează în tot mai mare măsură cu corespondenți englezi proprii; în curând activitatea mea va deveni superfluă. Apoi mă măsură de jos până sus: Nici nu scapi bine de un motiv de teamă că apare altul. Dumneavoastră vi se întâmpă la fel?

— Aproximativ. Dar te obișnuiești și cu asta.

— Te obișnuiești sau nu te obișnuiești, replică Haas tăios. Dacă nu, într-o noapte îți pui ștreangul de gât.

Făcu o mișcare cu mâna și se înclină din nou:

— La revedere, spuse. De-abia în clipa asta mi-am dat seama că vorbisem nemțește. Majoritatea celor prezenți vorbea nemțește. Mi-am amintit că Jessie punea și în Franța mare preț pe asta.După părerea ei, era nu numai ridicol, dar chiar o trădare ca emigranții să nu vorbească nemțește între ei. Jessie făcea, fără echivoc, parte din categoria de refugiați care vedeau în naziști niște oameni descinși de pe planeta Marte ca să invadeze patria lipsită de apărare – spre deosebire de altă categorie care susținea că fiecare german ascunde în el, latent, un potențial nazist. Mai exista și o a treia categorie care declara că în fiecare *om* zace latent un potențial nazist, chiar dacă ipostaza respectivă poartă adeseori altă denumire. În această categorie puteau fi deosebite două direcții – cea filosofică și cea

militantă! Din aripa militantă făcea parte Robert Hirsch.

— Gregor Haas ți-a povestit despre destinele lui? mă întrebă Robert.

— Da. Este nefericit fiindcă Jessie îi expune pe pereți fotografiile. Ar dori să-și dea uitării trecutul.

Hirsch începu să râdă:

— Gregor și-a tapetat propria cămăruță cu fotografii din scurta sa perioadă de glorie. Ar prefera să moară decât să uite de nefericirea sa. Este un adevărat actor. Doar că acum nu mai joacă rolul Prințului von Homburg, ci pe cel al unui sărman Iov lipsit de o scenă.

— Și care a fost povestea cu Egon Fürst? am întrebat. Care este adevăratul motiv al reîntoarcerii sale?

— Nu a fost în stare să învețe limba engleză. Și nu putea accepta să fie un ilustru necunoscut. Mulți actori pățesc așa. Fürst fusese renumit în Germania. Așa încât nu putea pricepe de ce trebuia de fiecare dată să-și silabisească numele, începând cu Oficiul American pentru Imigrări; nu se putea împăca cu gândul că aici nu-l cunoștea nimeni. Acest lucru îl distrugea aproape. Ceea ce pentru unul reprezintă o întâmplare inofensivă, pentru altul reprezintă o adevărată tragedie. Când un studio cinematografic pretinse chiar ca el să dea niște probe, ca orice începător, asta a pus capac la toate. Fürst nu mai voia decât să se întoarcă acasă. Probabil este încă în viață. În caz contrar ar ști și Jessie. Nu am habar dacă joacă iarăși în Germania.

Jessie se apropie de noi dând din mâini:

— E gata cafeaua! Și prăjitura cu mere! La masă, copii!

Am luat-o de umeri și am sărutat-o:

— Mi-ai salvat iarăși viața, Jessie! L-ai mobilizat pe Tannenbaum pentru mine.

— Ei, nu mai spune! replică Jessie desprinzându-se. Nu moare omul atât de ușor. Tu cu siguranță nu!

— Fără tine aș fi fost, poate, obligat să navighez, ca marinar, pe un „Olandez zburător" modern. Din port în port, fără a putea acosta.

— Oare astea există cu adevărat? întrebă Jessie.

— Da, am spus. Sunt pline de emigranți, de cele mai multe ori evrei. Și de copii.

Fața rotundă a lui Jessie se întunecă:

— Oare de ce nu ne dau pace? murmură. Doar am rămas atât de puțini.

— Tocmai de aceea, interveni Hirsch. Nu riscă nimic dacă ne masacrează. Și nu riscă nimic dacă nu ne ajută. Suntem cele mai docile victime din câte există.

Jessie se întoarse:

— Robert, astăzi este ziua mea de naștere. Și sunt deja o femeie bătrână. Hai să ne lăsăm duși de iluzii în după-amiaza asta. Am preparat cu mâna mea prăjitura cu mere. Și cafeaua. Iată-le și pe surorile Dahl: Erika și Beatrice! Mi-au dat o mână de ajutor și mă ajută acum la servit. Fă-mi plăcerea și mănâncă pe săturate fără să cobești. Ah, catârule politic, ce bine ar fi să te îndrăgostești o dată!

Am zărit-o pe duduia delicată, care șezuse pe scaunul de sub lista răposaților, apropiindu-se cu o cafetieră în mână. În urma ei venea alta cu care semăna leit. Amândouă erau îmbrăcate la fel.

— Gemene, spuse Jessie mândră, de parcă ea le-ar fi zămislit. Veritabile! Și frumușele! Vor deveni, la un moment dat, renumite, într-un film!

Gemenele se învârteau de colo-colo. Aveau picioare lungi, ochi de culoare închisă și părul blond.

— Nu le poți deosebi una de alta, spuse cineva lângă mine. Totuși, se pare că una dintre ele este o curvă nerușinată, iar cealaltă o puritană bigotă.

— Dar cu prenume diferite, am spus.

— Păi aici e aici, explică bărbatul de lângă mine. Bestiile jonglează cu prenumele lor. Una se dă drept cealaltă. Le amuză. Un joc diabolic pentru cel ce este îndrăgostit.

Mi-am ridicat, interesat, privirile. Iată o nuanță nouă: să fii îndrăgostit de gemene.

— Sunteți îndrăgostit de una dintre ele sau de amândouă? l-am întrebat.

— Numele meu este Leo Bach, se prezentă bărbatul. Ca să fiu sincer, îmi place curva, declară. Doar că nu știu care este.

— Bine, dar se poate afla foarte ușor.

— Așa am crezut și eu. Mai ales astăzi, când gemenele au mâinile încărcate cu cafea și prăjituri. Am ciupit-o pe una, pe furiș, de poponeață; a vărsat cafeaaua pe costumul meu albastru. Apoi mi-am încercat norocul cu cealaltă; dar și aceea mi-a vărsat cafea pe costum. Acum nu mai știu: m-am înșelat cumva și am ciupit-o de două ori pe aceeași, sau nu? Gemenele astea au mișcări atât de agile. Intră și ies ca două fulgere. Ce părere aveți? Ceea ce mă pune pe gânduri este că s-a întâmplat de două ori același lucru: pete de cafea pe hainele mele. Asta te face să crezi că de ambele dăți a fost aceeași, ce credeți?

— Ce-ar fi să încercați încă o dată? Dar doar dacă le puteți supraveghea pe amândouă concomitent.

Leo Bach scutură din cap:

— Hainele mele sunt deja prea pătate. Și nu le am decât pe acestea.

— Cred că nu lasă urme pe un costum albastru.

— Nu din cauza petelor. Îmi țin banii în buzunarul interior al jachetei. Încă o stropeală cu cafea și se udă banii. Și poate că își pierd valabilitatea. Nu-mi pot permite așa ceva.

Una dintre gemene se apropie cu prăjituri și cafea. Leo Bach tresări fără să vrea; apoi se servi cu nesaț. Cealaltă îmi aduse mie o cafea. Ținea în mână cafetiera. Bach se opri din mâncat și se uită la ea până se îndepărtă.

— Ce cabotine! scrâșni. Ce mironosițe! Nu le poți deosebi nici după voce.

— Tristă soartă, am spus. Dar poate că nu-i place nici uneia să fie ciupită de poponeață. În anumite cercuri, o asemenea încercare de apropiere este catalogată drept primitivism.

Leo Bach respinse această ipoteză:

— Vai de mine! Dar noi nu suntem „anumite cercuri"! Suntem doar emigranți! Oameni nefericiți!

L-am însoțit pe Hirsch la prăvălia sa. Afară, amurgul cutreiera metropola cu zgomotele lui, cu lumini și mulțimi de oameni. Nu am aprins lumina; venea suficientă de afară. Geamul invizibil din fața noastră ne izola de gălăgie. Ședeam ca într-o vizuină; reflexele luminoase de afară se multiplicau în ochii mari, bulbucați, liniștiți, ai televizoarelor. Nici unul din aparate nu era în funcțiune; dar ne înconjurau, iar noi ne situam parcă într-o lume tăcută a roboților viitorului, în care ceea ce afară se agita transpirând și suferind, cu agresivitate și teamă, făcuse deja loc unei soluții lipsite de sensibilitate dar perfecte.

— Ciudat cum s-au schimbat toate aici, în America, spuse Hirsch. Nu găsești?

Am scuturat din cap. El se ridică și aduse sticla de *Pernod* și două pahare. Apoi scoase din frigider o tăviță cu cuburi de gheață. Lumina interioară a frigiderului căzu, pentru o clipă, din plin pe fața sa îngustă și pe ciuful de păr blond roșcat. Hirsch semăna și acum mai degrabă cu un poet cam spălăcit decât cu un Macabeu vindicativ.

— Cât de diferită era situația în timpul refugiului, spuse. În Franța, Olanda, Belgia, Spania și Portugalia. Un crâmpei de viață burgheză normală reprezenta acolo aventura cea mare, aproape irealizabilă. O cameră cu un pat în ea, o sobă caldă, o seară petrecută cu prieteni, sau Jessie care venea ca un înger al Bunei Vestiri, cu un pachet cu crochete de cartofi și o cană cu cafea veritabilă. Astea erau adevăratele revelații, farurile călăuzitoare ale consolării proiectate pe fundalul amenințărilor de tot felul. Iar acum? Ce s-a ales de toate astea? O inofensivă sindrofie mic-burgheză în jurul unei cafele. Un confort îmbâcsit. Nu găsești?

— Nu, am replicat. Singura deosebire este că pericolul a devenit mai puțin amenințător. Acest fapt îl scoate mai puternic în evidență pe celălalt. Pledez pentru securitatea sindrofiilor din jurul unei cafele. Știi cel puțin că în ziua următoare te poți reîntâlni. În Europa nu aveam niciodată această certitudine. Am început să râd: Sau ai vrea, poate, să ai iarăși parte de pericole, doar fiindcă atmosfera mic-burgheză primește în felul acesta o aureolă mai romantică? Întocmai cum medicii pot da dovadă de mai mult eroism cu ocazia unei epidemii de holeră decât cu ocazia unei simple gripe?

— Firește că nu! Mă dezgustă doar atmosfera. Această mixtură de subordonare, ură neputincioasă, protest care nu duce la nimic ci se risipește, resemnare și, în orice caz,

haz de necaz. Ironii neputincioase și bancuri deprimante, caracteristice emigranților, deși ei ar trebui să fie furioși!

M-am uitat cu atenție la Robert Hirsch.

— Ce altceva să facă? am spus în cele din urmă. S-ar putea să nu fie așa cum ai vrea tu. În fond, sunt, cu toții, niște aventurieri fără voie. Aici au dat de puțină siguranță, dar continuă să fie oameni de categoria a doua. Tolerați, *enemy aliens*, după cum se spune aici. Adică străini inamici. Și asta vor rămâne pentru tot restul vieții, chiar dacă se vor întoarce în Germania. Chiar și în Germania.

— Crezi că se vor întoarce?

— Nu toți, dar unii se vor întoarce. Dacă nu își vor găsi până atunci moartea aici. Ai nevoie de un cord puternic ca să suporți o viață de dezrădăcinat. Iar nenorocirea este rareori eroică. Emigranții au parte de o viață împrumutată, lipsită de o patrie proprie, și o trăiesc cu curajul mic-burghez al cotidianului, viitorul lor nefiind mult mai mult decât o iluzie mizericordioasă, Robert. Mi-am împins paharul la o parte: Fir-ar al dracului, văd că încep să țin predici. Absintul este de vină. Sau întunericul. Nu ai altceva de băut?

— Coniac, replică. *Courvoisier*.

— O binecuvântare!

Hirsch se ridică să aducă sticla. I-am deslușit umbra profilată pe ferestrele luminate. Doamne-Dumnezeule, m-am gândit, oare l-a cuprins deja nostalgia vieții deprimante și agitate din trecut? Nu-l văzusem multă vreme și știam că asemenea evoluții pot fi foarte rapide. Nu exista un impostor mai mare decât memoria; toate întâmplările prin care treceai cu bine se transfigurau, în scurt timp, în amintire, devenind aventură – în caz contrar nu ar izbucni tot mereu noi războaie. Iar Robert Hirsch

dusese o viață foarte diferită de cea a celorlalți emigranți: viața unui Macabeu, a unui justițiar vindicativ, a unui salvator – nu viața unei victime. Oare pentru el moartea dispăruse în pâcla cotidianului și a sentimentului de securitate? m-am întrebat. N-aș putea spune că nu-l invidiam – pe firmamentul meu blestemat moartea plana încă aproape în fiecare noapte, așa încât trebuia de multe ori să las lumina aprinsă, căci mă trezeam înspăimântat, torturat de coșmaruri.

Hirsch destupă sticla. Aroma coniacului se răspândi de îndată în toată încăperea. Era un coniac bun, vechi, încă din perioada antebelică.

— Îți mai amintești unde am băut pentru prima dată așa ceva? întrebă Hirsch.

Am dat din cap:

— La Laon. Într-un coteț de găini, în timpul refugiului. În perioada când hotărâsem să redactăm Breviarul de la Laon. Era o noapte fantomatică: dominată de cotcodăcitul găinilor, coniac și teamă. Ai confiscat sticla de la un negustor de vinuri dovedit a fi un colaboraționist.

— Am furat-o, precizează Hirsch. Pe atunci întrebuințam expresii mai nobile, întocmai ca naziștii.

Breviarul de la Laon era o culegere de sfaturi practice vizând comportamentul din timpul refugiului – experiențe transmise, pe *Via Dolorosa*, de la un emigrant la altul. La fiecare întâlnire, refugiații mai adăugau noi trucuri și noi măsuri de precauție. Hirsch și cu mine începusem, în cele din urmă, să le adunăm și redactăm într-un fel de breviar pentru începători, menit să-i ajute să scape din mâinile poliției. Acest Breviar conținea adrese unde

puteai găsi adăpost și adrese care trebuiau evitate; se indicau punctele de frontieră mai accesibile și cele mai periculoase; punctele vamale binevoitoare și cele dificile; locuri sigure pentru scrisori; muzee și biserici care nu erau controlate de poliție; reguli de conduită menite să-i ducă de nas pe jandarmi. Mai târziu se adăugară numele unor oameni de legătură de încredere, care te ajutau să scapi de *Gestapo*, precum și maxime care sintetizau filosofia telurică, pragmatică a celor fugăriți și ironia amară a supraviețuirii primitive.

Cineva ciocăni în fereastră. Un bărbat plesuv se uită înăuntru. Apoi ciocăni, din nou, mai tare.

În cele din urmă Hirsch se ridică și deschise ușa:

— Nu suntem tâlhari, spuse. Locuim aici.

— Zău? Și ce faceți la atâta timp după ora de închidere a magazinelor, și încă pe întuneric?

— Nu suntem nici homosexuali. Facem planuri pentru viitor. Acesta este sumbru, iată de ce stăm pe întuneric.

— Cum? întrebă omul.

— Chemați poliția, dacă nu ne credeți, spuse Robert, închizându-i plesuvului ușa în nas.

După care se întoarse la masă:

— America este patria conformismului, îmi explică. Fiecare acționează întocmai ca ceilalți și concomitent cu ceilalți. Cel ce este altfel, devine suspect. Hirsch puse la o parte absintul și își turnă coniac în pahar: Uită cele spuse de mine adineauri, Ludwig. Ai uneori asemenea momente. Apoi râse: Paragraful doisprezece din Breviarul de la Laon: Emoțiile tulbură puterea de judecată; întocmai ca grijile. S-ar putea ca toate să se întâmple altfel.

Am dat din cap:

— Te-ai gândit vreodată să te înrolezi ca voluntar în armata americană?

Hirsch bău o înghițitură de coniac:

— Da, spuse apoi. Dar nu vor să mă primească: „Un german rămâne un german", mi-au explicat. Poate că așa și este. Ei știu probabil mai bine. Mi-au oferit să lupt în Pacific, împotriva Japoniei. Dar n-am vrut. Nu sunt un mercenar care împușcă oameni fiindcă asta îi este meseria. Poate că au dreptate. Tu ai trage în germani dacă ai fi primit în armata americană?

— În unii dintre ei aș trage.

— În unii, pe care îi cunoști, replică Hirsch. Dar și în ceilalți? În toți?

Am rămas pe gânduri:

— Blestemată întrebare, am recunoscut.

Hirsch râse cu amărăciune:

— O întrebare fără răspuns, nu-i așa? Ca atâtea altele în cazul nostru, al cetățenilor universali! Nu facem parte nici dintr-o tabără nici din cealaltă! Nici din țara pe care am părăsit-o, nici din cea care ne-a dat azil! Poate că generalii au dreptate să nu aibă încredere în noi!

Nu am răspuns. Nu aveam ce răspunde. Era o situație în care ajunsesem fără să vrem, dar deciziile le aparțineau altora. Or, pentru cei mai mulți decizia fusese deja luată. Nu însă pentru inima rebelă a lui Robert Hirsch.

— Legiunea Străină a acceptat și germani, am spus în cele din urmă. Le-a promis chiar să le acorde cetățenia. După terminarea războiului.

— Legiunea Străină, ripostă Robert cu dispreț. I-a trimis pe toți în Africa, să construiască șosele.

Ședeam iar la masă fără să mai spunem nimic. Hirsch își aprinse o țigaretă.

— Ciudat, constată. Țigara nu-ți cade bine pe întuneric. Nu-i simți gustul. Nu o simți. Ce grozav ar fi să nu simți nici durerea pe întuneric.

— Dimpotrivă, o simți de două ori mai intens. Oare de ce? Fiindcă pe întuneric și sentimentul de teamă se adâncește?

— Te simți mai însingurat. Abandonat fantomelor propriei tale fantezii.

Nu mai ascultam ce spune. Zărisem deodată, afară, o figură care îmi sfâșiase inima. Se întâmplase atât de neașteptat, încât mă surprinsese descoperit, lipsit de apărare. Crezusem că am sărit în sus, ca să fug după ea, dar în realitate am rămas pe scaun și în clipa următoare mi-am dat seama că mă înșelasem. Fața asta – fața asta înclinată puțin, care zâmbea peste umăr, luminată de felinarele străzii, fața asta era moartă. Nu mai zâmbea. Când o văzusem ultima dată fusese încremenită și rece, pe ochii ei se așezaseră niște muște.

— Ce-ai spus? m-am străduit să întreb.

Nu este adevărat, mi-am zis. A fost o eroare, trebuie să mă trezesc. Singurătatea încăperii întunecate, ochii sticloși pe suporturile lucitoare – totul fusese atât de ireal timp de o clipă, încât eu însumi deveneam ireal:

— Pot aprinde lumina? am întrebat.

— Firește.

Când lumina rece a neonului se prăvăli asupra noastră ne-am uitat unul la altul clipind din ochi – de parcă ne-am fi destăinuit intimități indecente.

— Ce-ai spus? am repetat întrebarea.

Hirsch mă privi surprins:

— Am spus că n-ar trebui să-ți faci probleme din cauza lui Tannenbaum. Este un om deștept și știe că ai ne-

voie de puțin timp să te adaptezi. Nu este cazul să-i faci o vizită specială ca să-i mulțumești. Soția lui organizează uneori serate cu mâncare multă pentru emigranții înfometați. În curând va avea loc una. Te va invita și pe tine. Vom merge împreună. Cred că preferi această formulă, nu-i așa?

— Da, o prefer.

M-am ridicat.

— Cu activitatea cum stai? întrebă Hirsch. Ai găsit deja ceva?

— Încă nu. Dar am ceva în perspectivă. N-aș vrea să recurg la ajutorul lui Tannenbaum.

— Să nu-ți faci griji din cauza asta! Poți locui aici și poți mânca la mine.

Am scuturat din cap:

— Aș vrea să mă descurc singur, Robert! Cu toate! Cu toate! Paragraful 7 din Breviar: Ajutor – doar atunci când nu ai nevoie de el.

Nu m-am întors la hotel. Am rătăcit fără țintă pe străzi, așa cum obișnuiam aproape în fiecare seară. Mă uitam, pierdut, la cascadele luminoase gândindu-mă la Ruth, care nu mai era în viață. Ne întâlnisem întâmplător și rămăsesem împreună. Fusese o perioadă deprimantă pentru amândoi. Nu cunoșteam pe nimeni, ne cunoșteam doar pe noi. Într-o bună zi am fost arestat, întemnițat paisprezece zile și apoi expulzat peste granița elvețiană. Îmi fusese foarte greu să mă întorc. Când am revenit la Paris, Ruth murise deja. Am găsit-o în camera ei, înconjurată de muște mari, de o culoare metalică; zăcea acolo de zile întregi. Nu am reușit niciodată să scap

de senzația că o abandonasem. Nu mă avea decât pe mine, iar eu fusesem arestat din neglijența mea. Ruth se sinucisese. Întocmai ca mulți alți emigranți, avea și ea asupra ei otravă pentru cazul că va fi descoperită de *Gestapo*. Nu avusese nevoie de ea. Două tuburi cu somnifer își făcuseră imediat efectul asupra inimii ei obosite și disperate.

M-am oprit brusc, cu ochii ațintiți asupra unui chioșc de ziare. Titluri uriașe, cu litere de o șchioapă, pe toate ziarele expuse: Atentat asupra lui Hitler! Hitler ucis de o bombă!

Un ciorchine de oameni asaltase chioșcul. M-am strecurat și eu printre ei și am cumpărat un ziar. Era încă umed, impregnat de cerneală de tipar. Simțeam că mâinile îmi tremură. M-am retras sub poarta unei case și am început să citesc. Devenisem deodată nerăbdător fiindcă nu reușeam să citesc destul de repede. Nu înțelegeam totul. Am mototolit ziarul, l-am netezit iar și am chemat un taxi. Voiam să mă întorc la Robert Hirsch.

Nu era acasă. Am ciocănit timp îndelungat la ușă. Era încuiată. Nu era nici în prăvălie. Ieșise probabil în oraș cu scurt timp înainte de venirea mea. M-am dus până la *King of the Sea*. Peștii morți străluceau, homarii încătușați se mișcau, tremurând de frig, pe paturile de gheață, chelnerii balansau deasupra capetelor castroanele cu preparate din pește, dar Hirsch nu era acolo. Mi-am continuat încet drumul. Nu voiam să mă întorc la hotel; mă temeam că o să dau acolo de Lachmann. Nu aveam chef nici să mă așez în holul plușat; s-ar putea ca acesta să fi fost ocupat de Maria Fiola. Știam că Meukoff nu era acolo.

Am străbătut Fifth Avenue. Măreția ei, luminile orbitoare m-au calmat puțin. Aveam senzația că din casele iluminate porneau mici șocuri electrice care făceau aerul să vibreze. Simțeam aceste vibrații pe mâini, pe față. În dreptul hotelului *Savoy Plaza* am cumpărat încă un ziar, de la un pitic cu o mustăcioară foarte subțire. Aducea cam aceleași amănunte ca primul ziar. Avusese loc un atentat cu bombă în cartierul general al lui Hitler. Atentatorul era un ofițer. Nu se știa sigur dacă Hitler murise; în orice caz se pare că era grav rănit. O rebeliune a ofițerilor. O parte din armată protesta la Berlin, alți generali se aliaseră cu atentatorii. S-ar putea să fie sfârșitul.

M-am sprijinit cu spatele de o vitrină luminată feeric ca să pot citi și textul cules cu litere foarte mici. Aveam senzația că în jurul meu se descarcă o furtună magnetică. Din grădina zoologică se auzeau răgetele leilor. M-am uitat la vitrina în fața căreia mă oprisem, fără să văd nimic. De-abia după o perioadă de timp am observat că era prăvălia de bijuterii *Van Cleef and Arples*. Două diademe ale unor regine decedate erau expuse între smaralde, briliante și rubine, într-o vizuină de catifea neagră – nepăsătoare și reci, un univers al cristalelor, izolat, desăvârșit, apărut cu mult înainte de a se fi dezlănțuit toate vicisitudinile vieții și rămas, de atunci, intact, fără să știe ce înseamnă omorul, căci s-a dezvoltat în tăcere, în baza unor legi proprii, neștiute de noi. Simțeam ziarul foșnindu-mi în mână, vedeam titlurile cu litere groase; mi-am îndreptat din nou privirile spre Fifth Avenue – această stradă strălucitoare cu opulența ei, cu vitrinele aurite și sclipitoare, înalte cât un cat de casă, care își etalau frivolitatea hibridă și aplombul babilonic. Nu se schimbase absolut nimic, în timp ce eu îmi imaginasem că asupra

noastră se revărsase o avalanșă de emoții. Foșnetul ziarului din mână – iată unicul vestigiu al războiului, al acestui război ireal, care nu cauza distrugeri, al acestui ecou fantomatic produs de o bătălie catalaunică[1] de pe cealaltă parte a continentului invulnerabil, al acestui război invizibil care ricoșa, foșnind, doar acum pe înserate, în chioșcurile de ziare.

— Când apar ziarele de dimineață? am întrebat.

— Aproximativ peste două ore. *Times* și *Tribune*.

Mi-am reluat peregrinările febrile, de-a lungul lui Fifth Avenue, pe lângă Central Park, până la Hotelul *Sherry Netherland*, de acolo la Muzeul Metropolitan și iarăși înapoi, până la Hotelul *Pierre*. Era o noapte de nedescris, liniștită, caldă, saturată de atmosfera sfârșitului de iulie, cu magazine de flori care debordau de trandafiri, garoafe și orhidee, cu chioșcurile pline de liliac de pe trotuarele străzilor laterale, cu un cer acoperit de stele, vizibil mai ales deasupra lui Central Park – un cer susținut de vârfurile copacilor, ale teilor și magnoliilor; în parc domnea pacea, treceau trăsuri cu perechi de îndrăgostiți, se auzeau răgetele melancolice ale leilor și vâjâitul automobilelor care își gravau hieroglifele luminoase pe carosabilul din jurul parcului.

Am intrat în parc și am coborât la lac. Lucea în lumina lunii invizibile. M-am așezat pe o bancă. Nu reușeam să-mi limpezesc gândurile. Am încercat; dar trecutul mă asalta,

[1] Aluzie la Câmpiile Catalaunice situate la est de Paris (localizarea este incertă), unde Attila a fost învins în 451 de generalul roman Flavius Aetius, iar ținuturile vechii Galii salvate de invazia hunilor.

din nou, totul se învârtejea, se clătina, se apropia, se zgâia la mine cu ochi neînsufleţiţi, dispărea iarăşi în umbra copacilor, foşnea, se apropia din nou cu paşi imperceptibili; vorbea cu o voce stinsă, impregnată de cenuşă şi tristeţe, avertiza şi şoptea şi bântuia prin labirintul anilor îndreptându-se spre mine, până când am început să cred în halucinaţii, având chiar impresia că le văd: un complex fantomatic de vinovăţie, responsabilitate, erori, neputinţă, amărăciune şi dorinţa fierbinte de răzbunare. Toate se retreziseră în această noapte caldă de iulie invadată de miresmele naturii în floare şi de mirosul de putregai umed al lacului negru, liniştit, pe suprafaţa căruia treceau uneori raţe visătoare, măcăind sec – o paradă a umbrelor durerii, a culpabilităţii şi a promisiunilor neonorate... M-am ridicat de pe bancă; nu mai suportam să stau liniştit şi să simt adierea aripilor liliecilor care zburau pe lângă fruntea mea, sufocându-mă cu o adiere rece, sepulcrală. Am pătruns mai adânc în parc, înconjurat de crâmpeie de amintiri ca de o mantie zdrenţuită şi fără să-mi dau seama încotro mă îndreptam. M-am oprit pe un teren nisipos. În mijlocul luminişului licărea, cu umbre colorate şi reflexe, un mic carusel. Era acoperit cu o foaie de cort, dar doar parţial, în mod neglijent; puteai zări căluţii cu harnaşamentul lor aurit şi coamele fluturânde, precum şi gondolele, urşii şi elefanţii. Toţi încremeniseră în toiul mişcării vijelioase, galopul lor împietrise şi ei rămăseseră nemişcaţi şi tăcuţi, vrăjiţi, ca într-un basm. M-am uitat timp îndelungat la această viaţă suspendată, care părea foarte deprimantă, tocmai fiindcă iniţial fusese atât de veselă şi neproblematică. Îmi amintea de mai multe lucruri.

Deodată am auzit zgomot de paşi. Doi poliţişti îşi făcuseră apariţia ieşind din întunericul din spatele meu.

Înainte de a mă fi putut decide dacă este sau nu cazul să fug, ajunseseră lângă mine.

— Ce faceţi aici? întrebă liniştit cel mai înalt.

— Mă plimb, am replicat.

— Aici? Noaptea, în parc? De ce?

N-am ştiut ce să răspund.

— Actele dumneavoastră? întrebă al doilea.

Aveam la mine paşaportul lui Sommer. Îl studiară cu ajutorul unei lămpi de buzunar.

— Deci nu sunteţi american? întrebă al doilea.

— Nu.

— Unde locuiţi?

— La hotelul *Rausch*.

— Nu sunteţi de multă vreme la New York? întrebă cel mai înalt.

— Nu.

Cel mai scund continua să-mi studieze paşaportul. Simţeam în stomac spasmele care mă cuprindeau, în ultimii zece ani, ori de câte ori aveam de-a face cu poliţia. M-am uitat la carusel şi la unul din căluţii lăcuiţi, care se înălţase, parcă într-o mişcare de protest,deasupra unei gondole, apoi mi-am ridicat privirile spre cerul înstelat gândindu-mă că ar fi foarte straniu să mă văd întemniţat ca spion german. Poliţistul cel mai scund îmi răsfoia încă paşaportul.

— Gata? întrebă cel mai înalt.

— Cred că nu minte, Jim.

Jim nu răspunse. Celălalt îşi pierdu răbdarea:

— Hai, să mergem, Jim. Apoi mi se adresă mie: Nu ştiţi că este periculos să circulaţi noaptea, singur, pe aici?

Am scuturat din cap. Aveam cu totul alte păreri despre ce înseamnă un pericol. M-am uitat iar la carusel.

— În timpul nopții mișună pe aici tot felul de indivizi dubioși, îmi explică polițistul cel mai înalt. Hoți de buzunare, tâlhari și alții de genul acesta. Se întâmplă tot mereu ceva rău. Vreți să vă lase lat pe jos?

El râse. Nu am răspuns nimic. M-am uitat doar la pașaportul care era încă în mâinile polițistului mai scund. Pașaportul era singura mea avuție, dacă voiam să mă întorc în Europa.

— Veniți cu noi, îmi spuse Jim în cele din urmă fără să-mi restituie pașaportul. I-am urmat. Am ajuns la mașina poliției, care staționa la marginea străzii.

— Urcați! îmi spuse Jim.

M-am urcat în partea din spate. Nu mă gândeam la nimic.

După scurt timp am ieșit din parc, ajungând pe strada cincizeci și nouă. Mașina opri. Jim se întoarse și îmi înmână pașaportul:

— Așa omule, îmi spuse. Aici poți coborî. În parc, poate că te-ar fi înhățat totuși careva.

Cei doi polițiști râdeau:

— Îi ajutăm pe oameni, explică cel mai înalt. Îi ajutăm cu adevărat, amice. Dar în limita posibilului.

Am simțit deodată sudoarea rece prelingându-mi-se pe ceafă și am dat mecanic din cap:

— Oare au apărut deja ziarele de dimineață?

— Da. Jigodia trăiește. Jigodiile au întotdeauna baftă.

Am străbătut strada, am trecut de Hotelul *St. Moritz* și de grădinița din fața lui în care erau câteva mese și scaune – singura pe care am văzut-o în tot New York-ul. În New York nu există cafenele cu ziare, ca la Paris și Viena și ca în orice orășel din Europa. Probabil că nimeni nu are timp pentru așa ceva.

Am ajuns la un chioșc cu ziare. Deodată m-am simțit

extrem de obosit. Am citit în grabă prima pagină. Hitler nu murise. Toate celelalte știri erau contradictorii. Avusese loc o rebeliune militară – nu avusese loc o rebeliune militară. Berlinul era încă cică în mâinile răsculaților. Capii lor erau deja arestați; îi arestaseră generalii rămași fideli lui Hitler. Iar Hitler trăia. Nu era arestat. Dăduse deja ordinul ca rebelii să fie spânzurați.

— Când apar următoarele ziare? am întrebat.

— Mâine. Ziarele de la amiază. Astea sunt deja ziarele de dimineață.

M-am uitat descumpănit la vânzător.

— Un radio, îmi spuse. Deschideți aparatul de radio. Posturile de radio transmit toată noaptea, ultimele știri.

— Așa este.

Nu aveam aparat de radio. Dar Meukoff avea. Poate că se întorsese acasă între timp. Am luat un taxi și m-am dus la hotel. Mă simțeam prea istovit ca să pot face drumul pe jos. În plus, voiam să ajung cât mai repede. Simțeam că tremur de agitație fiind, în același timp, ciudat de indiferent, de parcă aș fi luat contact cu realitatea printr-un strat de vată.

Meukoff era la hotel. Nu ieșise în oraș.

— A fost Robert Hirsch pe aici, îmi spuse.

— Când?

— Cu vreo două ore înainte.

Exact când îl căutasem *eu* pe Robert în locuința sa.

— A lăsat vorbă ceva? am întrebat.

Meukoff arătă spre un aparat de radio cu butoane de crom strălucitoare:

— A adus aparatul ăsta de radio pentru tine. Un Ze-

nith. Un aparat foarte bun. Spunea că o să ai astăzi nevoie de el.

Am dat din cap:

— A mai spus ceva?

— A rămas până acum o jumătate de oră. Era agitat și totuși pesimist. Spunea că germanilor nu le-a reușit niciodată să ducă la bun sfârșit o revoluție. Nici măcar o revoltă. Dumnezeul lor este porunca și supușenia, nu conștiința. A etichetat atentatul drept o rebeliune militară – dar nu fiindcă naziștii ar fi ucigași în masă și ar fi transformat normele de drept într-o farsă sângeroasă, ci fiindcă au pierdut războiul. Am ascultat împreună știrile până cu o jumătate de oră înainte; când s-a confirmat că Hitler este în viață și clamează răzbunare, Hirsch a plecat. Aparatul l-a lăsat aici pentru tine.

— S-a mai întâmplat ceva nou între timp?

— Hitler se pregătește să țină un discurs. Ca să convingă poporul că el a fost salvat de providență.

— Firește. Despre trupele de pe front s-a auzit ceva?

Meukoff scutură din cap:

— Nimic, Ludwig. Războiul merge înainte.

Am dat din cap. Meukoff se uită la mine:

— Ești verde și galben la față. Am băut o sticlă de vodcă împreună cu Hirsch. Sunt dispus să mai beau una cu tine. Este exact noaptea potrivită pentru a suferi un șoc nervos. Sau pentru a bea vodcă.

Am refuzat:

— Nu, Vladimir, Pic de oboseală. Dar voi lua aparatul la mine. Pot să-l pun în priză în cameră?

— Nu-i nevoie. Este un tranzistor. Meukoff continua să mă privească: Nu te pierde cu firea, spuse apoi. Ia cel puțin o înghițitură. Și asta de aici... Își desfăcu palma

uriașă arătându-mi trei tablete: ca să dormi. Mâine de dimineață ai suficient timp să elucidezi cât este și cât nu este real în tot ce s-a întâmplat. Ascultă de sfatul unui emigrant foarte bătrân, care a nutrit de zece ori speranțe asemănătoare și a trebuit să le înmormânteze de unsprezece ori.

— Vrei să spui că și de data aceasta va fi la fel?

— Vom afla mâine. Speranțele pot provoca surprize. Am constatat adeseori acest lucru; iar un ucigaș își poate schimba culoarea, după cum acționează în interesul tău sau împotriva lui. Am renunțat de mult la acest joc, prefer să cred în cele zece porunci. Oricum, sunt și acestea destul de imperfecte.

Umbra unei femei intră înăuntru. Era foarte bătrână, pielea ei părea o hârtie foiță cenușie și șifonată. Meukoff se ridică:

— Doriți ceva, *Contessa*?

Umbra dădu grăbită din cap:

— Picăturile mele, Vladimir Ivanovici. S-au terminat. Nopțile astea de iulie! Nu poți dormi. Parcă ar fi nopțile din St. Petersburg. În 1915. Bietul țar!

Meukoff îi înmână o sticluță cu vodcă:

— Iată picăturile, *Contessa*. Noapte bună. Somn ușor!

— Voi încerca.

Umbra se strecură afară. Era îmbrăcată într-o rochie demodată, din dantelă cenușie, cu volănașe.

— Trăiește încă în trecut, spuse Meukoff. Pentru ea timpul s-a oprit în loc o dată cu revoluția rusă din 1917. De fapt, este și ea moartă de atunci; doar că nu știe că a murit.

Mă privi cu atenție:

— S-au întâmplat prea multe în ultimii treizeci de ani,

Ludwig. Nu există echitate pentru acest trecut însângerat. Nici nu a existat vreodată. Altfel, ar trebui să stârpești jumătate din omenire. Poți să-i dai crezare unui om bătrân, care gândea, la un moment dat, la fel ca tine.

Am luat aparatul de radio și m-am dus în camera mea. Ferestrele eau deschise. Pe noptieră am văzut bronzul chinezesc. Cât de mult timp a trecut de atunci, m-am gândit. Am așezat aparatul lângă vas și am ascultat știrile, care se transmiteau la intervale neregulate și în grabă, printre fragmente de muzică, reclame pentru Whisky, hârtie igenică, coldcreme, solduri cu preț redus, benzină și locuri de veci luxoase pe un teren nisipos, uscat și cu priveliște frumoasă. Am încercat să prind posturi de dincolo de ocean, din Anglia sau Africa; de câteva ori era cât pe-aci să reușesc, auzeam câteva cuvinte, dar apoi transmisia era perturbată, o vijelie pe ocean, o furtună dincolo de orizonturi sau poate și ceva ce semăna cu ecoul unei bătălii. M-am sculat și m-am uitat pe fereastră: noaptea de iulie se întindea, tăcută, cu toate stelele pe cer. Apoi am deschis iar radioul cu talmeș-balmeșul lui ieftin de propagandă și istorie tragică, între care nu se făcea nici o deosebire; doar că reclamele deveneau tot mai gălăgioase și insistente, iar știrile tot mai proaste. Atentatul eșuase, armata începuse să-i aresteze pe capii răsculaților, generali contra generali, iar partidul torționarilor născocea deja noi metode de schingiuire, ca să-i spânzure sau să-i decapiteze în ritm încetinit pe conspiratori. Dumnezeu a fost de repetate ori chemat în ajutor în această noapte, dar el părea să țină cu Hitler. Am adormit de-abia către dimineață, complet epuizat.

În ziua următoare am aflat de la Meukoff că un locatar al hotelului murise în timpul nopții: un emigrant timorat, care nu-și părăsea niciodată camera. Se numea Siegfried Sahl și suferise un infarct de miocard. Fuseseră deja să-l ducă de acolo. Nu-l văzusem niciodată.

— Poți să te muți în camera lui, spuse Meukoff. Este ceva mai mare ca a ta. Și mai bună. Mai aproape de baie. Prețul este același.

Am refuzat. Meukoff nu înțelegea de ce. De fapt, nici eu nu înțelegeam.

— Arăți îngrozitor, îmi spuse. Probabil că somniferele nu-ți priesc.

— Ba da, de obicei da.

Meukoff îmi aruncă o privire critică:

— La vârsta ta mă gândeam și eu la răzbunarea mea individuală și la dreptatea mea individuală, îmi spuse. Când aud astăzi așa ceva, parcă l-aș auzi pe un copil reclamându-și insistent mingea dispărută după un cutremur de pământ devastator. Mă înțelegi, Ludwig?

— Nu, am replicat. Dar ca să nu crezi că am înnebunit, mă voi muta în camera lui Siegfried Sahl.

M-am întrebat dacă-i cazul să-i telefonez lui Hirsch. Îmi dispăruse, însă, deodată, cheful să mai discut despre atentat. Eșuase și lucrurile rămâseseră neschimbate. Nu mai aveam ce să discutăm.

6

I-am dus lui Silver bronzul.

— Este veritabil, am spus.

— Bine, dar nu trebuie să-mi plătiți nimic în plus pentru el. Din moment ce l-ați cumpărat târgul s-a încheiat. Suntem oameni cinstiți.

— Vi-l restitui cu toate acestea.

— De ce?

— Fiindcă vreau să fac o afacere cu dumneavoastră.

Silver băgă mâna în buzunar, scoase o bancnotă de zece dolari, o sărută și o vârî în celălalt buzunar al jachetei.

— Ce v-aș putea oferi? întrebă voios.

— Din ce cauză?

— Am pariat cu fratele meu că o să aduceți bronzul înapoi. Am câștigat pariul. Vreți să bem împreună o cafea? Nu una americană, ci una cehă. Americanii lasă cafeaua să fiarbă prea mult. Cofetăria cehă de peste drum nu face așa ceva. Acolo cafeaua se opărește doar, fără să se mai fiarbă.

Am traversat strada aglomerată. O mașină de la salubritate împrăștia în toate direcțiile jeturi de apă. Un camion violet care transporta scutece pentru copii aproape că trecu peste noi. Silver se salvă făcând o săritură late-

rală plină de grație. Purta astăzi ciorapi galbeni la pantofii de lac.

— Ce afacere vreți să faceți cu mine? mă întrebă după ce luaserăm loc în cafeneaua înecată în arome de prăjituri, cacao și cafea.

— Vreau să vă restitui bronzul și să împart câștigul cu dumneavoastră: patruzeci la șaizeci. Șaizeci pentru mine.

— Asta înseamnă a împărți?

— Sunt de părere că înseamnă chiar o împărțeală foarte generoasă.

— Dar de ce vreți să mă cointeresați și pe mine, din moment ce sunteți sigur că bronzul este autentic?

— Din două motive. În primul rând eu nu-l pot vinde. Nu cunosc pe nimeni aici. În al doilea rând caut un loc de muncă mai special; unul ambulant, pentru cineva care nu are permis de muncă. Cu un cuvânt: un loc de muncă pentru un emigrant.

Silver se uită la mine:

— Sunteți evreu?

Am dat din cap.

— Refugiat?

— Da. Dar posed o viză valabilă.

Silver se gândi o clipă.

— Și ce ați dori să faceți?

— Ce vreți. Să fac curățenie, ordine, să inventariez... ceva muncă la negru.Doar câteva săptămâni, până găsesc altceva.

— Înțeleg. Ciudată propunere. Sub prăvălie avem un depozit uriaș. Plin de tot felul de lucruri, nici noi nu știm câte s-au adunat pe acolo. Vă pricepeți la așa ceva?

— Întrucâtva. Cred că suficient ca să fac curățenie și să cataloghez.

— Unde ați învățat?

Mi-am scos pașaportul. Silver se uită la rubrica: profesiune. „Anticar!" exclamă. Mi-am imaginat din prima clipă! Un coleg! Își goli ceașca:

— Să ne întoarcem la prăvălie! spuse apoi.

Am traversat din nou strada. Se uscase aproape complet după jeturile de apă. Soarele ardea, mirosea a aburi și a gaze de eșapament.

— Bronzurile sunt domeniul în care v-ați specializat?

Am dat din cap:

— Bronzuri, covoare și altele.

— Unde ați învățat toate astea?

— La Bruxelles și la Paris.

Silver îmi oferi o țigară neagră, subțire, de Brazilia. Detestam țigările; am acceptat-o cu toate acestea.

Am despachetat bronzul din hârtia-foiță și l-am privit în bătaia soarelui. O clipă am retrăit sentimentul de panică din nopțile petrecute pe coridoarele răsunătoare ale muzeului, apoi am așezat bronzul pe o masă de lângă fereastră.

Silver mă urmărise cu privirile:

— Știți ce putem face? îmi explică. Voi cere părerea proprietarului de la *Loo & Compagnie*. Știu că în zilele acestea se întoarce de la San Francisco. Eu personal nu prea mă pricep. Sunteți de acord?

— De acord. Și cu activitatea mea cum rămâne? Cu curățenia și clasificarea?

— Ce părere aveți despre piesa aceasta? întrebă Silver arătându-mi masa pe care așezasem bronzul. Bună sau rea?

— Un Louis Quinze mediocru, provincial, vechi, dar cu ornamente de metal noi, am replicat binecuvântându-l

în sinea mea pe răposatul Sommer care fusese înzestrat cu dragostea unui artist pentru toate obiectele vechi.

— Nu-i rău, admise Silver oferindu-mi un foc pentru țigară. Știți mai multe decât mine. Ca să fiu sincer, am primit prăvălia ca moștenire, îmi explică apoi. Fratele meu și cu mine. Eram avocați amândoi. O viață care nu ne era pe plac. Suntem oameni cinstiți și nu birocrați. Deținem prăvălia de-abia de câțiva ani și nu suntem încă prea competenți. Dar ne face mare plăcere. Parcă am trăi în căruța unor țigani nomazi, stând însă pe loc. Cu cofetăria peste drum, din care poți vedea dacă un client intră în prăvălie. Înțelegeți?

— Da, înțeleg foarte bine.

— Treaba în prăvălie stagnează, în schimb strada se află în mișcare perpetuă, spuse Silver. Ca într-un film. Se întâmplă mereu câte ceva. Nouă ne convine mai mult așa decât să apărăm niște escroci și să obținem divorțuri. Este o îndeletnicire mai cinstită. Nu sunteți și dumneavoastră de părerea asta?

— Absolut, am replicat surprins de avocatul care considera că negoțul cu obiecte de artă reprezintă o meserie mai cinstită decât administrarea dreptății.

Silver dădu din cap.

— *Eu* sunt optimistul în familia noastră. Zodia Gemenilor, din punct de vedere astrologic. Fratele meu este pesimist. Zodia Racului. Suntem coproprietari. Trebuie deci să-l consult și pe el. De acord?

— Trebuie să fiu de acord, domnule Silver.

— Bine. Reveniți vă rog peste două sau trei zile. Vom avea atunci mai multe amănunte și despre bronz. Ce salariu doriți să primiți pentru activitatea de aici?

— Atât cât să-mi permită să trăiesc.

— La Hotelul *Ritz*? întrebă Silver.

— Nu. La hotelul *Rausch*. Este ceva mai ieftin.

— Ce-ați zice de zece dolari pe zi?

— Doisprezece, am spus. Sunt un fumător pasionat.

— Doar câteva săptămâni, adăugă Silver. Nu mai mult. Pentru vânzare nu avem nevoie de ajutor. Fratele meu și cu mine suntem mai mult decât este necesar. De aceea stă, de obicei, doar unul dintre noi în prăvălie. Și acesta este unul din motivele pentru care am păstrat prăvălia: Vrem să câștigăm ceva bani, dar nu să ne spetim muncind.Nu am dreptate?

— Firește că da.

— Ciudat, ce bine ne înțelegem. Și doar de-abia ne cunoaștem.

Nu i-am mai explicat lui Silver că te înțelegi întotdeauna bine cu cel căruia îi dai dreptate. Ușa se deschise și intră o femeie cu o pălărie împodobită cu pene. Totul foșnea la ea. Probabil că purta mai multe jupoane. Fâșâia peste tot. Era foarte fardată și cu forme mai plinuțe.O femeie de pat, cam bătrâioară, cu fața ca o budincă.

— Aveți mobile venețiene? întrebă.

— De cea mai bună calitate, o asigură Silver, făcându-mi, pe furiș, semn să mă retrag.

— La revedere, domnule conte Orsini, îmi spuse cu voce tare. Vă vom expedia mâine mobilele.

— Nu înainte de ora unsprezece, am replicat. Între unsprezece și douăsprezece, la hotel *Ritz*. *Au revoir, mon cher*[1].

— *Au revoir*, răspunse Silver cu un accent puternic. La unsprezece jumătate fix.

[1] La revedere, dragul meu (în franc.)

— Destul! exclamă Robert Hirsch. Destul! Nu crezi și tu că este destul?

Închise televizorul. Un prezentator cu dinții strălucitori și obrajii bucălați relata, cu aplomb, despre evenimentele din Germania. Auzisem deja de două ori toate amănuntele la alte posturi. Vocea sigură, grăsoasă, deveni tot mai slabă, iar fața dispăru, uimită, în umbra care o învălui treptat venind dinspre partea laterală a ecranului.

— Har Domnului! spuse Hirsch. Cel mai bun lucru la aparatele astea este că pot fi închise.

— Radioul este de preferat, am replicat. Nu-l vezi pe crainic.

— Vrei să asculți și emisiunea de la radio?

Am scuturat din cap:

— S-a terminat, Robert! A eșuat. N-a mers nimic. N-a fost o revoluție.

— A fost un puci. Început de militari, înnăbușit de militari. Hirsch îmi aruncă o privire deznădăjduită din ochii săi de culoare deschisă.

— A fost o revoltă între specialiști, Ludwig. Știau că războiul este pierdut și voiau să cruțe Germania de distrugere totală. A fost o revoltă patriotică; nu una umană.

— E greu să le separi una de alta; și nu a fost o revoltă pur militară; au participat și civili.

Hirsch scutură din cap:

— Ba este posibil. Dacă Hitler ar fi continuat să repurteze victorii, nu s-ar fi întâmplat nimic. Nu a fost o rebeliune împotriva unui regim de asasini – a fost o revoltă împotriva unui regim de cârpaci. Nu s-a ridicat nimeni împotriva lagărelor de concentrare și a crimelor comise în crematorii; a avut loc o revoltă fiindcă Germania este înfrântă.

Îmi era milă de el. Era chinuit, dar în alt fel decât mine. Viața dusă de el în Franța fusese determinată mai degrabă de un amestec de furie, simț al dreptății, aventură și compasiune decât de principii morale și siluirea concepției despre viață. Dacă Hirsch s-ar fi bazat doar pe morală, ar fi căzut mult mai ușor într-o capcană. Așa însă – pe cât de ciudat ar părea – li se împotrivise naziștilor aproape de pe o platformă egală cu a lor, deși le fusese superior. Chiar dacă nu aveau conștiință, naziștii erau moraliști, fiind grevați de o concepție despre viață grea – o morală neagră și o concepție despre viață neagră, sângeroasă, simțul răspunderii având la ei susținere doar în subordonarea oarbă și în atotputernicia oricărui ordin. Hirsch avusese chiar un avantaj față de ei; în locul unei raniță grele, el purta doar strictul necesar lăsându-se ghidat de inteligență fără a deveni victima propiilor emoții. Nu degeaba se trăgea dintr-un popor care cultivase știința și filosofia, pe vremea când prigonitorii săi trăiau încă în copaci. Astfel avea avantajul reflexelor mai rapide cât timp reușea să dea uitării tradiția poporului său, împovărată de două milenii și jumătate de persecuții și suferințe. Dacă ar fi conștientizat-o, și-ar fi pierdut siguranța iar soarta sa ar fi fost pecetluită.

M-am uitat la el. Părea liniștit și echilibrat. Dar tot atât de liniștit păruse a fi și Josef Bär, la Paris, în seara când mă simțisem prea obosit să mai beau un pahar cu el și să stau la discuții o noapte întreagă. În dimineața următoare fusese descoperit spânzurat în camera sa, în dreptul ferestrei, bălăbănindu-se în bătaia vântului care mișca încoace și încolo cealaltă aripă a ferestrei, ca pendulul unui orologiu al morții. Omul dezrădăcinat era labil și expus unor crize periculoase care în viața altora nu

aveau nici o importanță. Iar inteligența putea, și ea, deveni periculoasă dacă acționa împotriva propriei persoane – întocmai cum pietrele de moară se distrug dacă se freacă una de alta fără să macine grăunțe. Toate astea îmi erau bine cunoscute; iată de ce, după agitațiile nopții, îmi impusesem o atitudine de resemnare, forțându-mă să dau totul uitării. Cel ce învățase să poată aștepta era mai călit împotriva efectelor devastatoare ale deceptiilor. Hirsch, însă, nu știa ce înseamnă să aștepți.

În cazul lui se mai adăuga un aspect ciudat: cel de *Condottiere*[1]. Nu numai că îl irita eșecul lamentabil al atentatului și al revoltei, dar nu putea trece nici peste convingerea că ambele fuseseră improvizate la modul amatoristic. Astfel încât manifesta aproape indignarea specialistului profesionist care constată că s-a comis o eroare tehnică gravă.

Intră o gospodină cu obrajii rumeni și ceru un prăjitor de pâine cu deconectare automată. L-am urmărit cu privirile pe Hirsch în timp ce demonstra cum funcționează aparatul strălucitor, din crom. Avea răbdare, reușind chiar să o determine pe femeie să cumpere și un fier de călcat electric; cu toate acestea, îmi era greu să-mi imaginez că el va putea face cu adevărat carieră ca vânzător.

M-am uitat pe stradă. Era ora contabililor, ora când mergeau să ia masa la câte un *drugstore*.

Pentru o scurtă perioadă de timp păraseau cuștile răcoroase ale birourilor având impresia că se încadrează cu două trepte de salarizare mai sus. Mergeau în gru-

[1] Comandant (în armată) (în ital.)

puri pline de aplomb, trăncănind cu voce tare și semeție, jachetele le fluturau în adierea călduță a vântului, iar ei erau pătrunși de viața care trepida în jurul lor la ora amiezei precum și de iluziile unor bărbați care ar fi trebuit de mult să fie șefi, dacă ar fi existat dreptate pe pământ.

Hirsch mă privi peste umăr:

— A fost parada contabililor. Peste aproximativ două ore începe cea a soțiilor. Acestea ies în oraș, trec de la o vitrină la alta, îi chinuiesc pe vânzători fără a avea intenția să cumpere ceva, își împărtășesc ultimele bârfe – numite *gossip* – culese din ziare, și ilustrează și în timpul promenadelor ierarhia simplă a banului: cea mai bogată merge la mijloc, încadrată de două mai puțin înstărite. În timpul iernii le recunoști imediat, după hainele de blană: nurca este la mijloc, astrahanele negre de o parte și de alta, pline de zel și stupide. În goana lor după dolari, soții și mai zeloși își procură între timp câte un infarct miocardic precoce. America este țara văduvelor bogate; care se recăsătoresc curând; cu bărbați tineri, săraci, avizi. Iată cum se învârtește roata vieții și a morții. Hirsch începu să râdă: Câtă deosebire față de existența aventuroasă și periculoasă a purecilor care sar de pe o planetă pe alta, de pe un om pe altul, de pe un câine pe altul, și cea a lăcustelor care survolează continente întregi – să nu mai vorbim de aventurile, demne de Jules Verne, ale țânțarilor alungați din Central Park pe Fifth Avenue.

Cineva ciocăni la fereastră.

— Învie morții, am spus. Iată-l pe Ravic. Sau pe fratele său.

— Este chiar el, răspunse Hirsch. A ajuns de mult aici. Nu știai?

Am scuturat din cap. Ravic fusese un medic cunoscut în Germania. Apoi se refugiase în Franța unde lucrase la negru pentru un medic francez mai puțin competent. Îl cunoșteam de pe vremea când era și medic în cel mai mare bordel din Paris. Un chirurg foarte bun. Când era programată o operație, medicul francez rămânea în sală până când pacientul era narcotizat, apoi venea Ravic care făcea operația. Lui nu-i păsa de asta, fiind bucuros că are de lucru și poate opera. Era chirurg din vocație.

— Unde lucrezi acum, Ravic? l-am întrebat. Și în ce formă? În New York nu există bordeluri, cel puțin oficial.

— Lucrez la un spital.

— La negru?

— La gri. Ca un fel de infirmier mai de soi. Trebuie să-mi dau încă odată toate examenele. În limba engleză.

— Ca în Franța?

— Mai ușor. În Franța fusese și mai greu. Aici se recunoaște cel puțin bacalaureatul.

— De ce nu toate studiile?

Ravic începu să râdă:

— Dragul meu Ludwig, spuse. Nu știi nici acum că profesiunile dictate de iubirea față de oameni sunt cele mai geloase din câte există? Teologii și medicii. Organizațiile lor protejează, cu foc și sabie, mediocritatea. Nu m-aș mira să trebuiască să-mi dau încă odată examenele chiar și în Germania, dacă mă voi întoarce acolo după război.

— Vrei să te întorci? întrebă Hirsch.

Ravic ridică din umeri:

— Îmi voi pune această întrebare la momentul oportun. Paragraful șase din Breviarul de la Laon. Până atunci avem în față anul disperării. Să trecem mai întâi cu bine peste el!

— De ce anul disperării? am întrebat. Nu crezi că războiul este pierdut?

Ravic dădu din cap:

— Ba da! Tocmai de aceea. Atentatul asupra lui Hitler a eșuat, războiul este pierdut, dar germanii luptă mai departe. Sunt împinși înapoi peste tot; dar luptă pentru fiecare palmă de pământ ca pentru Sfântul Gral[1]. Anul acesta va fi anul iluziilor pierdute. Nu mai poate fi acceptată ideea că bieții germani au fost siluiți de către naziștii descinși de pe planeta Marte. „Bieții germani" sunt naziștii înșiși pe care îi apără cu viața lor. Multe porțelanuri vor fi fărâmițate sub iluziile înșelate ale emigranților. Dacă cineva luptă cu atâta dăruire pentu prezumtivii împilatori, înseamnă că îi iubește.

— Dar atentatul? am întrebat.

— A eșuat, spuse Ravic. Fără nici un ecou. Ultima șansă a fost ratată în mod irecuperabil. De fapt nici nu a fost vreodată vorba despre o șansă. Generalii fideli lui Hitler au distrus-o. Falimentul ofițerilor germani după falimentul justiției germane. Și știți care va fi cel mai îngrozitor lucru? Totul va fi dat uitării după aceea.

Am tăcut cu toții, câtva timp.

— Ravic, începu Hirsch. Ai venit la noi ca să ne faci inima și mai grea? Oricum, ea este deja ca plumbul.

Expresia lui Ravic se schimbă:

— Am venit să beau un rachiu, Robert. Ultima dată când am fost aici, aveai încă un rest de *Calvados*.

— L-am băut între timp. Dar mai am ceva coniac și absint. Și o sticlă de vodcă americană *Subrowka*, de la Meukoff.

[1] Piatră sau potir cu însușiri miraculoase, din legendele medievale.

— Dă-mi vodcă. Aș prefera coniacul, dar vodca nu lasă miros. Astăzi după-amiază operez pentru prima dată.

— Pentru un alt medic?

— Nu. Dar în prezența unui medic șef. Care mă va controla, să vadă dacă lucrez bine. Operația a primit numele meu, cu doisprezece ani înainte, când lumea era încă întreagă. Ravic râse. Cel ce duce o viață periculoasă, trebuie să bage de seamă chiar și atunci când face ironii! Nu era și aceasta o maximă a Breviarului vostru din Laon? L-ați dat uitării sau îl respectați încă?

— Începem să ne orientăm iar după el, am spus. Credeam că aici suntem în siguranță și nu mai avem nevoie de el.

— Nu ești niciodată în siguranță, declară Ravic. Cel mai puțin atunci când ești convins că ai fi. Expresii sigure sunt doar: Vodca este bună! Dați-mi încă una! Sunteți în viață! Nu mai faceți mutrele astea de găini plouate! Sunteți în viață! Atâția alții au trebuit să moară, deși ar mai fi vrut să trăiască. Gândiți-vă la ei; nu vă gândiți deocamdată mai departe, până nu trece anul disperării.

Ravic se uită la ceas:

— Trebuie să plec. Dacă vă simțiți, la un moment dat, foarte deprimați, veniți la mine, la spital. O tură prin secția cancerosilor vă lecuiește.

— Bine! spuse Hirsch. Și ia cu tine vodca *Subrowka*.

— De ce?

— Ca onorariu, replică Hirsch. Ne plac analizele fulger, chiar dacă nu sunt sută la sută corecte. Iar un tratament antidepresiv prin administrarea unor depresii și mai mari este, în orice caz, o idee originală.

Ravic râse:

— Nu când este vorba despre nevrotici și romantici.

Apoi luă sticla și o puse în geanta sa medicală, aproape goală: Încă un ultim sfat, pe gratis. Nu mai afișați atitudinea asta afurisit de superioară față de destinul vostru; ceea ce vă trebuie la amândoi, este o femeie; dar dacă se poate, nu o emigrantă. Durerea împărtășită este dublă, și nu de asta aveți nevoie.

Era pe înserate. Consumasem cea mai ieftină cină de la *drugstore*-ul din colț: doi cârnăciori vienezi și două chifle. Apoi mă uitasem multă vreme la o reclamă pentru înghețată; în *drugstore* se vindeau patruzeci și două de sortimente diferite. America era țara înghețatei; și soldații mâncau, alene, înghețată glasată cu ciocolată. Deosebirea față de Germania era foarte mare; acolo soldații stăteau smirnă chiar și în somn, iar dacă scoteau un pârț, imitau pârâitul mitralierei.

Am străbătut strada cincizeci și doi ca să mă întorc la hotel – strada cluburilor de *striptease*.

Zidurile erau tapetate cu afișe prezentând dansatoare goale sau aproape goale, care se dezbrăcau încet, seara, pe scenă, în fața unui public înfierbântat. La ore mai târzii, în fața ușilor se postau portari grași, vătuiți ca niște generali turci, precum și racoleri care făceau reclamă pentru cele ce se vor petrece înăuntru. Strada mișuna de uniforme pline de fantezie; dar nu apăreau niciodată umbrelele trădătoare și gențile uriașe ale târfelor din Europa. Pe stradă nu vedeai nici una; iar publicul cluburilor de *striptease* părea să fie format din onaniști posomorâți. Târfele se numeau aici *Callgirls*, fiind găsibile la telefoane cu numere secrete; și acest lucru era însă interzis, iar poliția le urmărea de parcă ar fi avut de-a face cu

conspiratoare anarhiste. Morala americană era dominată de uniunile de femei.

Am părăsit aleea onaniștilor și am cotit pe strada caselor Brownstone. Acestea erau niște clădiri înguste și ieftine; ca să ajungi la ușă urcai o scară; oamenii stăteau tăcuți pe treptele înalte rezemându-se de balustradele de fier. La capătul din stradă al scării, vedeai tomberoane din aluminiu care debordau de deșeuri. Adolescenții alergau printre mașini încercând să joace *baseball*. Mamele stăteau, ca găinile, la fereastră sau pe scări. Copiii mai mici se ghemuiau în brațele lor, ca niște fluturi albi și murdari adunați în fața caselor înguste – obosiți și plini de încredere dezinvoltă în semiîntunericul crepuscular.

O'Brien, surogatul de portar, era în ușa Hotelului *Rausch*.

— Meukoff nu-i aici? am întrebat.

— Astăzi este sâmbătă, replică. Ziua mea. Meukoff a plecat.

De fapt! Era sâmbătă, uitasem. Mă aștepta o duminică lungă și goală.

— Și Miss Fíola l-a căutat pe domnul Meukoff, îmi explică Felix în treacăt.

— Este încă aici? Sau a plecat deja?

— Nu cred. În orice caz, nu am văzut-o ieșind.

Maria Fiola răsări din semiîntunericul holului plușat. Capul îi era înfășurat într-un turban mare; de data aceasta unul negru.

— Mergeți iarăși la fotograf? am întrebat-o.

Fata dădu din cap:

— Am uitat că astăzi e sâmbătă; Vladimir a plecat să

le livreze clienților săi nectarul zeilor. Dar am fost prevăzătoare. Ultima dată am intrat și eu în posesia unei sticle proprii. Am ascuns-o în frigiderul lui Meukoff. Nici măcar Felix O'Brien nu a adulmecat-o încă. În orice caz, nu va mai dura mult.

O luă înainte și scoase sticla din frigiderul din colț. Am pus două pahare pe masa de lângă oglindă.

— Ați scos o sticlă greșită, am spus. Apă oxigenată. Toxică. Am arătat spre etichetă.

Maria Fiola începu să râdă:

— Ba este sticla bună. Eu însămi am lipit eticheta, pentru a-l ține la distanță pe Felix O'Brien. Apa oxigenată nu are miros, întocmai ca vodca. Felix are un nas extraordinar; dar nu poate constata nimic, dacă nu gustă. Din cauza asta eticheta! Foarte toxic! Simplu, nu?

— Toate ideile bune sunt simple, am replicat cu admirație. De aceea sunt atât de rare!

— Mi-am adus cu câteva zile înainte vodca mea. Ca să-l intimideze pe Felix, Vladimir Ivanovici a pus-o într-o sticlă prăfuită și veche, de oțet, lipind pe ea o etichetă cu litere cirilice. Dar a doua zi sticla a dispărut.

— Lachmann? am întrebat bănuitor.

Maria Fiola dădu surprinsă din cap:

— De unde știți?

— Talent combinatoriu nativ, am spus. A recunoscut chiar el?

— Da. Cuprins de remușcări, mi-a adus, în schimb, sticla asta. Este mai mare; cealaltă era de jumătate de litru; aceasta are peste trei sferturi. *Salute*!

— *Salute*! Apa de Lourdes! m-am gândit. Lachmann nu recunoscuse mirosul; era antialcoolic. Cine știe ce pățise din cauza asta cu puertoricana lui. Sau poate că i-o recomandase ca țuică de prune de pe Muntele Măslinilor.

— Îmi place aici, declară Maria Fiola. Reminiscențe vechi. Am locuit multă vreme aici. Îmi place să locuiesc la hotel. Se întâmplă mereu câte ceva. Oamenii vin și pleacă. Întâlniri, despărțiri; în fond sunt cele mai incitante momente din viață.

— Credeți?

— Dumneavoastră nu?

Am rămas o clipă pe gânduri. Trecusem, în viața mea, prin destule despărțiri și revederi. Chiar prea multe. Mai ales despărțiri. Găseam că o viață liniștită este mult mai incitantă.

— Poate că aveți dreptate, am spus. Dar nu este de preferat, în acest sens, un hotel mai mare?

Maria Fiola își scutură turbanul de zdrăngănire toate bigudiurile de metal:

— Hotelurile mari sunt incolore. Aici este altfel. Emoțiile nu sunt ținute sub obroc. Ați observat și dumneavoastră la mine. L-ați întâlnit deja pe Raoul?

— Nu.

— Dar pe *Contessa*?

— În treacăt.

— Vă mai așteaptă multe. Încă o vodcă? Paharele sunt mici.

— Totdeauna sunt mici.

N-aveam ce-i face: gândul la Lachmann îi dădea vodcii un iz de tămâie. Îmi veni în minte Breviarul de la Laon: Ferește-te de fantezie; exagerează, diminuează și denaturează.

Maria Fiola puse mâna pe un pachet de lângă ea.

— Perucile mele! Roșii, blonde, negre, cărunte, chiar albe. Viața unui manechin se desfășoară într-un ritm rapid. Nu-mi place; de aceea fac totdeauna un mic popas

aici înainte de a începe cu travestiurile. Vladimir reprezintă un pol al echilibrului. Astăzi facem fotografii color. Nu vreți să veniți cu mine? Aveți alt program?

— Nu. Dar fotograful dumneavoastră mă va pofti afară.

— Nicky? Ce idee! Oricum, acolo mai este cel puțin o duzină de oameni. Dacă vă plictisiți, puteți să vă retrageți în orice clipă. Nu este ca la o sindrofie.

— Bine.

Aș fi acceptat orice, numai să scap de singurătatea odăiței mele. Era camera în care murise emigrantul Sahl. Descoperisem în șifonier câteva scrisori uitate. Sahl nu le expediase. Una îi era adresată lui Ruth Sahl, în lagărul de muncă din Theresienstadt, lângă Viena: „Dragă Ruth, nu am de atâta vreme vești de la tine – sper că îți merge bine și ești sănătoasă...". Știam că în lagărul de concentrare Theresienstadt erau adunați evreii care urmau să fie duși la crematoriile din Auschwitz! Ruth Sahl fusese probabil incinerată de mult. Expediasem, totuși, scrisoarea. Era plină de disperare, remușcări, întrebări și dragoste neputincioasă.

— Luăm un taxi? am întrebat afară. Portofelul meu se subțiase considerabil.

Maria Fiola scuturâ din cap:

— La Hotelul *Rausch* doar Raoul circulă cu taxiul. Știu precis, de pe vremea când locuiam aici. Toți ceilalți merg pe jos. Eu la fel. Ba chiar cu plăcere! Dumneavoastră nu?

— Sunt un pieton împătimit. Mai ales la New York. Nici nu simt două, trei ore de mers pe jos. Nu am mai spus că îmi permiteam această plăcere doar la New York, din cauză că nu trebuia să mă tem de poliție. Îmi dădea sentimentul libertății - un sentiment care nu se tocise încă.

— Nu este departe, spuse fata.

Am vrut să-i duc pachetul cu perucile; dar mă refuză.

— Îl duc eu. Chestiile astea sunt foarte sensibile. Trebuiesc ținute cu o mână fermă, dar foarte ușoară, altfel alunecă afară și cad pe caldarâm. Femeile. Începu să râdă: Ce prostie! Dar am o înclinație perversă spre banalitate. Este înviorătoare, când trebuie să fii toată ziua în compania unor oameni care vor cu tot dinadinsul să fie spirituali.

— Asta este situația?

Fata dădu din cap:

— Face parte din specificul activității. Paradoxuri, spirite și ironie... pentru a contracara aura ușoară de homosexualitate care învăluie tot ce ține de modă.

Mergeam împotriva curentului de trecători. Maria Fiola înainta grăbită cu pași mari. Nu lipăia. Și își ținea capul ridicat, ca figurile emblematice de la prova corăbiilor; în felul acesta părea mai înaltă decât era.

— Este o zi mare. Fotografii color. Rochii de seară și blănuri.

— Blănuri? Pe căldura asta?

— Nu are importanță. Devansăm totdeauna anotimpurile. Vara se pregătește moda pentru toamnă și iarnă. Se fotografiază modelele. Căci rochiile mai trebuie apoi confecționate și vândute. Ceea ce durează luni întregi. Nu prea ținem pasul cu timpul. Trăim concomitent în două anotimpuri: cel real și cel pe care îl fotografiem. Uneori le mai confundăm. Totul merge puțin țigănește și nu este niciodată sută la sută adevărat.

Am cotit pe o stradă laterală întunecată, luminată doar la cele două capete de becurile chioșcurilor cu hamburgeri și a *drugstore*-urilor. Mi-a trecut prin minte că străbăteam pentru prima dată o stradă din America, în compania unei femei.

Vreo doisprezece oameni se adunaseră deja într-o cameră uriașă, aproape goală, în care se găseau un număr oarecare de scaune, o platformă și câteva culise mobile, de culoare deschisă; încăperea era luminată de reflectoare. Fotograful Nicky o îmbrățișă pe Maria Fiola, crâmpeie de conversație zburau în jurul nostru, printre picături am fost prezentat și eu cu câteva cuvinte, se servi Whisky și m-am trezit pe un scaun, mai la distanță de toată agitația și uitat de toată lumea.

În schimb tot ce se întâmpla aici era nou pentru mine. Apărură cutii mari de carton; acestea erau duse în spatele unei perdele, apoi scoase iar la iveală, una câte una. Din ele se despachetară mantii și blănuri și începu o discuție agitată despre ordinea în care să fie făcute fotografiile. În afară de Maria Fiola, mai veniseră două manechine: o blondă aproape dezbrăcată, încălțată în pantofi argintii, și o fată cu părul negru și pielea oacheșă.

— Mai întâi mantiile, declară o doamnă mai în vârstă, foarte energică.

Nicky protestă. Era un om subțirel, cu părul de culoarea nisipului; purta un lanț de aur masiv ca brățară.

— Mai întâi toaletele de seară. Altfel se mototolesc sub blănuri.

— Dar nu este nevoie ca fetele să le îmbrace sub hainele de blană! Să îmbrace altceva. Sau nimic. Blănurile trebuie restituite primele. Încă în seara asta!

— Bine, spuse Nicky. Se pare că blănarii nu au încredere în noi. Mai întâi blănurile. Capa de nurcă.

Începu o nouă dezbatere în limba engleză și franceză: cum să fie fotografiată capa? Prindeam crâmpeie din discuție fără să ascult cu atenție. Agitația nefirească de aici mă ducea cu gândul la o reprezentație de teatru – de

parcă aș fi asistat la repetiția unei scene din „Visul unei nopți de vară" sau din „Cavalerul Rozelor" Mi se părea că în orice clipă își putea face apariția Oberon.

Reflectoarele se concentrară deodată pe un perete lângă care se plasă o vază uriașă cu toporași artificiali. Manechinul blond cu pantofi argintii apăru într-o capă de blană bej. Directoarea netezi blana, se aprinseră și două reflectoare plasate ceva mai jos față de celelalte, iar manechinul încremeni, de parcă un polițist l-ar fi amenințat cu un revolver.

— Aparatul! strigă Nicky.

Manechinul se mișcă iar. Directoarea deasemenea.

— Încă o dată! porunci Nicky. Puțin mai la dreapta! Nu te uita în obiectiv! Bine!

M-am rezemat cu spatele de scaun. Contrastul dintre propria situație și scenele din fața mea mă transpunea într-o atmosferă de irealitate, care nu avea însă nimic de-a face cu luciditatea, confuzia sau reveria. Era vorba mai degrabă de o liniște profundă, o încântare calmă, pe care nu o cunoscusem de multă vreme. Mi-a trecut prin minte că nu mai fusesem la teatru de la fuga mea, cu atât mai puțin la operă. Supremul lux: câte un film la cinema, în mare grabă, doar ca să mă pot ascunde pentru câteva ore.

Urmăream fotografiile făcute capei de blană și manechinului blond, care părea să devină tot mai eteric. Îmi puteam cu greu imagina că este vorba despre o ființă umană cu necesități umane. Probabil din cauza luminii albe, foarte puternice care transfigura și dematerializa totul. Cineva îmi aduse un pahar cu Whisky. Era bine că acceptasem să vin aici, îmi trecu prin minte. Mă simțeam pentru prima dată relaxat, scăpând de acea apăsare care mă chinuia tot timpul, mai mult sau mai puțin conștient.

— Maria! strigă Nicky. Mantia de braitșvanț!

Maria Fiola apăru pe podium, îngustă și slăbuță, înfășurată într-o mantie de blană neagră cu luciu mat, cu un fel de beretă din aceeași blană subțire și strălucitoare, plasată de-a curmezișul pe capul ei.

— Bine! strigă Nicky. Rămâi așa! Nu te mai mișca!

Apoi o alungă pe directoarea care începuse să aranjeze una și alta.

— Nu! Nu! Hetty! Mai târziu. Mai facem și alte fotografii. Mai întâi asta, așa, întâmplătoare, fără să pozeze special!

— Dar nu se vede...

— Mai târziu, Hetty! Aparatul!

Maria nu încremeni ca manechinul blond, ci se opri în loc, de parcă nu s-ar fi mișcat nici până atunci. Reflectoarele laterale îi căutară fața oprindu-se asupra ochilor, care deveniră deodată foarte albaștri.

— Bine! declară Nicky. Și acum cu mantaua descheiată.

Hetty se apropie în grabă. Maria desfăcu pulpanele mantiei, de parcă ar fi fost aripile unui fluture. Mai înainte păruse strâmtă; în realitate era foarte largă și căptușită cu mătase albă imprimată cu carouri mari, cenușii.

— Ține-o așa! spuse Nicky. Ca un fluture „ochi-de-păun-de-noapte". Ține-o cât mai desfăcută!

— Fluturii ăștia nu sunt negri ci violeți, declară Hetty.

— Aici sunt negri, decretă Nicky cu un ton suveran.

Se pare că Hetty se pricepea la fluturi. Căci susținea că Nicky se referă de fapt la fluturele de noapte numit „manta de doliu". Dar Nicky învinse. În modă nu există mantale de doliu, afirmă rezolut.

— Cum vă place? întrebă cineva lângă mine.

Un om palid, grăsuț, cu ochii strălucitori ca două cireșe,

se așeză lângă mine pe un scăunel pliant. Scaunul oftă și se cutremură.

— Minunat, am răspuns foarte sincer.

— Firește că nu ne mai stau la dispoziție toate piesele de la Balenciaga și de la marii croitori francezi, spuse omul. Consecințele războiului. Mainbocher și Balenciaga nu sunt de lepădat, nu sunteți de aceeași părere?

— Ba da, sigur că da. Habar nu aveam despre ce vorbește.

— Na, să sperăm că blestematul ăsta de război se va sfârși în curând, și vom primi iar materiale de calitatea întâi. Mătăsurile astea din Lyon...

Omul se ridică; îl strigase cineva. Nu mi s-a părut deloc ridicol că cineva dorea și din cauza aceasta ca războiul să se ducă dracului; dimpotrivă, din perspectiva de aici am avut impresia că este unul dintre cele mai rezonabile motive.

Începea fotografierea rochiilor de seară. Maria Fiola apăru dintr-o dată lângă mine. Purta o rochie albă, foarte strâmtă, cu umerii goi.

— Nu vă plictisiți? mă întrebă.

— Câtuși de puțin. M-am uitat la ea: Cred chiar că am halucinații plăcute, am spus. În caz contrar nu mi s-ar părea că am văzut azi după-amiază în vitrina lui *Van Cleef and Arpels* diadema pe care o purtați. Era expusă ca diademă a împărătesei Eugenia. Sau poate Marie Antoinette?

— Aveți ochi foarte buni. Este într-adevăr de la *Cleef and Arpels*.

Maria râse.

— Ați cumpărat-o? am întrebat. În clipa aceasta nimic nu mi se părea imposibil. Poate că fata era fiica fugită de acasă a unui milionar, fabricant de conserve de carne,

din Chicago. Citisem de mai multe ori, în rubricile de bârfe ale ziarelor, despre asemenea cazuri.

— Nu. Și nici nu am furat-o. Revista pentru care facem fotografiile a luat-o cu împrumut. Domnul acela de acolo o duce la noapte înapoi. Este angajat la *Cleef* și are grijă de ea. Ce v-a plăcut mai mult?

— Capa neagră, largă, pe care ați îmbrăcat-o dumneavoastră. Cea de la Balenciaga.

Fata se întoarse brusc și mă privi uimită:

— Este într-adevăr de la Balenciaga, spuse încet. De unde știți? Lucrați în branșă? Cum altfel ați putea ști că este un model Balenciaga?

— Cu cinci minute înainte nu știam. Aș fi crezut că numele se referă la o marcă de automobil.

— Atunci de unde știți?

— Domnul acela palid de acolo mi-a trădat numele firmei. Restul a fost combinația mea.

— Este într-adevăr de la Balenciaga, spuse Maria Fiola. Adusă de peste ocean într-un bombardier. O cetățuie zburătoare. Introdusă prin contrabandă.

— Cea mai bună întrebuințare pentru un bombardier. Dacă acest trafic se generalizează, începe epoca de aur.

Ea râse:

— Deci nu aveți un aparat de filmat minuscul în buzunar și nu sunteți un spion care vrea să fure secretele modei de iarnă și să le vândă concurenței? De fapt, păcat! Dar se pare că trebuie totuși să fiți supravegheat. Aveți de băut?

— Mulțumesc, da.

— Maria! strigă fotograful. Maria! Filmăm!

— După aceea mergem cu toții, pentru o oră, la *El Morocco*, spuse fata. Sper că veniți și dumneavoastră? Căci trebuie să mă conduceți acasă.

Maria urcă pe podium fără să-mi aștepte răspunsul. Firește că nu puteam merge cu ei. Nu dispuneam de bani pentru așa ceva. Dar mai aveam timp. Deocamdată mă lăsam și eu antrenat de această ambianță, unde un spion însemna o persoană care intenționa să fure croiul unei cape și nu una supusă torturii și apoi executată. Până și anotimpurile erau decalate: în timp ce afară dogorea, aici trăiam în plină iarnă; blănuri de nurcă și jachete de schi luceau în lumina reflectoarelor. Nicky repetă câteva fotografii. Manechinul brunet apăru cu o perucă roșie, Maria Fiola cu una blondă și apoi cu una albă. În puține minute îmbătrânise cu câteva decenii. Îți dădea astfel senzația ciudată că o cunoști de ani mulți. Manechinele nu-și mai luau osteneala să se schimbe în spatele paravanului. Erau obosite și agitate din cauza luminii puternice și directe. Bărbaților nu le păsa de asta; unii dintre ei erau cu siguranță homosexuali. Ceilalți probabil obișnuiți să vadă femei pe jumătate goale.

După împachetarea cutiilor i-am spus Mariei Fiola că nu o pot însoți. Auzisem că *El Morocco* era cel mai cunoscut club de noapte din New York.

— Dar de ce? mă întrebă.

— Nu am destui bani la mine.

— Ce prostie! Doar suntem, cu toții, invitați. Magazinul plătește totul. Sunteți însoțitorul meu. Credeți că v-aș fi lăsat să plătiți?

Nu știam dacă trebuie să interpretez această declarație drept un compliment. M-am holbat la femeia străină, fardată, cu perucă blondă și o diademă de smaralde și diamante pe cap, de parcă nu aș fi văzut-o niciodată și m-am simțit deodată cuprins de un val de căldură, de parcă am fi fost complici.

— Nu trebuie restituite mai întâi bijuteriile? am întrebat.

— Omul de la *Cleef* vine cu noi. Consideră că este o reclamă pentru magazin, dacă purtăm și acolo bijuteriile.

Nu am mai opus rezistență. Nu m-am mirat nici când am ajuns la *El Morocco* care deborda de lumini, dansatori și muzică. Pe bănci era imprimat un model zebrat, iar un cer nocturn artificial, pe care răsăreau și apuneau stelele, străjuia acest peisaj ireal. Într-o mică încăpere laterală, un vienez interpreta cântece vieneze și germane, cântându-le în limba germană, deși America era în război cu ambele țări. În Europa așa ceva nu ar fi fost posibil. Cântărețul ar fi ajuns la închisoare sau într-un lagăr de concentrare, sau ar fi fost linșat pe loc. Aici, ofițerii și soldații din local îi țineau, entuziasmați, isonul, în măsura în care cunoșteau textele. După ce ai văzut cum, în Europa, cuvântul toleranță devenise dintr-un stindard în secolul al nouăsprezecelea o ocară în secolul al douăzecilea, aveai senzația că descoperi o oază ciudată în cel mai neașteptat punct al unui deșert. Nu știu dacă explicația trebuia căutată în nepăsarea conferită de sentimentul de securitate sau în superioritatea plină de generozitate a celuilalt continent – și nici nu voiam să știu. Ședeam între dansatori și cântăreți, între prieteni necunoscuți, deveniți deodată apropiați, în lumina lumânărilor, alături de o femeie străină, cu o perucă blondă, o diademă luată cu împrumut dar scânteind de pietre prețioase – ca un mic parazit care savura o șampanie primită în dar, un parazit care se lăfăia în brațele unei generozități primite în dar, de parcă și el ar fi luat seara aceasta cu împrumut și ar trebui să i-o restituie mâine lui *Cleef and Arples*. În buzunarul meu foșnea una din scrisorile emigrantului Sahl, pe care nu o expediasem

încă: „Draga mea Ruth, mă torturează remușcările fiindcă am încercat prea târziu să vă salvez; dar cine să fi crezut că ei vor înhăța și femeile și copiii? Nu aveam bani și nu puteam întreprinde nimic. Sper din tot sufletul că sunteți în viață, chiar dacă nu puteți scrie. Mă rog..." după care scrisoarea devenea indescifrabilă din cauza lacrimilor. Nu o expediasem fiindcă mă întrebam dacă nu i-ar face mai mult rău femeii..., punând cazul că era încă în viață. Știam acum că nu o voi expedia niciodată.

7

Alexander Silver îmi făcu din magazin un semn cu mâna. Capul lui se ițea între o haină de mandarin din secolul al nouăsprezecelea și un covor Ghiordes atârnat alături. Le împinse pe ambele la o parte și își înteți semnele cu mâna. Ceva mai jos, capul din piatră al lui Buddha Khmer se holba spre stradă. Am intrat.

— Aveți noutăți? am întrebat căutând din priviri bronzul.

Silver dădu din cap:

— I-am arătat piesa lui Frank Caro. Este o imitație.

— Zău? am exclamat surprins. Nu înțelegeam de ce îmi făcuse, doar pentru atâta lucru, semne disperate de la distanță.

— Firește că-l iau totuși înapoi. N-aș vrea să pierdeți bani din cauza noastră.

Silver își scoase portofelul. Mi s-a părut că gestul este prea grăbit. Ceva din expresia feței sale nu se potrivea cu această veste.

— Nu, am spus, cu riscul de a-mi irosi jumătate din avere. Vreau să-l păstrez.

— Bine, spuse Silver. Deodată începu să râdă: înseamnă că vă este cunoscută legea de căpătâi a negustorului de obiecte de artă. Și anume: Să nu te lași luat prin surprindere.

— Asta am învățat-o de mult; nu ca negustor de obiecte de artă, ci ca simplă creatură. Deci, bronzul este autentic?

— De unde trageți această concluzie?

— Din trei elemente lipsite de importanță. Dar să renunțăm la duel. Bronzul este, deci, autentic?

— Caro îl consideră autentic. Și nu înțelege cum de a putut fi luat drept imitație. După părerea lui, se mai întâmplă ca unii muzeografi tineri, zeloși să-și etaleze cunoștințele, să devină prea critici. Mai ales cei angajați recent care cred că trebuie să-și demonstreze plusul de competență față de predecesorii lor.

— Cât valorează bronzul?

— Nu este o piesă importantă. Un Chou reușit din epoca medie. La o licitație de la *Parke Bernet* ar putea fi cotată la patru până la cinci sute de dolari. Nu mai mult. Prețul bronzurilor chinezești a scăzut foarte mult.

— De ce?

— Fiindcă s-au ieftinit toate. Războiul. Și nu există mulți colecționari de bronzuri chinezești.

— Tot din cauza războiului?

Silver râse. Avea mulți dinți de aur în gură.

— Cât ați pretinde pentru dumneavoastră?

— Atât cât am plătit. Plus jumătate din suma excedentară. Nu patruzeci la șaizeci, dar cincizeci la cincizeci.

— Mai întâi trebuie să vindem bronzul. S-ar putea ca suma estimată de Caro pentru licitație să nu fie realizată decât pe jumătate. Sau chiar mai puțin.

Avea dreptate. Între valoarea bronzului și suma care putea fi obținută exista o mare deosebire. Am chibzuit dacă ar fi cazul să-i ofer eu personal lui Caro bronzul.

— Haideți să luăm o cafea, spuse Silver. Este chiar ora potrivită.

— Cum așa? am întrebat. Era doar zece dimineața.

— Pentru o cafea ora este totdeauna potrivită.

Am traversat strada. Silver purta iar ciorapi violeți la pantofii săi de lac. Părea un episcop evreu în pantaloni pepit.

— Să vă spun ce intenționez să fac, începu. Voi telefona la muzeul de la care l-am achiziționat și le voi spune că am vândut bronzul. Clientul s-a dus la *Loo și Carp* care au constatat că piesa este autentică. Le voi spune apoi celor de la muzeu că aș putea încerca să răscumpăr bronzul.

— La prețul vechi?

— La un preț pe care îl vom discuta la o a doua cafea. Cum este astăzi cafeaua?

— Deocamdată bună. Dar de ce vreți să oferiți bronzul aceluiași muzeu? O să-l puneți în încurcătură sau o să-l înfuriați pe cel care a declarat că este o imitație.

— Firește. Poate să și refuze. Dar în acest caz mi-am făcut datoria. Comerțul cu obiecte de artă este ca negoțul dintr-un sat; iar negustorii de obiecte de artă obișnuiesc să pălăvrăgească. Persoana de la muzeu ar afla de toată povestea chiar de la următorul cumpărător; iar eu aș pierde pentru totdeauna bunăvoința muzeului. Mă înțelegeți?

Am dat, prevăzător, din cap.

— În schimb, dacă el va fi primul căruia îi ofer bronzul, poate să-mi fie recunoscător. Chiar trebuie să-mi fie. Dacă mă refuză, bine, înseamnă că avem mână liberă și ne putem orienta în altă direcție. Există legi nescrise; aceasta este una dintre ele.

— Cât vreți să cereți? am întrebat.

— Prețul pe care cică l-ați plătit dumneavoastră. Nu cincizeci de dolari, ci douăsute cincizeci.

— Și cât păstrați dumneavoastră?

— Șaptezeci și cinci, spuse Silver cu o mișcare generoasă a mâinii. Nu o sută, ci șaptezeci și cinci. Suntem oameni! Ce părere aveți?

— Este foarte elegant, dar afacerea se face încă pe spatele meu. Loo susține că la *Parke Bernet* piesa ar putea fi vândută la o licitație...

Silver mă întrerupse:

— Dragă domnule Sommer, la bursă și în comerțul cu obiecte de artă nu este bine să duci speculațiile până la sânge, căci riști să pierzi totul. Nu fiți un jucător! Dacă ai în perspectivă un câștig, trebuie să profiți imediat. Aceasta este una din devizele familiei Rothschild. Să n-o mai uitați niciodată!

— Bine, am replicat. Dar am nevoie de o încurajare pentru prima mea afacere. Mi-am pus la bătaie jumătate din toată averea.

— Vindem pielea ursului din pădure. Muzeul poate să respingă oferta. În cazul acesta va trebui să depunem eforturi pentru a găsi un cumpărător. În vremurile astea!

— Dumneavoastră cât ați oferi dacă ați ști că bronzul este autentic? am întrebat.

— O sută de dolari, răspunse Silver prompt. Nici un cent în plus.

— Domnule Silver! Și asta dimineața, la orele zece și jumătate?!

Silver o chemă pe chelnerița cehoaică:

— Încercați și dumneavoastră cuibul de viespe după rețetă cehească, îmi spuse. O prăjitură excepțională la cafea!

— Dimineața, la ora zece jumătate?!

— De ce nu? În viață trebuie să-ți păstrezi independența. Altfel devii un fel de automat.

— Bine. Și cum rămâne cu activitatea mea la dumneavoastră?

Silver îmi puse pe farfurie o porție de cuib de viespe. Era o prăjitură plată, presărată cu un strat gros de zahăr și migdale.

— Am vorbit cu fratele meu. Puteți începe chiar de mâine. Indiferent care va fi soarta bronzului.

Am inspirat adânc:

— Cu cincisprezece dolari pe zi?

Silver îmi aruncă o privire plină de reproș:

— Cu doisprezece jumătate, așa cum ne-am înțeles. Îmi vine aproape să cred că sunteți un *goi*[1]. Un evreu adevărat nu ar recurge niciodată la asemenea tertipuri.

— Poate că un evreu habotnic nu ar face-o. Dar eu sunt un amărât de liber-cugetător și lupt pentru supraviețuire, domnule Silver.

— Cu atât mai rău. Sunteți chiar așa de lipsit de bani?

— Și mai lipsit! Am și datorii. La avocatul care mi-a facilitat obținerea vizei.

— Avocații pot să aștepte. Sunt chiar obișnuiți să aștepte. Și eu am fost avocat.

— Dar mai am nevoie de acest avocat. Peste nu mult timp; ca să-mi prelungesc permisiunea de ședere. Cu siguranță că îmi va cere o tranșă din suma datorată.

— Haideți să ne întoarcem la prăvălie, spuse Silver. Îmi sfâșiați inima!

Ne-am năpustit iar printre automobile, ca evreii în Marea Roșie, și am reușit să traversăm, nevătămați, strada. Silver părea să aibă o inimă de rebel, disprețuind în mod suveran semafoarele. Era un fel de competiție cu spitalul.

[1] Neevreu, necredincios

— Dacă îți place să stai la cafenea și să supraveghezi de acolo prăvălia, trebuie să fii foarte rapid, când vezi că vine un client, îmi explică. Iată de ce sfidez total semnele de circulație. Apoi scoase un portofel uzat:

— Deci aveți nevoie de un avans, spuse. Ce-ați zice despre o sută de dolari?

— Pentru munca mea sau pentru bronz?

— Pentru ambele.

— Bine, am spus. Dar numai pentru bronz. Munca separat. Aș prefera să mă plătiți la fiecare sfârșit de săptămână.

Silver scutură, dezaprobator, din cap:

— Aveți și alte dorințe? Dolari în argint sau în aur?

— Nu. Nu sunt un rechin hrăpăreț. Dar iată primii bani câștigați de mine în America! Îmi dau speranța că nu voi ajunge un cerșetor și nu voi muri de foame. Mă înțelegeți? Asta mă face să mă comport puțin pueril.

— Un mod foarte sănătos de a deveni pueril.

Silver scoase zece bacnote de zece dolari:

— Un avans pentru afacerea noastră comună. Apoi mai adăugă cinci bacnote: prețul plătit de dumneavoastră pentru bronz. Este în ordine?

— Este chiar generos. La ce oră să mă prezint mâine?

— Nu la opt. La nouă. E și acesta un avantaj al activității noastre. Nimeni nu cumpără antichități dimineața, la ora opt.

Am vârât banii în buzunar și mi-am luat rămas bun. Strada era gălăgioasă și scăldată în lumina unui soare orbitor. Nu îmi dobândisem libertatea de atâta vreme încât să fi pierdut deja conștiința legăturii indisolubile dintre bani și existență. Ambele reprezentau încă, pentru mine, același lucru. Bancnotele erau însăși viața. trei săptămâni de existență.

Era la amiază. Ne întâlnisem în prăvălia lui Hirsch: Ravic, Robert Hirsch și cu mine. Afară începuse ora contabililor.

— Omul, spuse Ravic, are o valoare diferențiată. Nu vorbesc de componenta emoțională; aceasta este incomensurabilă și variază în așa măsură, de la individ la individ, încât o persoană care pentru unul reprezintă însăși rațiunea existenței, nu valorează nici o ceapă degerată pentru altul. Nici din punct de vedere al compoziției chimice nu este mare lucru de capul lui – calciu, proteine, glucoză, grăsimi, multă apă și alte câteva fleacuri, totul în valoare de cam șapte dolari. Omul devine interesant de-abia când vrei să-l distrugi. Pe vremea lui Cezar, în timpul războiului galic, uciderea unui soldat costa în medie șaptezeci de cenți. Pe vremea lui Napoleon, când existau deja arme de foc, artilerie și așa mai departe, costurile se ridicau la două mii de dolari, ca evaluare globală în care pregătirii pentru a ucide îi revenea un preț minimal. În timpul primului război mondial, ținând cont de sumele uriașe înghițite de tunuri, fortificații, vase de război și muniții, costurile se ridicau deja la aproximativ zece mii de dolari per soldat ucis. În ceea ce privește actualul război, specialiștii se așteaptă să coste aproape cincizeci de mii de dolari ca să ucizi un simplu contabil forțat să îmbrace uniforma militară.

— Înseamnă că, încetul cu încetul, războaie vor dispărea, fiindcă uciderea oamenilor devine prea costisitoare, spuse Hirsch. Un motiv cât se poate de moral.

Ravic scutură din cap:

— Din păcate nu. Militarii își pun mari speranțe în armele atomice care sunt în pregătire. Vor împiedica inflația prețului pentru uciderile în masă. Se speră chiar să se ajungă iar la nivelul din vremea lui Napoleon.

— Două mii de dolari de cadavru?

— Da. Poate mai puțin.

Știrile de amiază se perindară pe ecranul televizorului. Crainicii relatau cu satisfacție despre numărul celor uciși în război. Făceau acest lucru zilnic, la amiază și seara; ca un fel de *Hors d'oeuvre*[1] înainte de a lua masa.

— Generalii se așteaptă la o prăbușire a prețurilor, spuse Ravic. Au descoperit războiul total. Nu mai trebuie să distrugă doar soldații costisitori de pe fronturi, ci exploatează acum practic și spatele frontului. Bombardierele sunt de mare folos. Distrug și femeile, copiii, bătrânii și bolnavii. Lumea s-a obișnuit deja cu așa ceva. Ravic arătă spre crainicul de pe ecran: Uitați-vă la el! Onctuos ca un predicator!

— Dreptatea imanentă, explică Hirsch. Militarii au avut totdeauna un simț special pentru ea. De ce să fie doar soldații expuși pericolelor unui război? De ce riscul să nu fie generalizat și repartizat uniform? În fond, este vorba doar de o măsură de precauție logică. Copiii cresc, femeile dau naștere altor soldați; de ce să nu-i omori de îndată, înainte ca ei să poată deveni periculoși? Omenia militarilor și a politicienilor este incomensurabilă! Un medic înțelept nu așteaptă ca o epidemie să scape de sub control. Nu-i așa, Ravic?

— Da, așa este, spuse Ravic cu o voce dintr-o dată foarte obosită.

Robert Hirsch se uită la el:

— Să închid televizorul?

Ravic dădu din cap:

— Închide-l, Robert. Nu poți suporta decât în doze

[1] Aperitiv, gustare (în franc.)

mici răpăiala asta voioasă de mitraliere. Știți din ce cauză vor avea mereu loc războaie?

— Fiindcă amintirile sunt un impostor romantic, am spus. O sită care permite groazei să treacă printre ochiuri, dând-o apoi uitării și transformând-o într-o aventură. La nivelul amintirilor, fiecare este un erou. Doar morții și-ar putea da părerea asupra războiului; doar ei au participat cu adevărat la război. Dar morții trebuie să tacă.

Ravic scutură din cap:

— Nimeni nu simte durerile celuilalt, spuse. Asta este. Și nu simte nici moartea celuilalt. Fiecare își amintește, după scurt timp, doar că el personal a scăpat cu viață! Blestemata noastră de piele ne izolează și ne transformă în enclave egoiste. Voi ați trecut prin asta în lagăre; regretul după cei morți nu te împiedica să înfuleci bucățica de pâine pe care reușeai să pui mâna. Ravic ridică paharul: în caz contrar, nici noi n-am putea bea acest coniac, în timp ce crainicul grăsun de acolo sporovăiește despre pierderi omenești de parcă ar fi vorba despre cotlete de porc.

— Nu, spuse Hirsch. N-am putea. Dar am putea trăi?

În fața ferestrei, o femeie îmbrăcată într-o bluză albastru-cobalt îi arse o palmă unui băiețaș de vreo patru ani. Copilul se smulse din mâinile mamei și o izbi cu piciorul în tibie. Apoi o luă la fugă, reușind să scape și făcând grimase. Dispărură amândoi în gloata contabililor.

— În marea lor omenie, militarii au inventat un nou concept, spuse Hirsch. Nu le place să vorbească despre milioane de morți; în schimb își vor ornamenta în curând rapoartele cu mega-morți. Zece mega-morți sună mai bine decât zece milioane de morți. Cât de îndepărtate sunt vremurile când, în China antică, militarii erau con-

siderați clasa cea mai abjectă, fiind plasați sub cea a călăilor, deoarece călăii ucideau doar criminali, în schimb generalii omorau oameni nevinovați. În ziua de astăzi trec drept clasa cea mai nobilă; cu cât omoară mai mulți oameni, cu atât devin mai faimoși.

M-am uitat în jurul meu. Ravic ședea pe scaun, cu spatele rezemat și ochii închiși. Îi cunoșteam reacțiile; era o însușire caracteristică medicilor. Reușea să adoarmă și să se trezească de la o clipă la alta.

— Doarme, spuse Hirsch. Hecatombele, mega-morții și grimasele hazardului, pe care le numim istorie, se preling ca o ploaie tăcută în somnul lui. Iată binecuvântarea pielii care ne izolează și pe care el a blestemat-o. Ce fericire să fii neimplicat!

Ravic deschise ochii:

— Nu dorm. Repet în limba engleză întrebările referitoare la o histerectomie, dragii mei romantici incorigibili ai teoriei ce sunteți! Ați uitat de paragraful Breviarului Laon? În caz de pericol, regretele după ceea ce este inevitabil te fac mai vulnerabil?!

Apoi se ridică și se uită spre stradă. Contabilii dispăruseră; în schimb începuse parada papagalilor, adică a nevestelor, care fâlfâiau în rochii multicolore, mergând la cumpărături.

— Este atât de târziu? Trebuie să plec la spital!

— Îți vine ușor să ne critici, spuse Hirsch. Ai cel puțin o meserie ca lumea.

— Da, râse Ravic, dar o meserie lipsită de orice speranță.

— Ai fost foarte tăcut astăzi, îmi spuse Robert Hirsch. Te plictisește deja acest simpozion inutil de la ora amiezei?

Am scuturat din cap:

— De astăzi sunt capitalist și angajat. Bronzul a fost vândut iar eu încep, mâine, să fac ordine în pivnița lui Silver. Așa ceva este copleșitor.

Hirsch râse:

— Astea sunt meseriile noastre!

— Nu am nimic de obiectat împotriva meseriei mele, am spus. Poți oricând să-i atribui un sens simbolic. Să faci ordine și negoț cu obiecte vechi! Am scos din buzunar banii primiți de la Silver: Ia cel puțin jumătate, Robert. Chiar și așa îți datorez încă o sumă mare.

El refuză:

— Plătește-i mai bine, cel puțin parțial, pe Levin și Watson. În curând vei avea iarăși nevoie de ajutorul lor, Nu neglija această problemă. Autoritățile sunt autorități, indiferent dacă este război sau pace. Cum stai cu cunoștințele de limbă?

Am râs:

— De azi dimineață înțeleg totul surprinzător de bine. Datorită pasului spre o existență civică normală. Starea de vrajă s-a transformat în câștig iar gâfâitul cu răsuflarea tăiată într-o viață cotidiană modestă. Începe viitorul. Munca, posibilitatea de a câștiga, siguranța.

Robert Hirsch îmi aruncă o privire critică:

— Crezi că mai suntem apți de așa ceva?

— De ce nu?

— Poate că anii de pribegie ne-au răpit această posibilitate, Ludwig.

— Nu știu. Este prima zi petrecută de mine într-o ambianță civică normală... și încă pe baza unei munci la negru. Înseamnă că încă nu am scăpat de poliție.

— Au existat mulți soldați care, după război, nu s-au mai putut încadra în nici o profesiune, spuse Hirsch.

— Să vedem ce se va mai întâmpla, am replicat. Paragraful nouăsprezece al Breviarului de la Laon: Grijile zilei de mâine prejudiciază evaluarea zilei de azi.

— Dar ce s-a întâmplat? l-am întrebat pe Meukoff seara, când am intrat în holul plușat al hotelului.

— O catastrofă! Raoul! Cel mai bun platnic al nostru! Omul cu apartament de lux, cu salon, sufragerie, baie de marmură și televizor în fața patului! Vrea să se sinucidă!

— De când?

— De azi după-amiază. L-a pierdut pe Kiki. Care era de patru ani prietenul său.

Cineva scoase un hohot de plâns sfâșietor, ascuns între plantele verzi și palmierul din ciubăr.

— La hotelul ăsta se plânge mult, am spus. Și de fiecare dată sub palmier!

— La fiecare hotel se plânge mult, explică Meukoff.

— Chiar și la *Ritz*?

— La *Ritz* se plânge când se prăbușește Bursa. La noi, când un om își dă deodată seama că este înfiorător de singur, deși până atunci nu voise să accepte această realitate.

— Dar ar putea tot atât de bine să devină un motiv de bucurie. Poți să-ți savurezi libertatea.

— Sau nesimțirea.

— Kiki a murit? am întrebat.

— Mai rău! S-a logodit cu o femeie! *Asta* este tragedia lui Raoul. Dacă ar fi plecat cu alt homo, ar fi rămas totul în familie. Dar o femeie! Dușmanul etern! Trădare! Un păcat față de Sfântul Duh!

— Bieții de ei! Trebuie să lupte pe două fronturi. Atât contra concurenței bărbaților cât și contra concurenței femeilor.

Meukoff zâmbi:

— Raoul a emis adineauri o serie de aprecieri interesante la adresa femeilor. Cea mai simplă: niște foci fără piele. Despre podoaba femeiască atât de apreciată în America, și anume despre sânii opulenți, s-a pronunțat cu aceeași duritate: „ugere de vacă bălăbănite ale unor mamifere degenerate" a fost cel mai gingaș calificativ. De câte ori și-l imaginează pe Kiki sărutând un asemenea sân, Raoul începe să urle. Trebuie să-l ducem în camera sa. Nu-l mai putem lăsa aici, jos. Hai, ajută-mă! Individul ăsta cântărește peste o sută de kile!

Ne-am dus în ungherul cu palmieri.

— Lasă Raoul, că se întoarce, îl consolă Meukoff cu o voce învăluitoare. Liniștește-te! Mâine toate vor intra în normal! Kiki se întoarce la dumneata.

— Întinat! scrâșni Raoul care zăcea pe perne ca un hipopotam rănit.

Am încercat să-l ridicăm. Dar se prinse, plângând, de măsuța de marmură. Meukoff se străduia în continuare să-l molcomească:

— O mică scăpare! Scuzabilă, Raoul! Totuși, va reveni. Am mai văzut de astea. Kiki se întoarce. Plin de remușcări!

— Întinat, scroafa! Iar scrisoarea pe care mi-a lăsat-o? Curva nu se mai întoarce! A luat cu el și ceasul meu de aur!

Raoul începu din nou să plângă. În timp ce încercam să-l ridicăm, mă călcă pe picior. O sută de kilograme!

— Fii atent, muiere bătrână! am înjurat fără să mă gândesc ce spun.

— Ce?

— Da, am spus mai liniștit. Te comporți într-adevăr ca o cață sentimentală!

— Eu? Muiere bătrână? spuse Raoul deodată cu o voce aproape normală.

— Domnul Sommer nu asta a vrut să spună, îl potoli Meukoff. Vorbește prost englezește. În franceză înseamnă cu totul altceva! Este un compliment.

Raoul își trecu mâna peste ochi. Ne așteptam la o nouă izbucnire isterică.

— Eu, femeie! exclamă încet, jignit de moarte. Să-mi spună *mie* așa ceva!

— A înțeles-o pe franțuzește, minți Meukoff. La ei este un compliment! *Une femme fatale*[1]!

— Iată-mă părăsit! declară Raoul ridicându-se fără nici un ajutor. Părăsit de toată lumea!

L-am dus fără nici un efort până la scări.

— Ai nevoie de câteva ore de somn! spuse Meukoff insistent. Două sau trei tablete de Seconal. Mai târziu o porție bună de cafea. Și o să vezi lucrurile cu totul altfel!

Raoul nu răspunse. Îl părăsisem și noi. Întreaga lume! Meukoff îl ajută să urce scările:

— Mâine va fi mai bine! Kiki n-a murit! Doar o rătăcire de tânăr necopt!

— Pentru mine a murit. Mi-a luat și butonii de manșetă.

— Bine, dar pe aceia i-ai făcut cadou. De ziua lui de naștere. Și ți-i va restitui.

— De ce te ostenești atât cu prostănacul ăsta gras? l-am întrebat pe Meukoff după ce coborâse.

— Este cel mai bun client al nostru. I-ai văzut apartamentul? Dacă nu l-am avea pe el, ar trebui să ridicăm toate prețurile. Și pentru camera ta.

— Doamne-Dumnezeule!

[1] O femeie fatală (în franc.)

— Prostănac sau nu, spuse Meukoff. Fiecare suferă în felul său, iar la suferință nu există deosebiri de rang. În primul rând nu există nimic ridicol. Ar trebui să știi și tu atâta lucru.

— Știu, am răspuns rușinat. Dar există totuși deosebiri.

— Sunt foarte relative. Am avut, la un moment dat, o femeie de serviciu care s-a sinucis aruncându-se în Hudson, numai fiindcă fiul ei furase câțiva dolari. Nu a putut suporta rușinea. Oare a fost ceva ridicol?

— Da și nu. Dar n-are rost să ne certăm.

Meukoff trase cu urechea:

— Sper să nu facă o prostie, murmură apoi. Extremiștii ăștia existențiali suferă mai des scurtcircuite decât oamenii normali.

— Și femeia de serviciu care s-a înecat în Hudson era extremistă?

— Era o femeie sărmană. Nu găsise altă soluție, deși se bucura de libertate deplină. Jucăm o partidă de șah?

— Da. Hai să bem și o vodcă. Sau două. Sau câte dorim. Vinde-mi o sticlă. Fac *eu* cinste în seara asta.

— De ce?

— Am găsit ceva de lucru. Pentru una sau două luni.

— Bine! Meukoff trase cu urechea spre ușă.

— Lachmann! am spus. Îl recunoști imediat după pași.

Meukoff oftă:

— Nu știu dacă luna plină este de vină... dar se pare că este seara extremiștilor.

În comparație cu Raoul, Lachmann părea mai degrabă calm.

— Ia loc, am zis. Nu spune nimic, bea cu noi o vodcă și gândește-te că: Dumnezeu ființează în tot ce există.

— Cum?

Am repetat propoziția.

— Ce prostie! declară Lachmann.

— Bine. Din moment ce nu trebuie să murim, hai să fim viteji; iată o altă maximă. Toate emoțiile au fost deja consumate grație lui Raoul.

— Nu beau vodcă. Nu beau nimic, ar trebui să știi deja! La Poitiers ai vrut, la un moment dat, să mă îmbeți cu o sticlă de *Cherry Brandy* șterpelită de undeva. Din fericire, stomacul meu a protestat, altfel m-ar fi înșfăcat jandarmii.

Lachmann i se adresă lui Meukoff:

— S-a întors?

— Nu, încă nu. Doar Sommer și Raoul. Ambii cât se poate de nervoși. Cred că astăzi avem lună plină.

— Ce?

— Lună plină. Urcă tensiunea. Înaripează iluziile. Le dă ghes asasinilor.

— Vladimir! ripostă Lachman chinuit. După ce se lasă întunericul n-ar trebui să faci glume pe socoteala altora. Fiecare își are problemele sale. A mai trecut cineva pe aici?

— Doar Maria Fiola. A rămas o oră si douăsprezece minute. A băut un pahar și jumătate de vodcă. Și-a luat rămas bun și a plecat la aeroport. Se întoarce peste câteva zile. Prezintă rochii și va fi fotografiată. I-am dat destule informații unui spion al afectelor, domnule Lachmann?

Lachmann dădu, spășit, din cap:

— Sunt un nesuferit, murmură. Ai dreptate. Dar să știi că cel mai greu îmi vine mie să mă suport.

Meukoff trase cu urechea spre scări:

— Pentru orice eventualitate merg să văd ce face Raoul. După care se ridică și urcă scările. Mersul lui era surprinzător de ușor ținând cont de vârsta și gabaritul său.

— Ce să fac, spuse Lachmann. Am avut iar un vis în noaptea asta! Vechiul vis! Am fost castrat de către S.S., în localul lor. Cu o foarfecă, nu cu un cuțit. M-am trezit urlând. Oare tot din cauza lunii pline? Vreau să spun, povestea cu foarfecile.

— Nu te mai gândi la asta, am spus. S.S. nu a reușit să te castreze, se vede foarte bine.

— Se vede? Sigur că se vede! Mi-a provocat un șoc pentru tot restul vieții. În afară de asta ceva tot le-a reușit! Am rămas cu sechele. O fractură oribilă. Femeile râd de mine. Nu există ceva mai îngrozitor decât să fii batjocorit de o femeie când ești în pielea goală. Așa ceva nu se uită niciodată! De aceea am un fix pentru femei care au, și ele, un handicap. Nu înțelegi atâta lucru?

Am dat din cap. Cunoșteam povestea; mi-o relatase de zeci de ori. Nu l-am întrebat cum se terminase aventura cu apa de Lourdes alcoolizată. Era prea nervos.

— Ce cauți aici? l-am întrebat în schimb.

— Ăia doi ziceau că vor trece pe aici. Să bea ceva. S-au dus probabil la cinema, ca să scape de mine. Masa le-am plătit-o eu.

— Nu i-aș mai aștepta. Lasă-i să te aștepte ei pe tine.

— Crezi că ar fi mai bine? Da, probabil că ai dreptate. Dar mi-e foarte greu. Dacă n-aș fi atât de groaznic de singur!

— Nu găsești alinare în meseria ta? În negoțul cu rozarii și icoane, în contactele cu o grămadă de persoane sfințite? N-ai putea apela într-un fel oarecare la Dumnezeu?

— Ai înnebunit? La ce mi-ar folosi?

— Ai suporta poate mai ușor resemnarea. Dumnezeu a fost inventat pentru a împiedica revoluțiile cauzate de nedreptatea omenească.

— Crezi că da?

— Nu. Dar în situația noastră de incertitudine trebuie să ne cramponăm de câteva principii imuabile.Trebuie să ne agățăm de tot ce ni se oferă.

— Manifestați, cu toții, o blestemată de superioritate, spuse Lachmann. Mare lucru! Cum stai cu meseria ta?

— Mâine încep să fac ordine și inventarul la un negustor de antichități.

— Cu un salariu fix?

Am dat din cap.

— Mare greșeală! exclamă Lachmann înviorându-se deodată, fiindcă acum putea el da sfaturi altuia.Trebuie să te apuci de negoț. Un centimetru de negoț propriu este de preferat unui metru de muncă.

— Nu o să uit acest lucru.

— Doar oamenii care se tem de viață aleargă după un salariu fix, continuă Lachmann caustic. Ciudat, cu câtă ușurință trecea de la văicăreală la agresivitate. E și el un extremist,mi-a trecut prin minte.

— Ai dreptate. Frica de viață mișună în mine întocmai ca purecii pe un câine, am declarat pașnic. Dar din asta trăiesc. Ce înseamnă fleacul tău de anxietate sexuală în comparație cu asta! Fii bucuros!

Meukoff coborî scările:

— Doarme, ne comunică. Cele trei tablete de Seconal și-au făcut efectul.

— Seconal? întrebă Lachmann. Mai ai câteva?

Meukoff dădu din cap și aduse cutia:

— Îți sunt suficiente două?

— De ce? Lui Raoul i-ai dat trei;de ce nu și mie?

— Raoul l-a pierdut pe Kiki; chiar de două ori. În ambele direcții. Dumneata, în schimb, mai poți spera.

Lachmann încercă să protesteze; nu voia ca suferința să-i fie minimalizată.

— Pleacă repede, i-am spus. Tabletele au un efect dublu când este lună plină.

Lachmann plecă șchiopătând .

— Ar fi trebuit să mă fac farmacist, spuse Meukoff.

Am început partida noastră de șah.

— Este adevărat că Maria Fiola a trecut pe aici în seara asta? am întrebat.

Meukoff dădu din cap:

— Voia să sărbătorească eliberarea de sub ocupația germană. Și anume localitatea ei natală din Italia a fost cucerită de americani. Până acum se aflase sub ocupație germană. Înseamnă că Maria nu mai este aliata ta fără voie, ci un proaspăt inamic. În această calitate îți transmite salutări. Am avut impresia că i-ar fi plăcut să ți le transmită ea personal.

— Dumnezeu s-o binecuvânteze! am replicat. Nu aș fi acceptat declarația ei de război decât dacă ar fi făcut-o cu diadema Mariei Antoinette pe cap.

Meukoff începu să râdă:

— Încă o lovitură pentru tine, Ludwig: și satul în care m-am născut eu a fost, recent, eliberat; de data aceasta de către ruși. Și eu am devenit, prin urmare, dintr-un aliat neintenționat un inamic neintenționat. Poți rezista la atâtea lovituri?

— Cu greu. De câte ori ți-ai schimbat până acum naționalitatea?

— Aproximativ de zece ori. Fără să vreau. Când cehă, când poloneză, când austriacă, când rusă, am pendulat mereu între ele. Firește că aici nu am observat nimic din toate astea. Dar nu cred că am ajuns la capăt. De altfel, ești șah mat. Astăzi joci destul de prost.

— Nu am fost niciodată un jucător bun, Vladimir. Mă devansezi cu cincisprezece ani de exil și unsprezece patrii. Inclusiv America.

— Iată că apare *Contessa*. Meukoff se ridică:

— Luna plină îi scoate pe toți din bârlog.

Contessa își pusese azi o capă mică, împodobită cu pene, la rochia demodată, de dantelă, închisă până la gât. Semăna cu o pasăre a paradisului, bătrână și spălăcită, confecționată din hârtie-foiță șifonată. Fața ei era mică, foarte albă și plină de riduri fine.

— Doriți picăturile, *Contessa*? întrebă Meukoff cu o politețe plină de gravitate.

— Mulțumesc, Vladimir Ivanovici. Oare nu se bat cap în cap cu Seconalul?

— Doriți și Seconal?

— Nu reușesc să adorm. Știi foarte bine! se plânse făptura filigrană. Migrenă și amărăciune. Și luna asta plină! Îmi amintește de Țarscoie Selo. Bietul țar!

— Să vi-l prezint pe domnul Sommer, spuse Meukoff.

Contessa îmi aruncă o privire rapidă din ochii ei mici, ca de pasăre. Nu mă recunoștea:

— Tot un refugiat? întrebă cu o voce indiferentă.

— Da, tot un refugiat, răspunse Meukoff

Contessa oftă:

— Mai întâi fugim de viață, iar apoi fugim de moarte. Ochii i se umplură deodată de lacrimi. Dă-mi picăturile, Vladimir Ivanovici. O porție mică și două tablete de Seconal. Apoi scutură din capul de pasăre: Cine să înțeleagă toate astea? Când eram fată tânără, medicii din St. Petersburg m-au dat pierdută: Tuberculoză. Nici o șansă. Era vorba de zile. Iar acum? Au murit cu toții, și medicii, și țarul, și ofițerii vânjoși! Dar eu continuu să trăiesc; și trăiesc, și trăiesc...!

Apoi se ridică. Meukoff o conduse până afară, după care se întoarse.

— I-ai dat Seconalul? l-am întrebat.

— Da. Și o sticlă de vodcă. Este deja băută. N-ai observat, nu-i așa? E vechea școală, spuse Meukoff cu admirație. Femeia asta delicată suge o sticlă pe zi. A trecut deja de nouăzeci de ani. Nu mai are decât amintiri vagi dintr-o viață fantomatică; și le deplânge. Căci nu mai bântuie decât în mintea ei. La început a locuit la *Ritz*. Apoi la *Ambasador*. Apoi la o pensiune rusească. Acum la noi. Vinde în fiecare an câte o nestemată. A început cu diamante. Apoi a trecut la rubine. Apoi la safire. Tot mai mici, pe măsură ce decădea. Acum de-abia dacă mai are câteva.

— Mai ai Seconal? am întrebat.

Meukoff mă privi cu atenție:

— Și tu?

— Pentru orice eventualitate, am replicat. Având în vedere că este lună plină. De fapt, doar ca rezervă. Nu se știe niciodată. N-ai cum împiedica visele. Iar mâine dimineață trebuie să mă scol. Merg la muncă.

Meukoff scutură din cap:

— În fond, e ciudat să urmărești în ce fel își valorifică omul superioritatea; ce părere ai? Ai văzut vreodată un animal plângând?

8

Lucram de două săptămâni la Silver. Prăvălia avea o pivniță uriașă, care ocupa o suprafață mare sub nivelul străzii și câteva coridoare laterale; peste tot erau fel de fel de vechituri. Am găsit până și cărucioare de copii atârnate de tavan. Frații Silver moșteniseră toate astea și făcuseră câteva încercări zadarnice de a inventaria și pune în ordine obiectele; renunțaseră însă în curând. Căci nu-și părăsiseră profesiunea de avocat pentru a se transforma în contabili într-o catacombă. Dacă pivnița conținea piese valoroase, acestea vor deveni, cu trecerea anilor, tot mai valoroase, spuneau amândoi traversând strada să bea o cafea. Se pare că-și luau în serios noua profesiune de boem.

Obișnuiam să dispar, de dimineață, în catacombă, de unde ieșeam la ora prânzului, ca o cârtiță. Pivnița era slab luminată, ardeau doar câteva becuri. Îmi amintea de perioada petrecută la Bruxelles; la început fusesem chiar îngrijorat că aceste reminiscențe vor deveni prea chinuitoare; am decis, însă, să mă adaptez încet și în mod conștient, și să înnăbuș în mine, treptat, acest complex. Trecusem de mai multe ori în viață prin asemenea experimente: adică transformam situațiile insuportabile în situații

cu care te puteai oarecum împăca, adaptându-mă la ceva asemănător dar mai puțin insuportabil.

Frații Silver mă vizitau adeseori, coborând un fel de scară. În lumina becurilor electrice zăreai mai întâi pantalonul pepit, pantofii de lac, ciorapii violeți și jacheta cadrilată a lui Alexander Silver; apoi apăreau pantofii de lac, ciorapii de mătase și pantalonii negri ai fratelui său Arnold. Amândoi erau curioși și dornici de societate; nu voiau să mă controleze. Voiau doar să stea la taifas.

M-am obișnuit cu catacomba și cu duduitul automobilelor și al camioanelor de deasupra mea. Încetul cu încetul mi-a reușit chiar să fac puțină rânduială jos. Unele lucruri erau atât de lipsite de valoare, încât nu merita să mai fie păstrate: scaune de bucătărie rupte și câteva sofale zdrențuite care nu erau lucrate manual. Frații Silver le scoteau, noaptea, în stradă, ca să fie ridicate, a doua zi, de gunoieri.

După câteva zile am descoperit, sub o grămadă de covoare de fabrică, aproape lipsite de valoare, două covoare de rugăciune Ghiordes: unul cu un colț de rugăciune albastru, celălalt cu unul verde. Nu erau imitații moderne ci originale, cu o vechime de aproximativ o sută cincizeci de ani și în stare foarte bună. Le-am cărat sus, plin de mândrie, ca un cățel.

În prăvălie am dat de o cucoană pompoasă, împodobită cu lanțuri de aur.

— Iată-l pe expertul nostru, stimată doamnă, spuse Alexander Silver când am apărut. *Monsieur* Sommer, de la Muzeul Luvru, din Paris, continuă apoi fără să clipească din ochi. Vorbește mai ales franțuzește. Ce părere aveți despre masa asta, domnule Sommer?

— Louis XV de cea mai bună calitate. Linii foarte pure.

Bine conservată. O piesă rară, am răspuns cu un puternic accent franțuzesc. Apoi, de dragul efectului, am repetat totul, de data aceasta în limba franceză.

— Prea scumpă, spuse doamna cu lanțuri.

Silver se arătă, o clipă, surprins:

— Bine, dar nici nu a fost încă vorba de preț.

— Nu face nimc. Este prea scumpă!

— Bine, răspunse Silver recâștigându-și repede calmul. În acest caz, propuneți dumneavoastră un preț, stimată doamnă.

Acum era rândul doamnei să fie surprinsă. Ezită o clipă.

— Cât costă covorul? întrebă apoi, arătând spre covorul de rugăciune verde.

— Nu are preț, răspunse Silver. O moștenire de la mama mea. Nu este de vânzare.

Femeia începu să râdă.

— Doar cel verde este o moștenire, am intervenit. Cel albastru îmi aparține mie. L-am adus ca să-l arăt domnului Silver. Dacă vrea să-l cumpere va avea o pereche la cel verde. Asta îi mărește prețul cu douăzeci la sută.

— Dar la dumneavoastră nu se poate cumpăra nimic? întrebă cucoana cu ironie.

— Masa și tot ce mai vedeți în jur, spuse Silver.

— Chiar și covorul verde?

Partea dificilă cu covoarele era că Silver nu știa că sunt valoroase, iar eu habar nu aveam cât valorează în dolari. Nu exista nici o posibilitate să ne punem de acord. Doamna cu lanțurile stătea între noi și ne supraveghea.

— Bine, spuse Silver la întâmplare. Pentru dumneavoastră chiar și covorul verde.

Femeia începu să râdă:

— Mi-am imaginat. Cât?

— Opt sute de dolari.

— Prea scump, spuse cucoana.

— Se pare că agreați această expresie. Cât ați fi dispusă să dați pe el?

— Absolut nimic, declară femeia ridicându-se. Voiam doar să văd ce mai faceți. Șarlatanie totul!

Lanțurile zăngăniră și ea se îndreptă, foșnind, spre ieșire. În drum, răsturnă o lanternă olandeză, fără să schițeze măcar gestul de a o ridica. Silver o ridică:

— Sunteți căsătorită, stimată doamnă? întrebă onctuos.

— Ce vă privește?

— Nu mă privește. Dar colegul meu și cu mine am vrea să-l includem astăzi în rugăciunile noastre de seară pe acest soț demn de compătimit. În englezește și franțuzește.

— Asta nu mai trece pe aici, am spus. Sau vine cu poliția.

Silver făcu un semn cu mâna:

— Nu degeaba am fost avocat. De altfel, gloaba asta oricum nu ar fi cumpărat nimic. Există zeci de mii de asemenea exemplare. Se plictisesc și le fac vânzătorilor zile fripte. De cele mai multe ori se aciuază în magazine de încălțăminte sau confecții, probează diferite piese, ore întregi, dar nu cumpără nimic. Silver se uită la covoare: Și ce este cu această „ moștenire" de la mama mea?

— Ghiordes, începutul secolului al nouăsprezecelea, poate chiar sfârșitul secolului al optsprezecelea, din Asia Mică. Piese foarte frumoase. Trec drept semiantice. Întru totul antice sunt cele din secolele al șaptesprezecelea și al șaisprezecelea. Pe vremea aceea existau foarte puține covoare de rugăciune. Și de cele mai multe ori erau persane.

— Ce credeți, cam cât valorează?

— Negustorii de covoare din Paris le vindeau, înainte de război, cam cu cinci sute de dolari.

— Amândouă la un loc?

— Bucata.

— Colosal! Nu credeți că ar fi cazul să luăm o cafea în onoarea acestei descoperiri?

Am traversat strada; Silver la maniera sa sinucigașă, obligând un Ford să oprească scrâșnind din frâne în timp ce șoferul revărsa asupra lui un potop de ocări, „dobitocule!" fiind cea mai inofensivă. Silver îi făcu radios șoferului un semn cu mâna.

— Așa! îmi explică. Mi-am recâștigat încrederea în mine. Gloaba aia mi-o știrbise.

M-am uitat la el fără să-l înțeleg.

— Regret, dar sunt un om impulsiv, adăugă. Un coleric de cea mai rea speță. Șoferul avea dreptate să mă ocărască; nu și gloaba aia. Așa că lucrurile se compensează. Pacea interioară a fost restabilită. Ce-ar fi să luăm un foitaj la cafea?

— Cu plăcere.

Nu reușeam să pricep perfect logica lui Silver, dar acceptam foitajul. Anii de război din Franța și cei de foamete din timpul pribegiei lăsaseră un gol nesățios în stomacul meu; puteam mânca la orice oră, fiindu-mi indiferent ce mâncam. Și în timpul peregrinărilor prin oraș mă opream mereu, cu priviri pierdute, în fața magazinelor cu alimente pentru a admira cele expuse în vitrină—șunci uriașe, delicatese, torturi.

Silver își scoase portofelul:

— Povestea cu bronzul s-a terminat, spuse cu o voce triumfătoare. Muzeul a telegrafiat. Răscumpără bronzul.

La un preț mai mare decât am crezut noi. Curatorul de acolo a fost schimbat. Nu din cauza noastră. A mai comis și alte erori. Iată partea dumneavoatră.

Silver puse două bancnote de câte o sută de dolari lângă farfuria cu foitajul. Sunteți mulțumit?

Am dat din cap:

— Și cum stăm cu avansul? am întrebat. Trebuie să-l înapoiez din banii aceștia, sau mi-l decontați din salariu?

Silver râse:

— S-a compensat. Ați cîștigat trei sute de dolari.

— Două sute cincizeci, am declarat. Cincizeci am plătit eu însumi.

— Așa este. Iar dacă vindem covoarele primiți și de acolo un premiu. Suntem oameni, nu automate care câștigă. Automate eram mai demult. De acord?

— De acord. Chiar foarte de acord. Sunteți un om și jumătate, domnule Silver!

— Încă un foietaj?

— Cu plăcere. Sunt delicioase, dar foarte mici.

— Minunat, nu-i așa? spuse Silver. Iată ce mi-am dorit dintotdeauna: o cafenea bună în apropierea prăvăliei. Dar se uita mereu peste drum, la prăvălia noastră, ca să vadă dacă nu intră vreun cumpărător. Asta îl făcea să pară o vrabie zeloasă care își caută hrana țopăind printre copitele amenințătoare ale cailor. Deodată Silver scoase un oftat:

— Toate ar fi bune și frumoase dacă fratele meu nu ar avea ideea asta trăznită, spuse în cele din urmă.

— Ce idee?

— Are o prietenă. O *șiczăă*. Imaginați-vă, vrea să se căsătorească cu ea! O tragedie! Ar însemna ruina noastră, a tuturor!

— O *șiczăă*?Ce înseamnă asta?

Silver îmi aruncă o privire uimită:

— Nu știți atâta lucru?Ca evreu? Ah, da, sunteți un agnostic. Deci, o „șiczăă"[1] este o fată creștină! O creștină cu bucle oxigenate în jurul urechilor și ochi ca o scrumbie, cu patruzeci și opt de dinți în gură și avidă să pună mâna pe dolarii economisiți de noi cu atâta trudă. O hienă vopsită blond și cu două picioare strâmbe!

Mi-a trebuit câtva timp să-mi compun, din aceste detalii, o imagine concretă.

— Biata mea mamă, continuă Silver. Cred că s-ar întoarce în groapă dacă nu ar fi fost incinerată cu opt ani în urmă, la crematoriu.

N-am ajuns la timp să mă gândesc pe îndelete la acest talmeș-balmeș. Cuvântul „ crematoriu" mă izbise ca un clopot de alarmă. Mi-am împins farfuria la o parte. Simțeam iarăși în nări mirosul bine cunoscut, dulceag și fad, care provoca greață.

— Crematoriu? am întrebat.

— Da. Aici, în America, este formula cea mai simplă. Și cea mai igienică. Era evreică habotnică, născută în Polonia. A murit aici. Știți...

— Știu, am spus în grabă. Iar fratele dumneavoastră? De ce să nu se căsătorească?

— Dar nu cu o *șiczăă*! exclamă Silver revoltat. În New York există mai multe fete evreice cumsecade decât în Palestina. O treime din New York este evreiesc! Și el să nu găsească nici una? Unde altundeva ar putea găsi una

[1] În original *Schickse*; înseamnă astăzi: muiere, muieruşcă, femeie proastă, urâtă. Cuvântul provine din idiș: *sikzo* = fată creștină. În text, cuvântul este folosit în acest ultim sens, din idiș, cu nuanță peiorativă.

dacă nu aici? Dar, nu! El trebuie să-și impună punctul de vedere! Este ca și cum ai vrea să te căsătorești cu o Brunhildă la Ierusalim.

Am ascultat în tăcere această izbucnire dar m-am ferit să-i atrag atenția lui Silver asupra unui antisemitism în direcție inversă. Nu puteai face glume în acest domeniu, nici măcar ironii.

Silver își revenise:

— De fapt, nu intenționasem să vă povestesc toate astea, spuse. Nu știu dacă intuiți toată tragedia situației.

— Nu direct. În concepția mea, tragediile sunt totdeauna legate intr-un fel oarecare de moarte. Nu de nunți. Sunt o natură foarte simplă.

El dădu din cap. Nu râdea.

— Suntem evrei habotnici, îmi explică încă o dată. Nu încheiem căsătorii în afara comunității. Asta este regula religiei noastre. Apoi se uită la mine: Cu siguranță că nu ați mai primit o educație în tradiția evreilor habotnici, nu-i așa?

Am scuturat din cap. Uitam mereu că mă considera evreu.

— Ateu, spuse. Liber cugetător! Asta sunteți?

Am chibzuit o clipă:

— Sunt un ateu care crede în Dumnezeu, am spus. În timpul nopții.

Ludwig Sommer, al cărui nume îl purtam, lucrase la Paris, la negru, ca restaurator de tablouri pentru un negustor francez. În subsidiar, făcuse și comerț cu antichități. Câtva timp fusesem hamalul lui, deoarece era bolnav de inimă și nu prea mai putea circula. Se specializase

mai ales în domeniul covoarelor vechi și se pricepea la ele mai bine decât mulți directori de muzeu. Îl însoțeam la armeni și turci ușor dubioși, care vindeau covoare și el îmi arăta trucurile cu care se imitau covoarele, explicându-mi după ce caracteristici puteau fi recunoscute. Se întâmpla același lucru ca în cazul bronzurilor chinezești: Trebuia să cunoști foarte bine tipurile de țesătură și culorile precum și modelele ornamentale; și trebuia să le compari unele cu altele; imitatorii comiteau tocmai în această direcție cele mai multe greșeli, deoarece erau, de obicei, țesători simpli și inculți, care copiau dar voiau să corecteze neregularitățile covoarelor antice autentice. Tocmai neregularitățile erau însă dovada autenticității; nu existau covoare vechi absolut simetrice. Conform credinței celor care lucrau manual covoarele, aceste asimetrii reprezentau o pavăză contra nenorocirilor, conferind covoarelor o viață proprie. În schimb, imitațiile dădeau totdeauna impresia de efort și lipsă de spontaneitate. Sommer deținea o colecție de fragmente și îmi demonstra, pe baza lor, care sunt deosebirile. Duminicile mergeam la muzee să studiem acolo capodoperele. Fusese o perioadă aproape idilică; cea mai frumoasă din tot refugiul. Dar din păcate scurtă. Durase doar o vară. Învățasem atunci tot ceea ce știam acum despre cele două covoare Ghiordes ale lui Silver.

Era ultimul an de viață al lui Sommer. Acesta știa foarte bine cât mai are de trăit și nu-și făcea iluzii. Știa, de asemenea, că restaura tablouri pentru un escroc, că acestea vor primi mai târziu alte nume, dar nu se obosea nici măcar să facă ironii.

Nu mai avea timp pentru așa ceva. Trecuse prin atâtea și pierduse atât de multe, dar rămăsese atât de echilibrat încât alungase orice amărăciune din aceste ultime luni.

Fusese primul care mă sfătuise să-mi raționalizez gâlceava cu destinul, ca să nu mă distrugă prea repede ea pe mine. Nu mi-am însușit niciodată acest sfat – tot atât de puțin ca pe celălalt, și anume să-mi pun la congelat dorința de răzbunare.

A fost o vară ciudată, parcă ireală. Petreceam cea mai mare parte a timpului pe Île St. Louis, unde Sommer își avea atelierul. Îi plăcea să stea pe malul Senei și să privească, în tăcere, imensitatea cerului acoperit de nori, licărul apei fluviului în bătaia soarelui, podurile și șlepurile.

În ultimile săptămâni sălășluia deja pe un tărâm dincolo de cuvinte. Acestea își pierduseră ponderea în comparație cu lumea pe care o părăsea; el nu mai voia să explice nimic, să regrete nimic, să sentimentalizeze nimic. Se mulțumea cu cerul, cu respirația, cu ochii, cu viața care îl părăsea și pe care nu o putea înlocui decât cu un singur lucru: seninătatea sa aproape ireală, aproape eterică, o recunoștință care nu mai era recunoștință, și resemnarea unui om care aștepta moartea iminentă cu ochii deschiși, depășind pragul aneantizării fără spasme și dureri, în liniște, înainte ca gheara morții să i se înfigă în beregată.

Sommer fusese un maestru al comparațiilor. O veche glumă melancolică din lumea emigranților spunea că totul ar fi putut să fie și mai rău: s-ar fi putut nu numai să-ți pierzi averea, dar și să fii întemnițat în Germania, nu numai să fii toturat, ci și să fii trimis la muncă forțată până îți găseai sfârșitul; nu numai să fii trimis la muncă forțată până îți găseai sfârșitul, ci și să ajungi pe mâna medicilor S.S. care te supuneau experiențelor și vivisecțiilor lente; și tot așa, mai departe, până la moarte, unde deosebeai iarăși două ipostaze: să fii incinerat în crematoriu sau să putrezești într-o groapă comună.

— S-ar fi putut întâmpla și să am cancer intestinal,

spunea Sommer. Plus cancer laringian. Sau să orbesc. Apoi zâmbea: Atâtea posibilități! Cordul... cordul este o boală nobilă! Albastrul ăsta! Privește albastrul ăsta! Cerul ăsta! Albastrul unui covor vechi.

Nu-l înțelesesem atunci. Eram prea închistat în ideile mele despre nedreptate și răzbunare. Dar mă impresiona. Cât l-au mai ținut puterile, ne petreceam timpul în biserici și muzee. Iată locurile în care își găseau azil refugiații; căci poliția nu intra niciodată acolo. Luvrul, Muzeul de Arte Decorative, Musée de Paumes, Nôtre Dame deveniseră o patrie internațională. Găseai acolo concomitent siguranță, consolare și educație. În biserici de asemenea; în orice caz, nu datorită dreptății divine. Ne îndoiam foarte tare de ea; ci datorită artei.

După-amiezele acelea în muzeul luminos, cu tablourile impresioniștilor! Pacea unei oaze în vârtejul inumanității! Stăteam în fața tablourilor, cu muribundul Sommer alături de mine, tăceam amândoi, iar picturile reprezentau ferestre care se deschideau spre infinit. Însemnau cele mai măreațe realizări ale oamenilor într-o perioadă în care se întâmplau cele mai abominabile atrocități pe care erau în stare să le comită oamenii.

— Sau aș fi putut fi ars de viu într-unul dintre lagărele morții din țara lui Goethe și a lui Hölderlin, spuse după câtva timp Sommer încet și fericit.

— Ia pașaportul meu, continuă apoi. Du-ți viața mai departe cu ajutorul lui.

— Îl poți vinde, am ripostat. Știam că un emigrant fără acte oferise, la un moment dat, o mie două sute de franci elvețieni pentru pașaport—o sumă uriașă, în schimbul căreia Sommer ar fi putut fi internat la spital. Dar Sommer nici nu voia să audă așa ceva. Voia să moară în atelierul

său din Île St. Louis, între fragmentele sale de covoare și în mirosul de terebentină. Medicul său curant era fostul profesor Guggenheim, care făcea acum negoț cu ciorapi; nu ar fi putut găsi un medic mai bun.

— Ia pașaportul, îmi spuse Sommer. Conține încă un crâmpei de viață. Și mai ia și asta: un crâmpei de moarte. Îmi înmână o cutiuță mică de metal cu un lănțișor. În cutiuță era o capsulă cu cianură învelită în vată. Întocmai ca alți emigranți, o avusese și el mereu asupra sa, pentru eventualitatea că ar fi căzut în mâinile *Gestapo*-ului. Căci nu credea că ar fi putut rezista torturilor și voia să moară mai repede.

Sommer muri în somn. Îmi lăsă hainele, câteva litografii și colecția de fragmente de covoare. Am vândut hainele, litografiile și fragmentele pentru a face rost de bani în vederea înmormântării. Am păstrat capsula cu cianură și pașaportul. Sommer a fost înmormântat sub numele meu. Am păstrat și un mic fragment dintr-un covor Ghiordes: o bucățică din bordură și din colțul de rugăciune albastru deschis – un albastru ca cerul de august care se boltea deasupra Parisului și ca fondul covorului pe care îl găsisem la Silver. Am purtat încă multă vreme capsula asupra mea; am aruncat-o în mare deabia când am ajuns la insula Ellis. Nu voiam să fiu supus la întrebări inutile. În primele săptămâni m-am simțit cam ciudat cu pașaportul lui Sommer—ca un mort în vacanță. Dar apoi m-am obișnuit.

Robert Hirsch refuză a doua oară să ia înapoi banii pe care mi-i împrumutase.

— Dar înot în bani, am protestat. În afară de aceasta,

am un loc fix de muncă subterană pentru cel puțin șase săptămâni.

— Plătește-ți mai întâi avocații, replică Robert. Pe domnii Levin și Watson. Este foarte important. Ai încă nevoie de ei. Pe prieteni îi plătești de-abia la sfârșit. Căci pot aștepta. Paragraful patru din Breviarul de la Laon!

Am râs:

— Te înșeli! În Breviar scria exact pe dos. Mai întâi prietenii, apoi ceilalți.

— Acesta este Breviarul de la Laon adaptat New Yorkului. Cel mai important lucru este permisul de ședere. Sau ai vrea poate să aterizezi într-un lagăr de internare american? Există destule în California și în Florida. În California pentru japonezi, în Florida pentru germani. Ți-ar face plăcere să fii internat la un loc cu naziști germani?

Am scuturat din cap.

— Așa se procedează?

— Da. Dacă devii suspect. Și poți deveni foarte ușor. Ar fi suficient un pașaport dubios, Ludwig. Ai uitat de vechea maximă: Este ușor să nimerești în ghearele legii, dar aproape imposibil să scapi din ele?

— Nu, am răspuns cu un sentiment de disconfort.

— Și ai vrea să ți se administreze bătăi în lagăr? De către naziștii care sunt majoritari?

— Dar lagărele nu sunt păzite?

Hirsch zâmbi compătimitor:

— Vai, Ludwig! Știi foarte bine că nu poți conta, noaptea, pe gardieni, când te afli într-un lagăr cu sute de deținuți. Vine „sfântul Duh" cu bătăi care nu lasă urme. Și poate și ceva mai rău. Cui îi pasă de o prezumtivă sinucidere într-un moment cînd, în Europa, mor zilnic mii de americani?

— Dar comandantul?

Hirsch făcu un semn cu mâna:

— Comandanții unor astfel de lagăre sunt de obicei soldați înrăiți, ieșiți la pensie, pe care îi interesează în primul rând liniștea lor proprie. În fond, să știi că lor le plac mult mai mult naziștii care dau frumos onorul, stau smirnă și au un comportament milităros, decât celelalte figuri îndoielnice, care se plâng mereu că sunt molestate... Doar știi foarte bine.

— Da, am răspuns.

— Statul este stat, continuă Hirsch. Aici nu suntem hăituiți. Suntem tolerați. Un progres! Dar să nu devii niciodată ușuratic! Și să nu uiți că și aici suntem oameni de rangul al doilea.

Își scoase legitimția roz: Străin inamic. Oameni de clasa a doua.

— Dar după terminarea războiului?

Hirsch începu să râdă:

— Chiar dacă ai deveni american, tot cetățean de mâna a doua ai rămâne. N-ai putea ajunge niciodată președinte al țării. Iar pentru un pașaport expirat ar trebui să revii de fiecare dată în America. Americanii născuți în America nu trebuie să facă acest lucru. Cine are atâția bani?

Hirsch scoase sticla de coniac din ungherul ei:

— Am terminat ziua de lucru! spuse. Gata cu munca silnică. Am vândut astăzi patru aparate de radio, două aspiratoare și un prăjitor de pâine. Destul de slab. Nu sunt făcut pentru această activitate.

— Dar pentru ce?

— Dacă mă crezi: intenționasem să mă fac jurist. În Germania ! Într-o țară dominată de principii cum ar fi:

Dreptatea este doar ceea ce folosește statului! În țara celor care ucid cu seninătate paragrafele! Dar cu asta s-a terminat. Iar în rest? În ce mai crede omul, Ludwig?

Am ridicat din umeri:

— Nu sunt în stare să mă gândesc la un viitor mai îndepărtat, Robert.

El se uită la mine:

— Ești un om fericit.

— Ce înseamnă asta?

— Înseamnă că nu o știi, răspunse zâmbind ironic.

— Bine, Robert, am ripostat nerăbdător. Omul este singura viețuitoare conștientă de faptul că va muri la un moment dat. Cum a profitat de acest lucru?

— A inventat religia.

— Așa este. Și în felul acesta intoleranța. Fiecare religie se consideră unica valabilă.

— Și în felul acesta și războaiele. Cele mai sângeroase războaie au fost totdeauna cele purtate în numele lui Dumnezeu. Nici măcar Hitler nu a renunțat la ajutorul lui.

Ne dădusem unul altuia replici prompte și rapide, ca la o litanie. Hirsch începu deodată să râdă:

— Ții minte cum exersam această litanie în cotețul de păsări din Laon pentru a nu ne lăsa copleșiți de disperare? Și consumam ouă crude cu coniac. Am impresia că nu mai suntem buni de nimic. Vom rămâne țigani. Niște țigani cam triști, cam cinici și destul de deznădăjduiți. Nu crezi și tu?

— Nu, am răspuns. Nu mă pot gândi atât de departe.

Aerul nopții de afară era zăpușitor; în prăvălie zumzăia un ventilator. Zumzăia încetișor dându-mi senzația că ne aflăm pe un vapor. Câtva timp am păstrat amândoi tăcerea. La temperatura asta mai coborâtă,artificială,

parcă și coniacul avea un gust mai puțin bun ca de obicei. Nu era nici atât de aromat.

— Visezi câteodată? mă întrebă Hirsch. Despre trecut?

Am dat din cap.

— Mai des decât dincolo?

Am dat iarăși din cap.

— Ferește-te de amintiri, spuse Hirsch. Aici pot deveni cu adevărat periculoase. Dincolo erau mult mai puțin nocive.

— Știu, am răspuns. Dar cine poate dirija somnul?

Hirsch se ridică:

— Sunt mai periculoase aici tocmai fiindcă ne bucurăm de mai multă securitate. Dincolo erai tot timpul în alertă, în defensivă; ele nu puteau, deci, pătrunde prea adânc. Aici începi să devii indolent.

— Dar Bär, la Paris? Dar Ruth? Dar Gutmann la Nisa? Nu există reguli, am replicat. În orice caz, însă, trebuie să fim atenți.

— Exact asta am vrut să spun și eu. Hirsch aprinse lumina.

— Ocrotitorul tău, Tannenbaum, organizează sâmbătă o mică sindrofie. M-a rugat să te aduc și pe tine. La ora opt.

— Bine, am spus. Are și el un ventilator în locuință, ca tine?

Hirsch râse:

— Are de toate. New York-ul este mai torid decât Parisul, nu-i așa?

— Tropical! Și zăpușitor, ca o spălătorie în plină funcțiune.

— În schimb, în timpul iernii este un ger ca în Alaska. Noi, amărâții de negustori, trăim atunci din vânzarea aparatelor electrice.

— Mi-am imaginat în alt fel tropicele.

Hirsch se uită la mine:

— Oare n-ar fi posibil să avem cândva, mai târziu, impresia că orele acestea de aici au făcut parte dintre cele mai frumoase din nefericita noastră existență?

La hotel m-a întâmpinat un tablou inedit. Holul plușat era iluminat festiv. În camera cu palmieri și cu plante verzi o masă întinsă, iar în jurul acesteia o societate ciudată, foarte compozită. Raoul prezida. Trona la mijloc, ca o broască țestoasă uriașă și asudată, îmbrăcat într-un costum bej. Spre uimirea mea, masa era acoperită cu o față de masă albă iar serviciul asigurat de un chelner pe care nu-l mai zărisem niciodată; Meukoff ședea lângă Raoul; pe partea cealaltă Lachmann având-o alături pe puertoricană. Era prezent și mexicanul, cu o cravată roz, ochi neliniștiți și o față împietrită. Lângă el două fete de vârstă incertă, cam între treizeci și patruzeci, șarmante, spaniole smede, apoi un tânăr cu părul încrețit cu fierul și o voce de bas deși te-ai fi așteptat mai degrabă la un sopran, *Contessa* în dantelă cenușie, iar de cealaltă parte a lui Meukoff, Maria Fiola.

— Domnule Sommer! strigă Raoul. Faceți-ne onoarea!

— Dar ce s-a întâmplat? am întrebat. O aniversare? Acordarea unei cetățenii? Sau a câștigat cineva lozul cel mare?

— Nimic din toate astea! O festivitate dedicată celei mai simple omenii. Luați loc, aici, lângă noi, domnule Sommer! spuse Raoul cu limba puțin împleticită. Unul din salvatorii mei, îi explică tânărului blond cu voce de bas. Vă rog să dați mâna! Dânsul este John Bolton.

Am simțit între mâinile mele ceva ca un păstrăv mort; având în vedere vocea groasă, mă așteptam la o strângere de mână mai bărbătească.

— Ce doriți să beți? întrebă Raoul. Aveți aici tot ce poftiți: *Scotch, Bourbon, Rye, Coca Cola*, chiar și șampanie. Ce spuneați deunăzi, când inima îmi deborda de amărăciune? Toate trec! Nimic nu este veșnic, cel mai frumos ovrei se jerpelește. Chiar și iubirea. Cât de adevărat! Deci, cu ce vă pot servi? Raoul îi făcu un semn senioral chelnerului: Alfons!

M-am așezat lângă Maria Fiola.

— Dumneavoastră ce beți?

— Vodcă, răspunse veselă.

— Bine, dați-mi și mie o vodcă, i-am spus lui Alfons care avea o mutră de șobolan și ochi obosiți, spălăciți.

— Dublă! strigă Raoul cu privirile umede. Astăzi toate sunt duble!

M-am uitat la Meukoff:

— L-a atins iar taina inimii omenești? l-am întrebat. Forța divină a dragostei?

Meukoff dădu, zâmbind, din cap:

— Așa este! Dar poți s-o numești tot atât de bine iluzia care îl face pe fiecare să creadă că celălalt este prizonierul său.

— Repede a mai mers!

— *Le coup de foudre*[1], spuse Maria Fiola. Unilaterală, ca de obicei. Asta n-o știe însă niciodată celălalt.

— Când v-ați întors? am întrebat-o uitându-mă la ea. Înconjurată de atâția spanioli, părea și ea spaniolă.

— Alaltăieri.

[1] Dragoste fulgerătoare, dragoste la prima vedere (în franc.)

— Mergeți iar la fotograf?

— Acum nu. De ce? Vreți să mă însoțiți?

— Da.

— În sfârșit o vorbă înțeleaptă în toată dulcegăria asta simbolică de aici! *Salut*!

— *Salut*!

— *Salut, Salute, Salve*[1]! strigă Raoul, ciocnind cu toată lumea. *Salute*, John!

Raoul încercă să se ridice de pe scaun, dar căzu înapoi, iar tronul ușor înclinat pe care ședea scârțîi din toate încheieturile. În afară de alte orori, holul plușat mai era înzestrat și cu mobile neogotice.

— Diseară! îmi șopti Lachmann. Îl îmbăt pe mexican. Crede că bem împreună *Tequila*[2]; l-am mituit însă pe chelnerul Alfons: mie îmi toarnă doar apă.

— Dar femeia?

— Nu știe nimic. Lucrurile vor evolua de la sine.

— În locul tău aș bea cu femeia, am spus. *Ea* este cea care opune rezistență. Spuneai că mexicanul nu ar avea nimic împotrivă.

Pentru o clipă Lachmann își pierdu aplombul.

— Nu face nimic, explică apoi în grabă. Va merge, în cele din urmă! Nu este bine să calculezi totul dinainte, s-ar putea să dai greș. Trebuie să mizezi și pe hazard.

L-am privit cu oarecare invidie. Își apropie gura de urechea mea. Respirația îi era fierbinte și umedă:

— Dacă ai suficientă voință, învingi! îmi șopti. Este legea vaselor comunicante. Trăznetul lent al afectelor. Echilibrul cosmic. Firește, trebuie să dai o mână de ajutor. Natura este impersonală și capricioasă.

[1] Sănătate!, Salut!, Salutare! (în lat.)

[2] Băutură alcoolică mexicană, din suc de agave.

Am rămas câteva clipe fără replică. Acest trăznet al erorii era mult prea surprinzător. După aceea m-am înclinat ceremonios. Trebuia să respecți această speranță generată de deznădejde, acest miracol indolent al magiei albe și negre.

— Salut în tine visul astral al iubirii, i-am spus. Un *coup de foudre* dirijat! Nu unul orb!

— Lasă glumele, răspunse Lachmann chinuit. Pentru mine situația este cât se poate de serioasă. Pe muchie de cuțit. Cel puțin deocamdată.

— Bravo! am exclamat. Mai ales pentru precizarea restrictivă de la sfârșit.

Lachmann îi făcu semn chelnerului Alfons, să-i aducă încă un pahar cu apă.

— Un nou *coup de foudre*, îmi spuse Maria Fiola. Se pare că la masa asta suntem învăluiți de așa ceva ca de furtunile estivale! Ați căzut și dumneavoastră între timp pradă vreunuia?

— Nu, din păcate, nu. Dar dumneavoastră?

— Cu câtva timp în urmă. Maria începu să râdă și își luă paharul cu vodcă: Partea proastă este că nu durează, îmi explică.

— Depinde. În orice caz, viața devine mai puțin monotonă.

— Și mai prost este că se repetă, spuse fata. Nu sunt unice și singulare. La fiecare repriză nouă devin însă ceva mai ridicole și mai dureroase. Nu este un paradox. Miracolele n-ar trebui să se repete.

— De ce?

— Își pierd din efect.

— Mai bine un miracol mai anemic decât nici unul. Nu ne obligă nimeni să vedem în atenuare ceva înjositor.

Maria Fiola îmi aruncă o privire piezișă:

— Acrobațiile vieții, nu?

Am scuturat din cap:

— Ce cuvânt oribil, am spus. Ar fi mai potrivit: simplă recunoștință.

Ea se uită deodată la paharul din care băuse:

— Cineva mi-a turnat apă în vodcă!

— Nu poate să fi fost decât Alfons, chelnerul. Apoi l-am întrebat pe Lachmann: Băutura ta are un gust deosebit?

— Da, nu mai are gust de apă. Nu știu ce gust are, dar nu de apă. Nu beau niciodată alcool. Pare să fie ceva tare. Oare ce-i?

— Ești piedut, șmecherule, am declarat. Este vodcă. Alfons a confundat paharele. Îți vei da imediat seama.

— Ce efecte are? întrebă Lachmann pălind îngrozit. Am golit paharul fără să bănuiesc nimic. Am închinat cu mexicanul. Dumnezeule! Voiam să-l fac să mai bea *tequila*.

— Te-ai dus de nas pe tine însuți. Dar poate că ai noroc.

— Nevinovații plătesc totdeauna, șopti Lachmann distrus. În ce sens să am noroc?

— Poate că puertoricana te va plăcea mai mult dacă vei fi puțin cherchelit. Mai puțin ghidat de un scop anumit. Mai confuz și mai șarmant.

Raoul reușise să se ridice de pe scaun.

— Domnilor, începu. Dacă mă gândesc că, nu demult, era cât pe-aci să-mi iau viața din cauza scârbei alea de Kiki, îmi vine să mă pălmuiesc. Ce idioți devenim tocmai când avem impresia că suntem foarte nobili!

Raoul făcu un gest larg cu mâna și răsturnă un pahar mare cu *Crème de Menthe*[1] verde din fața uneia dintre fetele spaniole. Licoarea lipicioasă se prelinse de pe masă pe rochia acesteia. În aceeași clipă ne-am trezit parcă

[1] Lichior de mentă

strămutați într-o pădure ecuatorială unde cineva stârnise sute de papagali care își cloceau ouăle. Cele două spaniole începuseră să țipe la Raoul, cu voci stridente și metalice. Brațele lor împodobite cu bijuterii false gesticulau în toate direcțiile.

— Îți cumpăr una nouă! strigă Raoul. Una mai frumoasă! Mâine! Ajutor! *Contessa*!

Alte țipete. Ochi și dinți strălucitori în fața lui Raoul, care semăna cu un Buddha asudat.

— Nu mă amestec niciodată în nimic, declară *Contessa* liniștită. Am prea multe experiențe negative în acest sens. În 1917, la Petersburg...

Țipetele se potoliră de-abia în clipa când Raoul scoase portofelul și îl deschise încet și plin de demnitate:

— Miss Fiola, începu apoi. Lucrați în branșă. Vreau să fiu generos, dar nu jecmănit. Cât valorează rochia?

— Se poate duce la curățătorie, declară Maria Fiola.

Scandalul se dezlănțui iar.

— Atenție! am strigat, prinzând din zbor o farfurie cu frișcă aruncată spre Maria. Spanioloaicele îi dădură pace lui Raoul încercând să o atace pe ea cu unghiile, dinții și ghearele. Am tras-o pe Maria sub masă.

— Păzea! Au început să arunce pahare cu vin roșu, i-am spus arătându-i o pată mare pe fața de masă. Petele astea nu ies la curățătorie, după câte știu. Sau totuși?

Maria încercă să se elibereze din strânsoarea mea.

— Doar nu vreți să luptați contra acestor hiene? am întrebat-o. Rămâneți aici, jos!

— Le voi strangula cu lianele plantelor. Dați-mi drumul!

Continuam să o țin imobilizată.

— S-ar părea că nu prea le iubiți pe semenele dumneavoastră, nu? am întrebat-o.

Maria încercă din nou să se desprindă. Era mai puternică decât crezusem. Și nu era nici atât de subțire cum mi se păruse.

— Nu iubesc absolut nimic, scrâșni. Asta este pacostea mea. Dați-mi drumul!

O farfurie cu mezeluri se făcu țăndări pe jos, lângă noi. Apoi se instaură liniștea. Continuam să o țin pe Maria.

— Încă un minut, am spus. S-ar putea să se dezlănțuie din nou. Comportați-vă încă o clipă ca împărăteasa Eugenia ale cărei diamante le-ați purtat cu atâta demnitate.

Maria Fiola izbucni în râs:

— Împărăteasa Eugenia le-ar fi împușcat pe amândouă! spuse. Am ridicat-o de sub fața de masă pe care se vedea o pată mare.

— Atenție! am spus. Vin de Burgundia, din California.

În calitatea sa de comandant de oști, Raoul pusese capăt ostilităților aruncând spre cel mai îndepărtat ungher al holului plușat câteva bancnote pe care spaniolele le ciuguleau ca niște curci înfuriate.

— Și acum, doamnelor, declară Raoul, trebuie să ne despărțim. Scuzele mele cele mai profunde pentru stângăcia de adineaori, dar trebuie să ne despărțim.

Apoi îi făcu un semn chelnerului Alfons. Meukoff se ridică. Cel ce se așteptase ca cearta să reizbucnească, se văzu decepționat. Spaniolele părăsiră holul plușat bâțâindu-și fustele și dând drumul unui staccato scurt și razant de înjurături.

— De fapt, de unde au apărut astea două? întrebă Raoul.

Nu știa nimeni. Fiecare crezuse că sunt cunoștințele celuilalt.

— În fond, este indiferent, spuse Raoul cu generozitate. De unde vin multe lucruri în viață? Dar sper că în-

țelegeți acum de ce nu vreau să am de-a face cu femeile? Într-un fel sau altul, te faci totdeauna de râs cu ele. Apoi se întoarse spre Maria: v-au nimerit cu ceva, Miss Fiola?

— Doar sufletește. Farfuria cu salam a interceptat-o domnul Sommer.

— Iar pe dumneavoastră, *Contessa*?

Bătrâna îl liniști:

— Păi nici măcar nu s-a tras cu arme de foc.

— Bine. Alfons! O rundă finală pentru toată lumea!

Deodată puertoricana începu să cânte. Avea o voce joasă, sonoră și în timp ce cânta se uita fără întrerupere la mexican. Cântecul vorbea despre o pasiune carnală intensă, naturală, tonul era aproape tânguitor și atât de străin de orice element meditativ sau civilizator încât avea ceva din gravitatea morții, venind parcă din timpuri străvechi, când omenirea nu știa încă ce înseamnă râsul – un ton fără perdea, nerușinat, și în același timp inocent. Expresia mexicanului rămânea impasibilă. Și femeia rămase încremenită, doar gura și ochii i se mișcau. Cei doi se uitau unul la altul, fără a clipi din ochi, melodia devenea tot mai puternică, curgând nestăvilită. Asistam la un fel de împreunare fără ca cei doi să se atingă și simțeam cu toții că despre asta era vorba. Toată lumea amuțise, Maria Fiola avea lacrimi în ochi, în timp ce cântecul se scurgea în continuare și am văzut că toți rămaseseră cu privirile ațintite: Raoul și John și Meukoff ba chiar și Lachmann și *Contessa* – toți se simțeau, pentru o clipă, desprinși de ei înșiși din cauza acestei femei care nu-l vedea decât pe mexicanul ei și pentru care mutra lui jalnică de gigolo reprezenta viața însăși; și iată că nu era nimic ciudat și nimic ridicol în asta.

9

M-am dus destul de devreme să-l iau pe Robert Hirsch ca să mergem la sindrofia dată de protectorul meu, Tannenbaum:

— Astăzi nu este vorba despre invitația lunară cu scopul de a-i sătura pe emigranții săraci, îmi explică Hirsch. Este mult mai mult decât atât. O festivitate! Rămas-bun, moarte, renaștere și viață nouă! Familia Tannenbaum primește mâine cetățenia americană. Evenimentul va fi sărbătorit astăzi!

— Sunt de atâta vreme aici?

— De cinci ani. În păr. Au imigrat cu actele în regulă, în baza cotei de imigrație admise.

— Dar cum de au reușit? Cota este acoperită deja pentru mulți ani de acum înainte.

— Nu știu. Poate că mai fuseseră odată aici, mai demult; poate au rude influente în America; poate au avut, pur și simplu, noroc.

— Noroc? am întrebat.

— Noroc sau întâmplare. De ce întrebi? Nu din asta ne tragem, cu toții, seva vieții, deja de ani mulți?

Am dat din cap:

— Aș vrea să nu se uite mereu acest lucru. Viața ar fi mai ușoară.

Hirsch începu să râdă:

— Chiar tu nu ai avea voie să te plângi. Datorită cunoștințelor slabe de limba engleză, ai parte de iluzia unei a doua tinereți. Bucură-te de ea și nu te plânge.

— Bine.

— În seara asta înmormântăm și numele Tannenbaum, spuse Robert. Mâine nu va mai exista. În America ai posibilitatea să-ți schimbi numele când primești cetățenia. Firește că Tannenbaum va face uz de acest drept.

— Nu pot să i-o iau în nume de rău. Cum se va numi de acum înainte?

Hirsch râse:

— A chibzuit mult asupra acestui lucru. A suferit atât de mult pe vremea când purta numele Tannenbaum, încât i s-a părut că doar un nume mai de soi i-ar putea oferi o compensație. La început a vrut să se apropie pe cât posibil de marile nume istorice. Îndeobște este un om rezervat, dar în această privință a irupt din el un complex de o viață întreagă. Familia i-a propus numele Baum, Tann și Nebau, ca prescurtări ale numelui inițial. Dar Tannenbaum s-a împotrivit și a reacționat de parcă ai săi ar fi vrut să-l convertească la sodomie. Sunt sigur că nu poți înțelege așa ceva.

— Ba da. Dar lasă la o parte observațiile antisemite care îți stau acum pe limbă.

— Este mai simplu să conviețuiești cu numele Sommer, replică Hirsch. Ai avut noroc cu alter-ego-ul tău evreu. Există și printre creștini mulți Sommer. Cu Hirsch situația este deja mai grea. În schimb Tannenbaum necesită eforturi cu adevărat eroice încă înainte de a începe să viețuiești aici. Și asta până la moarte.

— Dar ce nume și-a ales în cele din urmă?

— Mai întâi a vrut să-și schimbe doar prenumele. Se mai numea, colac peste pupăză, și Adolf! Adolf Tannenbaum! Adolf, întocmai ca Hitler! Apoi și-a amintit de toate observațiile perfide pe care a trebuit să le înghită în Germania și și-a dorit un nume de familie tipic englezesc. Dar a trecut și faza aceasta. Deodată Tannenbaum manifestă intenția de a se apropia cât mai mult de anonimat. A studiat cartea de adrese ca să vadă care este numele cel mai frecvent în America. Astfel s-a hotărât, în cele din urmă, pentru Smith. Există zeci de mii cu acest nume; Fred Smith. Pentru el echivalează aproape cu a se numi *Nimeni*. Dar este foarte fericit că va putea dispărea, în fine, în oceanul de *Smith*-i. Mâine își va îndeplini visul.

Tannenbaum se născuse în Germania și trăise în Germania, dar nu avusese niciodată încredere deplină nici în germani, nici în europeni. Trecuse prin inflația din 1918-1923 și dăduse faliment.

Întocmai ca mulți evrei din Germania lui Wilhelm al II-lea, fusese un patriot înflăcărat pe vremea când antisemitismul era considerat o manifestare vulgară, iar evreii puteau fi înnobilați ajungând în aristocrație. În 1914 își convertise averea în împrumuturi de război. În 1923, când moneda națională a fost stabilizată, un bilion valorând patru mărci, trebuise să se declare falit. Nemaiuitând niciodată acest eșec își plasase, mai târziu, în America tot ce reușea să agonisească. Dar urmărise cu atenție și evoluția inflației din Franța și Austria reușind să treacă cu bine peste amîndouă.

În 1931 - cu doi ani înainte de instaurarea nazismului – când marca germană a fost deodată blocată, Tannen-

baum își avea deja cea mai mare parte a averii plasată în străinătate, continuând, cu toate acestea, să facă afaceri în Germania. Blocada mărcii nu va mai fi ridicată niciodată. Ceea ce a însemnat ruinarea multor mii de evrei care nu mai reușiseră să-și transfere banii în străinătate, văzându-se deci constrânși să rămână în Germania. Ironia cruntă a sorții consta în faptul că banca nesigură, care provocase blocada, era o bancă evreiască, și că blocada fusese instituită de un guvern democratic. Împiedicați în felul acesta să se refugieze, evreii din Germania au devenit, mai târziu, victime ale lagărelor de concentrare. După părerea reprezentanților înaltelor cercuri național socialiste, fusese una din cele mai bune glume ale istoriei universale.

Tannenbaum înțelese, în 1933, rapid ce se întâmplă. Căci începu să fie acuzat, cu totul nemotivat, de tot felul de escrocherii. O minoră, pe care nu o văzuse niciodată, îl acuză, prin mama ei, de viol. Tannenbaum dădu curs procesului, având încredere în resturile de justiție germană și respinse o tentativă a mamei de a obține prin șantaj suma de 50.000 mărci. Dar își dădu în curând seama de realitate, așa că acceptă o a doua tentativă de șantaj. Un criminalist în spatele căruia se ascundea un înalt funcționar de partid îl vizită într-o seară explicându-i la ce se poate aștepta dacă nu-și bagă mințile în cap. Suma era acum mult mai mare. În schimbul ei, lui Tannenbaum i se dădea posibilitatea să părăsească Germania împreună cu familia, și anume prin Olanda. Deși nu se încredea în asemenea promisiuni, Tannenbaum nu mai avea încotro. În cele din urmă semnă tot ce i se puse în față. Și apoi se întâmplă ceea ce nici el nu sperase. Familia sa reuși totuși să treacă granița. Mai întâi soția și fiica. Peste

două zile, după ce Tannebaum primi de la ele o carte poștală din Amsterdam, le cedă șantajiștilor restul de acțiuni germane. Trei zile mai târziu ajunse și el în Olanda. Dăduse de escroci cinstiți. În Olanda începu actul al doilea al tragicomediei. Pașaportul lui Tannenbaum expiră înainte ca el să fi reușit să primească o viză pentru America. Încercă deci să obțină o prelungire de la Ambasada Germană. În Olanda, dispunea de bani puțini. Averea sa era plasată în America dar el era singurul care avea dreptul să ridice banii. Astfel că, la Amsterdam, Tannenbaum era un milionar sărac, trebuind să împrumute bani ceea ce reuși fără mare efort. Apoi obținu chiar și o prelungire a valabilității pașaportului german și, în cele din urmă, o viză pentru America. Când scoase, la New York, din seif, acțiunile care îi aparțineau, o sărută pe cea din vârful teancului, hotărând să devină american, să-și schimbe numele și să dea uitării Germania. Totuși nu o dădu complet uitării; căci îi ajută masiv pe emigranții naufragiați acolo.

Tannenbaum era un bărbat delicat, liniștit și modest, cu totul altfel decât mi-l imaginasem. Mai întâi respinse manifestările mele de recunoștință deoarece garantase pentru mine:

— Dar nu m-a costat absolut nimic, îmi explică zâmbind. Apoi ne conduse în salon, din care se trecea într-o sufragerie uriașă. M-am oprit în prag:

— Doamne-Dumnezeule! am exclamat.

Trei mese mari, așezate în formă de potcoavă, fuseseră transformate în bufet. Erau atât de încărcate cu castroane, platouri și cupe, încât de abia se mai zărea fața de

masă. Pe masa laterală din stânga erau numai prăjituri de tot felul, printre ele două torturi gigantice – unul de culoare închisă, cu glazură de ciocolată, pe care scria *Tannenbaum*, iar celălalt glasat cu marzipan roz și cu un trandafir de marțipan la mijloc; pe acesta scria *Smith*.

— A fost ideea bucătăresei noastre, ne explică Tannenbaum. Nu am putut-o împiedica să-și pună în aplicare planul. Tortul Tannenbaum va fi început și consumat astăzi. Tortul Smith de abia mâine, când ne întoarcem de la ceremonia acordării cetățeniei. Bucătăreasa noastră a conceput ritualul ca un fel de act simbolic.

— Dar cum de v-ați oprit chiar la numele Smith? întrebă Hirsch. Meyer este tot atât de frecvent. Și are o rezonanță mai evreiască.

Tannenbaum păru ușor jenat.

— Nu are nimic de-a face cu etnia noastră evreiască. Nu intenționăm să o renegăm. Dar nici nu vrem să o transformăm într-un stindard împodobit cu numele ridicol *Pom de Crăciun*.

— În Java, oamenii își schimbă numele de câteva ori în decursul vieții, am spus. În funcție de starea momentană. Foarte inteligent.

M-am uitat, fascinat, la un pui în sos de Porto, din fața mea.

Tannenbaum era încă puțin îngrijorat să nu fi lezat sentimentul religios al lui Robert. Căci cunoștea o parte din isprăvile lui din Franța, în tradiția lui Iuda Macabeul, și avea un respect profund pentru el.

— Ce ați dori să beți? întrebă apoi.

Hirsch începu să râdă:

— La o asemenea ocazie: cea mai bună șampanie. *Dom Perignon*.

Tannenbaum scutură din cap:

— Din păcate nu avem așa ceva. Astăzi nu. Astăzi nu avem vinuri franțuzești. Nu am vrut să ni se amintească în nici un fel de trecut. Am fi putut procura rachiu olandez de ienupăr sau vin de Mosela. Dar am refuzat; am trecut prin prea multe. America ne-a acceptat. Iată de ce azi avem doar vinuri și rachiuri americane. Înțelegeți sper, nu-i așa?

Se pare că Hirsch nu înțelegea:

— Dar ce vi s-a întâmplat în Franța? întrebă.

— Am fost returnat la graniță.

— Și acum vă răzbunați făcând blocadă de unul singur? Un război contra băuturilor.! Ce idee!

— Nu, nu este vorba de răzbunare, declară Tannenbaum. Doar simplă recunoștință față de țara care ne-a primit. Avem șampanie din California, vin alb și Bourbon din New York și din Chile. Vrem să dăm totul uitării, domnule Hirsch! Măcar astăzi! Cum altfel să poți trăi mai departe? Vrem să uităm totul. Și numele noastre blestemate. Vrem s-o luăm de la capăt!

M-am uitat la omulețul oarecum impresionant, cu fața încadrată de o cunună de păr alb. Să uiți, m-am gândit, ce cuvânt magic și naiv! Probabil că însemna pentru fiecare altceva.

— Ce splendidă expoziție de mâncăruri, domnule Tannenbaum, am spus. S-ar putea sătura o întreagă companie! Oare totul va fi consumat în seara asta?

Tannenbaum zâmbi ușurat:

— Oaspeții noștri manifestă totdeauna o poftă de mâncare foarte sănătoasă. Vă rog, serviți-vă! Este bufet! Fiecare se servește cu ce dorește.

Am luat imediat un copan de pasăre în sos de vin de Porto și aspic.

— Dar ce ai cu Tannenbaum? l-am întrebat pe Hirsch în timp ce înconjuram bufetul enorm.

— Nimic, răspunse. Am ceva cu mine însumi.

— Cine nu are?

Hirsch se uită la mine:

— Să uiți! spuse cu un ton vehement. De parcă ar fi atât de ușor! Pur și simplu să uiți, ca să nu-ți fie periclitat confortul! Reușește să uite doar acela care nu are ce uita!

— Poate că asta-i situația lui Tannenbaum, am replicat pașnic punându-mi în farfurie și pieptul de pasăre. Poate că nu trebuie să uite decât banii pe care i-a pierdut. Nu și niscaiva morți.

Hirsch îmi aruncă iar o privire:

— Orice evreu are și ceva morți! Orice evreu!

M-am uitat în jurul meu:

— Robert, am spus. Oare cine va mânca tot ce este aici? Ce risipă!

— Fii liniștit, se va consuma totul, replică Hirsch mai calm. În două serii. În seara aceasta se ospătează prima serie. Adică emigranții care și-au făcut deja o oarecare situație, sau persoane cu titlu academic, medici, avocați care nu au încă situație, actori, scriitori, oameni de știință care nu vorbesc suficient de bine engleza sau nu reușesc să o învețe; pe scurt, proletariatul gulerelor albe ale dezrădăcinaților, dintre care cei mai mulți nu au ce mânca.

— Iar mâine? am întrebat.

— Restul va fi trimis mâine unei organizații care îi ajută pe emigranții și mai săraci. Un ajutor primitiv, dar eficient.

— Și ce este criticabil în asta, Robert?

— Nimic.

— Păi exact asta spun și eu! Toate sunt preparate aici, în casă?

— Toate, răspunse Hirsch, și încă ce bine!

Tannenbaum avusese în Germania o bucătăreasă unguroaică. Iată de ce aceasta primise permisiunea să lucreze în continuare la o familie de evrei. Femeia îi rămăsese fidelă și după ce el părăsi Germania, urmându-l în Olanda cu două luni mai târziu și transportând, în stomac, bijuteriile doamnei Tannenbaum, sub formă de nestemate frumoase, scoase din montură, pe care doamna i le încredințase la momentul oportun. Înainte de a trece granița, Rosa le înghițise cu două cești de cafea, puțină frișcă și câteva prăjituri. Se dovedi că nici nu ar fi fost necesar. Căci era blondă, grasă, avea ochii albaștri și un pașaport unguresc valabil, așa că nu o controlă nimeni. Acum se ocupa aici de bucătărie. Fără nici un ajutor. Nu știa nimeni cum răzbea să le facă pe toate. O adevărată comoară. O relicvă a marii tradiții vieneze și budapestane în materie de artă culinară.

M-am servit cu ficat de pasăre. Era prăjit cu ceapă. Hirsch adulmecă:

— La așa ceva nu se poate rezista, declară apoi punându-și câteva linguri în farfurie. La un moment dat, o porție de ficat de pasăre m-a salvat de la sinucidere.

— Cu sau fără ciuperci? l-am întrebat.

— Fără. Dar cu foarte multă ceapă. Îți amintești, din Breviarul de la Laon, că viața constă din mai multe straturi, care își au, fiecare, cezura lor. De cele mai multe ori, aceste cezuri nu se suprapun, așa încât celelalte straturi le sprijină pe cele întrerupte. Pericolul maxim apare atunci când toate cezurile se suprapun. Este perioada sinuciderilor fără motiv. Am trecut și eu printr-o astfel de

perioadă. Mirosul de ficat de pasăre prăjit cu ceapă, m-a salvat atunci. Am decis să-l mănânc înainte de a-mi face seama. A trebuit să aștept până s-a preparat. Am vrut să beau și o bere. Nu era destul de rece. Am așteptat până s-a răcit. Am început să stau de vorbă. Îmi era foarte foame și am așteptat până s-a preparat încă o porție. Așa s-a adăugat una la alta, și am reintrat în normal. Să știi că nu ți-am povestit o anecdotă.

— Te cred! Am pus mâna pe lingură și mi-am luat încă o porție. Ca măsură de precauție! am subliniat. Ca să nu mă sinucid.

— Îți povestec încă o întâmplare de care îmi amintesc de câte ori aud engleza păsărească jalnică pe care se chinuiesc să o vorbească mulți emigranți. Mă duce cu gândul la o sărmană emigrantă bolnavă și lipsită de orice ajutor. Se hotărâse să se sinucidă și poate că ar fi făcut-o; dar când deschise robinetul de gaze, își aminti cât de greu îi fusese să învețe limba engleză și că în ultimele zile avusese impresia că începe să meargă ceva mai bine. Dintr-odată îi trecu prin minte că ar fi păcat să lase totul baltă tocmai acum. Puțina engleză era singurul lucru pe care îl mai avea, deci se cramponă de aceste cunoștințe ca să nu se ducă dracului toate și... depăși momentul de criză. De atunci mă gândesc la ea de câte ori aud engleza aferată dar căznită a emigranților, care o vorbesc cu accentul lor greoi, german. Mă dezgustă dar în același timp mă emoționează profund. Comicul te ferește de tragic și nu tragicul de comic. Uită-te la galeria asta de nepăstuiți! Emoționanți și recunoscători, deja loviți de soartă dar încă plini de un sărman curaj, s-au adunat aici în fața castroanelor cu salată de heringi, salată italienească și roastbeef! Își imaginează că au trecut deja ho-

pul! Încearcă să-și croiască drum și să nu moară de foame. În realitate, cele mai mari greutăți îi așteaptă abia de acum înainte!

— Ce? am întrebat.

— Deocamdată au încă ceva speranțe. Dar reîntoarcerea? O visează cu toții. Visează despăgubiri. Chiar dacă nu vor să o recunoască. Asta îi ține pe picioare. Dar totul este doar o iluzie! În care nici ei nu cred cu adevărat. Au doar speranțe. Căci dacă se întorc, nu va vrea nimeni să știe de ei. Nici măcar germanii așa numiți „buni", Unii îi vor urî, în continuare, pe față, alții pe ascuns, fiindcă au conștiința încărcată. În fosta lor patrie se vor simți și mai străini ca aici, unde suportă această situație în credința că la un moment dat vor putea reveni acasă ca victime.

Hirsch se uită la șirul de musafiri din jurul bufetului.

— Îmi este milă de ei! spuse apoi mai încet. Sunt atât de docili. Îmi este milă de ei și mă și înfurie fiindcă sunt atât de docili. Hai, să plecăm! Așa pățesc de câte ori vin aici!

Nu am plecat. Am descoperit șnițele vieneze, de care nu mai mâncasem de ani de zile.

— Robert, am spus. Îți amintești de primul paragraf al Breviarului din Laon: Să nu-ți strici pofta de mâncare din cauza emoțiilor. Cu puțin antrenament, acestea două nu trebuie să se obstrucționeze una pe alta! Observația este doar în aparență cinică; în realitate este foarte înțeleaptă. Dă-mi voie să încerc șnițelele.

— Încearcă-le! Dar repede! râse Hirsch. O văd venind pe doamna Tannenbaum.

O fregată cu toate pânzele sus fosni, învăluită în roșu, spre noi. Era rotundă, masivă, planturoasă, blajină și ni se adresă radioasă:

— Domnule Hirsch, spuse cu răsuflaera tăiată, dom-

nule Sommer! Veniți! Începem tortul. Cel de ciocolată. Ajutați-ne și dumneavoastră să-l lichidăm!

M-am uitat la admirabilul șnițel vienez pe care îl începusem. Hirsch îmi observă privirea:

— Paragraful zece din Breviarul de la Laon, spuse. Se poate mânca orice, la orice oră. Chiar și șnițel vienez cu tort de ciocolată!

Tortul de ciocolată dispăru rapid. Am avut impresia că Tannenbaum părea mai fericit după aceea.

— Din ce trăiți acum, domnule Sommer? mă întrebă cu timiditate.

I-am explicat în ce constă activitatea mea la frații Silver.

— Este o angajare permanentă? mă întrebă.

— Nu. Poate pentru încă două săptămâni. Apoi se termină.

— Vă pricepeți la tablouri?

— Nu suficient pentru a le vinde. Dar întrucâtva totuși. De ce?

— Cunosc pe cineva care are nevoie de un ajutor. Aproximativ ca cel pe care îl dați acum. Fără a anunța autoritățile. Așa cum aveți dumneavoastră nevoie. Dar nu este urgent. Dați-mi un telefon în momentul în care știți când veți fi liber.

M-am uitat la el surprins. De zile întregi mă frământam întrebându-mă ce o să mă fac după ce activitatea mea la Silver va înceta. Trebuia să lucrez la negru; iar munca la negru nu era ușor de găsit fiind, în plus, plătită foarte prost.

— Sunt liber, am spus în grabă. Pot înceta în orice zi activitatea la Silver.

Tannenbaum făcu un semn cu mâna:

— Nu este atât de urgent. Dacă îmi telefonați peste o săptămână este suficient. Trebuie să-l consult încă o dată pe prietenul meu.

— N-aș vrea să scap ocazia, domnule Tannenbaum.

— Nici eu n-aș vrea, replică el zâmbind. Doar am girat pentru dumneavoastră. Apoi se ridică: Dansați, domnule Sommer?

— Doar cu principiile. Altfel nu. Nu am crezut niciodată că voi avea ocazia să dansez.

— Am invitat și câțiva tineri. Este atât de greu să organizezi o serată veselă în aceste timpuri. Ai imediat un sentiment de vinovăție. Dar aș vrea ca familia să aibă, o dată măcar, parte de o atmosferă voioasă. Mai ales fiica mea, Ruth. Nu poți aștepta mereu ca toată lumea să fie de acord că ocazia este oportună, nu-i așa?

— Desigur. Iar festivitatea asta de aici este un fel de serată de binefacere. Așa ceva există peste tot chiar și în timp de război. La New York tot la câteva săptămâni.

Expresia de îngrijorare dispăru de pe fața lui Tannenbaum.

— Credeți? Da, poate că da, desigur. Poftă bună în continuare. Îi faceți o bucurie soției mele. Și bucătăresei noastre, Rosa. La ora unsprezece se servește un supeu. Până atunci va fi gata și gulașul nostru. Fierbe deja de azi după-amiază. Două feluri. Vă recomand gulașul de Seghedin.

— Te-a invitat la gulaș? mă întrebă Hirsch.

Am dat din cap.

— Se prepară în cazane mari, îmi explică. Și se con-

sumă în cerc restrâns. În plus, prietenii casei primesc recipiente bine închise, ca să-și ducă din el acasă. Cel mai bun gulaș din America. Deodată Hirsch amuți:

— Vezi persoana aceea de acolo, care înfulecă ștrudel cu mere și cu frișcă, de parcă ar fi o chestiune de viață și de moarte? întrebă apoi.

M-am uitat în direcția indicată de el:

— Dar nu este o „persoană" oarecare, am spus. Este o femeie tânără și extraordinar de frumoasă. Ce față minunată! M-am uitat încă o dată spre ea. Cum s-o fi rătăcit aici? În această adunare funebră? Are ceva metehne ascunse? Glezne de elefant sau șolduri prea late?

— Nici vorbă! Așteaptă să se ridice de pe scaun! Este o făptură desăvârșită. Glezne de căprioară. Genunchi ca o Diană. Sâni de marmură. Oricare dintre clișeele astea uzate i se potrivește. Nu are nici măcar bătături la picioare.

M-am uitat uimit la Robert. Nu eram obișnuit să-l aud debitând asemenea ditirambi.

— Da, zgâiește-te la ea! îmi spuse. Știu. Și ca să desăvârșesc acumularea de clișee: Se numește Carmen!

— Și? am întrebat plin de încordare. Ce-i cu ea?

— Este proastă! Ființa asta superbă este proastă! Nu pur și simplu proastă, ci de o prostie inimaginabilă! Ingerarea unui ștrudel cu mere reprezintă, în cazul ei, o performanță spirituală considerabilă, după care ar trebui să se odihnească puțin.

— Păcat, am spus.

— Dimpotrivă! replică Hirsch. Este fascinant!

— De ce?

— Fiindcă te aștepți atât de puțin la așa ceva.

— O statuie este și mai proastă.

— O statuie nu vorbește. Asta, însă, vorbește.

— Dar ce vorbește, Robert? Și de unde o cunoști?

— Din Franța. Am ajutat-o, la un moment dat, să scape din încurcătură. Era timpul să dispară. Am vrut s-o iau cu mine. Afară mă aștepta mașina cu număr diplomatic. Dar voia să facă mai întâi o baie și să se îmbrace. Apoi, să-și împacheteze toate hainele. Și asta în timp ce *Gestapo*-ul înainta. Nu m-aș fi mirat să dorească să meargă și la coafor. Din fericire nu exista nici unul pe acolo. Dar voia să-și ia măcar micul dejun. După părerea ei, era de rău augur să plece fără să dejuneze. Îmi venea să-i dau cu *croissant*[1]-ul în capul splendid. Deci dejună. Apoi voi să împacheteze restul *croissant*-elor și marmelada, ca să le aibă pe drum. Tremuram deja de nervi. Și, în fine, se urcă în mașină, fără grabă, cu un sfert de oră înainte de apariția patrulei *Gestapo*-ului.

— Asta nu mai înseamnă simplă prostie, am spus cu admirație. Este deja mantia vrăjită care protejează indolența înconjurând-o de har! Un dar dumnezeiesc!

Hirsch dădu din cap:

— Am mai auzit câte ceva despre ea mai târziu. A navigat prin toate greutățile, ca un vapor frumos și leneș, trecând cu bine printre Scylla și Charybda. A ajuns în situații incredibile. Nu i s-a întâmplat nimic. Calmul ei inimaginabil i-a dezarmat chiar și pe ucigași. Nu a fost nici măcar violată. A prins, firește, ultimul avion, descinzând aici din Lisabona.

— Iar acum ce face?

— Cu norocul unei vaci sacre, a găsit imediat un loc de muncă. Ca manechin. Adică nu l-a găsit – ar fi fost un efort prea mare. I s-a oferit!

[1] Corn (în franc.)

— De ce nu lucrează la cinematografie?

Hirsch ridică din umeri:

— Nu are chef. Prea obositor. Nu are ambiții. Nu are complexe. O femeie minunată!

Am luat o bucată de ștrudel cu brânză. Înțelegeam foarte bine din ce cauză Hirsch era fascinat de Carmen. Aceasta obținuse grație naturii ei ceea ce el cucerise prin cutezanță și sfidând cu disperare moartea. Așa ceva exercita o atracție irezistibilă asupra sa. M-am uitat câtva timp cu atenție la el.

— Înțeleg, am spus în cele din urmă. Dar câtă vreme poate omul să suporte atâta prostie?

— Foarte multă vreme, Ludwig! Prostia este cea mai mare aventură din câte există. Inteligența este plictisitoare. În scurt timp te familiarizezi cu căile ei și știi precis cum reacționează în orice împrejurare. Dar prostia năucitoare este imprevizibilă; nu reușești niciodată să o cunoști în mod exhaustiv. Căci este mereu nouă, nelogică, deci misterioasă. Poți să-ți dorești mai mult?

Nu am răspuns. Nu-mi dădeam seama dacă voia să mă tachineze sau vorbea serios. Ne-am trezit deodată înconjurați de gemene cărora li se alăturaseră câțiva cunoscuți ai lui Jessie Stein. Manifestau, cu toții, o veselie exagerată care îți sfâșia inima. Erau prezenți o serie de actori lipsiți de angajament, care în timpul liber vindeau ciorapi și își examinau, în fiecare dimineață, fața în oglindă, ca să vadă dacă ridurile nu deveniseră prea adânci pentru interpretarea rolurilor de juni primi deținute când părăsiseră, cu mai mult de zece ani în urmă, Germania. Dar vorbeau așa despre aceste roluri și despre publicul lor, de parcă ar fi debutat chiar ieri pe scenă; sub strălucirea lustrelor familiei Tannenbaum se amăgeau, timp de câteva ore, imaginându-și cum vor fi întâmpinați de publicul lor atunci când se vor întoarce acasă. Era prezent și autorul „listei morții", un *bonvivant*[1] răzbunător, fără un loc de muncă; se numea Koller. Stătea posomorât lângă Ravic, cu privirile ațintite asupra resturilor bufetului.

— V-ați mai întregit lista neagră? îl întrebă Hirsch ironic.

Koller dădu, rezolut și sumbru, din cap.

— Încă șase care trebuie executați. Imediat după întoarcerea acasă.

— Cine îi execută? întrebă Hirsch. Dumneavoastră?

— Vom vedea. Vor avea grijă autoritățile judiciare.

— Autoritățile judiciare! exclamă Hirsch cu dispreț. Vă referiți la tribunalele germane care au dat, timp de zece ani, sentințe aiurea? Transpuneți-vă lista neagră pe scenă, domnule Koller. Dar într-o comedie!

Koller păli de furie:

— După părerea dumneavoastră, torționarii ar trebui lăsați în libertate, nu-i așa?

— Nu, dar nu-i veți găsi. Când războiul acesta se va termina, nu vor mai exista naziști. Doar germani bravi și cumsecade care i-au ocrotit pe evrei. Iar dacă veți da cumva de unul, domnule Koller, nu-l veți spânzura! În nici un caz dumneavoastră cu această ridicolă listă neagră! În schimb veți manifesta, deodată, înțelegere pentru el. Și chiar îl veți ierta!

— Întocmai ca dumneavoastră, presupun?

[1] Chefliu (în franc.)

— Nu, nu ca mine. Dar ca mulți alții dintre noi. Aceasta este blestemata de pacoste a evreilor! Singurul lucru la care ne pricepem este să fim înțelegători și să iertăm. Nu să ne răzbunăm. De aceea suntem eternele victime!

Hirsch se uită în jurul său de parcă s-ar fi trezit.

— Dar, ce vorbesc! exclamă. Ce dracu vorbesc aici! Scuzați-mă, îi spuse lui Koller. De fapt, nu m-am referit la dumneavoastră. Acces de furie, cum au uneori emigranții! Fiecare dintre noi trece din când în când printr-o asemenea criză.

Koller îl privi cu aroganță. L-am luat pe Hirsch de braț:

— Hai, i-am spus. Tannenbaum așteaptă în bucătărie cu gulașul de Seghedin.

El dădu din cap:

— Am simțit, Robert, că nu sunt în stare să mai aud și cum vita asta de comediant îți acordă iertarea, i-am spus.

— Nu știu ce s-a întâmplat cu mine, murmură Hirsch. Probabil că m-a înnebunit toată vorbăria asta despre a uita și a o lua de la capăt și a nu uita. Toate se demonetizează din cauza vorbăriei nesfârșite, Ludwig.

Apărură iar gemenele Dahl. Una aducea un tort de migdale, cealaltă o tavă cu cești de cafea și o cafetieră. Fără să vreau, l-am căutat din priviri pe Leo Bach. Nu era departe și se uita cu ochi galeși la gemenele care se bâțâiau peste tot.

— Ați descoperit care dintre ele este sfânta și care Mesalina? l-am întrebat.

Bach scutură din cap:

— Încă nu. În schimb am aflat altceva. Imediat după sosirea în America, ele s-au dus la o clinică de chirurgie plastică și și-au făcut o operație estetică la nas, cu ultimii lor bani, ca să poată începe o viață nouă. Ce părere aveți?

— Bravo! am replicat. Se pare că viețile noi zburdă în jurul nostru ca furtunile de primăvară. Familia Tannenbaum-Smith, gemenele Dahl! Sunt de acord. Trăiască aventura realității paralele!

Leo Bach se uită la mine fără să mă înțeleagă:

— Dar nici măcar nu se vede, se plânse.

— Încercați să aflați adresa clinicii, i-am spus.

— Eu? se miră Bach. De ce eu? Eu nu am nevoie de nimic.

— Mare vorbă, domnule Bach. Aș fi bucuros să pot spune și eu așa ceva despre mine.

Gemenele se opriseră, zâmbitoare, în fața noastră, cu tortul, cafetiera și poponețele lor apetisante.

— Curaj, i-am șoptit lui Bach.

Acesta îmi aruncă o privire mânioasă, luă o felie de tort, dar nu o ciupi pe nici una dintre gemene.

— Lasă că o să pățești și dumneata la fel, înfumuratule frigid ce ești! mârâi apoi.

L-am căutat pe Hirsch. Era asaltat de doamna Tannenbaum. Se apropie și Tannenbaum:

— Domnii nu dansează, Jutta, îi spuse fregatei impunătoare. Nu au învățat să danseze. Nu era momentul oportun pe vremea aceea. După cum copiii din timpul războiului nu cunoșteau gustul ciocolatei. Apoi zâmbi timid: Pentru dans i-am invitat pe soldații americani. Ăștia știu, cu toții, să danseze.

Doamna Tannenbaum se îndepărtă fosnind.

— De dragul fiicei mele, ne explică Tannenbaum. Are atât de rar ocazia să danseze.

I-am urmărit privirile. Fiica sa dansa cu Koller, autorul listei negre. Koller părea neînduplecat și când dansa, târând-o după sine pe fata subțirică prin toată sala de dans. Am avut impresia că fata avea un picior puțin mai scurt. Tannenbaum oftă:

— Har Domnului! Mâine, la ora aceasta, suntem americani, îi spuse lui Hirsch. Voi scăpa, în fine, și de povara celor trei nume.

— Trei? întrebă Hirsch.

Tannenbaum dădu din cap:

— Am două prenume: Adolf și Wilhelm. În ce-l privește pe Wilhelm, este clar la cine s-a gândit patriotul de bunicul meu; eram în perioada imperiului. Dar Adolf! Cum de a putut intui ce va urma!

— Cunoșteam un medic în Germania, care se numea Adolf Deutschland, am spus. Și care era evreu.

— Dumnezeule! replică Tannenbaum interesat. Este aproape mai rău ca în cazul nostru. Și ce s-a întâmplat cu el?

— A fost constrâns să-și schimbe ambele nume. Ambele nume!

— Nimic altceva?

— Nimic altceva. I-a fost închis cabinetul, iar el a reușit să fugă în Elveția. Încă în 1933.

— Cum se numește acum?

— Niemand[1], am spus. Doctor Niemand.

Tannenbaum rămase pe gânduri. Îmi dădeam seama că se întreabă dacă nu cumva făcuse o greșeală. „Niemand" era un nume foarte tentant. Mai anonim decât Smith. Deodată observă că i se fac semne din ușa bucătăriei. Bucătăreasa Rosa agita o lingură mare de lemn. Tannenbaum își reveni:

— Este gata gulașul, domnilor, declară fostul Adolf Wilhelm. Aș propune să-l mâncăm în bucătărie. Parcă are un gust mai bun acolo.

[1] *Niemand* înseamnă în limba germană *nimeni*.

Apoi o luă înainte. Am vrut să-l urmez. Dar Hirsch mă opri:

— Uite că dansează Carmen, îmi spuse.

— Și uite-l pe omul de care depinde viitorul meu, am răspuns.

— Viitorul poate aștepta câteva minute. Hirsch mă luă de braț: Frumusețea niciodată. Paragraful 87 al Breviarului din Laon rectificat la New York.

M-am uitat spre Carmen. Liniștită, ca un simbol al unor vise de mult uitate, se abandonase, cu o placiditate cosmică, în brațele ca de maimuță ale unui sergent american lungan, cu părul roșu, care părea să aibă genunchi dubli.

— Probabil se gândește la o rețetă pentru crochete de cartofi, spuse Hirsch. Sau nici măcar la atât! Și uite că o idolatrizez pe această văcuță blândă.

— Nu te lamenta! am replicat. Acționează! De ce nu ai făcut-o până acum?

— Nu știam unde este. Făptura asta miraculoasă mai are, pe lângă toate celelalte, și obiceiul de a dispărea fără urmă pentru ani întregi.

Am început să râd:

— Este un talent de care nu dispun nici măcar regii. Cu atât mai puțin femeile. Nu te mai gândi la trecutul tău mizerabil și acționează imediat.

Hirsch îmi aruncă o privire plină de îndoială.

— Între timp, merg să mănânc gulaș, am spus. Gulaș de Seghedin! Și să-mi consolidez viitorul precar cu ajutorul lui Adolf Wilhelm Smith.

Am revenit la hotelul *Rausch* de-abia la miezul nopții.

Spre surprinderea mea am găsit-o pe Maria Fiola în holul plușat, jucând șah cu Meukoff.

— Aveți o ședință nocturnă cu fotograful? am întrebat-o.

Fata scutură din cap.

— Un om care pune întrebări! răspunse Meukoff în locul ei. Prin urmare un nevrotic! Nici nu apare bine și deja începe să pună întrebări! Un om care distruge senzația de fericire! Fericire înseamnă liniște, nu întrebări.

— Doar fericirea unei văcuțe! am replicat. Am ajuns chiar astăzi la această constatare. Frumusețe perfectă secondată de un calm desăvârșit... fără nici o întrebare.

Maria Fiola își ridică privirile.

— Zău?

Am dat din cap.

— Prințesa cu inorogul.

— Înseamnă că are nevoie de o vodcă, declară Meukoff. Savurăm aici dulceața melancoliei noastre, dar ca oameni simpli. Cei ce idolatrizează inorogii se feresc de obicei de așa ceva. Adică de fața întunecată a lunii. Apoi puse un pahar pe masă și îl umplu.

— Vodcă rusească autentică, melancolie nesfârșită, spuse Maria Fiola. Nu germană.

— Cea germană a dispărut o dată cu venirea lui Hitler, am replicat.

Soneria țârâi în birou. Meukoff se ridică gemând:

— *Contessa*, spuse după o privire aruncată pe tabelul cu numerele camerelor. Probabil a visat rău despre Țarskoie Selo. Cred că ar fi mai bine să iau cu mine o sticluță.

— De ce suferiți de melancolie? am întrebat-o pe Maria Fiola.

— Eu nu, astăzi cel puțin. Vladimir este melancolic

fiindcă a redevenit rus. Comuniștii i-au omorât pe părinții lui. Cu câteva zile în urmă, au recucerit, de la germani, locurile sale de baștină.

— Știu. Dar nu este de mult american?

— Poți să devii vreodată?

— De ce nu? Mai ușor decât altceva.

— Poate că da. Ce-ar mai dori să afle domnul ahtiat de întrebări? Ce fac aici la ora aceasta? În încăperea asta mizerabilă? Nu doreați să puneți și această întrebare?

Am scuturat din cap:

— De ce să nu fiți aici? Mi-ați explicat o dată. Hotelul *Rausch* este așezat între locuința dumneavoastră și locul de muncă, atelierul lui Nicky. Este ultima haltă unde se poate bea o înghițitură, la botul calului, înainte și după bătălie. Iar vodca lui Vladimir Meukoff este de calitatea întâi. În afară de aceasta, ați și locuit aici din când în când. Prin urmare, de ce să nu fiți aici?

Maria Fiola dădu din cap și mă examină cu atenție:

— Ați uitat ceva, îmi spuse. Când unui om nu-i pasă de nimic, îi este indiferent și unde se află. Nu-i așa?

— Câtuși de puțin! Există deosebiri uriașe. Prefer să fiu bogat, sănătos, tânăr și disperat decât sărac, bătrân, bolnav și lipsit de orice speranțe.

Maria Fiola începu deodată să râdă. Remarcasem de mult la ea trecerea asta bruscă de la o stare sufletească la alta. Mă fascina de fiecare dată; eu personal nu eram în stare de așa ceva. Dar Maria lua, de la o secundă la alta, înfățișarea unei fetișcane frumoase, lipsite de orice griji.

— O să vă spun care este motivul, începu apoi. Când îmi merge prost, vin aici fiindcă aici mi-a mers cândva mult mai prost. Este un fel de consolare. Oricum, găsesc în acest hotel o bucățică de pseudo-patrie interesantă. Alta nu am.

Meukoff lăsase sticla pe masă. I-am turnat Mariei Fiola încă o vodcă și mi-am turnat și mie una. După gulașul de Seghedin preparat de bucătăreasa Rosa, vodca îți insufla iar viață. Fata îl dădu peste cap cu mișcarea bruscă, de ponei, pe care o remarcasem la ea de la bun început.

— Fericirea și nefericirea: iată două concepte mărețe, patetice, din secolul trecut. Nu știu cu ce ar putea fi înlocuite! Poate cu: singurătate și iluzia unei non-singurătăți? Nu știu nici eu. Ce altceva?

Nu am răspuns. Aveam opinii diferite despre fericire și nefericire; ea, probabil, opinii estetice, eu reale. Depindeau mai degrabă de experiențele prin care ai trecut decât de imaginație. Imaginația era înșelătoare, denatura și inducea în eroare. În afară de aceasta, nu-i acordam încredere deplină Mariei Fiola; era prea nestatorică.

Meukoff se întoarse:

— *Contessa* retrăiește asaltul asupra palatului de iarnă, ne explică. I-am lăsat jumătate de sticlă de vodcă.

— Trebuie să plec, spuse Maria Fiola. Apoi se uită la tabla de șah: oricum, situația mea era fără ieșire.

— Așa ca a noastră, a tuturor, replică Meukoff. Dar nu ne îndreptățește să renunțăm. Dimpotrivă. Trebuie să ne dea senzația unei nebănuite libertăți.

Maria Fiola râse afectuos. Pe Meukoff îl trata totdeauna ca pe o rudă mai îndepărtată.

— Nu la vârsta mea, Vladimir Ivanovici, spuse. Poate că sunt deznădăjduită, dar cred, totuși, încă în zei și diavoli. Vreți să mă conduceți până acasă? Nu cu taxiul. Pe jos. Am impresia că sunteți și dumneavoastră o pasăre de noapte, nu?

— Cu plăcere.

— Adio, Vladimir Ivanovici! Maria îl sărută, cu grijă, pe Meukoff pe obrazul neras. Adio, hotel *Rausch!*

— Locuiesc pe strada cincizeci și șapte, îmi spuse Maria afară. Între First și Second Avenue. O locuință luată cu împrumut, ca tot ce am eu. De la niște prieteni care fac o călătorie. Vi se pare prea departe?

— Nu. Cutreier adesea străzile în timpul nopții.

Ea se opri în fața unui magazin de încălțăminte bine luminat. Înăuntru nu era nimeni. Deși magazinul era închis lumina se revărsa din plin pe naturile moarte formate din piramide de încălțăminte din piele și mătase. Maria le studia cu privirea concentrată a vânătorului care stă la pândă, cu capul aplecat puțin înainte și buzele întredeschise, de parcă ar fi vrut să spună ceva. Dar nu spuse nimic. Respiră doar mai adânc ca și cum ar fi oftat, apoi se întoarse, zâmbi absentă și își continuă drumul. Am urmat-o în tăcere.

Am trecut pe lângă o serie de vitrine inutil luminate. Maria se oprea numai în fața magazinelor de încălțăminte; dar în fața fiecăruia, atentă și fără să se grăbească. Era o plimbare ciudată, tăcută, de pe o parte a străzii pe cealaltă, printre vitrine scânteietoare, alături de această femeie tânără, care părea să fi uitat complet că mai eram și eu pe acolo, supunându-se unei legi tacite, necunoscute mie.

În cele din urmă, se opri.

— Ați omis un magazin de încălțăminte, i-am spus. La stânga, pe partea cealaltă a străzii. E mai puțin luminat ca celelalte!

Maria Fiola râse:

— Este o obsesie. V-ați plictisit rău de tot?

Am scuturat din cap:

— A fost minunat. Și foarte romantic.

— Zău? Ce poate fi romantic la o prăvălie de încălțăminte?

— Prăvăliile de alimente intercalate între ele. Mă entuziasmează de câte ori le văd. Pe strada asta sunt multe... Mai multe decât cele de încălțăminte. Ați văzut ceva ce v-ar interesa?

Maria râse:

— Păi nu-i chiar atât de simplu. Cred că nici nu vreau nimic.

— Pantofii înseamnă ceva în ce poți să pleci, luând-o la fugă. Oare să fie din cauza asta?

Mă privi surprinsă:

— Da... poate. Dar din calea cui să fug?

— Din calea a mii de lucruri. Chiar și a propriului eu.

— Nu. Nu este atât de simplu. Parcă poți să știi care îți este propriul eu? Te învârtești mereu într-un cerc vicios.

Am ajuns pe strada cincizeci și șapte. Pe Second Avenue homosexualii își duceau câinii la plimbare. Cam jumătate de duzină de canișI se crăcănau unul lângă altul, la bordura trotuarului, făcându-și nevoile. Parcă ar fi fost o alee de sfincși negri. Proprietarii stăteau lângă ei, aferați și mândri.

— Deocamdată locuiesc aici, spuse Maria Fiola oprindu-se, nehotărâtă, în ușă. Ce bine că nu puneți acum tot felul de întrebări, așa cum fac alții. Nu sunteți curios?

— Nu, am răspuns luând-o în brațe. Mă mulțumesc cu ce se nimerește.

Ea nu opuse rezistență.

— Ne oprim aici? întrebă. Luăm ce se nimerește? Ceea ce aduce întâmplarea? Nu mai mult?

— Nu mai mult, am răspuns sărutând-o. O dată cu „mai mult" încep minciunile, încep suferințele. Și cine are nevoie de ele?

Ochii ei erau foarte mari, răsfrângând lumina felinarelor.

— Bine, spuse. Dacă cineva este în stare să procedeze așa! Bine! repetă apoi. *D'accordo!*[1]

[1] De acord! (în ital.)

10

Mă aflam în sala de așteptare a avocatului Levin. În ciuda orei matinale, încăperea era aproape plină. Printre cactuși și plante verzi fără flori – din acelea care se pun în vitrinele măcelăriilor unde ornamentează un purcel mort, cu o lămâie între fălci – ședeau, pe scaune incomode, cam cincisprezece persoane. O sofa mică era ocupată de o femeie foarte grasă, cu o pălărie de tul și un lanț de aur; aceasta se lăbărța, sigură de sine, ca o broască pe sofa, având alături un câine șpiț de Malta. Nu îndrăznea nimeni să se așeze lângă ea. Se vedea că nu era o emigrantă. Aproape toți ceilalți erau însă emigranți; îți dădeai imediat seama după modul cum încercau să ocupe cât mai puțin loc.

Hotărâsem să urmez sfatul lui Robert Hirsch și să-i dau lui Levin un avans de o sută de dolari, ca să văd în ce fel mă mai putea ajuta.

Dintr-o dată, l-am descoperit pe doctorul Brandt într-un ungher din spatele ușii. Îmi făcu semn și m-am așezat lângă el. Luase loc în apropierea unui acvariu în care înotau pești mici și strălucitori.

— Ce faceți aici? l-am întrebat. Aveți probleme cu viza? Credeam că lucrați deja într-un spital.

— Nu ca ginecolog, răspunse. Ca medic asistent și suplinitor. Sunt admis în mod excepțional. Firește că trebuie să-mi dau mai întâi examenele.

— Deci la negru, am spus. Ca la Paris, nu-i așa?

— Aproximativ. Nu chiar la negru, mai degrabă la gri. Întocmai ca Ravic.

Știam că Brandt fusese unul dintre cei mai buni ginecologi din Berlin. Dar legea franceză nu recunoștea diplomele medicilor germani; în plus, nu primise permis de muncă. Operase, deci, la negru pentru un medic francez cu care era prieten. Întocmai ca doctorul Ravic. În America trebuise și el să o ia de la început.

Brandt părea obosit. Probabil că era angajat fără salariu și nu prea avea ce mânca. Observând privirea mea surprinsă, îmi spuse zâmbind:

— Mesele le iau la spital. Și primesc și ceva bani de buzunar. Prin urmare, nici o grijă!

Un canar începu deodată să cânte. M-am uitat în jur; nu-l observasem până acum.

— Levin pare să fie iubitor de animale, am spus. Presupun că și peștii fac parte din aranjamentul sălii de așteptare.

Cântecul păsărelei galbene răsuna în încăperea destul de întunecată în care așteptau mizeria și teama. Nepăsarea sa părea indecentă fiind aproape o sfidare în această ambianță. Șpițul maltez de pe sofa începu să se agite, apoi să latre furios.

O secretară frumușică, fragilă ca un bibelou, deschise ușa biroului lui Levin.

— Câinele nu are voie să latre, declară. Nici al dumneavoastră, doamnă Lormer.

— Dar blestemata de pasăre? replică femeia de pe sofa

cu un ton tăios. Șpițul meu a fost liniștit. Pasărea este cea care a început! Spuneți-i păsării să tacă!

— Păsării nu i se poate explica așa ceva, spuse secretara cu multă răbdare. Ea cântă când îi vine. Dar câinelui i-ați putea spune să nu latre. Câinele se supune ordinelor pe care le primește. Sau nu este dresat?

— Ce caută un canar aici? Scoateți-l afară, ripostă doamna Lormer.

— Bine, dar câinele dumneavoastră ce caută aici? Bibeloul de porțelan începuse să fie iritat: Nu suntem la veterinar.

Atmosfera din sala de așteptare se schimbă brusc. Pe scaune nu se mai ghemuiau umbre timide; oamenii prinseseră viață, iar ochii lor nu mai erau stinși. Ce-i drept, se fereau să ia partea unuia sau altuia, participau însă în tăcere la altercație.

Șpițul începu acum să latre și la secretară. Aceasta șuieră ceva printre dinți, ca o gâscă. Capul lui Levin apăru în ușă:

— Ce-i gălăgia asta?

Dinții săi mari, ca de cretă albă, luminau camera întunecoasă. Înțelegând imediat despre ce este vorba, tranșă conflictul cu o sentință solomonică:

— Poftiți, intrați, doamnă Lormer! spuse deschizând ușa. Femeia grasă, cu pălăria de tul de culoarea levănticăi, își luă câinele și se îndreptă spre birou, foșnind printre emigranții care își așteptau rândul. Secretara o urmă. Un miros de parfum de lăcrămioare se răspândi peste tot. Venea de la sofaua rămasă goală, pe care șezuse doamna Lormer. Canarul se opri, speriat, din ciripit.

— Data viitoare vin și eu cu un câine, spuse Brandt. Se pare că îți rezolvi mai ușor problemele. Avem un câine ciobănesc la spital.

Am râs:

— Înseamnă că pasărea nu va cânta. Și îi va fi frică.

Brandt dădu din cap:

— Sau poate că ciobănescul o mușcă pe secretară și Levin ne dă afară. Aveți dreptate: este mai bine să încredințezi hazardului șansele emigranților. Dacă încerci să le programezi, s-ar putea să ratezi totul.

Am pus suta de dolari pe birou. Mâna mare, osoasă, a lui Levin trecu peste ea fără ca degetele să se îndoaie, iar biroul rămase gol.

— Aveți de lucru? întrebă.

Am scuturat din cap:

— Doar este interzis, am spus precaut.

— În cazul acesta, din ce trăiți?

— Găsesc bani pe stradă, joc la loterie și sunt întreținutul unor babe, am răspuns liniștit, mirat de această întrebare absurdă. În fond, trebuia să-și dea seama că nu-i puteam spune adevărul.

El chicoti, cu râsul său ciudat care se curma brusc.

— Aveți dreptate! Nu mă privește. Nu oficial. Doar în particular și din punct de vedere strict omenesc.

— Am ajuns de mai multe ori la închisoare din cauza unor informații private și omenești, am replicat. Fapt care mi-a provocat o traumă și complexe de cea mai bună speță. Trebuie mai întâi să mă debarasez de ele în America.

— Cum doriți. Putem să ne descurcăm și în felul acesta. Doctorul Brandt a fost înaintea dumneavoastră la mine. A girat pentru dumneavoastră.

Am fost surprins:

— Bietul Brandt! Dar nu are nici el bani!

— A girat pentru dumneavoastră din punct de vedere moral. Că ați fost prigonit, că vă cunoaște.

— Ajută la ceva? am întrebat.

— Orice detaliu poate fi de folos, răspunse Levin. Se adună toate. Are grijă prietena dumneavoastră, Jessie Stein. Care l-a trimis la mine pe Brandt.

— De aceea a venit?

— Nu numai de aceea. Dar probabil că nu ar avea curajul să mai dea ochi cu Jessie dacă nu ar fi lăsat și o recomandare pentru dumneavoastră.

Am început să râd:

— Așa ceva nu se prea potrivește cu felul de-a fi al lui Brand.

Levin behăi:

— Se potrivește cu atât mai bine cu cel al lui Jessie Stein! Femeia asta este ca un taifun! Am rezolvat deja o duzină de cazuri pentru ea. Oare nu are alte probleme? Nu are un eu al ei?

— Eul ei îl formează grija pentru alții. Așa a fost totdeauna. Blândă dar neînduplecată. Încă din Franța.

Un cuc începu să cânte, tare și melodios, în spatele meu. Mi-am întors, surprins, capul. Încă o pasăre! Într-un ceas marca Pădurea-Neagră, o pasăre mică, din lemn colorat, își scotea capul de după o clapă care se deschidea și se închidea apoi iar. Ora unsprezece, spuse Levin, numărând cu un oftat bătăile.

— Dar aveți o adevărată grădină zoologică aici, am declarat după a unsprezecea bătaie. Canari, câini, pești și acum chiar și acest simbol german al confortului.

— Nu vă place?

— Mă surprinde doar, am replicat. La un moment dat am fost anchetat în timp ce bătea un ceas cu cuc. La fie-

care bătaie primeam o lovitură în față. Din păcate era tocmai douăsprezece.

— Unde s-a întâmplat asta? întrebă Levin.

— În Franța. Interogatoriul a avut loc la un post militar german. A fost condus de un profesor de liceu îmbrăcat în uniformă de plutonier. De câte ori cânta cucul trebuia să strig și eu: „Cucu! Cucu!"

Expresia lui Levin se schimbase:

— N-am știut nimic despre asta, murmură. Apoi se ridică vrând să oprească ceasul.

L-am împiedicat:

— Ce rost are? am spus. Una nu are nimic de-a face cu cealaltă! Unde am ajunge dacă am fi chiar atât de sensibili? Cu atât mai mult cu cât incidentul face acum parte din amintirile mele ceva mai plăcute. Căci la scurt timp după aceea am fost pus în libertate. Profesorul mi-a dăruit, la plecare, o antologie de lirică germană. Am cărat-o cu mine până pe insula Ellis. Acolo am pierdut-o.

Nu i-am povestit lui Levin că Hirsch mă eliberase, cu o zi mai târziu, travestit în consul spaniol. Îl repezise în mod suveran pe plutonierul care arestase un protejat al lui Franco. Totul fusese o eroare! Profesorul se temuse că își pierde postul și îmi dăruise, ca o scuză, volumul de poezii. Hirsch mă luase imediat în automobilul său.

Levin mă fixa cu privirile:

— Toate astea fiindcă erați evreu?

Am scuturat din cap:

— Fiindcă eram total neputincios. Nu există ceva mai îngrozitor decât să ajungi pe mâna unor barbari germani cultivați și să fii complet lipsit de orice putere și apărare. Lașitate, cruzime și iresponsabilitate: iată trei însușiri care se exacerbează una pe alta. Acest profesor era un om destul de inofensiv. Nu aparținea S.S.-ului.

N-am mai povestit că plutonierul își pierduse aplombul deja în seara de după ceasul cu cuc. Vrând să le demonstreze soldaților din subordine ce înseamnă un evreu circumcis, mă pusese să mă dezbrac. Spre uluirea și spaima sa descoperise că nu sunt circumcis. În ziua următoare, când apăruse Hirsch, fusese foarte bucuros să scape de mine.

Levin se uită la ceas. Ticăia foarte clar.

— L-am primit moștenire, murmură apoi.

— Va bate iar de-abia peste trei sferturi de oră, am spus.

El se ridică, înconjură biroul și se îndreptă spre mine.

— Cum vă simțiți în America? mă întrebă.

Știam că orice american așteaptă să-i spui că te simți admirabil. Era o naivitate emoționantă.

— Minunat, am răspuns.

Fața sa se însenină.

— Îmi pare bine! Nu vă faceți griji din cauza vizei. Cel ce a reușit să intre în țară este rareori expulzat. Trebuie să fie ceva colosal pentru dumneavoastră că nu mai sunteți prigonit! Aici nu există nici *Gestapo* nici jandarmi!

Nu, m-am gândit. Există însă vise! Vise și fantome ale trecutului, care se trezesc dintr-o dată!

La prânz, m-am întors la hotel.

— Te-a căutat cineva, îmi spuse Meukoff. O ființă feminină cu obrajii rumeni și ochii albaștri.

— O femeie sau o doamnă?

— O femeie. Te așteaptă. În grădina cu palmieri.

M-am îndreptat spre salonul cu plante verzi și cu palmierul rahitic.

— Rosa! am exclamat surprins.

Bucătăreasa lui Tannenbaum se ridică de după plante.

— Vă aduc ceva, îmi explică. Gulașul! L-ați uitat aseară.

Apoi deschise o sacoșă mare, cadrilată, în care zăngănea ceva.

— Nu face nimic, spuse. Gulașul nu se strică. Ba aș putea spune că peste o zi sau două este și mai bun.

Rosa scoase un castron mare de porțelan, acoperit cu un capac și îl puse pe masă.

— Este gulașul de Seghedin? am întrebat.

— Celălalt. Rezistă mai bine. Iată și castraveciorii cu mărar, un tacâm și farfurii, adăugă despachetând un șervet în care erau lingura și furculițele. Aveți o spirtieră?

Am dat din cap:

— Una mică.

— Nu face nimic. Cu cât fierbe mai mult, cu atât mai bine. Castronul este din porțelan refractar. Puteți să-l puneți direct pe flacără. Peste o săptămână vin să iau vesela înapoi.

— Dar parcă aș fi în paradis! am exclamat. Mii de mulțumiri, Rosa. Te rog transmite-i și domnului Tannenbaum mulțumirile mele!

— Smith, mă corectă Rosa. De azi dimineață ne-am oficializat. Și aici o felie din tortul făcut în cinstea acordării cetățeniei.

— O felie uriașă! Este din marțipan?

Rosa dădu din cap:

— Cel de ieri era din ciocolată. Ați fi preferat o felie din acela? A mai rămas ceva. Ascuns.

— Nu, nu! Ținem cu viitorul. Cu marțipanul.

— Și, în fine, o scrisoare. De la domnul Smith. Iar acum vă doresc poftă bună!

Mi-am scotocit buzunarele căutând un dolar. Dar Rosa mă refuză.

— Exclus! De la emigranți nu am voie să primesc nimic. Altfel îmi pierd slujba. Ordin strict de la domnul Smith.

— Doar de la emigranți?

Rosa dădu din cap:

— De la bancheri este voie; dar ăia nu prea ne dau nimic.

— Iar emigranții?

— Emigranții vor totdeauna să-și dea și ultimul cent. Sărăcia te face recunoscător, domnule Sommer.

M-am uitat, surprins, după ea. Apoi am luat castronul ca să-l duc în cameră.

— Gulaș! i-am spus lui Meukoff. De la o bucătăreasă unguroaică. Ai prânzit deja?

— Din păcate da. Un hamburger, la farmacia din colț. Cu sos tomat. Și o prăjitură cu mere. La maniera americană.

— Și eu am prânzit, am replicat. O porție de spaghete fierte prea tare. Tot cu sos tomat. Și tot o prăjitură cu mere ca desert.

Meukoff săltă capacul castronului și adulmecă.

— O porție suficientă pentru o întreagă companie. Ce miros! Trandafirii nu înseamnă nimic în comparație! Ceapă, tăiată mărunt, fiartă bine!

— Ești invitatul meu, Vladimir.

— Nu lua castronul din cameră. Lasă-l aici, în frigider, unde îmi păstrez și vodca. În cameră este prea cald.

— Bine.

Am luat scrisoarea și am urcat în cameră. Ferestrele erau deschise. Am auzit un radio din curte și din încăperile de peste drum. Perdelele apartamentului lui Raoul erau trase. Un gramofon cânta, în surdină, valsul din *Cavalerul Rozelor*[1]. Am desfăcut scrisoarea de la Tannenbaum-Smith. Era scurtă. Mă ruga să-i dau un telefon negustorului de obiecte de artă Reginald Black. Tannenbaum vorbise cu el. Așteaptă telefonul meu poimâine. Succes!

[1] Operă de Richard Strauß

Am împăturit scrisoarea. Aveam senzația că aripa laterală, murdară, a hotelului se deschide, transformându-se într-o alee. Dintr-o dată mijea ceva ce putea fi numit „viitor". Un drum – în locul unei porți zăvorâte. Ceva cotidian, deci de neconceput. Am coborât și am dat imediat telefon. Nu am putut proceda altfel. Negustorul de obiecte de artă Reginald Black ridică receptorul. Avea o voce joasă, ușor ezitantă. În timp ce vorbeam cu el auzeam muzică în aparat. Credeam că am halucinații – apoi mi-am dat seama că și la Black era în funcțiune un gramofon: același vals din *Cavalerul Rozelor* care se auzea din camera lui Raoul. Mi s-a părut că este de bun augur. Black mă rugă să mă prezint peste trei zile. La ora cinci. Am pus receptorul în furcă, dar muzica bântuia, în continuare, ca o nălucă. M-am întors și m-am uitat afară. Ferestrele camerei lui Raoul erau acum deschise. Gramofonul se auzea mai tare decât trompetele de jazz, efluviile melodiei pătrunzând până în cămăruța întunecată de lângă recepție, unde se găsea telefonul. Un cavaler al rozelor omniprezent.

— Ce s-a întâmplat? întrebă Meukoff. Faci o mutră de parcă ai fi zărit o fantomă.

Am dat din cap:

— Fantoma celei mai mari aventuri din câte există: a unei vieți burgheze normale, a viitorului.

— Ar trebui să-ți fie rușine să vorbești așa. Prin urmare, un loc de muncă?

— Poate, am răspuns. La negru, firește. Dar să nu-l deochem! Pasărea măiastră este în stare să-și ia zborul dacă vorbim despre ea.

— Bine. Ce-ai zice de un pahar de vodcă tăcută, plină de speranțe?

— Oricând, Vladimir!

Meukoff aduse sticla. M-am uitat la hainele mele. Aveau deja o vechime de vreo opt ani fiind destul de ponosite; le moștenisem de la Sommer, iar acesta le purtase destul de multă vreme înainte de a muri. Până acum nu mă sinchisisem de așa ceva; avusesem, la un moment dat, încă un costum, dar îmi fusese furat în timpul călătoriei.

Meukoff sesiză privirea mea critică și râse:

— Parcă ai fi o mămică îngrijorată. Primul simptom al mentalității mic-burgheze! Ce-ai deodată contra hainelor tale?

— Sunt foarte jerpelite!

Meukoff făcu un gest cu mâna:

— Așteaptă până ești sigur că obții locul de muncă. Pe urmă mai vezi.

— Oare cât costă un costum nou?

— La *Browning King* cam șaptezeci de dolari. Cu ceva mai mult sau mai puțin. Dispui de acești bani?

— Ca mic-burghez, nu; ca jucător, da. Este restul de la bronzul chinezesc.

— Toacă-i în mod plăcut! spuse Meukoff. Ai atenua în felul acesta izul penibil al îmburgheziri tale.

Ne-am golit paharele. Vodca era foarte rece și aromată.

— Simți ceva gust nou? întrebă Meukoff. Firește că nu. Este *Subrowka*. O vodcă cu o plantă aromatizantă.

— De unde ai planta aromatizantă? Din Rusia?

— Secretul meu! Meukoff astupă iar sticla. În cinstea ascensiunii tale spre un viitor luminos, ca mic contabil sau vânzător! Întocmai ca Hirsch.

— Ca Hirsch? De ce?

— Și el a sosit aici ca Macabeul Sir Galahad... acum vinde elevilor aparate de radio. Chiar că sunteți niște aventurieri!

Când am ieșit în stradă, am uitat complet de cuvintele lui Meukoff. M-am oprit în fața unei mici florării de la colț. Aparținea unui italian care vindea și fructe. Florile sale nu erau totdeauna proaspete, fiind în schimb ieftine.

Proprietarul stătea în ușă. Sosise cu treizeci de ani în urmă, venind din Cannobio; la un moment dat fusesem expulzat din Elveția în Italia chiar la Cannobio. Asta ne apropia oarecum unul de altul. Îmi vindea fructele cu un rabat de cincisprezece la sută.

— Ce mai faci, Emilio? l-am întrebat.

Omul ridică din umeri:

— Trebuie să fie frumos la Cannobio pe vremea asta; poți înota în Lago Maggiore. Dacă blestemații ăștia de nemți n-ar fi acolo...

— N-o să mai rămână multă vreme.

Emilio făcu o mutră îngrijorată scărpinându-și mustața:

— Vor distruge totul când vor trebui să se retragă! Roma și Florența și frumoasa localitate Cannobio!

Nu-l puteam consola. Mă temeam și eu de același lucru.

— Frumoase flori! m-am limitat să spun.

— Orhidee, răspunse Emilio vioi. Proaspete de tot. Sau, destul de proaspete. Ieftine! Dar cine cumpără orhidee în acest cartier?

— Eu, am răspuns. Dacă sunt foarte ieftine.

Emilio își scărpină iar mustața. Avea o mustăcioară ca Hitler, care îi dădea aspectul unui escroc sentimental.

— Un dolar paniculul. Sunt două panicule. În preț este cuprins și rabatul.

Îl suspectam pe Emilio că avea relații cu un *Funeral Home*[1] și se aproviziona de acolo. Oamenii lăsau florile pe sicriele celor ce urmau să fie incinerați; înainte de incinerare, un angajat lua florile care puteau fi comercializate și le vindea. Coroanele erau arse. În prăvălia lui Emilio găseai destul de des trandafiri albi și crini. Chiar prea des, m-am gândit. Dar nu vroiam să-mi bat capul cu asta.

— Le poți expedia?

— Unde?

— Pe strada cincizeci și șapte.

— Dacă vrei, spuse Emilio. Chiar și ambalate în hârtie-foiță.

Am scris adresa Mariei Fiola și am lipit plicul.

— În fine! declară. Era deja timpul!

— Prostii! am replicat. Florile sunt pentru o mătușă bolnavă.

M-am dus la magazinul de confecții. Ce-i drept, era pe Fifth Avenue, dar Meukoff îmi explicase că avea totuși mărfuri ieftine. Mă izbi mirosul de viață burgheză normală în timp ce treceam printre rândurile de cuiere unde stăteau atârnate, de ambele părți, costume de haine. Meukoff n-avea decât să hulească dacă dorea; dar pentru un neinițiat, era o aventură uluitoare. Tocmai antipodul vieții de transfug, care nu-ți permitea să ai la tine decât un bagaj ușor, de primă necesitate; acest antipod însemna liniște, stabilitate, destindere, o locuință fixă, studiu, cărți, o existență evoluată, cultură, viitor.

[1] Întreprindere de pompe funebre (în engl.)

— Aș propune un costum tropical, ușor, spuse vânzătorul. În următoarele două luni New York-ul va avea temperaturi foarte ridicate. Și va fi și zăpușeală.

Apoi îmi arătă un costum gri deschis, fără vestă. Am pipăit stofa.

— Nu se șifonează, îmi explică băiatul. Se poate împacheta ușor, ocupă loc puțin în geamantan.

Fără să vreau, am examinat, o clipă, cu atenție stofa; așa ceva ar fi bun pentru refugiu, mi-a trecut prin minte. După care am alungat aceste gânduri. Nu mai voiam să am de-a face cu modul de-a raționa al unui emigrant pribeag.

— Să nu fie cenușiu, am spus. Albastru. Albastru închis.

— Pentru vară? întrebă vânzătorul cu o nuanță de îndoială.

— Da, pentru vară, am replicat. Tropical. Dar albastru închis.

Mi-ar fi plăcut cel gri; își scoseseră însă deodată capul niște vestigii ale educației primite de mine cu o sută de ani în urmă. Un costum albastru era mai serios. Îl puteam purta mai bine – atât la Reginald Black cât și cu Maria Fiola. Era concomitent costum de dimineață, de zi și de seară.

Am fost poftit într-o cabină cu o oglindă mare, ca să probez costumul. Când l-am dat jos pe cel vechi, moștenit de la Sommer o dată cu numele său, m-am privit, un moment, gânditor, în oglindă. Ultima dată când purtasem un costum albastru aveam vârsta de doisprezece ani; mi-l cumpărase tatăl meu. Trei ani mai târziu, fusese omorât.

Am ieșit din cabină. Vânzătorul afișă o figură încântată, țopăind în jurul meu. Am observat că avea pe ceafă un carbuncul aproape vindecat, acoperit cu un plasture.

— Este bun! declară. Ca turnat! N-ar putea sta mai bine nici dacă ar fi fost confecționat la comandă!

M-am uitat încă o dată în oglindă. Un bărbat serios, străin, mă privea consternat și stingher.

— Să vă împachetez costumul? întrebă vânzătorul.

Am scuturat din cap:

— Rămân cu el pe mine, am spus. Împachetați-mi-l pe cel vechi. Îl iau cu mine.

În decurs de o clipă, mi-au trecut multe prin minte. Ritualul probatului și al schimbatului hainelor avea ceva simbolic. De parcă, o dată cu hainele răposatului Sommer, m-aș fi debarasat și de o parte din trecutul meu. Nu-l dădeam uitării; dar nu mai trăiam exclusiv în el. Mijea în zare și ceva încă nedefinit, care se numea „viitor". Costumul cel vechi fusese greu; cel nou era atât de ușor, încât aveam aproape senzația că nu am nimic pe mine.

Am străbătut, încet, străzile până am ajuns la prăvălia fraților Silver. Alexander stătea în dreptul vitrinei ținând în mână un înger din secolul al optsprezecelea; decora vitrina. Când mă văzu, scăpă îngerul din mână. Am tresărit fără să vreau; dar îngerul fragil, din lemn, căzu pe o bucată de catifea roșie de Genova, fără să pățească nimic. Silver îl ridică, îl sărută și îmi făcu semn să intru.

— Deci așa vă petreceți timpul! exclamă. Credeam că sunteți la avocat!

— Și acolo, am replicat. Dar și la croitor! Era deja momentul!

— Arătați ca un farsor. Sau ca un hoț de buzunare. Ba chiar ca un escroc sentimental.

— Ați ghicit! Mi-am încercat norocul în toate domeniile. Din păcate doar ca novice.

Silver începu să râdă și părăsi vitrina.

— Nu observați nimic?

M-am uitat de jur împrejur și am scuturat din cap.

— Nimic nou, domnule Silver!

— Asta nu! Dar lipsește ceva! Ce?

Apoi se postă, cu un gest dramatic, în fața mea. M-am uitat încă o dată în jur. Prăvălia era atât de înțesată cu tot felul de obiecte, încât cu greu îți puteai da seama dacă lipsește ceva.

— Un covor de rugăciune! declară Silver cu mândrie. Unul dintre cele pe care le-ați găsit dumneavoastră! Înțelegeți acum?

Am dat din cap:

— Care? Acela cu verde sau acela cu albastru?

— Acela cu verde!

— Deci cel mai rar! Nu face nimic! Cel albastru se află într-o stare mai bună.

Silver îmi aruncă o privire nerăbdătoare.

— Cu cât? l-am întrebat.

— Patru sute cincizeci dolari! Bani peșin!

— Bravo! Un preț bun!

Silver își scoase, în tăcere, portofelul. Părea să fi devenit mai mare și mai corpolent, semănând cu un păun înfoiat. Apoi puse, încet, cinci bancnote de câte zece dolari pe un pult de rugăciune poleit cu imitație de aur.

— Comisionul dumneavoastră! declară. Câștigat în timp ce erați la croitor! Cât costă costumul ăsta?

— Șaizeci de dolari.

— Cu vestă?

— Cu vestă și două perechi de pantaloni.

— Vedeți? Prin urmare, vă revine gratis. Felicitări!

Am băgat banii în buzunar.

— Ce-ați zice de o cafea moca dublă, după rețetă ceho-vieneză, și de o prăjitură? am întrebat.

Silver dădu din cap și deschise ușa. Prăvălia fu inundată de zgomotele străzii. Silver se dădu înapoi, de parcă ar fi zărit o viperă.

— Doamne-Dumnezeule! Iată-l pe Arnold! În smoking! S-a dus dracului totul!

Arnold era fratele lui Alexander. De fapt nu era în smoking, ci trecea prin lumina murdară, gălbuie, a înserării, învăluit în vapori de benzină și gaze de eșapament și îmbrăcat în haine de vizită – jachetă închisă, pantaloni reiați, pălărie tare și ghetre demodate, cenușiu deschis.

— Arnold! strigă Silver senior. Vino înăuntru! Nu pleca! Un ultim cuvânt! Vino înăuntru! Gândește-te la mama! La biata ta mamă atât de credincioasă!

Arnold trecu, liniștit, strada.

— M-am gândit la mama, declară. Și nu mă poți duce de nas, jidan fascist ce ești!

— Arnold! Nu vorbi așa! Nu ți-am vrut totdeauna binele? Nu am avut grijă de tine, ca un frate mai mare? Nu te-am îngrijit când ai fost bolnav, și ai fost de multe ori bolnav...

— Suntem gemeni, spuse Arnold. Fratele meu este cu trei ore mai în vârstă ca mine.

— Trei ore pot reprezenta o viață întreagă! Din cauza diferenței astea de trei ore, eu sunt, din punct de vedere astrologic, un Geamăn, iar tu un Rac visător și slab, rupt de realitate, trebuie să fii mereu supravegheat! Și iată că acum te comporți de parcă aș fi cel mai mare dușman al tău!

— Fiindcă vreau să mă căsătoresc?

— Fiindcă vrei să te căsătorești cu aia! O creștină! Uitați-vă la el cum stă aici, domnul Sommer, poate să-ți fie și milă de el; parcă ar fi un *goi* care vrea să meargă la hipodrom! Arnold, Arnold, trezește-te! Mai așteaptă! Vrea să facă o cerere în căsătorie, ca un consilier comercial! Ți-au dat să bei un elixir al dragostei? Gândește-te la Tristan și Isolda și la nenorocirile care au urmat! Deja îl faci fascist pe fratele tău bun, numai fiindcă vrea să te împiedice să închei o căsătorie aiurită. Ia-ți o soție evreică, Arnold!

— Nu-mi trebuie o soție evreică! Vreau să mă căsătoresc cu femeia pe care o iubesc!

— Iubire, iubire! Ce vorbă! Uită-te la tine cum arăți deja! Vrea să o ceară în căsătorie! Uitați-vă la el, domnule Sommer. Pantaloni reiați și un smoking nou! Un escroc!

— Nu-mi pot da părerea, am replicat. Și eu port un costum nou. Tot unul pentru hoți de buzunare și escroci. Vă mai amintiți?

— Ah, a fost doar o glumă!

— Se pare că azi e ziua hainelor noi, am spus. Unde ați găsit ghetrele astea minunate, domnule Arnold?

— Vă plac? Le-am luat în timpul unei călătorii la Viena. Înainte de război. Nu-l ascultați pe fratele meu. *Eu* sunt american. Nu am nici un fel de prejudecăți.

— Prejudecăți! Alexander Silver răsturnă un păstor de porțelan, reușind să-l prindă din zbor, în ultima clipă.

— Dumnezeule! exclamă Arnold fără să vrea. Este porțelanul de Meißen, din epoca respectivă?

— Nu. Doar porțelanul Rosenthal, cel modern. Silver senior arătă figurina. Nu i s-a întâmplat nimic.

Tonul discuției se calmă deodată. Arnold îl retractă pe

„jidanul fascist". În locul lui lansă un „sionist" și apoi un „familist fanatic". În focul discuției, Alexander comise o greșeală tactică. Și anume mă întrebă dacă nu sunt și eu de părere că ar trebui să mă căsătoresc doar cu o evreică.

— Poate, am replicat. Tatăl meu m-a sfătuit s-o fac, încă pe vremea când aveam doar șaisprezece ani; căci altfel nu o să iasă nimic din mine, spunea.

— Prostii! declară Arnold.

— Vocea sângelui! strigă Alexander.

Am izbucnit în râs. Discuția se înfierbântă din nou. Dar, încetul cu încetul, Silver senior câștiga teren – prin simplă amploare sonoră – față de liricul și visătorul Arnold. Nici nu mă așteptasem la altceva. Arnold nu fusese, de la bun început, prea convins; în caz contrar, nu ar fi apărut încă o dată, în ținută de vizită, în prăvălie, ci s-ar fi dus direct la casa zeiței cu lațe galbene – vopsite și oxigenate, conform părerii seniorului. Se pare că nici nu-i displăcea să se lase convins că ar fi bine să mai aștepte cu cererea în căsătorie.

— Nu pierzi nimic, îl conjură Alexander Silver. Te mai gândești bine la toată afacerea.

— Dar dacă vine altul?

— Cine?

— Are mulți petitori.

— Nu vine altul, Arnold. Doar nu degeaba ești avocat de treizeci de ani încoace, doar nu degeaba lucrezi aici, în prăvălie! Nu am afirmat și noi, de mii de ori, că avem și alt client care este interesat să cumpere un obiect anume, iar în fond era doar un truc? Păi bine, Arnold!

— Îmbătrânesc, spuse Arnold. Și nu devin mai frumos! Doar mai bolnav!

— Asta se întâmplă cu *ea*! Mai rapid decât cu tine! Femeile îmbătrânesc de două ori mai repede decât bărbații. Hai, dă-ți jos jacheta asta caraghioasă!

— Ba asta nu o fac, declară Arnold cu o neașteptată intransigență. Am îmbrăcat-o și ies cu ea în oraș.

Silver senior se temu că apare un nou impediment.

— Bine, hai să ieșim în oraș, spuse plin de bunăvoință. Unde mergem? La cinema? Joacă un film cu Paulette Goddard!

— Cinema? Arnold se uită, jignit, la jacheta sa de gală. La cinema jacheta nu era de nici un efect, pe întuneric.

— Bine, Arnold. Hai să mâncăm ceva! Să mâncăm bine! Un menu excelent! Cu un aperitiv bun! Pateu de ficat de pasăre; iar ca desert piersici à la Melba. Unde dorești tu!

— La *Voisin*, declară cu fermitate Arnold.

Alexander înghiți, un moment, în sec:

— Un restaurant de lux! Ai vrut cumva să mergi cu aia...? Dar se întrerupse.

— La *Voisin*, repetă Arnold neînduplecat.

— Bine, admise Alexander. Apoi se întoarse spre mine cu un gest seniorial:

— Domnule Sommer, veniți cu noi! Oricum, sunteți deja îmbrăcat festiv. Ce aveți în pachetul ăsta?

— Hainele vechi.

— Le lăsăm aici. Venim mai târziu să le luăm.

Îl admiram fără rezerve pe Silver senior. Parase în mod exemplar lovitura dată de fratele său care propusese localul foarte scump – *Voisin* –, unde liricul Arnold nu va comanda ficat de pasăre ci pateu de ficat de gâscă, ceea ce bănuia și Alexander. În loc să se sperie, ripostase cu generozitate. Am decis să comand și eu tot ficat de gâscă.

Într-un fel, credeam că îi datorez asta lui Arnold și complicatei probleme rasiale a gemenilor.

M-am întors la hotel la ora zece.

— Vladimir, am spus. Astăzi nu se mai alege nimic de gulașul nostru! Am fost arbitru într-un conflict rasial hitlerist cu direcție inversă. Cină la *Voisin!*

— Bravo! Acolo ar trebui dezbătute toate conflictele rasiale! Ce ai băut?

— *Cos d'Estournel* 1934. Bordeaux.

— Tot respectul! Știu despre el doar din auzite.

— Îl cunosc din 1939. Un vameș francez mi-a dat o jumătate de sticlă înainte de a-mi face vânt peste granița, în Elveția. Mi-a dat-o fiindcă era foarte deprimat. S-a întâmplat în prima seară după izbucnirea acestui *Drôle de guerre*[1]. În septembrie.

Meukoff dădu din cap, distrat.

— Ziua de azi pare să fie ziua cadourilor. De dimineață gulașul; iar seara, spre ora șapte, a sosit încă un pachet pentru tine. L-a adus un șofer cu un Rolls Royce.

— Ce spui?

— Un șofer în uniformă, cu un Rolls Royce. Tăcut ca un mormânt. Ai devenit traficant de arme de când ai costumul acesta albastru?

— Habar nu am! Pe pachet stă numele meu?

Meukoff scoase pachetul din spatele tejghelei. Era o cutie îngustă. Am despachetat-o.

— O sticlă, am spus.

Am căutat ceva bilet în ambalaj. N-am găsit nimic.

[1] Caraghiosul (ăsta) de război! (în franc.)

— Dumnezeule! spuse Meukoff, cu evlavie, în spatele meu. Știi ce-i asta? Vodcă rusească veritabilă! Nu licoarea pe care o preparăm noi aici. Oare cum a ajuns în America?

— Păi America nu este aliata Rusiei?

— Cu tunurile. Dar cu vodca? Ești cumva spion?

— Sticla nu este plină de tot, am spus. A fost deja destupată. Mă gândeam la Maria Fiola și la orhideele lui Emilio. Lipsesc cam două sau trei pahărele.

— Deci un cadou privat! Meukoff își miji ochii de papagal, înconjurați de nenumărate riduri. Smuls de la gură, după cum se vede! Cu atât mai reculeși o vom savura și noi!

11

Reginald Black nu avea nici prăvălie nici galerie de artă. Locuia într-o casă particulară. Mă așteptasem să găsesc un fel de rechin pe două picioare. În loc de așa ceva, am dat de un om firav, mai degrabă liniștit, cu o chelie și o barbă foarte îngrijită. Mă servi cu un Whisky și îmi puse câteva întrebări circumspecte și rezervate. Apoi aduse, dintr-o încăpere învecinată, două tablouri și le puse pe un șevalet. Erau două desene de Degas.

— Care vă place mai mult? mă întrebă.

Am arătat spre cel din dreapta.

— De ce? întrebă Black.

Am ezitat:

— Trebuie neapărat să existe un motiv? am întrebat la rândul meu.

— Mă interesează să aflu. Știți cine este autorul tablourilor?

— Sunt două desene de Degas. Doar poate vedea oricine.

— Nu oricine, spuse Black cu un surâs neobișnuit de timid care îmi amintea de Tannenbaum-Smith. De exemplu, unii dintre clienții mei nu știu.

— Ciudat. În acest caz, din ce cauză cumpără tablouri?

— Pentru a avea acasă un Degas pe perete, replică Black melancolic. Tablourile sunt niște emigranți, ca dumneavoastră. Aterizează de multe ori în locuri bizare. Dacă se simt bine acolo sau nu, asta este altă problemă.

Apoi luă cele două desene de pe șevalet și aduse din camera învecinată două acuarele.

— Știți ce sunt astea?

— Acuarele de Cézanne.

Black dădu din cap.

— Ați putea să-mi spuneți care vi se pare mai reușită?

— În cazul lui Cézanne, toate lucrările sunt bune. Cea mai scumpă este probabil cea din stânga.

— De ce? Fiindcă este mai mare?

— Nu de aceea. Provine din perioada de creație târzie și are deja caractere aproape cubiste. Un peisaj frumos din Provence cu Mont St. Victoire în fundal. În muzeul din Bruxelles exista o lucrare asemănătoare.

Black îmi aruncă o privire pătrunzătoare:

— De unde știți atât de bine?

— Am prestat acolo, câteva luni, muncă voluntară. Nu vedeam nici un motiv să-i spun adevărul.

— Ca ce? Ca negustor de obiecte de artă?

— Nu. Ca student. Dar a trebuit să renunț.

Black păru să se liniștească.

— Cu un negustor de obiecte de artă nu aș avea ce face, spuse. Nu este cazul să încălzim concurența la sânul nostru.

— Nu am nici un pic de talent pentru așa ceva, l-am asigurat în grabă.

Îmi oferi o țigară subțire. Părea să fie un semn bun; și Silver îmi oferise una când mă angajase; și anume o țigară *Brazil*. Aceasta de aici era o havană veritabilă. Încă nu fumasem niciodată havane; doar auzisem de ele.

— Tablourile sunt ca ființele vii, spuse Black. Ca femeile. Nu este bine să le arăți peste tot, dacă vrei să-și păstreze farmecul. Și valoarea. Înțelegeți?

Am dat din cap. Nu înțelegeam câtuși de puțin; fraza nu era nici măcar corectă.

— Cel puțin, pentru negustor așa este, explică Black în continuare. Tablourile prea des arătate se numesc, în limbajul de specialitate, „arse". Opuse acestora sunt așa numitele „fecioare", care s-au găsit mereu în proprietate particulară, la aceeași persoană, și pe care puțini oameni le știu. Cunoscătorii le apreciază mai mult. Nu fiindcă ar fi mai reușite ca celelalte, ci fiindcă se adaugă și pasiunea cunoscătorului de a le descoperi.

— Și au un preț mai mare?

Black dădu din cap.

— Este ceea ce se numește *Snob-Appeal*[1]. În sens pozitiv. Există și alte motive mult mai bizare. Mai ales în ziua de astăzi. Consecința războiului. Averile își schimbă stăpânii. Unii se ruinează, alții se îmbogățesc. Vechi colecționari sunt obligați să vândă – alții, noi, au bani, dar nu se pricep. Ca să dobândești competență ai nevoie de timp, de răbdare, de pasiune.

Îl ascultam, întrebându-mă dacă mă va angaja. Mă îndoiam; mi se părea un drum prea ocolit să explice toate astea în loc să-mi verifice cunoștințele sau să-mi facă o propunere de salarizare. Black puse un alt tablou pe șevalet:

— Vă spune ceva?

— Un Monet. Câmp de maci, cu o femeie.

— Vă place?

[1] Atracția snobului (în engl.)

— Este splendid. Câtă pace! Soarele Franței! am spus continuând în gând: și al lagărelor de internare.

Black oftă:

— Vândut! Unui om care fabrică bombe. Îi plac tablourile pașnice.

— Păcat. Ar fi mai bine să-i placă scenele de război dar să fabrice cosmeticale!

Black îmi aruncă o privire rapidă, amuzată. Apoi făcu un gest spre camera tapetată cu catifea cenușie și în care, în afară de șevalet, nu se mai găseau decât o sofa, o măsuță joasă și câteva scaune:

— Stau de multe ori, dimineața, singur aici, doar cu câteva tablouri, spuse. Uneori doar cu unul. Nu te simți niciodată singur în compania unui tablou. Poți sta de vorbă cu el. Sau, și mai bine, îl poți asculta tu pe el.

Am dat din cap. Mi se părea tot mai puțin probabil că mă va angaja. Black vorbea cu mine de parcă aș fi fost un client pe care voia să-l convingă, cu o metodă rafinată, să cumpere un tablou. Oare de ce? Doar știa foarte bine că nu eram un virtual cumpărător. Poate vedea în mine un posibil remorcher al lui Tannenbaum-Smith; sau cine știe, poate era chiar convins de ceea ce spunea, adică era un om bogat, cam rupt de realitate, ce nu se simțea în largul său în profesiunea pe care și-o alesese. Dar față de mine nu trebuia să joace teatru.

— Un Monet splendid! am repetat. Ciudat că pot coexista concomitent un asemenea tablou, războiul și lagărele de concentrare! Aproape incredibil!

— Este tabloul unui francez, replică Black. Nu al unui german. Poate că asta explică ceva.

Am scuturat din cap:

— Există și tablouri germane de aceeași calitate. Multe. Tocmai aici este incredibilul.

Reginald Black scoase un porttigaret de chihlimbar și își potrivi havana în el.

— Am putea încerca, să vedem cum ieșim la capăt unul cu altul, declară cu o voce molcomă. Nu aveți nevoie de cunoștințe speciale; sunt mai importante discreția și onestitatea. Ce ați zice de opt dolari pe zi?

Aproape că mă hipnotizase cu țigara neobișnuită, cu camera asta liniștită, cu tablourile și vocea sa domoală. Dar acum mă trezisem dintr-o dată:

— Pentru câte ore? am întrebat. Pentru dimineață sau pentru după-amiază?

— De dimineață de la ora nouă până după-amiază pe la ora cinci sau șase. Cu o pauză de prânz de o oră. Nu putem fixa timpul chiar cu atâta precizie.

— Domnule Black, am ripostat ieșind din letargie. Cam atâta câștigă un băiat de prăvălie.

Mă așteptam ca Black să-mi explice că postul meu nu se deosebește prea mult de cel al unui băiat de prăvălie. Dar omul era mult mai subtil. Îmi demonstră foarte exact cam cât câștigă un băiat de prăvălie mai răsărit. Era mai puțin.

— Nu merge sub doisprezece dolari, am replicat. Am datorii, trebuie să le achit.

— Deja?

— Da. La avocatul care se ocupă de permisul meu de ședere aici.

Black scutură, dezaprobator, din capul plesuv, mângâindu-și în același timp barba neagră, strălucitoare – o performanță, să coordonezi două mișcări diferite. Lui îi reușii. Părea că vrea să chibzuiască dacă, după descoperirea unui asemenea păcat, mai este cazul să mă angajeze. În cele din urmă, animalul de pradă își dădea arama pe față.

Dar nu degeaba fusesem elevul lui Ludwig Sommer. Acesta aproape că îl depășise pe Black în ceea ce privește frazeologia aleasă. Și nu degeaba îmi cumpărasem costumul albastru nou. Black mă lămuri, cu un zâmbet timid, că în fond lucram la negru, deci nu trebuia să plătesc nici un impozit. În plus, nu vorbeam fluent limba engleză. La acest punct l-am atacat însă eu pe el. În schimb vorbesc franțuzește, i-am explicat, ceea ce reprezintă un avantaj când faci comerț cu impresioniști francezi. Black făcu un gest cu mâna; dar ridică totuși oferta la zece dolari și îmi promise că putem reveni asupra acestei probleme dacă se va dovedi că mă descurc bine.

— În afară de asta, vă veți bucura deseori de timp liber, spuse. Căci lipsesc de multe ori de acasă, iar activitatea stagnează atunci.

Am căzut de acord să mă prezint peste cinci zile.

— Dimineața la ora nouă, preciză Black. Comerțul cu obiecte de artă nu începe la opt, ca alte activități. Apoi oftă. De fapt, n-ar trebui să fie vorba de comerț ci de o înțelegere elegantă la care ajung cunoscătorii când vor să schimbe între ei obiecte de valoare. Nu sunteți și dumneavoastră de această părere?

Nu eram deloc de această părere; credeam mai degrabă că este vorba despre o convenție în care fiecare încerca să-l înșele pe celălalt. Dar nu am spus nimic.

— Ar fi cazul ideal, am răspuns în schimb.

Black dădu din cap și se ridică:

— Dar prietenul dumneavoastră, Tannenbaum, de ce nu are tablouri? întrebă în treacăt la despărțire.

Am ridicat din umeri. Îmi aminteam că văzusem la Tannenbaum doar naturi moarte minunate; acestea erau însă etalate pe mese, fiind comestibile.

— Acum, că a devenit american, ar trebui să aibă și el câte ceva, spuse Black. Îți ridică statutul social. În plus, este o investiție strălucită. Mai rentabilă decât acțiunile. În fine, nu-i poți ferici pe oameni cu sila. La revedere, domnule Sommer!

Alexander Silver mă aștepta cu nerăbdare. Îi povestisem despre întâlnirea cu Black.

— Ei bine, cum a fost la pirat? mă întrebă.

— Nu este pirat, am replicat. Mai degrabă un asirian cultivat.

— Ce?

— Un om plesuv, cultivat, cam opac, cu o barbă strălucitoare de asirian. Foarte politicos și șarmant.

— Îl cunosc, spuse Silver. Un șarlatan foarte șmecher, cu maniere princiare. Se pare că ați căzut și dumneavoastră în plasa lui. Păziți-vă!

A trebuit să râd:

— De ce să mă păzesc? Credeți că nu-mi va achita salariul?

Silver se zăpăci o clipă:

— Nu, asta nu, firește! Dar în rest...

— Ce altceva?

Eram încântat. Silver părea gelos și asta îmi încălzea inima.

— Este un parazit! declară Silver în cele din urmă, sprijinindu-se de un scaun florentin tip Savonarola, a cărui parte superioară era veritabilă:

— Comerțul cu obiecte de artă este o meserie a conștiinței încărcate, predică apoi. Negustorul câștigă banii care ar fi trebuit, de fapt, să-i revină artistului. Artistul

aproape că moare de foame, în schimb negustorul își cumpără palate. Nu am dreptate?

Nu l-am contrazis, deși Sommer nu-și ridicase palate.

— În cazul antichităților și al obiectelor de artă situația nu este chiar atât de gravă, explică Silver în continuare. Câștigi ceva. Uneori chiar foarte bine; dar riști și să fii dus de nas. Situația devine gravă în cazul artei pure. Gândiți-vă, de exemplu, la Van Gogh! Nu a reușit să vândă nici un singur tablou. Milioanele de pe urma tablourilor lui le-au încasat negustorii. Adică paraziții. Nu-i așa?

— În cazul lui Van Gogh, da. În cazul altora, nu.

Silver făcu un semn cu mâna:

— Știu! Unii negustori de obiecte de artă au încheiat contracte cu pictorii. Le plăteau o sumă lunară fixă... o sumă derizorie; în schimb, pictorii trebuiau să le predea lor toate tablourile. Capodopere, pentru o sută sau două de franci. Așa este? Comerț cu sclavi.

— Dar, domnule Silver! În perioada în care au trăit pictorii respectivi, nu voia nimeni să le cumpere tablourile. Doar le ofereau peste tot și nu voia nimeni să le aibă. Negustorul de obiecte de artă era singurul care le cumpăra în cele din urmă. Și nu știa dacă nu va rămâne cu ele pe cap.

Nu-i luam apărarea lui Reginald Black. Îi luam apărarea răposatului Ludwig Sommer care murise ca om sărac. Dar Alexander Silver interpreta totul altfel:

— Iată unde am ajuns! Chiar și dumneavoastră, domnule Sommer! Ați trecut deja de partea paraziților! Peste câteva zile vă voi vedea cu o pălărie tare pe cap și cu mănuși pe mâini, umblând să deposedați văduve neștiutoare și să puneți mâna pe biata lor moștenire în folosul lui Black. Doar v-ați procurat deja costumul albastru! Și

în dumneavoastră am avut încredere! M-am înșelat! M-am înșelat încă o dată!

M-am uitat la el cu mult interes.

— De ce încă o dată? Cine v-a mai înșelat?

— Arnold, șopti Alexander cu un ton deodată foarte mâhnit. Cina cu ficat de gâscă și icre negre, de la *Voisin*, nu a avut nici un efect. Azi la prânz mă plimbam fără să am habar de nimic și, deodată, pe cine văd? Pe Arnold cu *șicza* lui oxigenată, braț la braț, Arnold cu o pălărie tare pe cap, ca un șef de hipodrom!

— Dar Arnold nu v-a promis să nu se mai întâlnească niciodată cu fata creștină. La desert – era vorba de clătite și au fost delicioase – ei bine, la desert, a declarat doar că va mai chibzui asupra căsătoriei. Deci, nu v-a înșelat, domnule Silver! Sau poate s-a căsătorit între timp?

Silver păli:

— Oare s-a și căsătorit? Cine v-a spus?

— Nu mi-a spus nimeni. Vă întreb doar. Deci, nu v-a înșelat!

— Așa? Silver prinse curaj. Dar dacă o să vă spun că l-am surprins ieșind de la *Voisin* împreună cu *șicza*, la asta ce mai ziceți? Pezevenghiul ăsta o duce acum acolo! *Eu* l-am introdus la *Voisin* și acum iată că își duce *el* iubita acolo! Asta nu înseamnă fraudă? Fratele meu geamăn?

— Îngrozitor! am replicat. Dar așa-i dragostea. Nu-i face mai buni pe oameni. Înnobilează sentimentele, în schimb pervertește caracterele.

Scaunul florentin se năruí pârâind. În agitația sa, Silver se lăsase cu toată greutatea pe el. Am strâns toate bucățelele.

— Se pot încleia la loc, am spus. De fapt, nu s-a rupt nimic.

Silver respira greu.

— Gândiți-vă și la cordul dumneavoastră, domnule Silver, i-am spus. Nu vrea nimeni să vă ducă de nas. Nici Arnold. Încă nu s-a decis nimic. Arnold s-ar putea încă îndrăgosti de fiica unui bancher!

— Afurisita asta nu-l mai lasă din ghearele ei! murmură Alexander. În nici un caz dacă o duce zilnic la *Voisin*!

— Se mai poate răzgândi.

— Ne ruinează, dacă procedează în continuare așa, declară Alexander Silver. Fața sa se lumină deodată: Ruină! Asta e! Dacă dăm faliment, superblonda îl va părăsi, întocmai ca puricele care nu rămâne pe un cadavru.

Îmi dădeam seama că în capul lui colcăiau tot felul de planuri.

— N-ar fi momentul să luăm, în cofetăria de peste drum, o cafea și cornulețe cu mac? am întrebat timid. Abia îndrăznesc să vă fac o asemenea propunere după întâmplarea cu Arnold, de la *Voisin*. În fond, dumneavoastră m-ați introdus la această cafenea. Nimeni nu poate rezista la două decepții în aceeași zi dacă are cordul slăbit. Cu toate acestea, mi-ar face mare plăcere să vă invit. Poate la un caputiner și o prăjitură cu migdale? Sau preferați altceva?

Alexander Silver părea să se fi trezit din somn.

— Asta este! murmură. La nevoie, faliment! Apoi se întoarse spre mine. Firește că este cu totul altceva, domnule Sommer. *Eu* v-am sfătuit să stați de vorbă cu Black. Că îl consider un parazit nu are nici o importanță. Ați spus cornulețe cu mac? De ce nu?

Ne-am angajat în traversarea străzii. Dar Silver nu era în formă. Ce-i drept, purta tot pantalonii pepit și pan-

tofii de lac, dar gândurile îi zburau aiurea. Mai întâi ratã un salt îndrãznet din fața unui camion care transporta lapte, apoi se trezi tamponat de un biciclist care țâșnise din spatele camionului. Mi-a reușit să-l culeg repede de pe jos și să-l împing pe trotuar. Acolo se poticni și căzu iarăși, de data aceasta la picioarele unei femei care căra un coș cu rufe; aceasta țipă speriată:

— Uite insecta!

Silver se ridică. Se clătina pe picioare. I-am dat câteva lovituri ușoare în spate.

— Am mai scăpat o dată teferi, am spus. Dar reflexele dumneavoastră nu sunt sigure astăzi, domnule Silver. Vă fac să fiți mai lent în mișcări. Răzbunarea, concepția despre viață, simțul moral și falimentul provocat: iată tot felul de lucruri care îl fac pe om să-și piardă siguranța.

Chelnerița Mizzi ieși în grabă din cafenea, cu o perie în mână.

— Doamne-Dumnezeule, domnule Silver! Era cât p-aci să vă omoare! Îi dădu și ea câteva lovituri ușoare și îi perie pantalonii pepit.

— Pe ăștia nu se vede murdăria, se lamentă. Poftiți înăuntru, domnule Alexander! Așa un cavaler! Și să vă trântească un tâmpit de biciclist! Măcar de-ar fi fost un Cadillac!

— Dacă ar fi fost un Cadillac, Mizzi, nu ar fi scăpat cu viață, am spus.

Silver își pipăi oasele picioarelor:

— Oare ce a vrut să spună cu cuvântul „insectă"? întrebă.

— Spălătoreasa? O viețuitoare foarte evoluată, duce o existență socială colectivă, ideală, am replicat. Cu mult timp înainte de apariția omului.

Mizzi aduse caputinerul și un platou cu specialități proaspete. Am luat cuib de viespe cu frișcă.

— Dacă ați fi murit, domnule Alexander, nu v-ar mai păsa de cuibul de viespe, spuse Mizzi. Așa-i în viață. Dar savurați-l cu atât mai vârtos acum!

— Bravo! Înțeleaptă observație, Mizzi, am exclamat luând încă o prăjitură. De data aceasta tort Sacher. Din păcate îți dai totdeauna prea târziu seama de asta. Suntem obsedați de nostalgia trecutului și de teama de viitor. Ne gândim prea puțin la prezent. Încă un caputiner, vă rog!

Silver se zgâia la mine ca la o broască umflată.

— Aforisme, murmură apoi. Aforisme și palavre! Dar tocmai asta te enervează la banalități: că sunt, în formularea lor naivă, mai adevărate decât paradoxurile pline de spirit.

— Ele sunt paradoxurile de ieri. Verificate și controlate.

Silver începu să râdă:

— O ploaie de maxime! Oare așa se întâmplă când treci printr-un pericol? Doar trebuie să știți mai bine.

— Numai dacă îl depășești. În afară de aceasta, prețul este prea mare.

— N-am vrut să spun nimic rău cu „parazitul", începu Silver cu un ton conciliant. Disprețul este doar parțial, restul este invidie profundă. În schimb noi, proprietarii de prăvălie, suntem ca țiganii. Asta a fost dorința noastră, a Silver-ilor. Dacă Arnold...

L-am întrerupt:

— Domnule Silver, se spune că automobiliștii care au suferit un accident trebuie imediat, înainte de a fi cuprinși de panică, să parcurgă încă o dată aceeași rută. În felul acesta se evită o traumă sau un șoc. Sunteți gata de start? Sau mai așteptăm?

Silver se uită afară. Stătea pe gânduri. Apoi aruncă o privire spre prăvălia sa de peste drum. Cineva se opri în fața vitrinei, după care deschise ușa.

— Un client, șopti Alexander. Să mergem, domnule Sommer!

Am traversat strada clocotitoare. Silver era iarăși în formă. Ajunși pe trotuarul de vizavi am încetinit pasul. Când vedeam că a venit un client, nu ne îndreptam niciodată direct spre vitrină ci parcurgeam vreo douăzeci de pași apropiindu-ne din dreapta sau din stânga. În felul acesta Silver avea posibilitatea să intre liniștit și agale. De obicei intra singur; eu soseam mai târziu, ca expert muzeograf ocazional, dacă era necesar.

Totul a mers foarte repede. Clientul, un bărbat de aproximativ cincizeci de ani, care purta ochelari cu ramă de aur, se interesă de covorașul de rugăciune cu colțul albastru.

— Patru sute cincizeci de dolari, declară Silver, pe care pericolul tocmai depășit îl înaripase.

Clientul zâmbi:

— Pentru un Ghiordes de calitate mediocră, semi-antic? O sută.

Silver scutură din cap:

— Prefer să-l fac cadou.

— Bine, spuse bărbatul. De acord.

— Dar nu dumneavoastră, adăugă Silver.

— Colțul pentru rugăciune a fost introdus ulterior, declară omul. Iar chenarul adăugat. Chiar și culoarea este împrospătată în mai multe locuri cu preparate de anilină. O ruină! O cârpă de șters pe jos ceva mai bună!

Am observat, prin fereastră, că Silver începea să se enerveze. Îmi făcu un semn să-i vin în ajutor. Am intrat. Spatele lat al clientului mi se părea oarecum cunoscut.

— Întâmplător, domnul Sommer de la Luvru se află la New York, spuse Silver. Face expertiza covoarelor noastre. Poate să vă dea un răspuns competent!

Clientul se întoarse și își scoase ochelarii cu ramă de aur.

— Siegfried! am exclamat uimit. Ce cauți aici?

— Dar tu, Ludwig?

— Domnii se cunosc? întrebă Silver curios.

— Și încă cum! Am fost elevii aceluiași maestru.

Siegfried Rosenthal duse, pe furiș, degetul la buze. L-am înțeles și nu i-am trădat numele.

— Lucrez pentru firma de covoare *Vidal* din Cincinnati, spuse. Achiziționăm covoare uzate.

— Semi-antic, cu colțul de rugăciune introdus ulterior, cu culorile regenerate, pe scurt: o ruină, nu? am completat.

Rosenthal zâmbi:

— Fiecare face ce poate. Dar cât costă, de fapt, covorul?

— Pentru tine trei sute șaptezeci și cinci, dacă domnul Silver este de acord.

Rosenthal tresări, de parcă l-ar fi împuns o viespe sub guler.

— Patru sute, spuse Silver.

— Bani peșin, am adăugat.

Rosenthal avea privirea unui câine bernardin care trage să moară.

— Frumos prieten mai ești!

— Lupt pentru existență, am spus. Din păcate în aceeași branșă ca tine.

— Ca expert de la Luvru, din Paris?

— Ca hamal liber, întocmai ca tine.

Rosenthal achiziționă covorul Ghiordes pentru suma de trei sute șaptezeci de dolari.

— Am putea bea ceva undeva? mă întrebă. Trebuie să sărbătorim întâlnirea noastră neașteptată!

Îmi făcu semn cu ochiul.

— Duceți-vă liniștit! îmi spuse Silver. Prietenia rămâne sfântă! Chiar când este vorba de concurență.

Am traversat din nou strada fremătătoare; Rosenthal ducea sub braț covorul făcut sul.

— Dar cum te numești acum? l-am întrebat.

— Ca totdeauna. Am renunțat doar la prenumele Siegfried. Nu poți vinde, în ziua de astăzi, covoare dacă porți acest nume. Unde mergem?

— La o cafenea cehească. Au șliboviță. Și cafea.

Mizzi nu se arătă surprinsă când am intrat. Nu mai era nimeni în cafenea. Rosenthal întinse covorul pe jos.

— Albastrul ăsta! spuse. Am observat deja cu câteva zile în urmă covorul în prăvălia voastră. I-ar fi plăcut și lui Ludwig Sommer.

Mizzi aduse șlivovița. Era de proveniență iugoslavă, rămasă dinainte de război. Am băut în tăcere. Nici unul dintre noi nu dorea să scormonească în trecutul celuilalt. În cele din urmă Rosenthal spuse:

— Hai, începe cu întrebările! Ai cunoscut-o și tu pe Lina!

Am scuturat din cap:

— Știam doar că este în lagărul de internare.

— Nu ai cunoscut-o? Încep să le încurc pe toate. Ei bine, am reușit să o scot de acolo. Era bolnavă și medicul a fost rezonabil. A trimis-o la spital. Avea cancer. După șase săptămâni medicul de la spital a trimis-o acasă; nu

înapoi, în lagăr. Avusesem înainte o cămăruță în care ne depozitasem lucrurile. Gazda a fost neplăcut surprinsă când le-am cerut înapoi. Lina ascunsese ceva bijuterii în tivul unui jupon. Atât juponul cât și rochiile dispăruseră. Gazda susținea că le furase cineva. Nu am avut ce face; a trebuit să fim mulțumiți că putem locui iar în camera de la mansardă. „Oricum, soția dumneavoastră nu va mai avea nevoie de rochii", încercă gazda să mă consoleze. Lina se simțea tot mai rău. Peste două săptămâni reveneam odată de la lucru; știi și tu, serviciu de hamal pentru un negustor de covoare; am mai reușit să zăresc cum trei oameni de la *Gestapo* o îmbrânceau pe Lina afară din casă. De-abia se mai ținea pe picioare. Cineva o denunțase. Ea mă observă pe stradă. Ochii ei se căscară devenind deodată uriași. Nu am mai văzut niciodată așa ceva. Ochii ei strigau: Fugi! Capul făcea o mișcare ușoară: Nu mai avea buze. Am rămas încremenit. Nu reușeam să mă urnesc din loc. Nu puteam face nimic. Absolut nimic. Puteam doar să fiu omorât sau înhățat și eu. Nu puteam lua nici o hotărâre. Viața se oprise în loc. Vedeam doar ochii Linei. Capul îmi era parcă din piatră. Fugi! îmi porunceau acești ochi. Oamenii de la *Gestapo* erau nervoși. O îmbrâncira pe Lina într-o mașină. Ea întoarse capul când o împinseră înăuntru. Se uită la mine. Gura ei schiță o mișcare. Zâmbea. Zâmbea fără buze. A fost ultimul lucru pe care l-am văzut. Zâmbea. Când am reușit să mă dezmeticesc, totul se terminase. Nu înțeleg nimic. Nu înțeleg nici astăzi nimic.

Vorbise încet, cu o voce monotonă. Pe fruntea sa apărură deodată broboane de sudoare. Le șterse. Ele reapărură imediat.

— Apoi au sosit actele, continuă. Peste o săptămână.

Prea târziu. De la rudele noastre din Cincinnati. Birocrația. Totul a mers prea încet. Prea târziu. Se împotmoliseră la consulat. Poți înțelege așa ceva? Eu nu. Nici până în ziua de astăzi. Totul prea târziu! Și exact pentru asta pusesem bani deoparte. Călătoria. Tot mereu: călătoria. Speranțele. Medicii din America. Nu-mi mai amintesc mare lucru despre perioada aceea. Voiam să rămân acolo. Să o caut pe Lina. Să mă predau. Să le propun să mă ia în locul ei. Eram nebun. Gazda m-a dat afară. Aș periclita-o și pe ea dacă aș rămâne. Nu prea îmi amintesc nimic precis nici despre acest episod. M-a ajutat cineva. Nu înțelegeam nimic. Tu înțelegi, Ludwig?

Am scuturat din cap.

— Te numești acum Sommer, spuse Rosenthal. Înseamnă că el a murit?

Am dat din cap.

— Primele săptămâni au fost cele mai cumplite, spuse Rosenthal. Faptul că Lina fusese înhățată de bestiile astea deși era atât de bolnavă. Nu puteam înțelege așa ceva.

Rosenthal începu să ruleze covorul.

— Era ca un zid. Apoi s-a mai adăugat ceva ce nu reușeam să înțeleg. Mă gândeam că poate va suferi mai puțin, fiindcă suferise atât de mult până atunci. Așa cum nu mai simți durerea unei răni după ce se produce alta care doare și mai tare. Se pare că asta este situația răniților care sunt nimeriți de două ori una după alta. O nebunie, nu-i așa? În cele din urmă m-am gândit că poate nu suportase transportul, deci că ei nu mai avuseseră timpul necesar să o tortureze. Câteva zile am găsit în asta un fel de consolare înfiorătoare. Poți înțelege așa ceva?

— Poate că au dus-o la un spital când și-au dat seama în ce stare este, am spus.

— Crezi?

— Ar fi posibil. Au existat și asemenea cazuri. Care este prenumele tău actual? Nu-ți pot spune Siegfried.

Rosenthal zâmbi sumbru:

— Cât de optimiști fuseseră părinții noștri când ne-au dat asemenea prenume, nu-i așa? Acum mă numesc Irwin, zise punând covorul lângă el, pe sofa:

— Lina avea rude în Cincinnati. Lucrez pentru ele. Comis voiajor pentru covoare. Se uită lung la mine: Nu am rezistat să trăiesc singur, spuse. Mi-a fost imposibil. Mă înțelegi? Înnebuneam. Cu o jumătate de an în urmă m-am recăsătorit. Cu cineva care nu știe nimic despre tot ce s-a întâmplat. Mă înțelegi? Eu nu. Câteodată, când mă întorc dintr-o călătorie, mă întreb: ce caută femeia asta străină aici? Doar o clipă, când intru în casă. Deși, ea este liniștită și apropiată. Nu pot trăi singur. Se prăbușesc pereții peste mine. Mă înțelegi?

Am dat din cap:

— Soția ta actuală nu-și dă seama de toate astea?

— Nu știu. Am senzația că nu știe nimic. Visez de multe ori. Vise îngrozitoare. Văd ochii Linei. Orbitele negre care pot să țipe. Oare ce strigă acum? Că am părăsit-o? Dar a murit demult. Știu foarte bine. Visele astea! Oare ce înseamnă? Tu nu visezi niciodată?

— Ba da. De multe ori.

— Oare ce înseamnă visele astea? Ne strigă?

— Nu. Tu însuți strigi.

— Zău? Dar ce înseamnă? Nu ar fi trebuit să mă recăsătoresc? Să fie asta?

— Nu. Visele ar fi fost aceleași. Poate și mai rele.

— Mi s-a părut de multe ori că am trădat-o pe Lina recăsătorindu-mă. Dar eram complet terminat. Este cu totul altceva. Altceva decât cu Lina, mă înțelegi?

— Biata femeie, am spus.

— Cine? Lina?

— Nu. Actuala ta soție.

— Nu s-a plâns niciodată. Este un om liniștit. Are patruzeci de ani. Cred că și ea este bucuroasă că nu mai trebuie să fie singură. Nu știu... Rosenthal se uită la mine. Crezi că am trădat-o? Îți trec atâtea prin minte în timpul nopții! Ochii ăștia! Și fața! Albă! Doar ochii care țipă. Și pun întrebări. Sau poate că nu pun întrebări? Ce crezi? Nu am cu cine să vorbesc aici despre toate astea. Te întreb pe tine doar fiindcă te-am întâlnit. Nu mă cruța. Spune-mi pe față părerea ta.

— Nu știu ce să spun, am replicat. Sunt însă sigur că una nu are de-a face cu cealaltă. Cu toate acestea se întâmplă. Se amestecă toate.

Rosenthal își răsturnă paharul. Îl ridică iar. Șlivovița se prelingea, uleioasă, pe fața de masă. Mă gândeam concomitent la multe momente din viața mea.

— Spune-mi, ce părere ai? insistă Rosenthal.

— Nu știu. Una dintre situații nu o influențează cu nimic pe cealaltă. Pe Lina ai pierdut-o, oricum. Ai grijă să nu o pierzi și pe femeia care împarte acum cu tine viața.

— Cum așa? Ce vrei să spui? De ce să o pierd? Nu avem niciodată conflicte. Niciodată.

Încercam să evit privirea lui fixă. Nu știam ce să-i spun.

— Omul rămâne om, am murmurat în cele din urmă. Chiar dacă nu îl iubești. Mă detestam pe mine însumi pentru aceste cuvinte. Dar nu aveam încotro. Și s-ar putea ca o femeie să fie fericită doar dacă simte că și partenerul este fericit, am spus detestându-mă și mai tare din cauza acestor clișee răsuflate.

— Ce înseamnă fericită? Cine vorbește de fericire? întrebă Rosenthal fără să înțeleagă nimic.

Am renunțat:

— Este bine că ai pe cineva, am declarat.

— Crezi într-adevăr?

— Da.

— Și nu este o trădare?

— Nu.

— Bine.

Rosenthal se ridică. Apăru Mizzi.

— Lasă-mă pe mine să plătesc, spuse. Te rog!

Plăti și își luă covorul sub braț.

— Există taxiuri pe aici?

— La colțul următor.

Am ieșit în stradă.

— Rămâi cu bine, Ludwig, îmi spuse Rosenthal punându-și ochelarii cu ramă aurită. Nu știu dacă trebuie să fiu bucuros că te-am reîntâlnit. Poate. Poate că da. Dar nu știu dacă aș vrea să te mai revăd. Mă înțelegi?

Am dat din cap:

— Nici nu cred că voi ajunge vreodată la Cincinnati.

— Meukoff nu este aici, îmi spuse Maria Fiola.

— Și-a lăsat deschis frigiderul? am întrebat.

Fata dădu din cap:

— Dar n-am șterpelit încă nici un strop de vodcă. Astăzi încă nu.

— Simt nevoia să beau una, am declarat. Ba chiar una veritabilă, rusească. Primită de la o spioană necunoscută. A mai rămas ceva din ea. Pentru noi doi.

Am deschis frigiderul lui Meukoff.

— Nu este nimic în el. M-am uitat deja.

— Iat-o! Am scos o sticlă pe care era lipită o etichetă mare: Atenție, ulei de ricină!

— Iat-o! Eticheta reprezintă doar o metodă primitivă de a-l ține la distanță pe Felix o'Brien.

Am luat din frigider și două pahare care se aburiră imediat în aerul cald al cambuzei.

— Rece ca gheața! am declarat. Așa cum trebuie să fie!

— *Salute!* spuse Maria Fiola.

— *Salute!* Minunat, nu-i așa?

— Nu știu. Nu are totuși iz de ulei? De ulei de ricină?

M-am uitat uimit la ea. Ce fantezie! m-am gândit. Dumnezeu să mă aibă în pază pentru tot restul vieții.

— Nu, nu are gust de ulei, am spus.

— Bine că cel puțin unul dintre noi este convins de asta, replică Maria. În acest caz nu se poate întâmpla nimic. Dar ce-o fi oare în castronul acela mare, de jos?

— Gulaș, am spus. Castronul este lipit cu bandă adezivă. Tot din cauza mâncăciosului de o'Brien. Nu mi-a venit în minte ce altă etichetă l-ar putea intimida. Înfulecă, pur și simplu, tot ce găsește, chiar dacă ar sta scris că este otravă de șobolani. De aceea banda adezivă.

Am smuls banda și am ridicat capacul:

— Preparat de o bucătăreasă unguroaică. Cadoul unui Mecena foarte înțelegător.

Maria Fiola începu să râdă:

— Primiți multe cadouri. Bucătăreasa este frumoasă?

— Se bucură de frumusețea unui cal care transportă căruțe cu bere și cântărește o sută de kilograme. Ați mâncat deja, Maria?

Privirea i se voală:

— Ce să spun? Se știe că manechinele trăiesc din suc de grapefruit și cafea. Și pesmeți uscați.

— Bine, am replicat. Înseamnă că le este mereu foame.

— Le este mereu foame dar nu au voie să mănânce tot ce ar dori. Pot însă face și excepții. Astăzi. Cu gulașul.

— Fir'ar să fie! am spus. N-am un reșou electric, să-l încălzesc. Și nu știu dacă Meukoff are unul.

— Nu se poate mânca și rece?

— Doamne ferește! Ne-am îmbolnăvi de tuberculoză și atrofie cerebrală. Am însă un prieten care guvernează un întreg arsenal electric. Îi voi da un telefon. Ne va împrumuta un reșou. Deocamdată iată castraveciorii cu mărar. Foarte buni la a doua vodcă.

Am despachetat castraveciorii și i-am dat un telefon lui Hirsch:

— Îmi poți împrumuta un reșou, Robert? Pentru gulaș. Vreau să-l încălzesc.

— Firește. Ce culoare să aibă?

— Ce importanță are culoarea?

— Ce culoare are părul doamnei cu care vrei să mănânci gulașul? Ca să-ți dau unul asortat.

— Îl mănânc cu Meukoff, am replicat. Deci, reșoul ar trebuie să fie plesuv.

— Meukoff a fost aici cu două minute înainte și mi-a adus vodcă. Spunea că trebuie să meargă încă până în Brooklyn. Dar vino liniștit după reșou, mincinosule inocent ce ești!

Am pus receptorul în furcă.

— Ne dă reșoul, am anunțat. Merg repede să-l aduc. Vreți să mă așteptați aici?

— Cu cine? Cu Felix o'Brien?

Am râs:

— Bine! Hai să mergem împreună. Sau luăm un taxi?

— Nu în asemenea seară. Nu îmi este chiar atât de foame.

Seara era poleită cu culorile mierii și învăluită într-o căldură estivală lenesă. Copiii ședeau obosiți pe trepte, în fața caselor. Tomberoanele cu deșeuri răspândeau exact atâta putoare ca să le poți confunda cu ciubere în care fermentau strugurii pentru un vin de proastă calitate. Negustorul de fructe, Emilio, profitase probabil de o cremațiune masivă. Ascuns pe jumătate între crini și banane, îmi făcu, agitat, semn cu un panicul de orhidee. Probabil o nouă ofertă avantajoasă.

— Ce mirific se oglindește soarele în ferestrele de peste drum, am spus arătând spre partea cealaltă a străzii. Parcă ar fi aur vechi.

Maria dădu din cap. Pe Emilio nu-l luă în seamă.

— Înotăm prin lumină, spuse. De parcă ne-am fi pierdut jumătate din greutate.

Am ajuns la prăvălia lui Robert Hirsch și am intrat:

— Unde este reșoul?

— Vrei s-o lași pe doamnă să aștepte afară? De ce nu o poftești înăuntru? Este foarte frumoasă. Ți-e frică?

M-am uitat înapoi. Maria stătea afară, printre trecători. Era ora când mamele care aveau copii reveneau de la partidele de bridge sau de la bârfele cu vecinele. Printre ele, Maria părea o amazoană tânără, rătăcită în sfera vieții plate și echilibrate. Prin vitrina care ne separa mi se părea străină și îndepărtată. De-abia o mai recunoșteam. Dar am priceput, deodată, ce voise să spună Hirsch.

— Am venit doar să iau reșoul electric, Robert.

— Nu ți-l pot da imediat. Cu o oră înainte mi-am încălzit *eu* pe el gulașul de la Tannenbaum-Smith. Am invitat-o pe Carmen la cină. Dar bestia este deja cu trei sferturi de oră în întârziere. În afară de aceasta, astăzi este proba eliminatorie la campionatele de box. De ce nu rămâi aici? Avem destulă mâncare. Și vine și Carmen. Sper!

Am ezitat o clipă. Apoi m-am gândit la holul plușat, la camera în care murise emigrantul Sahl și la Felix o'Brien.

— Minunat! am exclamat.

Am ieșit la amazoana mea, care se afla încă la o distanță de un kilometru de mine, lucind cenușiu și argintiu în lumina ce se răsfrângea în vitrină. Cînd am ajuns lângă ea mi s-a părut mai familiară și mai apropiată decât fusese de când o cunoșteam. Ce iluzie generată de umbre și reflexe luminoase, mi-a trecut prin minte.

— Suntem invitați la cină, i-am spus. Și la un meci de box.

— Dar gulașul?

— Este gata. Așteaptă deja pe masă.

Amazoana îmi aruncă o privire uimită:

— Aici? S-au distribuit în tot orașul castroane cu gulaș?

— Numai în punctele strategice.

Am zărit-o pe Carmen. Purta o manta de ploaie de culoare deschisă, fără pălărie, și străbătea strada atât de placidă de parcă în jurul ei n-ar mai fi existat nimeni. Nu înțelegeam de ce îmbrăcase o manta de ploaie. Era foarte cald iar cerul senin, dar probabil că ea nu înregistrase aceste amănunte.

— Am întârziat puțin, spuse. Gulașului nu i se întâmplă însă nimic. Reîncălzit e mult mai bun. Ai adus și ștrudel cu cireșe, Robert?

— Avem ștrudel cu cireșe și cu brânză și cu mere. Au sosit azi dimineață din rezervele inepuizabile ale bucătăriei Smith.

— Iată chiar și vodcă și castraveciori cu mărar, exclamă Maria Fiola surprinsă. Vodcă din pivnițele Meukoff! Ce miracole peste tot!

Ochii ecranului de televiziune se luminară, se goliră și începură reclamele. Meciul se terminase. Hirsch părea epuizat. Carmen dormea, relaxată și pașnică. Meciul de box o plictisise înfiorător.

— Ce ți-am spus? îmi șopti Hirsch iritat și totodată încântat.

— Lăsați-o să doarmă, murmură Maria Fiola. Trebuie să plec. Mii de mulțumiri pentru toate. M-am săturat pentru prima dată în viață. Copios. Noapte bună!

Am ieșit în stradă.

— Desigur că vrea să rămână singur cu prietena sa, spuse Maria.

— Nu sunt chiar atât de sigur. Lucrurile nu stau atât de simplu în cazul lui.

— Este foarte frumoasă. Îmi plac oamenii frumoși. Dar uneori mă întristează.

— De ce?

— Fiindcă nu rămân frumoși. Nimic nu durează.

— Ba da, am rispostat. Răutatea oamenilor. Dar n-ar fi îngrozitor dacă toate ar rămâne pe veșnicie așa cum sunt? Ce monotonie! Ar lipsi variația. Și în felul acesta speranța.

— Și moartea, adăugă Maria Fiola. Adică ceea ce nu poate fi înțeles. Nu vă este frică de moarte?

M-am uitat la ea. Ce întrebare emoționant de naivă!

— Nu știu, am spus. Poate că nu de moartea propriu-zisă. Ci de momentul morții. Nu știu precis dacă este vorba chiar despre frică. Dar aș încerca din răsputeri să o împiedic.

— Mi-am imaginat, spuse Maria. Mie îmi este o teamă groaznică. De ea și de îmbătrânire și de singurătate. Dumneavoastră nu?

Am scuturat din cap. Ce subiect de discuție! m-am

gândit. Nu se vorbește despre moarte! Este o conversație pentru secolul al nouăsprezecelea, când moartea era încă urmarea unei boli – nu a bombelor, a artileriei și a unei morale politice distructive.

— Ce rochie frumoasă! am spus.

— Este un taior de vară. De la Mainbocher. Luat cu împrumut pentru seara asta, de probă. Mâine trebuie să-l duc înapoi. Maria râse: Luat cu împrumut, ca tot ce ține de mine.

— Cu atât mai atrăgător. Cine are chef să fie mereu el însuși? Cel care ia cu împrumut, are viața în față.

Maria îmi aruncă o privire:

— Dar cel care fură?

— Mai puțin. Acesta vrea să posede. Ceea ce înseamnă o limitare.

— Pe care nu o dorim, nu-i așa?

— Nu, am spus. Nici unul din noi nu dorește așa ceva.

Am ajuns în Second Avenue. Promenada homosexualilor era în plină desfășurare. Canișii stăteau ghemuiți la marginea străzii – de toate mărimile. Stăpânii purtau la încheieturile mâinilor lănțișoare de aur strălucitoare.

— Oare sentimentul de teamă este mai mic dacă totul îți este indiferent? întrebă Maria ocolind doi baseți care lătrau.

— Dimpotrivă, mai mare, am replicat. În cazul acesta nu te interesează nimic altceva în afară de teamă.

— Nu mai ai nici o speranță, nu-i așa?

— Ba da. Speranțe ai. Cât timp trăiești. Speranța moare mai greu decât omul.

Am ajuns la casa în care locuia Maria. Se oprise în ușă, subțire, fragilă și invulnerabilă – cel puțin așa mi se părea. Luminile farurilor de la automobile îi mângâiau fața.

— Ție nu ți-e frică, nu-i așa? întrebă.

— În clipa aceasta nu, am răspuns îmbrățișând-o.

Ajuns la hotel, l-am surprins pe Felix o'Brien în dreptul frigiderului. Intrasem încetișor și nu mă auzise. Castronul cu gulaș era în fața sa, luase o lingură mare și mânca fără să mai știe ce se petrece în jur. Gura îi era mânjită și avea lângă el o sticlă cu bere *Budweiss*.

— Poftă mare, Felix, am spus.

El scăpă lingura din mână.

— Dumnezeule! exclamă. Ce ghinion!

Apoi voi să înceapă cu explicațiile:

— Omul este slab, domnule Sommer, mai ales în timpul nopții, singur...

Am observat că nu se atinsese de vodca rusească. Eticheta avusese efect.

— Mănâncă mai departe, Felix, i-am spus. Ai și prăjitură. Castraveciorii i-ai lichidat deja?

El dădu din cap.

— Bine. Atunci lichidează și tot ce a mai rămas, am spus.

Felix își plimbă privirile inexpresive prin frigiderul deschis.

— Chiar asta nu pot. Dar dacă îmi permiteți, aș putea duce restul acasă, familiei mele. A mai rămas suficient.

— Din partea mea, n-ai decât! Să-mi aduci însă înapoi castronul. Nu-mi aparține. Și să fie nevătămat, să nu se spargă.

— Bineînțeles, nevătămat! Sunteți un creștin adevărat, domnule Sommer. Chiar dacă sunteți evreu.

Am urcat în cameră. Frică, mi-am zis. Existau multe varietăți de frică. M-am gândit la Rosenthal și la concepția

sa sucită despre fidelitate. În timpul nopții nu mai era atât de sucită. O cunoșteam și eu. În timpul nopții toate erau altfel decât ziua; noaptea era guvernată de alte legi.

Mi-am atârnat în dulap costumul vechi, moștenit de la Sommer, și i-am golit buzunarele. Cu această ocazie am dat de scrisoarea emigrantului Sahl, pe care nu o expediasem: "... cine și-ar fi închipuit că vor arunca în lagăre și femeile și copiii! Ar fi trebuit să rămân cu voi. Am cele mai mari remușcări. Draga mea Ruth, te visez de atâtea ori. Plângi de fiecare dată...".

Am pus cu grijă scrisoarea deoparte. În curte, negrul care căra gunoiul începu să cânte.

12

La Silver lucrasem jos, sub nivelul străzii, într-o pivniță ca o catacombă; în schimb la Reginald Black am ajuns sus, sub acoperiș. Ședeam în mansarda casei trebuind să cataloghez tot ce cumpărase sau vânduse Black în întreaga sa viață, să aplic pe fotografii inscripții despre originea tablourilor, apoi să studiez sursele. Era o muncă ușoară. Îmi petreceam timpul într-o cameră de mansardă mare și luminoasă, prevăzută cu o terasă de unde puteam admira panorama New York-ului. Înconjurat de atâtea fotografii, mi se părea adeseori că sunt la Paris, deasupra Senei, pe Quai des Grands Augustins, cufundat în propriile mele reverii.

Din când în când, Reginald Black urca la mine, învăluit în miresme de apă de toaletă și havane.

— Activitatea dumneavoastră rămâne, vrând-nevrând, incompletă, declară mângâindu-și ușor barba de asirian. Lipsesc multe fotografii făcute de negustorii din Paris când cumpărau tablourile direct de la pictori. Dar situația nu va mai dura mult. Ați aflat că aliații au debarcat în Normandia?

— Nu. Astăzi nu am ascultat radioul.

Black dădu din cap:

— Franța este deschisă. Se îndreaptă spre Paris.

M-am speriat fără să-mi dau imediat seama de ce. Apoi mi-a venit în minte: acesta fusese secole de-a rândul strigătul de luptă teutonic, de la Blücher la Bismarck, apoi la Wilhelm al II-lea și la Hitler. Acum situația se inversase. De data aceasta armatele se îndreptau spre un Paris ocupat de *Gestapo* și de generalii germani.

— Doamne-Dumnezeule! am exclamat. Oare ce vor face trupele germane în acest oraș înainte de a depune armele?

— Același lucru pe care l-au făcut la Roma, spuse Black. Vor depune armele.

Am scuturat din cap.

— La Roma au renunțat fără a o distruge fiindcă este reședința papei cu care au încheiat un concordat rușinos pentru sfântul părinte. Pentru ei, papa este un aliat indirect. Le-a permis să-i înhațe pe evrei sub zidurile Vaticanului, în schimbul protecției acordate catolicilor din Germania. Papa nu a protestat niciodată în mod energic, deși știa mai multe ca oricine altcineva despre crimele comise de naziști; mai multe chiar decât majoritatea germanilor. Trupele germane au renunțat la Roma fiindcă, dacă ar fi distrus-o, s-ar fi ridicat împotriva lor catolicii din Germania. Toate astea nu intră în discuție în cazul Parisului. Franța este inamicul secular.

Reginald Black se uită consternat la mine:

— Credeți că orașul va fi bombardat?

— Nu știu. Poate că germanii nu mai dispun de suficiente avioane; poate că acestea vor fi doborâte de americani înainte de a avea timp să pornească la atac.

— Credeți că ar risca să bombardeze Luvrul? întrebă Black îngrozit.

— Dacă bombardează Parisul, nu vor putea ocoli Luvrul.

— Luvrul? Cu ale sale comori inestimabile? Se va revolta o lume întreagă.

— O lume întreagă nu s-a revoltat când a fost bombardată Londra, domnule Black.

— Dar Luvrul! Muzeul Jeu de Paume cu capodoperele impresioniștilor! Imposibil! Black își căuta, agitat, cuvintele: Dumnezeu nu poate admite așa ceva, șopti în cele din urmă.

Am tăcut. Dumnezeu admisese cu totul alte lucruri. Probabil că Reginald Black știa despre ele doar atât cât citise prin ziare. Era cu totul altceva să fi trăit și văzut cele întâmplate. Din ziare puteai afla că au fost omorâți douăzeci de mii de oameni; șocul rămânea aproape totdeauna pe hârtie. Era însă cu totul altceva să vezi cum un om este torturat, în fața ta, până moare, fără să-l poți ajuta cu nimic. Unul singur, pe care îl iubești – nu douăzeci de mii!

— La ce mai trăim, dacă așa ceva este posibil? spuse Black.

— Pentru a împiedica să se repete așa ceva, dacă este posibil. Deși *eu* nu cred.

— Nu? Dar atunci ce credeți?

— Ceea ce este imposibil, domnule Black, am spus ca să-l liniștesc puțin. Nu voiam să mă ia drept anarhist.

Deodată Black zâmbi.

— Aveți dreptate. Și acum întrerupeți-vă puțin activitatea. De fapt, am urcat fiindcă vreau să vă arăt ceva. Veniți cu mine.

Am coborât în studioul în care Black își prezenta tablourile. Eram cam buimăcit; vestea că Parisul va deve-

ni câmp de bătălie mă dăduse peste cap. Iubeam Franța și o consideram o a doua patrie în ciuda celor ce mi se întâmplaseră acolo. Nu-mi mersese în Franța mult mai rău decât în Belgia, în Elveția, Italia și Spania; în schimb, păstrasem de acolo alte amintiri, mai vii, pe care trecerea timpului le transfigurase rapid. În Franța totul fusese mai variat, mai trist, mai sfâșietor ca în alte părți, unde domnise doar monotonia ambianței străine și a refugiului. Situația se schimbase o dată cu începutul războiului. Cu toate acestea, nici primejdiile nu înlăturaseră sentimentul meu de atașament.

— Priviți, spuse Reginald Black arătându-mi un tablou așezat pe șevalet.

Era un Monet. O pajiște cu flori de mac; în fundal o femeie, în rochie albă și cu o umbrelă de soare, mergea pe o cărare îngustă. Soare, verdeață, cer, nori albi, vară, văpaia florilor de mac și o femeie îndepărtată, cu contururi ușor estompate.

— Ce tablou! am exclamat. Și ce pace!

Câtva timp am rămas amândoi pierduți în contemplarea tabloului. Black își scoase tabachera, o deschise, îi aruncă o privire scurtă, apoi o puse deoparte. După care se îndreptă spre o lădiță de lac negru, cu țigări. Acestea erau păstrate la o temperatură și un grad de umiditate adecvate. Black scoase două țigări:

— Pentru asemenea tablou: doar o *Romeo and Juliet*! spuse cu o voce solemnă.

Ne-am aprins havanele. Încetul cu încetul mă obișnuiam cu ele. Black umplu două pahare cu coniac:

— Pace, spuse. Și ceva confort. Nu este o blasfemie. Pot coexista.

Am dat din cap. Coniacul avea un gust minunat: nu

era coniacul servit de obicei clienților, ci o sticlă personală a lui Black. Probabil că era foarte emoționat.

— Da. Și iată că în asemenea tablouri se va trage, am spus arătând spre pictură.

— Lumea este așa cum a vrut-o Dumnezeu, spuse Black ușor patetic. Credeți în Dumnezeu?

— Nu am avut încă timp, am replicat. Vreau să spun că nu am avut timp la nivelul vieții. Doar la nivelul artei. De exemplu, în clipa de față mă rog, plâng fără lacrimi și savurez soarele Franței asimilat de acest coniac. Toate la un loc. Când cineva duce viața pe care o duc eu, trebuie să fie în stare să facă multe lucruri concomitent, chiar dacă acestea se contrazic unele pe altele.

Black mă asculta cu capul înclinat:

— Înțeleg foarte bine, spuse. Un negustor de obiecte de artă trebuie să înțeleagă așa ceva. Adică să iubești arta și totuși să o vinzi. Orice negustor de obiecte de artă este în același timp un Jekyll și un Hyde.[1]

— Doar nu vreți să vindeți acest tablou? am întrebat.

Black oftă:

— Este deja vândut. Aseară.

— Ce păcat! Nu puteți anula vânzarea? am întrebat impulsiv.

Black mă privi cu un surâs ironic:

— Cum?

— Da. Cum? Firește că nu.

— Mai rău chiar. Cumpărătorul este un fabricant de muniții. Fabrică armele cu care urmează să fie învinși

[1] *Doctor Jekyll and Mr. Hyde* roman de R.L. Stevenson (1850-1894). Simbolizează tipul de om ambiguu, care ascunde în sine două personalități contradictorii.

naziștii. Se consideră un binefăcător al omenirii. Îi pare rău că fabrică și armele cu care va fi distrusă Franța, dar crede că este inevitabil. Un personaj foarte moral. Un stâlp al societății și un protector al bisericii.

— Înfiorător! Tabloului îi va fi frig și va striga după ajutor.

Black ne turnă încă un coniac.

— Mulți cer ajutor în anii aceștia. Dar nu-i aude nimeni. Dacă aș fi știut că Parisul este amenințat nu aș fi vândut aseară tabloul.

M-am uitat neîncrezător la Black-Jekyll și Hyde.

— L-aș mai fi ținut câteva săptămâni, adăugă confirmându-mi îndoielile. Cel puțin până la eliberarea Parisului.

— *Salute*! am spus. Să nu exagerăm nici cu omenia.

Black începu să râdă:

— Găsim pentru multe lucruri un surogat. Chiar și în artă. Dar dacă aș fi știut ieri ceea ce știu astăzi, i-aș fi cerut regelui tunurilor cu cinci mii de dolari în plus. Ar fi fost mai echitabil.

Nu mi-am dat imediat seama ce rol juca echitatea în acest context; bănuiam doar că este vorba de un soi de compromis cosmic complicat încheiat între Black și univers. Nu aveam nimic împotrivă.

— Vreau să spun, un surogat la muzeu, continuă Black. Muzeul Metropolitan din New York are o colecție foarte valoroasă de Monet, Manet, Cézanne, Degas și Lautrec. Presupun că știți și dumneavoastră.

— N-am fost încă la Metropolitan, am răspuns.

— De ce? întrebă Black foarte mirat.

— O prejudecată. Am ceva contra muzeelor. Mă cuprinde claustrofobia.

— Ciudat! În încăperile acelea spațioase, goale? Este singurul loc din New York unde se poate respira un aer curat; purificat, proaspăt, răcoros; din cauza tablourilor!

Black se ridică și aduse din camera alăturată două tablouri florale mici.

— În cazul acesta să vă arăt ceva drept consolare.

Erau două picturi mici de Manet. Bujori într-un pahar cu apă și trandafiri.

— Încă nu sunt vândute, spuse Black luând tabloul de Monet de pe șevalet și întorcându-l cu spatele. Pe șevalet rămăseseră doar florile, umplând întreaga încăpere, de parcă ar fi fost de zece ori mai mari. Aveai impresia că simți mireasma florilor și că miroși apa răcoroasă în care erau puse. Emanau o liniște admirabilă, o energie calmă, creativă. De parcă pictorul ar fi fost creatorul acestor flori, de parcă ele nu ar fi existat până atunci.

— O lume pură, nu-i așa? spuse Black, cu evlavie, după câteva minute. Cât timp ne putem refugia în ea, mai există ceva speranțe. O lume lipsită de crize și decepții. Când ajungi în ea începi să crezi în eternitate.

Am dat din cap. Tablourile păreau niște miracole. Tot ce spunea Black despre ele era adevărat.

— Le vindeți cu toate acestea? l-am întrebat.

— Nu am încotro. Trebuie să trăiesc și eu din ceva. Apoi îndreptă fasciculul de lumină al unei lămpi mici spre cei doi Manet: Dar nu le mai vând unui fabricant de muniții, adăugă. Ăștia nu sunt amatori de tablouri atât de mici. Dacă s-ar putea, le-aș vinde unei femei. Uneia dintre văduvele bogate ale Americii. New York-ul mișună de ele. Bărbații muncesc până se dau peste cap; femeile supraviețuiesc și moștenesc averile adunate de ei. Deodată Black îmi spuse cu un surâs conspirativ: După elibe-

rarea Parisului vom avea iar acces la comorile de acolo. Există colecții particulare în comparație cu care tot ce se găsește aici este doar cârpăceală. Oamenii vor avea nevoie de bani. Negustorii de asemenea. Black își frecă încet mâinile foarte albe: Știu că la Paris mai există doi Manet. Asemănători celor de aici: se clatină deja.

— Se clatină? Cum așa?

— Proprietarul lor are nevoie de bani. După eliberarea Parisului... Black se pierdu în reverii.

Asta este deosebirea, mi-a trecut prin minte. Pentru el, orașul va fi eliberat. Pentru mine, el este asediat. Black stinse lampa.

— Partea frumoasă în artă este că nu se termină niciodată. Te poți entuziasma tot mereu pentru ceva!

Și poți vinde, m-am gândit fără hipersensibilitate. Îl înțelegeam foarte bine; era sincer în ceea ce spunea; fără gânduri ascunse. Depășise dorința primitivă de a poseda ceva, caracteristică barbarilor și copiilor. Făcea parte din tagma celei mai vechi meserii a lumii: cea a negustorilor. Cumpăra și vindea și își permitea, în plus și luxul de a crede de fiecare dată că nu o va mai face. Era un om fericit, m-am gândit fără urmă de invidie.

— Mergeți la muzeu, mă îndrumă. Găsiți acolo tot ce v-ați putea dori și chiar mai mult decât atât. Dacă nu intenționați să duceți tablourile acasă, vă aparțin toate. Iată adevărata democrație. Toate vă stau la dispoziție. Cele mai frumoase lucruri din lume; stau la dispoziția tuturor...

Am râs.

— Dar omul vrea să posede ceea ce iubește.

Black scutură din cap:

— Le posezi cu adevărat de-abia în clipa când nu mai vrei să le posezi. Rilke spune undeva: Te am tocmai fiind-

că nu te-am căutat niciodată. Ar trebui să fie un motto al negustorilor de obiecte de artă. Apoi începu și el să râdă: Sau o scuză pentru capetele lor de Ianus.[1]

Jessie Stein avea zi de primire. Gemenele serveau cafea și prăjituri; gramofonul transmitea cântece de Tauber. Jessie era îmbrăcată în cenușiu închis. Purta doliu din cauza pierderilor din Normandia și jubila fără ostentație pentru că naziștii fuseseră respinși.

— Un conflict interior, spuse. Îți sfâșie inima. N-am știut până acum că poți plânge și jubila în același timp.

Robert Hirsch o îmbrățișă:

— Ba da! replică. Ai știut dintotdeauna, Jessie. Doar că inima ta indestructibilă a uitat de fiecare dată.

Jessie se lipi de el:

— Și nu consideri că denotă frivolitate?

— Nu, Jessie. Câtuși de puțin. Este ceva tragic. Iată de ce este de preferat să ne gândim la latura luminoasă; în caz contrar, inimile noastre maltratate nu vor mai rezista.

Koller, omul cu lista morții, se antrenase într-o discuție înfierbântată cu autorul de comedii Schletz; se așezaseră într-un ungher, sub fotografiile cu ramă îndoliată. Adăugaseră doi generali pe lista neagră: trădători care trebuiau executați de îndată, imediat după terminarea războiului. În afară de aceasta, cei doi erau preocupați de alcătuirea unei a doua liste: o nouă componență a guvernului german din exil. Erau foarte aferați; tot la câteva zile numeau un nou ministru sau destituiau pe altul. În

[1] Zeu al începutului și sfârșitului, în mitologia romană. Reprezentat cu două fețe.

acest moment se certau, căci nu puteau cădea de acord dacă Rosenberg și Heß trebuiau executați sau doar condamnați la închisoare pe viață. Koller pleda pentru execuție.

— Cine îi execută? întrebă Hirsch apropiindu-se.

Koller se uită la el iritat:

— Domnule Hirsch, vă rog lăsați-ne în pace cu observațiile dumneavoastră defetiste.

— Mă pun la dispoziție, replică Hirsch. Pentru toți cei condamnați. Cu o condiție: *dumneavoastră* să-l împușcați pe primul.

— Dar cine vorbește aici de împușcare? întrebă Koller tăios. O moarte de soldat? Le-ar conveni așa ceva! Nici măcar ghilotina! Frick, ministrul de interne nazist, a ordonat ca așa-numiții trădători să fie decapitați cu securea. Asta este, de zece ani încoace, regula în țara poeților și filosofilor. Aceeași soartă o vor avea acum naziștii. Sau ați vrea poate să-i grațiați?

Jessie apăru agitată, ca o cloșcă îngrijorată:

— Nu te certa, Robert! A venit doctorul Bosse. Vrea să te vadă!

Hirsch râse și se lăsă răpit.

— Păcat, spuse Koller. Tocmai voiam să-i...

Mă oprisem:

— Ce voiați tocmai să-i...? l-am întrebat apropiindu-mă cu un pas. Puteți să-mi spuneți și mie tot așa de bine ca prietenului meu Hirsch. În cazul meu este chiar mai puțin periculos.

— Dar ce vă pasă? Nu vă băgați nasul unde nu vă fierbe oala!

M-am apropiat cu încă un pas și i-am pus lui Koller mâna în piept, îmbrâncindu-l ușor. Cum stătea chiar în fața scaunului, căzu în el. Fusese o lovitură foarte ușoară;

Koller căzuse doar fiindcă scaunul stătea exact în spatele său, dar rămase pe scaun și șuieră:

— Ce te privește toată afacerea asta? Măi... *goi* ce ești... arianule! Koller șuieră aceste cuvinte ca o insultă gravă.

L-am privit surprins, stând în expectativă.

— Încă ceva? am întrebat. Mă așteptam la cuvântul: nazistule. Nu era prima dată când mi se întâmpla așa ceva.

Dar Koller tăcu. M-am uitat în jos, spre el.

— Vrei cumva să iei la bătaie pe un om care șade?

Mi-am dat deodată seama de ridicolul situației.

— În nici un caz, am replicat. V-aș ridica mai întâi de pe scaun.

Una din gemene îmi oferi prăjituri. După coniacurile de la Black mi se făcuse foame, așa că m-am servit imediat. Cealaltă îmi aduse o cafea.

— Vedeți foarte bine, i-am explicat lui Koller, jignindu-l probabil iarăși, că nu am, oricum, nici o mână liberă. În afară de aceasta, n-aș putea lua la bătaie pe un cabotin; aș avea impresia că lovesc într-o oglindă.

M-am întors și am dat de Leo Bach care se oprise lîngă mine.

— Am descoperit ceva, îmi șopti. În legătură cu gemenele. Amîndouă sunt puritane. Nici una nu este curvă. M-a costat un costum de haine. A trebuit să-l duc la curățătorie. Bestiile astea diabolice cu toate cafetierele lor! Aruncă în tine și cu cești cu lapte dacă le ciupești. Sunt sadice!

— Ăsta este costumul curățat?

— Nu. Este costumul meu negru. Celălalt era gri. Mult mai sensibil.

— Ar trebui să-l donați unui muzeu pentru cercetări științifice, am spus.

Doctorul Bosse era un om slăbuț, cu un barbișon firav de culoare întunecată. Se așezase între negustorul de ciorapi Schindler – un fost om de știință – și muzicianul Lotz, care vindea acum mașini de spălat; Jessie Stein îl hrănea cu prăjituri și cafea, de parcă omul ar fi făcut până acum greva foamei. Bosse părăsise Germania cu puțin înainte de izbucnirea războiului; deci mult mai târziu decât majoritatea celorlalți.

— Ar fi trebuit să învăț limbi străine, spuse. Nu greacă și latină, ci engleză. Mi-ar fi mers mai bine acuma.

— Prostii! spuse Jessie cu un ton hotărât. Engleza o vei învăța oricum. Nu-ți merge prea bine fiindcă un ticălos de emigrant te-a tras în mod ordinar pe sfoară. Spune adevărul!

— Ei, Jessie! Există lucruri mult mai grave decât asta!

— Te-a tras pe sfoară și te-a furat! declară Jessie atât de agitată încât volănașele rochiei începură să tremure. Bosse avea o colecție foarte valoroasă de timbre. Cele mai valoroase exemplare i le încredințase, la Berlin, unui prieten care primise permisiunea să emigreze. Urma ca acesta să le păstreze la el, în străinătate, până când va sosi și Bosse. Acum individul susținea că nu a primit nici un singur timbru.

— I-au fost confiscate la graniță? întrebă Hirsch. Asta este explicația uzuală.

— Escrocul ăsta a fost și mai șmecher. Dacă ar fi afirmat așa ceva, ar fi recunoscut implicit că primise timbrele, iar Bosse ar fi avut un oarecare vag drept de a pretinde restituirea lor.

— Nu, Jessie, spuse Hirsch. Nu ar fi avut. Doar nu i-ați încredințat timbrele în schimbul unei chitanțe, nu-i așa? îl întrebă pe Bosse.

— Firește că nu. Ar fi fost imposibil! Chitanța ar fi putut fi descoperită asupra mea.

— Iar timbrele asupra celuilalt, replică Hirsch.

— Da. Timbrele la celălalt.

— Ați fi putut fi executați amândoi, nu? El sau dumneavoastră. De aceea nu ați cerut chitanță.

Bosse dădu din cap, jenat:

— De aceea nici nu am întreprins nimic.

— Nici nu ați fi putut întreprinde nimic.

— Robert! exclamă Jessie iritată. Doar nu vrei să-l scuzi pe individul ăsta?

— Cât valorau timbrele? Aproximativ? întrebă Hirsch.

— Erau cele mai valoroase. Un negustor ar da pentru ele vreo patru, cinci mii de dolari.

— O avere! se lamentă Jessie. Iar Bosse nu-și poate plăti studiile.

— Aveți dreptate, îi spuse Bosse lui Hirsch. Tot mai bine așa decât dacă ar fi încăput pe mâna naziștilor.

Jessie se uită, consternată, la el.

— Ah, acest etern "tot mai bine așa"! De ce nu îl blestemi din inimă pe individul acela?

— N-ar folosi la nimic, Jessie. În afară de aceasta, el a riscat totuși ceva în momentul în care a scos timbrele peste graniță.

— Îmi vine să explodez! Mereu această atitudine plină de înțelegere! Cam cum credeți că ar proceda un nazist? L-ar stâlci în bătăi pe escroc!

— Dar noi nu suntem naziști.

— Și ce suntem? Eternele victime!

Cu volănașele ei cenușiu-argintii, Jessie părea un papagal înfoiat și mânios. Hirsch o bătu pe umeri amuzat și tandru:

— Jessie, tu ești ultima Macabee.

— Nu râde! Uneori simt că mă sufoc!

Apoi încărcă iar farfuria lui Bosse cu prăjituri.

— Mănâncă cel puțin, dacă nu te poți răzbuna! După care se ridică și își scutură rochia.

— Du-te la Koller, îi spuse Hirsch. Ăla îi va masacra pe toți dacă se întoarce în Germania. Este un justițiar neînduplecat, după placul tău, Jessie. Și-a notat totul într-un caiet. Mă tem că și numele meu figurează deja pe listă: măcar cu câțiva ani de închisoare.

— Ah, idiotul ăsta! Tot ce va face va fi să alerge la primul teatru, ca să cerșească un rol.

Bosse scutură din cap:

— Lăsați-i jucărelele. Este ultima sa iluzie; care se va spulbera rapid: și anume că acolo, acasă, vom fi întâmpinați, mai târziu, cu bucurie și scuze pentru toate câte ni s-au făcut. În fond, ei nu doresc întoarcerea noastră.

— Acum nu. Doar după ce naziștii vor fi lichidați! spuse profesorul Schindler, actualul negustor de ciorapi.

Bosse se uită la el și spuse:

— Am fost martor la tot ce s-a întâmplat. Naziștii nu au coborât de pe planeta Marte ca să-i siluiască pe germanii inocenți. Doar cei ce sunt plecați de multă vreme mai cred așa ceva. Am auzit timp de șase ani urletele lor entuziaste. Am văzut filmele care prezentau zeci de mii de guri căscate pentru aclamații, am auzit zbieretele de la Congresele Partidului; am auzit la zeci de posturi de radio strigătele de bucurie sângeroasă; am citit ziarele. Apoi i se adresă actualului negustor de ciorapi, profesorul Schindler: Și am urmărit și ovațiile aprobatoare, de-a dreptul debordante, ale intelectualității germane, ale justiției, ale industriei și chiar și ale științei, domnule profesor: timp de șase ani, zi de zi.

— Dar oamenii din 20 iulie[1], care s-au revoltat? întrebă Schindler.

— Reprezentau o minoritate. O minoritate infimă, lipsită de orice șansă. Au fost trădați și trimiși la spânzurătoare de reprezentanții propriei lor caste. Există, desigur, și germani cumsecade; dar au fost totdeauna în minoritate. Din trei mii de profesori, două mii nouă sute au votat, în 1914, pentru război; șaizeci împotrivă. Și acest raport de forțe a rămas neschimbat. Toleranța a fost totdeauna în minoritate; omenia, de asemenea. Lăsați-l, prin urmare, pe bătrânul mim să se delecteze mai departe cu iluziile sale puerile. Trezirea va fi oribilă. Nu va mai avea nimeni nevoie de el. Bosse se uită melancolic în jur: Nu dorește nimeni întoarcerea noastră. Am întruchipa un reproș incomod pe care toți vor prefera să-l ocolească.

Nu răspunse nimeni.

M-am întors la hotel. După amiaza petrecută la Jessie mă făcuse să devin melancolic. Mă gândeam la Bosse, care încerca să-și construiască o existență nouă. În 1938 își lăsase soția în Germania. Nu era evreică, rezistase timp de cinci ani presiunilor *Gestapo*-ului și nu divorțase. În acești cinci ani, femeia înfloritoare devenise o epavă, un pachet de nervi. Bosse era dus la interogatoriu tot la câteva săptămâni. În fiecare dimineață, între patru și șapte, Bosse și soția sa așteptau tremurând; la orele acestea obișnuiau să vină după el. Interogatoriile aveau, de multe ori, loc de-abia în ziua următoare sau chiar peste mai

[1] Este vorba despre atentatul lui Stauffenberg asupra lui Hitler, din 20 iulie 1944.

multe zile. Bosse petrecea perioada de așteptare într-o celulă, împreună cu alți evrei. Ședeau cu toții unul lângă altul, scăldați în sudoarea rece a unei frici paralizante. În aceste ore se închega între ei o frăție ciudată. Vorbeau în șoaptă unul cu altul, dar fără să se audă. Căci atenția lor se concentra tot timpul pe zgomotele de afară – de afară, de unde se auzea bocănitul greu al cizmelor. Membrii acestei frății trebuiau să o scoată la capăt cu sfaturi puține și totuși aproape că se urau unul pe altul, fiind uniți printr-o fioroasă solidaritate și în același timp adversitate – de parcă nu ar fi existat decât un cvantum limitat de posibilități de salvare pentru toți, iar prezența unuia dintre ei ar fi redus șansele celorlalți. Elita națiunii germane îl târa, din când în când, pe unul dintre ei afară, cu lovituri de picior, bătăi și ocări, căci mucoșii de gardieni considerau că un om lipsit de orice apărare nu poate fi tratat decât în felul acesta. Cei din celulă amuțeau, rămânând, cu toții, în expectativă. De-abia dacă îndrăzneau să respire și nici nu se uitau unul la altul. Când – adeseori după câteva ore – o grămadă de carne care icnea însângerată era aruncată înapoi, în celulă, ceilalți intrau tăcuți, în acțiune. Bosse trecuse de atâtea ori prin asemenea momente, încât o ruga pe soția scăldată în lacrimi să-i pună în buzunarul hainei câteva batiste în plus, de câte ori naziștii veneau să-l ia; avea nevoie de ele pentru pansamente. Nu îndrăznea să ia cu el fețe și bandaje propriu-zise. Ar fi fost acuzat că dă crezare poveștilor de groază și probabil nu l-ar mai fi lăsat să plece. Chiar și pansatul din celulă era un act de mare curaj. Se întâmplase deja ca oamenii care dădeau un prim ajutor să fie omorâți în bătăi sub acuzația că ar fi obstrucționiști. Bosse își amintea cum arătau victimele când erau aduse

înapoi. Nici nu se puteau mișca; totuși unii șopteau cu vocile răgușite de atâta țipat și cu priviri rătăcite – din ochii în care se concentrase ultimul efort de comunicare, așa încât ei străluceau, vii și fierbinți, cu fața desfigurată: „Am avut noroc – nu m-au reținut!". A reține însemna să fii călcat în picioare, în pivniță, până mureai, sau să fii mai întâi torturat într-un lagăr de concentrare, iar apoi mânat spre gardul de sârmă electrică.

Bosse se întorsese de fiecare dată acasă. Cabinetul medical trebuise să-l predea, de mult, unui alt medic. Urmașul său îi oferise, în schimb, treizeci de mii de mărci, dar îi achitase doar o mie – cabinetul valora trei sute de mii. Un ofițer S.S., înrudit cu acest succesor, apăruse într-o bună zi și îl pusese pe Bosse în fața alternativei: să fie internat în lagărul de concentrare, fiindcă practicase medicina ilegal, sau să accepte o mie de mărci și să semneze o chitanță pentru treizeci de mii. Bosse știa ce are de făcut. Semnă chitanța. În toți acești ani, soția sa ajunsese aproape bună de balamuc. Dar tot nu voia să divorțeze. Credea că, nefiind evreică, îl salvează pe Bosse de lagăr, deci nu acceptă divorțul decât cu condiția ca Bosse să poată emigra. Voia să-l știe în siguranță. La un moment dat norocul îi surâse lui Bosse. Ofițerul S.S., care înaintase între timp în grad, îl vizită într-o seară. Era îmbrăcat civil și, după câteva ezitări, îl rugă pe Bosse să-i facă iubitei sale un chiuretaj. El era căsătorit, dar soția sa nu dădea doi bani pe teoriile național-socialiste, cum că trebuie să ai cât mai mulți copii – chiar dacă amândoi descindeau din familii care, prin compoziția sângelui, erau demne de a se perpetua.

Bosse refuză temându-se că i se întinde o cursă. Spuse, cu menajamente, că, în fond, și succesorul său era tot

medic; ofițerul S.S. să i se adreseze acestuia; doar sunt rude, iar medicul – Bosse făcu o vagă aluzie – ar trebui să-i fie chiar foarte îndatorat. Dar ofițerul respinse sugestia: „Bestia nu vrea, declară. L-am luat deja așa, de departe! Porcul de el mi-a ținut o predică național-socialistă despre masa ereditară și alte prostii de genul ăsta. Ca să vedeți ce înseamnă recunoștința! În fond, l-am ajutat pe tipul ăsta să pună mâna pe cabinet!" Bosse nu constată nici urmă de ironie în ochii ofițerului bine hrănit. „Cu dumneavoastră situația este alta", declară acesta. „Rămâne totul între noi. Poate că ticălosul de cumnatul meu nu și-ar ține gura. Sau mă va șantaja tot restul vieții." „Puteți și dumneavoastră să-l șantajați din cauza intervenției interzise", îndrăznise Bosse să răspundă. „Eu sunt un simplu soldat", replică ofițerul. „Nu mă pricep la așa ceva. Cu dumneavoastră, doctore, este mai simplu. Cădem la învoială. Dumneavoastră nu aveți dreptul să practicați, eu nu am dreptul să cer un chiuretaj; deci nici unul nu riscă nimic. Fata vine aici în timpul nopții; dimineața se întoarce acasă." „În ordine?"

„Nu!" spuse din ușă doamna Bosse, care trăsese, înfricoșată, cu urechea și... auzise totul. Iar acum stătea în pragul ușii ca o stafie rătăcită, dar neînduplecată. Bosse sări în sus. „Lasă-mă!" spuse soția. „Am auzit totul. Nu vei face nimic! Nimic, până nu obții viza de ieșire din țară. Iată prețul. Faceți rost de ea" îi spuse ofițerului. Acesta încercă să-i explice că nu depinde de el. Ea rămase pe poziție. Îl amenință cu șantajul; îl va denunța la superiorii săi. El râse. Cine o va crede? Depoziție contra depoziție. A lui împotriva ei, soția unui evreu. Pardon, o ariană, întocmai ca el, ripostă soția și era pentru prima dată că recurgea în prezența lui Bosse la acest cuvânt ridicol. În

al doilea rând, nu era o depoziție contra celeilalte, ci una contra două. Fata era gravidă – o dovadă de netăgăduit. Bosse se zgâia la soția sa; nu o văzuse niciodată atât de dezlănțuită. Se clătina pe picioare dar rezistă până la sfârșit, reușind chiar să-l convingă pe ofițer. Acesta încercă să o ducă de nas cu promisiuni; ea nu cedă. Mai întâi viza – apoi chiuretajul. Ceea ce părea aproape imposibil, se realiză până la urmă. Ofițerul avea tot felul de relații; în plus, doamna Bosse garanta că va divorța. Cele două amănunte avură un rezultat pozitiv. În haosul acestei birocrații a terorii mai existau uneori și oaze ascunse. Fata veni cam peste două săptămâni, în timpul nopții. După ce totul se terminase, ofițerul îi mărturisi lui Bosse că mai exista și un al treilea motiv care îl făcuse să îl prefere pe el: avea mai multă încredere într-un medic evreu decât în tâmpitul de cumnatu-său. Bosse se temu până la sfârșit că este vorba de o capcană. Ofițerul îi dădu două sute de mărci onorariu. Bosse îi refuză. Ofițerul i-i băgă cu sila în buzunar: „Doctore, o să mai ai nevoie de ei!" El o iubea sincer pe fata respectivă. Bosse devenise atât de suspicios și ciudat încât nici nu-și luă rămas bun de la soția sa. Spera că în felul acesta va mitui destinul. Dacă și-ar fi luat rămas bun, poate că nu ar fi reușit să se strecoare peste graniță. Dar reuși. Mai întâi ajunse în Franța. Apoi la Lisabona. Acum era în Philadelphia, lucra la un spital și regreta că nu o sărutase pe nevastă-sa. Era un om sensibil și nu putea să se împace cu ideea. O iubea mult pe soția sa. Nu mai auzise nimic despre ea. Nici nu prea era posibil, căci la scurt timp după plecarea lui izbucnise războiul.

În fața hotelului *Rausch* staționa un Rolls Royce cu un șofer. Prezența lui se încadra tot atât de puțin în peisaj ca cea a unui lingou de aur într-un morman de cenușă.

— Iată că a venit însoțitorul de care ai nevoie, l-am auzit pe Meukoff spunându-i cuiva din holul plușat. Din păcate, eu nu am timp.

Maria Fiola își făcu apariția ieșind din ungherul palmierului. Purta un costum colant de călărie, de culoare deschisă, și părea foarte tânără:

— Rolls Royce-ul de afară vă aparține? am întrebat-o.

Fata începu să râdă:

— Luat cu împrumut! Pentru fotografii în costume de sport. Cu împrumut, ca tot ceea ce ține de mine: rochiile în care sunt fotografiată și bijuteriile pe care le port. Chiar și acest costum de călărie! Nici măcar nu știu să călăresc. Nimic nu este veritabil la mine.

— Diadema Mariei Antoinette este autentică. Probabil că și Rolls Royce-ul.

— Bine. Dar nu-mi aparține nimic mie. Sunt o escroacă înzestrată cu lucruri autentice. Sună mai bine?

— Este mult mai periculos, am spus uitându-mă la ea.

— Maria caută un însoțitor, declară Meukoff. Dispune doar în seara asta de Rolls Royce. Mâine trebuie să îl dea înapoi. Nu vrei să cutreieri lumea, o seară, ca escroc?

— Asta o fac de ani mulți. Dar nu în condiții atât de luxoase. Ar fi ceva nou.

— Bine.

Am socotit repede în gând câți bani am. Era suficient; chiar și pentru Rolls Royce. Mai aveam la Silver și comisionul care mi se cuvenea pentru covorul de rugăciune albastru.

— Unde vreți să mâncăm? La *Voisin*?

Voisin era singurul restaurant bun pe care îl cunoșteam. Alexander Silver ne tratase acolo, pe fratele Arnold și pe mine. Nu uitasem pateul de ficat de gâscă.

— La *Voisin* nu m-ar lăsa să intru, seara, îmbrăcată în acest costum de circ, replică Maria Fiola. De altfel, am mâncat deja. Șoferul de asemenea. Firma de articole de sport a pus la dispoziție un mic bufet. Dar dumneavoastră? Există poate undeva, în oraș, noi puncte de desfacere ale inepuizabilului gulaș?

— Doar resturile unui tort. Și câțiva castraveciori, și o felie de pâine neagră. Foarte jalnic!

— Am putea lua cu noi castraveciorii. Și pâinea. În mașină avem o sticlă de vodcă.

Meukoff ciuli urechile:

— Rusească?

— Cred că da, spuse Maria Fiola. Vino cu noi până la mașină, Vladimir Ivanovici. Ca să verifici personal. Ia și un pahar mai mare.

Ne-am dus după ea. Era vodcă rusească. Maria Fiola îi umplu paharul lui Meukoff. Vodca era rece ca gheața. Rolls Royce-ul dispunea de un mic frigider. Meukoff luă, cu evlavie, o înghițitură și își ridică apoi ochii spre cer, ca un porumbel care bea apă.

— Doamne, ce cârpaci suntem în comparație cu asta!

— Disperarea artistului autentic la vederea originalului! am spus. Învață, Vladimir! Nu depune armele! *Subrowka* ta este cel puțin la fel de bună!

— Chiar mai bună, declară Maria cu o voce tandră. Taina ei este că reprezintă o consolare pentru cei amărâți. *Salute*, Vladimir Ivanovici!

Am parcurs Fifth Avenue până la Central Park. Era foarte cald. Dinspre Grădina Zoologică răzbăteau răgetele leilor. Apa lacurilor era nemișcată, de parcă ar fi fost plumb.

— Mă aprind în costumul ăsta, spuse Maria Fiola. Apoi lăsă jos unul din storurile de la geamul care ne despărțea de șofer.

Și ferestrele aveau storuri mobile. Acestea transformau mașina într-o cameră în care nu se vedea nimic de afară. Maria desfăcu o geantă.

— Trebuie să pun ceva mai ușor pe mine. Din fericire am aici rochia veche.

Își scoase mai întâi jacheta și cizmele scurte, maro, din piele moale. Apoi începu să tragă de pantalonii de călărie. Nu avea prea mult loc, deși fotoliile mașinii erau late, comode. Nu-i puteam fi de nici un folos. Ședeam liniștit în amurgul zumzăitor al umbrelor verzi care treceau pe lângă noi în parc și inspiram parfumul care se răspândea în mașină în timp ce Maria se dezbrăca. O făcea cu multă dezinvoltură, gândindu-se, probabil, că la ședințele de fotografiat o văzusem deja aproape dezbrăcată. Era adevărat, dar atunci eram înconjurați de oameni mulți și de lumină puternică. Acum însă ședeam unul lângă altul, în semiîntuneric, pe căldură, și eram singuri.

— Ce bronzată sunteți, am spus.

Fata dădu din cap:

— Nu sunt niciodată complet albă. Totdeauna stau pe undeva la soare. În California, sau Mexic, sau Florida. Undeva găsesc totdeauna căldura care îmi place. Și suntem mereu trimiși într-un loc sau altul ca să facem fotografii sau să prezentăm moda.

Vocea ei era mai joasă ca de obicei. Mi-a trecut prin minte că femeile vorbeau cu un anumit ton când erau goale și cu altul când erau îmbrăcate. Maria Fiola își

întinse picioarele lungi și împături pantalonii de călărie. Îi puse în geantă și scoase din ea o rochie albă. Era foarte frumoasă: zveltă, dar nu i se vedeau oasele. Adică ceea ce francezii numesc *fausse maigre*.[1] O doream, dar n-am schițat nici un gest de apropiere. Nu aveam o părere bună despre violurile grotești din automobile. În afară de aceasta, mai era și șoferul.

Maria deschise fereastra fără să ridice storurile. Adierea de vânt dinspre lacuri pătrunse în mașină amestecându-se cu mirosul de parfum. Ea inspiră adânc.

— O clipă doar, spuse, și îmbrac rochia. Vodca este în micul frigider. Găsiți și pahare.

— Prea cald pentru vodcă, am spus. Chiar și pentru una rusească.

Maria deschise ochii:

— Cred că mai sunt pe acolo și ceva sticle foarte mici cu șampanie. Mașina asta este foarte bine aprovizionată. Bărbatul căruia îi aparține are ceva de-a face cu politica externă. De acolo vodca. În Washington există o ambasadă rusă. Iar rușii sunt aliații noștri. Dați-mi, vă rog, un castravecior.

Am desfăcut hârtia de pergament și i-am oferit pachetul. Nu purta sutien și mi-am dat seama că nici nu era nevoie. Avea pe ea numai chiloți de mătase. Nu părea nici transpirată. Doar rece și foarte calmă.

— Ce bine! spuse, luând un castravecior. Și acum o înghițitură mică de vodcă. Un centimetru, nu mai mult.

Am găsit și paharele. Erau din cristal foarte subțire. Individul căruia îi aparținea mașina avea gust.

— Nu vreți să beți o vodcă? întrebă Maria.

[1] Femeie slabă doar în aparență

Nu-mi imaginam că omul căruia îi aparținea Rolls Royce-ul ar fi fost încântat să știe că beau din rachiul lui.

— Mă simt ca un parazit, am explicat. Fără să vreau.

Maria râse. Și râsul era mai voalat decât în timpul zilei, când era îmbrăcată.

— De ce să nu fiți cu intenție? Este mult mai plăcut.

— Da, așa este. Mi-am turnat un pahar. *Salute*!

— *Salute*, Ludwig!

Maria Fiola își trase rochia peste cap și încălță niște sandale albe. Apoi ridică storurile de la ferestre. Lumina crepusculară năvăli înăuntru. Soarele tocmai asfințea. Ajunsesem în apropierea Muzeului Metropolitan. Văpaia roșietică umplu atât de surprinzător mașina încât m-am speriat. Muzeul, apusul glorios al soarelui – unde mai văzusem așa ceva? Nu am vrut să admit, dar mi-am amintit de îndată. Făptura întunecată din fața ferestrei, lumina orbitoare, oamenii leșinați de pe jos și vocea indiferentă, cu accent saxon: „Dați-i drumul mai departe – următorul!"

Am auzit-o pe Maria Fiola spunând ceva, dar n-am înțeles nimic. Un val de amintiri mă copleși deodată, zbârnâind în capul meu ca un ferăstrău electric. Retrăiam din nou totul. Am luat, cu un gest mecanic, paharul și l-am golit. Maria Fiola spuse iarăși ceva. Am dat din cap întorcându-mă spre ea. Încă nu înțelegeam ce spune. M-am uitat, tulburat, drept înainte. Ea era undeva, foarte departe. Apoi făcu o mișcare cu paharul. Am ridicat sticla. Ea scutură din cap și râse. Dintr-odată vocea deveni inteligibilă:

— Hai să coborâm, spuse. Este cartierul dumneavoastră. Yorkville.

— Da, am răspuns.

Eram bucuros să cobor. Maria vorbi ceva cu șoferul. M-am uitat în jur și am respirat adânc. O stradă lată, case, cerul, aer.

— Unde suntem? am întrebat.

— Pe strada optzeci și șase. În Germania.

— În Germania?

— În Yorkville. În cartierul german. N-ați fost niciodată aici?

— Nu.

— Să mergem mai departe?

Am scuturat din cap. Maria mă privea cu coada ochiului. Nu-mi dădeam seama de ce mă adusese aici, dar m-am ferit să o întreb. Cu siguranță că nu din intenții nobile.

Deși era lată, strada îmi aminti imediat de un oraș german urât, de mărime mijlocie. Cofetării, berării și mezelării de o parte și de alta.

— Iată cafeneaua *Geiger*, spuse Maria. Renumită pentru prăjiturile ei. Germanii sunt mari amatori de prăjituri, nu-i așa?

— Da, am spus. De prăjituri și cârnați de tot felul. Întocmai cum italienii sunt amatori de paste făinoase. Nimic nu este mai ușor decât să facem generalizări simplificatoare, am adăugat amabil. Nu voiam să mă las antrenat într-o argumentație stupidă. Nu acum.

Am străbătut, în tăcere, cartierul. Atmosfera era apăsătoare. Aveam impresia că văd totul dublu, într-o manieră contorsionată. Auzeam vorbindu-se limba germană în jurul meu și mă speriam de fiecare dată; aproape că mă așteptam să văd *Gestapo*-ul stând la pândă după ușile prăvăliilor, atât de puternică era senzația care mă făcea să oscilez între siguranță, ură și teamă, de parcă aș fi fost un echilibrist lipsit de antrenament, obligat să înainteze,

fără plasă de protecție sub el, pe o sârmă întinsă între casele cu inscripții germane. Aceste inscripții îmi provocau șocuri, ca niște lovituri. Erau în fond inofensive, dar nu pentru mine. Și mai aveau și un dublu sens, sumbru, întocmai ca oamenii care treceau pe lîngă mine, părând atât de inofensivi. În amintirea mea erau cu totul altfel.

— Cafeneaua *Hindenburg*, spuse Maria Fiola.

Mergea alături de mine cu pașii ei ușori, de manechin – atrăgătoare, îngrozitor de străină și inaccesibilă. Părea să nu simtă mirosul îmbâcsit de oraș mic de provincie care aproape că mă sufoca – acest amestec de amabilitate, confort meschin lipsit de orice perspectivă și supușenie oarbă, care putea în orice clipă să degenereze în opusul ei.

— Ce pace aici! spuse Maria.

Cunoșteam pacea asta. În lagărele de concentrare, barăcile morții aveau ferestre împodobite cu mușcate, iar duminicile cânta orchestra lagărului; în timp ce deținuții erau biciuiți sau spânzurați încet. Nu degeaba se spunea că Himmler manifesta o dragoste plină de tandrețe față de iepurașii săi de angora. Nu permitea niciodată să fie tăiați. În schimb, copiii evrei puteau să tot fie. Cu miile.

M-a cuprins un tremur ușor. Am simțit deodată că îmi va fi imposibil să mă întorc în Germania. Știam că este dorința mea supremă; dar nu reușeam să mă gândesc la ceea ce va fi după aceea. Situația era următoarea: voiam să mă întorc, ca să-l caut pe ucigașul tatălui meu; nu ca să trăiesc în continuare acolo. În acest moment am simțit că nici nu aș mai putea. N-aș scăpa niciodată de această viziune dublă: cea a micului burghez inofensiv și cea a torționarului prea supus. Îmi dădeam seama că nu-i voi mai putea separa niciodată unul de altul. Se întâmplase de prea multe ori. Și nici nu mai voiam. În fața mea se

înălța un zid abrupt, negru, peste care nu puteam trece. Zidul acesta era format din crimele care îmi sfâșiaseră viața. Era suficient să mă gândesc la ele și mă zbuciumam după aceea zile în șir. Viața nu mai putea continua dacă aceste crime nu erau răzbunate. Răzbunate, nu ispășite. Anihilate prin moartea ucigașului.

Aproape că uitasem de Maria Fiola. La un moment dat am observat-o iarăși. Se oprise în fața unui magazin de încălțăminte și studia, cu ochi critici, vitrina – puțin aplecată înainte, ca un vânător la pândă și atât de adâncită încât aveam impresia că și ea uitase de mine. M-am simțit cuprins de un val de căldură, întocmai fiindcă eram atât de diferiți încât nu știam nimic unul despre celălalt. Asta o făcea invulnerabilă și prețioasă, conferindu-i o intimitate care nu putea niciodată degenera într-un familiarism vâscos. Îi dădea siguranță și îmi dădea și mie siguranță, deoarece viețile noastre puteau evolua paralel fără a se împleti. Rămânea loc chiar și pentru puțină fericire transparentă – fără ca aceasta să însemne o trădare sau să aibă atingere cu trecutul.

— Ați găsit ceva? am întrebat-o.

Maria își ridică privirile:

— Sunt prea greoaie, îmi explică. Prea solide pentru mine. Dar dumneavoastră?

— Nimic, am răspuns. Nimic! Absolut nimic!

Se uită la mine cu atenție:

— Nu este bine ca omul să se întoarcă în trecut, nu-i așa?

— Nu *poate* să se întoarcă, am spus.

Ea începu să râdă:

— Asta îți dă oarecare libertate, nu? Ca păsările miraculoase din basme, care au doar aripi, nu și picioare.

Am dat din cap:

— De ce m-ați adus aici?

— Întâmplarea, replică Maria Fiola în treacăt. Doar ați fost de acord să coborâm din mașină.

Poate că a fost o întâmplare, mi-am zis; deși nu credeam în asemenea întâmplări. Erai foarte tentat să compari pacea și liniștea din această citadelă nazistă cu distrugerile din Florența. Fiecare dintre noi avea resentimente ascunse care abia așteptau să izbucnească. Dar nu am răspuns nimic. Cât timp Maria tăcea, orice răspuns ar fi reprezentat o provocare inutilă și o lovitură dată în gol.

Am ajuns la o cofetărie tixită. Din interior răzbătea muzică. Cântece populare germane. Am aruncat o privire înăuntru. Fiecare din acești oameni care consumau, cu priviri radioase, frișcă și specialități de Frankfurt, se putea transforma într-un vârcolac dispus să participe la execuții dacă i se ordona să o facă, m-am gândit. Faptul că trăiau în America nu schimba cu nimic situația. Dimpotrivă – le exacerba patriotismul.

— Americanii sunt foarte generoși, am spus. Nu bagă pe nimeni la închisoare.

— Ba da, pe japonezii din California, răspunse Maria. Și emigranții germani trebuie să fie acasă la ora opt seara și nu au voie să circule decât pe o rază de opt kilometri. Am fost acolo. Apoi râse: Cei nevinovați trag totdeauna ponoasele.

— De cele mai multe ori.

Dintr-o cârciumă mare se auzi o fanfară. Marșuri germane. În vitrină am văzut sângerete.[1] Mă așteptam în fiecare clipă să aud și marșul „Horst Wessel".

— M-am săturat, am declarat.

[1] Specie de mezeluri în componența cărora intră și sânge de porc.

— Și eu, replică Maria Fiola. Pantofii de aici par să fie buni doar pentru marșuri, nu pentru dans.

— Mergem?

— Plecăm înapoi, în America, spuse Maria.

Ne oprisem la un restaurant din Central Park. În fața noastră se întindeau gazoanele, un vânticel răcoros adia dinspre lac și de departe se auzea zgomot de vâsle. Se lăsa seara, iar printre copaci atârnau deja umbrele albăstrui ale nopții. Era liniște.

— Ce bronzată ești, i-am spus Mariei.

— Mi-ai mai spus-o, în mașină.

— S-a întâmplat cu o sută de ani în urmă. Între timp am fost în Germania și am reușit să scap iar de acolo. Ce bronzată ești! Și ce frumos îți strălucește părul în lumina asta! O lumină italienească. Lumina serii, la Fiesole.

— Ai fost acolo?

— Doar în apropiere. La Florența. La închisoare. Lumina era și acolo tot așa.

— Din ce cauză ai fost închis?

— Nu aveam acte asupra mea. Dar mi-au dat drumul în curând și a trebuit să părăsesc țara. Cunosc lumina asta și din tablourile pictorilor italieni. Este misterioasă; o luminozitate formată din umbre colorate, strălucitoare. Așa ca părul și fața ta în momentul acesta.

— Părul meu este zbârlit și lipsit de strălucire când sunt nefericită, spuse Maria. Și tenul se strică dacă rămân singură. Nu rezist mult timp în singurătate. Când sunt singură nu mai sunt nimic. Doar o colecție de însușiri negative.

Chelnerul ne aduse o sticlă cu vin alb de Chile. Mă

simțeam de parcă aș fi reușit să scap de o primejdie mare. Frica stârnită, ura stârnită și disperarea stârnită se aflau deodată undeva, departe – acolo unde voisem să le alung când avusesem senzația că m-ar putea distruge. La Yorkville mă atinseseră cu gurile însângerate ale amintirilor, dar simțeam că izbutisem să scap din ghearele lor. De multă vreme nu mă mai învăluise o liniște atât de profundă ca acum; mi se părea că nu există nimic mai important pe lumea asta decât păsările care țopăiau pe masa noastră în căutarea fărâmiturilor, vinul auriu și fața pe care o vedeam lucind în semiîntunericul crepuscular. Am respirat adânc:

— Am scăpat!

— *Salute*! replică Maria Fiola. Și eu!

Nu am întrebat-o de ce scăpase. Cu siguranță însă că nu ne gândisem la același lucru.

— La Paris am văzut o dată, la Grand Guignol, o piesă într-un act, am început. Doi oameni se aflau în nacela unui balon. Unul din ei se uita în jos cu un ochean. Deodată se auzi o bubuitură puternică. Omul lăsă ocheanul din mână și i se adresă însoțitoarei sale: „Tocmai a explodat" îi explică. „Pământul. Ce ne facem?"

— Începutul este promițător, spuse Maria. Cum s-a terminat?

— Ca de obicei la Grand Guignol. Cu o catastrofă. Dar nu este obligatoriu să fie totdeauna așa.

Maria râse:

— Doi oameni într-un balon. Fără pământ sub picioare, fără patrie. Ce se mai poate întâmpla din moment ce detești singurătatea și consideri că fericirea este o oglindă? O oglindă nesfârșită care se reflectă tot mereu pe ea însăși. *Salute*, Ludwig! Este foarte frumos să fii liber, dar

numai dacă nu ești singur. Găsești cumva o contradicție în asta?

— Nu. O fericire prudentă.

— Nu sună bine, nu-i așa?

— Nu, am răspuns. Dar nici nu se realizează vreodată.

Maria se uită la mine:

— Unde ai vrea să trăiești după ce se vor fi terminat toate, după ce porțile vor fi iarăși deschise?

Am stat mult pe gânduri:

— Nu știu, am spus în cele din urmă. Zău că nu știu.

13

— Dar unde întârziați? mă întrebă Reginald Black.

Am arătat spre ceas. Era nouă și zece minute.

— Birourile avocaților se deschid tot la ora nouă, am spus. A trebuit să achit o datorie.

— Datoriile se achită cu un cec. Este mai comod.

— Nu am încă un cont la bancă, am replicat. Am doar datorii.

Black mă surprindea. Nu mai era omul monden, îngrijit, manierat și calm. Astăzi părea încordat, nervos, chiar dacă încerca să se controleze; și expresia feței se schimbase.

Dispăruse moliciunea ușor puhavă; chiar și barba părea mai hirsută – nu asiriană, ci levantină. Un tigru pornit la vânătoare.

— Nu avem mult timp, îmi spuse. Trebuie să schimbăm aranjamentul unor tablouri. Veniți cu mine!

Am intrat în încăperea cu cele două șevalete. Black aduse dintr-o cameră învecinată, care avea o ușă de oțel, două tablouri și le puse pe șevalet.

— Spuneți repede, fără să chibzuiți, pe care l-ați cumpăra? Repede!

Erau două tablouri de Degas; ambele cu dansatoare. Ambele neînrămate.

— Care? întrebă Black. Unul din ele. Care?

Am arătat spre cel din stânga:

— Ăsta îmi place mai mult.

— Nu asta mă interesează. Ci pe care l-ați cumpăra dacă ați fi milionar?

— Tot pe cel din stânga.

— Pe care îl considerați mai valoros?

— Probabil pe celălalt. Este mai elaborat, nu atât de schițat. Dar asta o știți și dumneavoastră mai bine decât mine, domnule Black.

— În acest caz nu. Mă interesează aprecierea naivă, spontană, a unei persoane neinițiate. A unui client, adăugă surprinzându-mi privirea. Nu fiți jignit! Cunosc și eu foarte bine valoarea fiecărui tablou; dar clientul este totdeauna o mărime necunoscută. Mă înțelegeți acum?

— Face și asta parte din activitatea mea de aici? am întrebat.

Black râse, redevenind omul șarmant, ușor periculos, ușor dubios, ca până acum.

— De ce nu-i arătați clientului ambele tablouri? am întrebat.

Black îmi aruncă o privire amuzată:

— Ar fi o catastrofă, îmi explică. Nu s-ar putea decide și nu ar cumpăra nici unul. Clientului i se arată cel mult trei, patru tablouri, dar nu ale aceluiași maestru ci ale unor pictori diferiți. Dacă nu se poate hotărî, îl lași să plece și nu îi mai arăți, panicat, tot ce ai. Aștepți până revine. Tocmai după asta îl recunoști pe adevăratul negustor de obiecte de artă: știe să aștepte! Când clientul revine, îi spui că două dintre tablourile pe care le văzuse la prima vizită au fost vândute între timp; chiar dacă le mai ai. Sau că sunt la o expoziție. Pe urmă îi arăți încă o dată două

sau trei dintre cele văzute deja și, în plus, două, trei, cel mult patru tablouri noi. Poți să-i spui că unul din tablouri se află acasă la alt client, care a vrut să-l vadă. Și așa ceva este de natură să mărească interesul clientului. Nimic nu este atât de tentant ca perspectiva de a cumpăra ceva de sub nasul altcuiva. Toată această operație se numește: să momești clientul.

Reginald Black trase din țigară și slobozi un rotocol de fum:

— Vedeți, deci, că nu am vrut să vă jignesc adineaori; vreau mai degrabă să fac din dumneavoastră un bun negustor de obiecte de artă. Iar acum voi înrăma tablourile. Legea numărul doi: nu-i arăta niciodată clientului un tablou neînrămat!

Am trecut în încăperea în care se găseau rame de toate mărimile.

— Nici măcar directorului unui muzeu! continuă Black. Cel mult unui alt negustor de obiecte de artă. Tablourile au nevoie de rame, întocmai ca femeile de rochii. Chiar și van Gogh se gândea mereu la rame costisitoare. Dar n-a avut niciodată bani să le cumpere. Căci n-a reușit să vândă nici un singur tablou. Ce ramă ați alege pentru Degas?

— Poate aceasta.

Black îmi aruncă o privire aprobatoare.

— Nu-i rea. Dar vom lua totuși alta... Apoi o introduse pe dansatoare într-o ramă barocă lată, bogat ornamentată.

— Ei? Ce ziceți?

— Cam prea pompoasă pentru un tablou nefinisat, am spus.

Ambele tablouri purtau ștampila roșie cu numele ate-

lierului Degas. Nu erau desenate de el însuși, ci lucrări postume.

— Tocmai de aceea! replică Black. Rama trebuie să fie cât se poate de opulentă tocmai fiindcă tabloul nu este total finisat.

— Înțeleg. Rama acoperă.

— Ridică. Este atât de finisată, încât și tabloul pare mai finisat decât este.

Black avea dreptate. Rama foarte valoroasă schimba aspectul tabloului. Acesta dobândea dintr-o dată strălucire. Puțin cam ostentativ-fudulă, dar tocmai acesta era scopul. Tabloul strălucea! Perspectivele nu se mai pierdeau în infinit – erau strunite de patrulaterul ramei și aveau acum un sens. Ceea ce părea că se pierde difuz în spațiu, era dintr-odată concentrat și adunat. Ceea ce fusese întâmplător, devenise necesar; chiar și punctele rămase nepictate făceau acum parte din ansamblu.

— Există negustori care se zgârcesc la rame. Negustori meschini. Își imaginează că clientul nu observă că i s-a băgat pe gât o oroare de gips presat și aurit. Poate că nu observă direct și imediat – dar tabloul arată mai sărăcăcios. Tablourile sunt niște aristocrați, spuse Black.

Apoi căută o ramă pentru al doilea Degas.

— Vreți să prezentați totuși două tablouri ale aceluiași maestru, contrar principiilor dumneavoastră? am întrebat.

Black zâmbi:

— Nu, dar vreau să am tabloul al doilea ca rezervă. Nu se știe niciodată ce se întâmplă. Principiile trebuie să fie maleabile. Ce ați zice de rama asta? Se potrivește. Ludovic al XV-lea. O frumusețe, nu-i așa? Ridică valoarea tabloului cu cinci mii de dolari.

— Cât costă o ramă din epoca lui Ludovic al XV-lea?

— Astăzi? Cinci sute până la șapte sute de dolari. Blestematul ăsta de război este de vină. Nu mai primim nimic de peste ocean.

M-am uitat la Black. E și ăsta un motiv să înjuri războiul, m-am gândit. Chiar un motiv foarte rezonabil.

Tablourile erau înrămate.

— Duceți-l pe primul în cabinetul de alături, îmi spuse Black. Iar pe al doilea în dormitorul soției mele.

L-am privit uimit.

— Nu m-ați înțeles greșit, repetă el: În dormitorul soției mele. Haideți, vin și eu.

Doamna Black avea un dormitor frumușel, foarte feminin. Printre mobile, câteva desene și pasteluri. Black se uită la ele cu o privire de mareșal:

— Scoateți, vă rog, desenul de Renoir de acolo și atârnați-l pe Degas în locul său. Pe Renoir dincolo, deasupra măsuței de toaletă. Desenul de Berthe Morisot îl îndepărtăm deocamdată. Perdeaua din dreapta o tragem pe jumătate – așa, lumina este acum bună.

Avea dreptate. Tonul auriu al perdelei pe jumătate trase conferea tabloului căldură și dulceață.

— Strategia, spuse Black, înseamnă jumătate din reușită când vrei să vinzi. Nu degeaba clientul încearcă să ne ia prin surprindere venind la orele dimineții, cu lumină mai crudă, când tablourile par mai ieftine. Dar ne-am înarmat și noi în mod corespunzător.

Apoi continuă să mă instruiască în domeniul strategiei negustorului de obiecte de artă. Urma să aduc, unul după altul, în camera cu șevalete, tablourile pe care voia să le prezinte. La al patrulea sau al cincilea tablou, îmi

va spune să-l aduc pe al doilea Degas din cabinet. Eu va trebui să-i amintesc că tabloul este în dormitorul doamnei Black.

— Vorbiți franțuzește cât doriți, îmi spuse. Dar când vă întreb de tabloul acela, să-mi răspundeți pe englezește, ca să înțeleagă și clientul.

Am auzit soneria.

— El este, spuse Black înaripat. Așteptați aici, sus, până sun după dumneavoastră.

Am intrat în cabinetul în care tablourile stăteau pe suporturile lor, și m-am așezat. Black coborî, cu pași elastici, să-și întâmpine vizitatorul. Cabinetul era prevăzut cu o ferestruică cu geam opalin și zăbrele solide. Aveam senzația că mă aflu în celula unei închisori, unde, pentru variație, erau depozitate și tablouri în valoare de câteva sute de mii de dolari. Sticla lăptoasă îmi amintea de o celulă din Elveția în care fusesem la un moment dat închis timp de patrusprezece zile din cauza unei șederi ilegale, fără acte personale – infracțiunea uzuală a emigranților. Celula fusese tot atât de curată și ordonată, și aș fi rămas bucuros mai mult de patrusprezece zile acolo – mâncarea era bună, celula încălzită; dar după două săptămâni am fost dus, într-o noapte vijelioasă, la Annemasse, la granița franceză, mi s-a dat o țigaretă și un brânci ușor în spate: „Marș în Franța! Și să nu te mai prind niciodată în Elveția!"

Cred că ațipisem. Am auzit deodată soneria. Am intrat la Black. În cameră era un bărbat masiv, cu urechi mari, roșii, și ochi mici.

— *Monsieur* Sommer, gânguri Black, aduceți, vă rog, peisajul Sisley, acela în culori luminoase.

Am adus peisajul și l-am pus pe șevalet. Black tăcu câtva timp, contemplând, prin fereastră, norii de pe cer.

— Vă place? întrebă apoi plictisit. Un Sisley din cea mai bună perioadă de creație. O inundație... ceea ce își dorește fiecare.

— Prostii! spuse clientul cu o voce și mai plictisită decât Black.

— Este și asta o critică, replică acesta zâmbind sarcastic. *Monsieur* Sommer, îmi spuse apoi pe franțuzește, luați de aici tabloul ăsta splendid de Sisley.

Am așteptat o clipă să văd ce îmi va cere Black să mai aduc... Deoarece nu zise nimic, am ieșit cu tabloul de Sisley, dar am mai apucat să-l aud spunând:

— Nu sunteți azi în dispoziție adecvată, domnule Cooper. Să amânăm pe altă dată.

Șmecher, m-am gândit revenind în lumina lăptoasă a cabinetului. Acum va trebui Cooper să ia inițiativa. La câtva timp după aceea am fost iarăși chemat înăuntru și i-am găsit pe cei doi fumând din țigările rezervate pentru clienți; *Partagas*, am constatat, în timp ce aduceam, rând pe rând, celelalte tablouri. Apoi mi-am rostit replica:

— Acest Degas nu este aici, domnule Black.

— Dar firește că este aici. Nu l-a furat nimeni!

M-am apropiat de el, m-am aplecat și am șoptit așa ca să audă și clientul:

— Tabloul este sus, în camera doamnei Black...

— Unde?

Am repetat, în engleză, că tabloul era sus, în dormitorul doamnei Black.

Black se lovi cu palma peste frunte:

— Ah, da, așa este. Uitasem. Aniversarea căsătoriei noastre... ei bine, în acest caz nu este posibil...

L-am admirat fără rezerve; îi lăsă din nou lui Cooper inițiativa. Nu îmi spuse să aduc, cu toate acestea, tabloul

jos; și nici nu afirmă că tabloul îi aparține soției. Pur și simplu, lăsă tema în suspensie, așteptând.

M-am întors și eu în iatacul meu și m-am pus pe așteptat. Aveam senzația că Black ține de undiță un rechin și n-aveam de unde să știu dacă nu cumva rechinul îl va înghiți pe Black; în orice caz, poziția lui Black era mai avantajoasă. Rechinul nu putea decât să scape din undiță și să fugă; era exclus ca Black să vândă la un preț prea mic. Rechinul făcea tentative interesante. Deoarece ușa rămăsese ușor întredeschisă, auzeam că discuția se axase pe probleme economice și pe război. Rechinul făcea profeții sumbre, invocând: crah la bursă, datorii, noi cheltuieli, noi bătălii, crize și chiar pericolul comunismului. Toate se vor devaloriza. Doar banii peșin își vor păstra valoarea. Apoi aduse vorba despre criza catastrofală de la începutul anilor treizeci. Cel ce dispusese atunci de bani peșin, fusese un fel de rege, putând cumpăra orice la jumătate de preț – nici vorbă! – la o treime, la un sfert, la o zecime de preț. Chiar și tablouri. Tocmai tablouri. După care rechinul adăugă gânditor:

— Iar obiecte de lux, ca mobile, covoare și tablouri, chiar la un preț cu cincizeci de ori mai mic!

Black îi oferi, impasibil, un coniac de cea mai bună calitate:

— Mai târziu prețul acesta a crescut iarăși, spuse. În schimb s-au devalorizat banii. Știți și dumneavoastră că valoarea banului a scăzut azi la mai puțin de jumătate față de atunci. Și nu a urcat iar. În schimb, valoarea tablourilor a crescut de patru ori. Black afișă un surâs blând, fals: Da, da, inflația! A început cu două mii de ani în urmă și continuă, continuă... Valoarea obiectelor crește, a banului scade. Asta este situația.

— Tocmai de aceea n-ar trebui să vindeți nimic, pară rechinul lovitura, cu un răget voios.

— De-ar fi posibil! oftă Black liniștit. Oricum, încerc să vând cât mai puțin. Dar mai sunt și impozitele. Și ai nevoie și de un fond de rulment. Întrebați-i pe clienții mei. Față de ei sunt un adevărat binefăcător. Nu demult am răscumpărat, la preț dublu, o dansatoare a lui Degas, pe care o vândusem cu cinci ani înainte.

— De la cine, întrebă rechinul?

— Firește că nu pot să vă divulg numele persoanei. V-ar conveni cumva să bat gura și să spun și altora la ce preț cumpărați dumneavoastră ceva de la mine? Sau la ce preț vindeți poate mai târziu?

— De ce nu? rechinul nu se lăsă luat de pe picioare.

— În schimb altora nu le convine deloc. Or, eu trebuie să mă orientez după ei.

Black făcu o mișcare de parcă ar fi vrut să se scoale de pe scaun.

— Îmi pare rău că nu ați găsit azi nimic care să vă placă, domnule Cooper. Ei, poate cu altă ocazie. Bineînțeles, prețurile nu le pot îngheța pentru multă vreme, asta înțelegeți și dumneavoastră.

Și rechinul se ridică:

— Parcă mai aveați un Degas pe care voiați să mi-l arătați, spuse în treacăt.

— Ah, acela care este în dormitorul soției mele? Black ezită.

Am auzit soneria și am intrat:

— Soția mea este în camera ei?

— A ieșit în oraș cu o jumătate de oră înainte.

— Atunci aduceți, vă rog, jos tabloul de Degas de lângă oglindă.

— Va dura puțin, domnule Black, am spus. Când l-am atârnat a trebuit să montez un diblu de lemn, deoarece peretele nu era destul de solid. Tabloul este înșurubat de diblu. Dacă vreți să așteptați câteva minute...

— Lăsați, replică Black. Mergem mai bine noi până sus. Ce spuneți, domnule Cooper?

— Din partea mea...

M-am ghemuit iarăși, ca Fafner, printre comorile Rinului. Cei doi coborâră după câtva timp și am fost trimis să demontez tabloul și să-l aduc jos. Deoarece nu aveam ce demonta, am așteptat să treacă puțin timp. Prin fereastra din spate, care dădea spre curte, am zărit-o pe doamna Black în fereastra bucătăriei. Ea făcu un gest interogativ. Am scuturat tare din cap; pericolul nu trecuse încă; doamna Black trebuia să mai rămână în bucătărie.

Am dus tabloul în camera de velur cenușiu, unde erau șevaletele și apoi m-am retras. Nu mai puteam intercepta nici un crâmpei din conversație; Black închisese ușa de legătură. Mi-ar fi plăcut să aud cu câtă subtilitate va spune că tabloul este un cadou la aniversarea a zece ani de căsătorie și că soția sa ar dori să-l păstreze; dar eram sigur că o va face în așa fel încât rechinul să nu devină bănuitor.

A mai durat aproximativ o jumătate de oră; după care Black intră la mine și mă eliberă din detenția de lux.

— Nu mai trebuie să-l atârnăm înapoi pe Degas, spuse. Mâine i-l duceți domnului Cooper.

— Vă felicit!

Black făcu o grimasă.

— Câte nu trebuie să faci! Și, în fond, peste doi ani, *el* va râde pe înfundate, în așa măsură va crește valoarea tablourilor.

Am repetat întrebarea pusă de Cooper:

— În cazul acesta, de ce vindeți?

— Fiindcă nu mă pot opri. Negoțul mă atrage. Sunt o fire de jucător. Dar în ziua de astăzi nu mai există adversari adevărați. În realitate, eu joc împotriva mea. De altfel, povestea cu diblul nu a fost rea. Faceți progrese!

Seara m-am dus la Jessie Stein. Am găsit-o cu ochii plânși și foarte abătută. Era înconjurată de câțiva prieteni, care încercau să o remonteze.

— Pot reveni mâine, dacă deranjez astăzi, am spus. Voiam doar să mulțumesc...

— Pentru ce?

Jessie îmi aruncă o privire confuză.

— Pentru intervenția de la avocat, am spus. Și pentru că l-ai trimis pe Brandt la el. Permisul meu de ședere a fost prelungit cu încă două luni.

Jessie izbucni în lacrimi.

— Dar ce s-a întâmplat? l-am întrebat pe actorul Rabinowitz care o luase pe Jessie în brațe, încercând să o liniștească.

— Nu știți? șopti Lipschütz. A murit Teller. Alaltăieri.

Rabinowitz îmi făcu semn să nu mai pun întrebări. O conduse pe Jessie la o canapea, apoi reveni. Juca roluri de naziști brutali, în filme mici; în realitate era un om foarte blând.

— Teller s-a spânzurat, îmi spuse. L-a găsit Lipschütz. Trebuie să fi murit cu una sau două zile înainte. În camera sa. Atârna de lustră. Toate luminile erau aprinse, chiar și lustra. Poate că nu voia să moară singur pe întuneric. Probabil că s-a spânzurat în timpul nopții.

Am vrut să plec.

— Rămâneți, îmi spuse Rabinowitz. Cu cât este înconjurată de oameni mai mulți, cu atât mai bine pentru ea. Nu suportă să fie singură.

Aerul din cameră era îmbâcsit și zăpușitor. Jessie nu voia să deschidă nici o fereastră; dintr-o superstiție arhaică, enigmatică, credea că răposatul are de suferit dacă tristețea se volatilizează în aer. Auzisem, cu mulți ani în urmă, că, în caz de deces, ferestrele trebuie deschise pentru a pune în libertate sufletul care rătăcește prin cameră; nu să le închizi pentru a adăposti tristețea, în timp ce decedatul se află deja la un *Funeral Home*.

— Sunt o proastă! spuse Jessie suflându-și cu putere nasul. Ar trebui să mă calmez. Apoi se ridică: vă fac o cafea. Sau poate doriți altceva?

— Nimic, Jessie. Chiar nimic.

— Ba da. Vă fac o cafea.

Apoi dispăru în bucătărie, în rochia ei șifonată, foșnitoare.

— Se știe care a fost motivul? l-am întrebat pe Rabinowitz.

— Ai nevoie de un motiv special?

Mi-am amintit de teoria lui Robert Hirsch despre cezurile duble și întreite din viață și despre dezrădăcinații care devin foarte vulnerabili tocmai când aceste cezuri se suprapun.

— Nu, am răspuns.

— Nu era chiar sărac lipit; nu putea să fie. Și nu era nici bolnav; Lipschütz îl văzuse cu vreo două săptămâni înainte.

— Putea lucra?

— Scria tot timpul. Dar nu reușea să publice. În ultimii zece ani nu a publicat absolut nimic, spuse Lipschütz. Așa se întâmplă cu mulți. Nu se poate ca ăsta să fi fost motivul.

— A lăsat ceva? Vreo scrisoare?

— Nimic. L-am găsit atârnând de lustră, cu o față vânătă și o limbă groasă ieșită din gură, iar mușchii se plimbau pe ochii săi deschiși. Arăta deja îngrozitor. În zilele astea toride merge repede. Ochii... Lipschütz se scutură. Partea proastă este că Jessie vrea neapărat să-l mai vadă o dată.

— Unde este acum?

— La o morgă; aici se numesc *Funeral Home*. Casă de înmormântări. Ce groaznic sună! Cadavrele sunt aranjate și puse la punct. Ați fost vreodată într-un asemenea stabiliment? Să nici nu mergeți. Americanii sunt un popor tânăr; nu acceptă moartea. Decedații sunt fardați și machiați, de parcă ar fi doar adormiți. Mulți sunt îmbălsămați.

— Dacă va fi machiat, Jessie poate... am început.

— Așa am crezut și noi; dar în cazul lui Teller nu prea se mai poate masca nimic. Nici cu tot fardul din lume. Și costă enorm de mult. Este foarte costisitor să mori în America.

— Nu numai în America, spuse Lipschütz.

— În schimb, în Germania nu, am spus.

— În America este foarte costisitor. Am fost deja la o întreprindere de pompe funebre mai ieftină. Costă, cu toate acestea, mai multe sute de dolari, chiar la cheltuieli minime.

— Dacă Teller i-ar fi avut, poate că ar fi încă în viață, declară Lipschütz.

— Poate.

Am observat că aranjamentul fotografiilor din camera lui Jessie era deja schimbat. Fotografia lui Teller nu se mai găsea printre cei vii. Nu avea încă un chenar negru

ca cele ale morților, înșiruite pe partea cealaltă; își avea încă vechea ramă aurită, dar Jessie o înconjurase cu o panglică de tul negru. Teller zâmbea în fotografie, arătând cu cincisprezece ani mai tânăr. Era o poză din tinerețe și nu aveai ce să obiectezi; nici contra ei, nici contra panglicii negre. Aceasta și durerea sinceră nu erau incompatibile una cu alta.

Jessie aduse o tavă cu cești și turnă în ele cafea dintr-o cafetieră de porțelan înflorat.

— Iată și zahăr și lapte, spuse.

Se serviră cu toții. Eu de asemenea.

— Ceremonia funerară are loc mâine, îmi spuse. Vii?

— Dacă pot.

— Trebuie să vină toate cunoștințele sale, replică Jessie cu o voce stridentă, agitându-se iarăși. Mâine la unu și jumătate. A fost programată la această oră tocmai ca să poată veni toată lumea.

— Vin, Jessie. Firește. Unde are loc?

Lipschütz precizează adresa: *Ashers Funeral Home*, pe strada a patrusprezecea.

— Unde va fi înmormântat? întrebă Rabinowitz.

— Nu va fi înmormântat. Va fi incinerat. Crematoriul este mai ieftin.

— Ce? am exclamat.

— Va fi ars.

— Ars? am întrebat gândindu-mă, concomitent, la o mulțime de lucruri.

— Da, *Funeral Home* se ocupă de asta.

Jessie veni la noi:

— Zace acum acolo, singur de tot, printre oameni străini, se plânse. Cel puțin, de ar fi fost pus pe catafalc la noi, în mijlocul prietenilor, până la înhumare. Apoi mi se

adresă mie: Ce-ai mai vrut să întrebi? Cine a avansat banii pentru tine? Tannenbaum.

— Tannenbaum-Smith?

— Da. Cine altcineva? El este capitalistul nostru. El finanțează și înmormântarea lui Teller. Deci vii sigur mâine?

— Sigur, am confirmat. Nu aveam ce altceva să spun.

Rabinowitz mă conduse până la ușă:

— Trebuie să o amăgim cumva pe Jessie, îmi șopti. Nu are voie să-l mai vadă pe Teller. Adică ceea ce a rămas din el. Fiind vorba de sinucidere a mai avut loc și o autopsie. Dar Jessie habar nu are. Știți doar cu câtă vehemență obișnuiește să-și impună voința. Bine că a adus cafeaua. Lipschütz a strecurat un somnifer în ceașca ei. Ea nu a observat nimic. De aceea am băut cu toții cafeaua și am lăudat-o. Jessie nu rezistă la laude; altfel nu ar fi băut și ea. Am încercat să-i oferim ceva calmante. Dar nu a vrut să accepte; crede că ar fi o trădare la adresa lui Teller. Întocmai ca povestea cu fereastra închisă. Poate reușim să-i punem și diseară o tabletă în mâncare. Mâine dimineață va fi foarte greu să o reținem. Veniți într-adevăr?

— Da. La *Funeral Home*. Cum ajunge Teller la crematoriu? Acesta se găsește la *Funeral Home*?

— Nu cred. Dar de asta se ocupă *Funeral Home*. De ce?

— Ce tot complotați acolo? strigă Jessie din cameră.

— Nu are încredere, șopti Rabinowitz. Noapte bună!

— Noapte bună!

El traversă vestibulul semiîntunecat, pe care vedeai fotografii ale Cafenelei Romane din Berlin și intră în camera neaerisită. Am ieșit în stradă; gălăgia ei nepăsătoare mi se părea un adevărat balsam. Crematorii, m-am gândit. Și în America! Nu scapi nicăieri de ele.

Am sărit, cu o mișcare bruscă, din pat. Nu mi-am dat, din prima clipă, seama că visasem și am aprins repede lumina ca să mă trezesc. Nu era unul din visele obișnuite ale emigranților, așa cum le aveam și eu de multe ori – și anume că trebuie să fugi de S.S. fiindcă te-ai încumetat să treci granița, iar torționarii sunt acum pe urmele tale. Și din asemenea vise te trezeai de multe ori țipând; dar erau vise normale, cauzate de disperarea că, din propria ta prostie, ai căzut iar în mrejele lor. În astfel de cazuri, te întindeai în pat, te uitai pe fereastră, vedeai noaptea roșietică a orașului și înțelegeai că ești în siguranță.

Visul acesta fusese altfel, mai neclar, fragmentat, vâscos, întunecat ca smoala, fără început și fără sfârșit. Apăruse Sibylle, cerând în tăcere ajutor, încercasem să ajung până la ea, dar nu mă ținuseră genunchii, mă cufundam într-un amestec cleios de catran, nămol și sânge închegat, îi vedeam ochii măriți de spaimă, îndreptați spre mine; țipau fără cuvinte: Fugi! Fugi! și apoi: Ajutor! Ajutor! Vedeam abisul negru al gurii ei căscate, masa lipicioasă urca încet până la această gură și deodată nu mai era Sibylle ci soția lui Siegfried Rosenthal, o voce ascuțită, cu un insuportabil accent saxon dădu un ordin și apăru o siluetă profilată pe un magnific apus de soare, miros dulceag de sânge, flăcări care ieșeau dintr-un horn și putoarea grețoasă de carne arsă, o mână se mișca încet de tot pe pământ, cineva o călca în picioare, și apoi un țipăt care părea să vină de pretutindeni și al cărui ecou îmi răsuna încă în urechi.

În Europa visasem destul de rar. Duceam o luptă continuă pentru supraviețuire, fiind amenințat la tot pasul de pericole. Când te afli în pericol nu ai timp să meditezi, iar visele îți subminează rezistența; iată de ce in-

stinctul vital primitiv împiedică apariția lor. După aceea, în timpul călătoriei pe ocean, amintirile începuseră să se estompeze și crezusem că vâjâitul continuu al apelor mă va face să scap și de vise, așa cum vaporul camuflat în care călătoream reușise să scape fofilându-se, ca o stafie, printre submarine. Avusesem doar visele obișnuite ale transfugilor – acum știam însă că nu scăpasem de nimic, deși încercasem, fiindcă nu voiam ca ele să mă distrugă înainte de a mă fi răzbunat. Știam că nu le puteam controla, oricât de mare efort aș fi depus; știam că amintirile mele pătrunseseră în somn și în vise, în acea lume amăgitoare, supusă în fiecare noapte altor legi și fundamente fantomatice, care în timpul zilei se destrămau din nou. Visele, însă, nu dispăreau.

M-am uitat pe fereastră. Luna urcase deasupra coamei acoperișului. Undeva mieuna o pisică. În tomberoanele cu gunoi se auzeau foșnete. La o fereastră de peste drum se aprinse lumina, apoi se stinse iar. Mi-era teamă să readorm. Nu voiam nici să-i telefonez lui Robert Hirsch; era prea târziu și, de altfel, nu mă putea ajuta cu nimic. Trebuia să depășesc singur criza.

M-am sculat și m-am îmbrăcat. Mă gândeam să cutreier orașul, până cădeam de pe picioare de oboseală. Deși ar fi fost vorba doar de o eschivă. Nu era prima dată că recurgeam la așa ceva. În tendința nemărturisită de a-mi găsi un echilibru interior, de a găsi ceva de care să mă sprijin și care să-mi aducă uitarea, idealizasem în asemenea măsură aceste plimbări, de parcă zgârie-norii scânteietori nu ar fi fost edificați pe o bază sumbră de lăcomie, criminalitate, exploatare și egoism, de parcă districtele mizeriei nu ar face parte organică din același oraș. Îmi construisem această imagine ideală a orașului

ca o contrapondere față de anii însângerați ai trecutului european pe care voiam să-i alung din amintire. Știam foarte bine că nu corespundea realității; întocmai ca peste tot, criminalitatea făcea și ea parte din aceste cetăți ale lui Parsifal.

Am coborât în hol. Speram să-l găsesc pe Meukoff. Voiam să-i cer niște somnifere. Chiar dacă mă ambiționam să-mi rezolv problemele cu forțe proprii, ar fi fost absurd să disprețuiesc, în momente de criză acută, adjuvantele chimice oferite de epoca noastră.

Holul plușat era slab luminat.

— Vodcă sau pastile de Seconal? întrebă Meukoff, care se așezase împreună cu *Contessa* în spatele palmierilor. Sau ești dornic de societate? Să zgâlțâim puțin fundamentele existenței? Sau teama oricărei creaturi?

Contessa coborâse învăluită în șalurile ei.

— De ți-ai putea da seama! spuse. Cred că mai întâi vrei societate; apoi o vodcă; apoi Seconal; apoi toate la un loc... și în cele din urmă zburătăcești peste tot ca o găină fără cap și nu mai știi nici tu ce vrei.

Meukoff își căscă ochii de papagal:

— Și atunci o iei de la capăt, replică. Toate se învârtesc în cerc, *Contessa*.

— Credeți? Chiar și banii?

La recepție se auzi o sonerie.

— Probabil Raoul, oftă Meukoff. Agitată noapte!

Apoi se ridică și ieși. *Contessa* mă privi cu fața ei de pasăre în care ochii scânteiau albaștri ca niște safire pe o mătase sifonată.

— Banii nu se mai întorc, șopti. Se scurg fără cale de întoarcere. Sper să mor înainte de a se fi epuizat complet. Nu aș vrea să crăp la un azil de bătrâni pentru sărăntoci.

Zâmbi jalnic: Fac și eu ce pot, ca să meargă mai repede. Dintr-unul din șaluri ieși la iveală gâtul unei sticle de vodcă dar dispăru imediat, fără să fie vizibile și degetele care o mânuiau. Plângeți uneori? mă întrebă apoi. Cei ce sunt în stare să plângă se calmează. Plânsul epuizează. După care se înfiripă un sentiment deprimant de pace. Dar nu ești totdeauna în stare să plângi. Perioada plânsului trece în curând. De abia mai târziu îți dai seama cât de bine ți-a picat. Urmează teama, starea de abulie și disperarea. Doar amintirile te mai țin atunci în viață.

M-am uitat la fața albă ca ceara, asemănătoare mătăsii uzate. Oare ce tot vorbea? Pentru mine, cel puțin, era chiar invers.

— Ce-ați vrut să spuneți cu asta? Am întrebat-o.

Expresia *Contessei* se învioră puțin:

— Amintirile, repetă. Sunt încă vii. Sunt calde și luminoase, pline de tinerețe și de viață.

— Chiar și amintirile despre cei morți?

— Da, replică făptura gracilă din fața mea după o mică pauză. Dacă ar mai fi în viață, nu s-ar fi transformat în amintiri.

Nu am pus alte întrebări.

— Amintirile te mențin în viață, adăugă încet. Trăiesc cât timp trăiești și tu. În rest? Le vezi seara, în umbră, cum te imploră: Rămâi! Nu ne ucide! Nu te mai avem decât pe tine! Ești disperat și atât de obosit și ai vrea să se termine totul; dar ele sunt și mai obosite, și mai disperate și te imploră mereu: Nu ne ucide! Invocă-ne și venim imediat, la semnalul ceasului cu muzicuță. Auzi râsetele cristaline? Vezi reverențele? Vezi dansul? Iată toate figurile iubite, au înviat, sunt ceva mai palide, dar te înconjoară și te imploră: Nu ne ucide! Nu trăim decât pentru

tine! Poți spune *nu*? Dar poți suporta așa ceva? Ah, se lamentă *Contessa* deodată. Nu vreau să ajung la azil, la un loc cu atâția alții... epave care respiră, încă...

Meukoff reapăru:

— Toți eroii ăștia, spuse. Unde au rămas? Vântul nu-i cunoaște, iarba crește. Apoi își ridică paharul cu vodcă: Tu nu? mă întrebă.

— Nu.

— Lui durerea îi stă în gât, ca o gălușcă, îi spuse Meukoff *Contessei*. În cazul nostru, s-a transformat deja în țărână care se adună la picioare, apoi urcă până la inimă și o îngroapă. Se poate trăi și fără inimă. Nu-i așa, *Contessa*?

— Sunt doar vorbe, Vladimir Ivanovici. Dumitale îți plac vorbele. Ești un poet. S-ar putea să fie posibil. Dar la ce? *Contessa* se ridică: Două pentru noaptea asta, Vladimir? Noapte bună, *monsieur* Sommer. Ce nume frumos! În copilărie am învățat și puțină germană. Și vise plăcute!

Meukoff o conduse pe bătrâna delicată până la scări. M-am uitat la flaconașul din care scosese două pastile pentru *Contessa*. Erau somnifere.

— Dă-mi și mie două, l-am rugat când s-a întors. De ce îți cere tot câte două? l-am întrebat. Nu poate să țină un flacon întreg în noptieră?

— Nu are curajul. Îi este teamă că într-o noapte le înghite pe toate.

— În ciuda amintirilor?

— Nu din cauza amintirilor. Îi este frică de sărăcie. Vrea să trăiască până îi este dat. Dar se teme de crize imprevizibile de deznădejde. Iată de ce este precaută. A trebuit însă să-i promit că îi voi face rost de un flacon mare atunci când mi-l va cere. Deocamdată mai are un pic de timp.

— Și o vei face?

Meukoff mă privi cu ochii lui lipsiți de pleoape:

— Tu nu ai face-o?

Apoi își desfăcu palma uriașă. Ținea în ea un inel mic cu montură antică și cu un rubin.

— Trebuie să-l vândă. Piatra nu este mare, dar uită-te puțin la ea.

— Nu mă pricep.

— Este un rubin stelar. Foarte rar.

M-am uitat încă o dată la inel. Rubinul era de un roșu foarte transparent, iar dacă îl țineai în lumină, vedeai în el o stea în șase colțuri mici.

— M-aș bucura să-l pot cumpăra, am spus deodată.

— La ce? întrebă Meukoff râzând.

— Doar așa, am replicat. Fiindcă este ceva ce nu-i făcut de mâna omului. Ceva pur și incoruptibil. Nu pentru Maria Fiola, cum îți imaginezi. În afară de aceasta, ea poartă smaralde, mari cât o unghie, montate în diademele împărăteselor. Ce s-a ales de toate suveranele? am citat. Tu ai scris asta? *Contessa* zicea că ești poet. Ai fost vreodată?

Meukoff scutură din cap:

— Ce s-a ales de toate meseriile? În primii douăzeci de ani rușii vorbeau mereu despre ceea ce fuseseră odinioară și cu această ocazie debitau minciuni gogonate. Tot mai gogonate pe măsură ce treceau anii. Apoi au renunțat încetul cu încetul la acest subiect. Până l-au uitat. Tu ești un emigrant foarte tânăr și suferi încă de toate tarele profesiunii tale. Ești încă ahtiat de răzbunare; crezi că răzbunarea înseamnă dreptate și nu egoism și o colosală supraapreciere a propriei persoane. Strigătele noastre de răzbunare! Îmi amintesc de ele. Unde au ră-

mas? Vântul adie dar nu le știe. Iar iarba crește, crește și tot crește...

— Nu ați avut ocazia, am spus.

— Am avut, măi învățăcelule! Te afli de-abia pe prima treaptă care duce spre cetățenia universală. Dar ce voiai de la mine? Doar nu ai coborât din cameră fără nici un motiv?

— Același lucru ca și *Contessa*. Două somnifere.

— Nu flaconul întreg?

— Nu, am spus. Încă nu. Nu în America.

14

Reginald Black mă trimise la Cooper, cel care îl cumpărase pe Degas, ca să fixez tabloul pe perete.

— Vă va interesa casa, îmi spuse Black. Vă vor interesa și altele. Luați un taxi; cadrul dansatoarei este fragil și autentic.

Cooper locuia într-o clădire de pe Park Avenue la etajul al nouălea. Era o locuință duplex, a cărei parte superioară consta dintr-o grădină pe acoperiș.

Mă așteptam să-mi deschidă un valet, dar Cooper mă întâmpină personal la ușă, fără haină pe el.

— Poftiți înăuntru, îmi spuse cu un ton jovial. Vom căuta, fără pripă, un loc potrivit pentru doamna albastru-verzuie. Doriți un Whisky? Sau mai bine o cafea?

— Mulțumesc. O cafea, cu plăcere.

— Eu beau un Whisky. Pe căldura asta este singurul lucru inteligent.

Nu l-am contrazis. În casă era răcoare; temperatura ușor sepulcrală a locuințelor prevăzute cu aer condiționat. Ferestrele erau închise.

Cooper scoase cu grijă tabloul din hârtia în care îl împachetasem. M-am uitat în jurul meu. Camera era mobilată în stil franțuzesc, Ludovic al XV-lea, aproape toate

piesele de bună calitate, delicate, cu mult aur, printre ele două fotolii italienești și o comodă mică venețiană superbă, de culoare galbenă. Pe pereți atârnau impresioniști. Eram surprins. Nu aș fi crezut că domnul Cooper are atâta gust.

El îl puse pe Degas pe un scaun. Așteptam atacul; bănuiam că nu-mi oferise cafeaua fără un scop anumit.

— Ați fost într-adevăr asistent la Luvru? începu.

Am dat din cap. Nu vroiam să-l discreditez pe Black.

— Și înainte de aceea?

— Înainte de aceea am lucrat la Muzeul din Bruxelles. De ce?

Cooper râse:

— Doar nu-i poți crede pe cuvânt pe negustorii ăștia de artă. Cică acest Degas i-ar fi aparținut doamnei Black: minciună sfruntată!

— De ce? Nu-l face nici mai bun, nici mai rău.

Cooper îmi aruncă o privire pătrunzătoare:

— Firește că nu. De aceea l-am și cumpărat. Știți cât a cerut Black pe el, nu-i așa?

— Nu am idee, am spus.

— Ce credeți?

— Zău că nu știu.

— Treizeci de mii de dolari!

Cooper se uită fix la mine în ochi. Mi-am dat imediat seama că minte, vrând să mă tragă de limbă.

— Bani mulți, nu-i așa? continuă apoi.

— Depinde cum o luăm. Pentru mine ar fi foarte mulți.

— Dumneavoastră cât ați fi dat pe el? întrebă repede.

— Nu dispun de banii necesari.

— Dar dacă i-ați avea?

Ajunsesem la concluzia că, pentru o cafea, fusesem supus la suficiente întrebări.

— Aș da pe el tot ce aș avea, am replicat. Pasiunea pentru artă este o afacere strălucită în ziua de astăzi. Prețurile urcă de la o săptămână la alta!

Cooper izbucni în râs, ca un curcan.

— Doar nu vreți să mă convingeți că este adevărat ce mi-a povestit Black! Cum că ar fi răscumpărat un tablou dând cu cincizeci la sută mai mult decât la cumpărare.

— Nu, am spus.

— Păi vedeți! Cooper rânji.

— Nu vreau să vă conving, fiindcă este într-adevăr așa, i-am explicat.

— Ce?

— Este adevărat. Am citit într-o carte. Așa ceva poate fi ușor controlat. Puteți și dumneavoastră să-i oferiți tabloul spre vânzare peste un an sau doi.

— Vechiul tertip, spuse Cooper cu dispreț, deși părea să se fi liniștit. Imediat după aceea fu chemat afară, la o convorbire telefonică.

— Uitați-vă peste tot, îmi spuse. Poate găsiți un loc potrivit pentru Degas.

Fata care îl anunțase, mă conduse prin toată casa. Probabil că domnul Cooper avea consilieri foarte buni. Locuința nu era ca un muzeu, dar fiecare piesă luată în parte avea valoare muzeală. Nu reușeam să înțeleg. Cooper nu părea un cunoscător. Existau, firește, și oameni de aceștia. Întâlnisem câțiva și la Paris.

— Iată dormitorul domnului Cooper, spuse fata. Poate mai găsim aici vreun locșor.

M-am oprit în prag. Deasupra patului lat – în *Jugendstil* oribil – atârna într-o ramă aurită masivă un peisaj silvic: un cerb cu botul căscat, câteva cerboaice și un izvor pe prim plan. Am rămas și eu cu gura căscată.

— Domnul Cooper este vânător, am întrebat?

Fata scutură din cap:

— A pictat el personal tabloul?

— Da de unde! Nu se pricepe la așa ceva! Este tabloul său preferat. Minunat, nu-i așa? Rupt din natură. Parcă vezi aburii ieșind din gâtlejul cerbului.

— Da, îi vezi, am spus, examinând în continuare camera.

Pe peretele opus am descoperit un peisaj venețian de Felix Ziem. Aproape că m-au podidit lacrimile de emoție dându-mi seama că am decodat misterul lui Cooper, mai ales când am văzut pe comodă și câteva stacane mari pentru bere. Aici, în dormitorul său, Cooper își permitea să fie el însuși. Restul locuinței era poză, investiție materială, eventual ușoară satisfacție. Dar acest cerb cu botul căscat însemna pasiune, iar peisajul venețian dulceag însemna spirit romanțios.

— Minunat, nu-i așa? spuse fata drăgălașă.

— Admirabil! Dar dormitorul trebuie lăsat așa cum este. Tabloul nou nu se potrivește aici.

Fata mă conduse sus pe niște trepte înguste. Din birou se auzea vocea dură a lui Cooper care lătra ceva dispoziții la telefon. M-am oprit în ușa terasei. Jos se întindea New York-ul, ca un oraș african alb, cu zgârie-nori, fără copaci, doar oțel și beton – nu un oraș format pe baza unei dezvoltări organice, de câteva secole, ci construit repede, cu febrilitate, fără răbdare, de niște oameni care nu se lăsau intimidați de tabuurile tradiției și a căror lege supremă nu era securitatea ci funcționalitatea. Dar orașul dobândea tocmai în felul acesta o frumusețe stranie, semeață, antiromantică, anticlasică, modernă. M-am uitat în jos fascinat. Nu este bine să vezi New York-ul de jos, cu capul dat pe spate, m-am gândit. Văzuți de sus, zgârie-

norii aveau alt efect. De parcă ar fi făcut parte integrantă din peisaj, ca niște girafe într-o turmă de zebre, gazele, rinoceri și broaște țestoase uriașe, din piatră.

L-am auzit pe Cooper urcând, gâfâind, scările. Fața sa radia, în măsura în care era în stare de așa ceva. Probabil că vânduse, la telefon, câteva zeci de mii de bombe sau grenade. Era învăpăiat ca o pătlăgea roșie. Moartea îl înveselea; în afară de aceasta, morala era de partea sa.

— Ați găsit undeva un loc? întrebă.

— Aici, am spus. Pe terasă. O dansatoare deasupra New York-ului! Dar soarele ar distruge în scurt timp pastelul.

— Ar fi o adevărată nebunie! exclamă Cooper! Treizeci de mii de dolari!

— Mai rău, am replicat. O operă de artă! L-am putea pune în salon; pe peretele care nu este în bătaia soarelui. Deasupra celor două bronzuri Han albastre.

— Vă pricepeți la chestiile astea chinezești? întrebă Cooper. Cât valorează?

— Vreți să le vindeți?

— Firește că nu. Le-am cumpărat cu doi ani în urmă. Cu cinci sute de dolari amândouă. Par scumpe?

— Cadou, am spus cu amărăciune.

Cooper râse:

— Dar teracotele astea de aici? Cât valorează?

— Dansatoarele Tang? Vreo trei sute de dolari bucata, am declarat cu reticență.

— Am dat o sută pe fiecare.

Fața lui Cooper strălucea. Făcea parte din categoria de oameni care deveneau senzuali când încheiau afaceri rentabile.

— Unde îl atârnăm pe Degas? am întrebat. Nu mai aveam chef să alimentez eul unui negustor de muniții. Dar Cooper era nesățios.

— Covorul de aici cât valorează? întrebă cu aviditate.

Era un covor armenesc, din secolul al șaptesprezecelea. Predecesorul meu Sommer ar fi fost extaziat:

— Prețul covoarelor a scăzut foarte mult, am spus. De când locuințele sunt mochetate nimeni nu mai vrea covoare.

— Ce? Am dat douăsprezece mii de dolari pe el! Nu mai valorează atât?

— Cred că nu, am replicat cu un ton vindicativ.

— Dar cât? Doar toate prețurile au urcat!

— Au urcat prețurile tablourilor. Dar nu ale covoarelor. Din cauza războiului. A apărut o nouă pătură de cumpărători. Mulți colecționari vechi au fost nevoiți să vândă; cei noi vor să iasă în evidență prin cultura lor. Or, asta pot să o facă mai ușor cu tablouri de Renoir pe pereți decât cu covoare antice uzate pe jos, covoare pe care calcă fără milă toată lumea. Nu mai există decât puțini colecționari vechi, rafinați, ca dumneavoastră, domnule Cooper (m-am uitat direct în ochii lui) care apreciază la justa valoare asemenea covoare.

— Dar cât valorează?

— Poate jumătate din cât ați dat pe el. Azi covoarele de rugăciune mici au căutare mai mare decât aceste capodopere de dimensiuni mari.

— Fir'ar al dracului! Cooper se ridică indispus: Bine; atârnați-l pe Degas acolo unde ați propus. Dar să nu stricați peretele.

— De-abia se va vedea o găurică. Avem cârlige speciale pentru așa ceva.

Cooper dispăru ca să mediteze asupra pierderilor sale. L-am fixat repede pe Degas. Dansatoarea albastru-verzuie plutea acum deasupra celor două bronzuri Han

aproape albastre și cele trei piese își aruncau una alteia reflexele patinei catifelate.

Am mângâiat cu grijă bronzurile chinezești și am simțit imediat căldura blândă și răcoroasă a patinei: „Biete emigrante venetice", am spus, „rătăcite în cuibul somptuos al unui traficant de arme, al unui barbar primitiv. Vă salut! Îmi creați senzația bizară că sunt acasă fără să am casă, că am o patrie în care coordonata geografică a fost înlocuită prin desăvârșire, patriotismul prin artă, iar războiul prin momentul fericit, în care îți dai seama că hoardei de călători efemeri neobosiți, ucigași, ce cutreieră acest glob i-a reușit din când în când și ceva ce poate sugera iluzia eternității, cristalizându-se în frumusețe pură – indiferent dacă în bronz, marmură, pastel sau cuvinte și chiar dacă aceste frumuseți se găsesc, în mod paradoxal, în casa unui negustor al morții. Iar tu, dansatoare fragilă, să nu te plângi că a trebuit să emigrezi! S-ar fi putut să fie și mai rău. S-ar fi putut și ca actualul tău proprietar să te înconjoare cu o salbă de grenade și să te plaseze între mitraliere și aruncătoare de flăcări! Ar fi fost chiar mai adecvat stilului său. Aviditatea lui te-a salvat: în felul acesta tânjești între două dansatoare de teracotă din epoca Tang, scoase la iveală, cu o sută de ani în urmă, din mormântul unui mandarin din Peking, de către profanatori de morminte, și rătăcite și ele, întocmai ca noi toți, în această existență străină în care ne-am pripășit întâmplător."

— Dar ce murmurați acolo tot timpul?

Subreta era în spatele meu. Uitasem de ea. Cooper o trimisese în cameră ca să mă supravegheze, să nu pot fura sau strica ceva.

— Descântece, am răspuns. Tot felul de descântece.

— Vă este rău?

— Nu, am spus. Dimpotrivă. Mă simt foarte bine. De altfel, semănați cu această dansatoare fermecătoare de aici. Am arătat spre Degas.

— Cu capra asta grasă? ripostă fata consternată. Păi dacă aș fi așa ar trebui să fac câteva luni cură de slăbire! Doar brânză de vaci degresată și salată!

În fața lui *Ashers Funeral Home* erau doi arbuști de dafin, cu coroanele tunse în formă sferică. Mă înșelasem asupra orei și sosisem cu aproape un ceas prea devreme. Un disc transmitea muzică de orgă, iar aerul condiționat mirosea a lumânări și ceva dezinfectanți. Încăperea era cufundată în semiobscuritate; prin două ferestre cu geamuri colorate pătrundea o lumină difuză; deoarece veneam de la soare, nu am văzut, la început, aproape nimic. Auzeam doar o voce necunoscută și mă miram că nu era a lui Lipschütz. De obicei Lipschütz rostea cuvântarea funebră la înmormântările emigranților. O făcuse încă în Franța; acolo, desigur, pe furiș și în grabă pentru a nu atrage atenția poliției. Aici, în America, se putea, în fine, desfășura în voie; nu stătea nimeni la ieșirea din cimitir, sau la ușa morgii, pentru a-i verifica pașaportul. Hirsch îmi explicase că Lipschütz considera, de atunci, o datorie sacră să ia cuvântul la sicriul emigranților. Fusese mai demult avocat și simțea probabil lipsa pledoariilor de la tribunal. De aceea se specializase în cuvântări funebre.

Mi-am dat seama în curând că nimerisem la ceremonia funerară a altcuiva. Sicriul era prea costisitor, îi puteam distinge acum și pe participanți și am constatat că nu cunoșteam pe nimeni. M-am strecurat încetișor afară.

Acolo l-am întâlnit pe Tannenbaum-Smith. În agitația ei, Jessie îi comunicase și lui o oră greșită.

— Teller avea rude? întrebă acesta.

— Nu cred. Nu l-ați cunoscut?

Tannenbaum scutură din cap. Stăteam în soarele arzător. Participanții la ceremonia funerară la care mă rătăcisem și eu ieșiră afară. Clipeau în lumina puternică, risipindu-se apoi rapid.

— Unde este sicriul? am întrebat.

— Este depus într-o încăpere din spate și apoi adus aici. Încăperea respectivă are o temperartură corespunzătoare.

O femeie tânără ieși ultima; era însoțită de un domn mai în vârstă. Acesta se opri și își aprinse o țigaretă. Femeia se uită în jurul ei. Părea pierdută în licărul tremurător al soarelui dogoritor. Bărbatul aruncă chibritul și se duse repede după ea.

L-am zărit deodată pe Lipschütz. Purta un costum tropical de culoare deschisă și o cravată neagră. Era deja în formă.

— A fost o eroare cu ora, ne spuse. Nu am putut înștiința pe toată lumea. Din cauza lui Jessie. Voia cu tot dinadinsul să-l mai vadă pe Teller; așa că i-am indicat altă oră decât cea reală. Când va sosi, sicriul va fi deja acoperit.

— Dar când are loc ceremonia?

Lipschütz se uită la ceas:

— Într-o jumătate de oră.

Tannenbaum-Smith mă întrebă:

— Mergem să bem ceva? La colț este un *drugstore*.

— Eu nu pot, spuse Lipschütz. Trebuie să rămân aici. Vin în curând și ceilalți.

Se simțea deja maestru de ceremonii.

— Trebuie să mă ocup și de muzică, mai adăugă. Ca

să nu se producă o încurcătură. Teller era evreu botezat. Catolic. Dar de la venirea lui Hitler se simțea evreu. L-am chemat ieri pe preotul catolic să-i facă o slujbă. A fost foarte greu să-l conving fiindcă Teller este sinucigaș. Nu ar fi avut dreptul nici la un mormânt în cimitir. Din fericire, s-au aranjat toate, fiindcă Teller va fi incinerat. Dar preotul! Doamne, ce muncă de lămurire a trebuit să duc până a făcut semnul crucii! În cele din urmă a înțeles că a fost vorba despre un accident nenorocit și a devenit mai uman. În fond, este explicabil; papa a încheiat un concordat cu naziștii, pentru a-i proteja pe catolici. Deci un evreu catolic reprezintă un caz-limită, cu atât mai mult dacă este sinucigaș.

Lipschütz transpirase.

— Dar muzica? am întrebat. Cum ați aranjat cu muzica?

— Mai întâi un imn catolic: „Isuse, încrederea mea...". Apoi „Kol Nidrei" de Bruch. *Funeral Home* dispune de două gramofoane; deci schimbarea discurilor nu va provoca o întrerupere supărătoare. Vor urma unul după altul. Rabinului îi este indiferent; este mai tolerant decât biserica.

— Mergem? întrebă Smith. Groaznic ce zăpușeală!

— Da.

Lipschütz rămase la post, demn și în semi-doliu. Scoase din buzunar textul discursului funebru, ca să-l memorizeze în timp ce Smith și cu mine ne îndreptam spre *drug-store*; la intrare ne învălui o adiere răcoroasă.

— O înghețată de lămâie, comandă Smith. Dublă. Dumneavoastră ce doriți? În ocazii de astea mă apucă totdeauna o sete infamă. N-am ce-i face.

Am comandat și eu o înghețată de lămâie dublă. Încă nu-i mulțumisem lui Smith pentru locul de muncă de la Black și voiam să-i arăt, în felul acesta, că împărtășesc

opiniile lui. Nu știam dacă este momentul oportun să aduc vorba despre viitorul meu. Dar Smith începu el însuși:

— Cum merge treaba la Black?

— Bine. Mii de mulțumiri. Merge într-adevăr foarte bine.

Smith zâmbi:

— Un om cu multiple și variate resurse, nu-i așa?

Am dat din cap:

— Un negustor de obiecte de artă. Meseria îl obligă să fie așa. Vinde obiecte pe care le iubește.

— Nu este cel mai rău lucru. Alții pierd ceea ce iubesc. El se alege măcar cu un profit.

Lipschütz vorbea. Eram ușor amețit de mirosul penetrant și puternic al florilor de pe sicriu. Tuberoze. Sicriul era simplu și nu avea atâtea ornamente de crom ca cel al predecesorului, care strălucise ca un automobil. Era din lemn de brad și menit să fie ars. Lipschütz îmi explicase că *Funeral Home* nu dispunea de un crematoriu propriu; nu se bucura în privința aceasta, de luxul lagărelor de concentrare germane. Sicriele erau trimise la crematorii comune. Am respirat ușurat. Nu mă simțeam în stare să particip la o incinerare. Știam prea multe despre acest subiect și încercam să refulez totul în măsura în care îmi era posibil. Cu toate acestea, ideea mă obseda, ca zumzetul unei viespe.

Veniseră douăzeci până la treizeci de persoane. Robert Hirsch o adusese pe Jessie care îl ținea de braț și scotea din când în când un hohot de plâns. Carmen stătea în spatele ei părând să doarmă. Veniseră și câțiva scriitori. În Germania dinaintea lui Hitler, Teller fusese destul de cunoscut. Ceremonia dădea dovadă de inconsecvența

oricărei ceremonii funebre; se întâmplase pe neașteptate ceva inimaginabil și irecuperabil; toată lumea încerca, cu rugăciuni, muzică de orgă și cuvinte, să transforme acest fapt în ceva imaginabil și să creeze iluzia falsă a unui eveniment mic-burghez, pentru a-l suporta, în felul acesta, mai ușor.

Dintr-o dată, pe podiumul unde era sicriul apărură doi oameni în haine negre, cu mănuși negre pe mâini; aceștia ridicară sicriul ușor și repede, cu o îndemânare care amintea de agilitatea călăilor, și îl duseră afară, fără să facă nici un zgomot cu pantofii lor cu talpă de cauciuc. Totul mersese atât de repede încât se terminase înainte de a-ți putea da seama ce se întâmplă. Ei trecură foarte aproape de mine. Mi s-a părut că, în curentul de aer iscat, simt mirosul emanat de cadavru... si, spre surprinderea mea, mi s-au umezit ochii.

Am ieșit afară. Era ciudat – în exil se întâmpla mereu să pierzi pentru câtva timp urma cuiva. Așa fusese și cu Teller, altfel nu ar fi murit atât de însingurat. Dar după aceea, când respectivul era deja mort, aveai senzația că au murit foarte mulți și nu mai înțelegeai nimic și te simțeai vinovat și sufereai dintr-o dată fiindcă ești străin și îți dădeai seama cât de infimă este diaspora căreia îi aparțineai, cât de neîncheg ată și fortuită, cât de lipsită de o voință proprie.

Gemenele Dahl o conduseră pe Jessie la mașina lui Tannenbaum-Smith și o depuseră acolo. Ea nu se împotrivi; fața roșie, umflată, contrasta în mod ciudat cu cerul albastru în lumina tremurătoare a amiezei; se cățărase, neajutorată, în Chryslerul negru care mi se păru, o clipă, că este sicriul de la prima ceremonie și o duce și pe Jessie.

— S-a calmat, spuse Hirsch. Trebuie să pună la punct bufetul de după ceremonie. Lucrează deja de azi dimineață împreună cu gemenele. În felul acesta a depășit momentele critice. Acum face ce poate ca să fie totul bine. Simte că îi datorează asta lui Teller. O logică sucită; dar sinceră și ușor de înțeles.

— Îl cunoștea atât de bine pe Teller? întrebă Tannenbaum-Smith.

— Nu mai bine decât pe ceilalți; mai degrabă mai puțin. Tocmai de aceea se simte obligată să facă acum pentru el tot ce poate. Se simte răspunzătoare și pentru el, întocmai ca pentru noi toți. Eterna mamă iudaică. Trebuie să dăm curs invitației ei. O ajutăm în felul acesta. În fond, ne putem baza pe ea. Dacă nu ne va jeli nimeni când vom ajunge și noi aici, pe Jessie ne putem baza... punând cazul că va mai fi atunci în viață.

Lipschütz ieși ultimul din *Funeral Home*.

— Iată chitanța, domnule Smith, îi spuse lui Tannenbaum. Escrocii au mai adăugat cincisprezece dolari. N-am putut face nimic. Sicriul lui Teller era încă în curte, în plin soare. Eram la ananghie.

— Foarte bine, răspunse Smith împăturind chitanța. V-aș ruga să-i prezentați scuzele mele lui Jessie, îi spuse apoi lui Hirsch. Nu pun mare preț pe acest obicei de a-ți lua rămas bun de la răposat la un pahar de alcool. Din păcate, nici nu l-am cunoscut personal pe Teller.

— Jessie a preparat salată de heringi special pentru dumneavoastră, replică Robert Hirsch.

Smith ridică din umeri:

— Mă bazez pe dumneavoastră, domnule Hirsch. Veți găsi, cu siguranță, scuzele potrivite.

Apoi ne salută ducând mâna la pălărie și coborî încet strada prăfuită.

— Ce ne-am face fără el, spuse Lipschütz. Nu am ajunge nici măcar să fim înmormântați. *El* a plătit totul. Dar oare de ce s-a sinucis Teller? Tocmai acum? Americanii și rușii repurtează o victorie după alta...

— Da, spuse Hirsch cu amărăciune. Și totuși germanii continuă să lupte de parcă l-ar apăra pe sfântul Gral. Nu credeți că este și ăsta un motiv de disperare?

— Ați fost deja la Muzeul Metropolitan? mă întrebă Reginald Black.

Am scuturat din cap.

El se uită mirat la mine:

— Încă nu? Nici nu mi-aș fi putut imagina așa ceva! Credeam că îl știți pe dinafară! O mare lacună în educația dumneavoastră de negustor de obiecte de artă. Duceți-vă imediat. Este încă deschis. Nu trebuie să vă mai întoarceți aici după aceea. Pentru astăzi am terminat. Deci aveți timp suficient.

Nu m-am dus la muzeu. Încă nu îndrăzneam. Aveam impresia că mă mișc pe o pojghiță subțire de gheață și că de-abia scăpasem să nu se surpe sub mine. Ultimul vis mă zăpăcise pentru un timp mai îndelungat decât mă așteptasem, reînviind în mine senzația de nesiguranță, contra căreia luptam de atâta vreme. Știam acum că nu reușisem încă să depășesc trecutul; și moartea lui Teller mă impresionase mai mult decât mi-aș fi putut închipui. Eram salvați, era adevărat; dar nu scăpasem încă de noi înșine.

M-am trezit în fața prăvăliei de antichități a lui Silver. Între două fotolii albe cu borduri aurite, Arnold Silver, mezinul casei, ședea în poziția „Gânditorului" lui Rodin;

oaia neagră a dinanstiei se uita visător spre stradă. Când am bătut la geam tresări și veni la ușă.

— Ce plăcere rară să vă găsesc aici, domnule Arnold, am spus.

Arnold clipi ușor:

— Alexander lipsește. S-a dus să mănânce cușer la restaurantul *Berg*. Eu nu. Eu mănânc americănește!

— Sper că la *Voisin*, am replicat. Ficatul de gâscă de acolo a fost excepțional!

Gemenii Silver erau foarte diferiți unul de altul, deși se născuseră la un interval de doar trei ore. Te duceau cu gândul la cazul și mai tragic al unor frați siamezi dintre care unul era bețiv, iar celălalt abstinent; din păcate acesta din urmă trebuia să suporte toate bețiile și stările de mahmureală ale fratelui său fără a se alege cu altceva decât cu greață și dureri de cap. Era unicul bețiv lucid despre care am auzit vreodată. La Alexander și Arnold situația era asemănătoare: două contraste; aveau doar norocul de a nu fi concrescuți.

— Am găsit un bronz, am spus. La casa de licitații *Spanierman* din strada cincizeci și nouă. O licitație de covoare. Poimâine.

Silver junior făcu un gest cu mâna:

— În momentul de față nu mă interesează afacerile. Comunicați-i fascistului de frate-meu. Situația mea se află acum pe muchie de cuțit. Mă înțelegeți?

— Firește! Ce sunteți din punct de vedere astrologic? Când v-ați născut?

— Ce? La 22 iunie, către dimineață. De ce?

— Deci un Rac, am spus. Dar Alexander?

— La 21 iunie, noaptea târziu. Cum așa?

— Deci încă Geamăn.

— Un geamăn? Firește că un geamăn! Firește că un geamăn! Ce tâmpenie!

— Vreau să spun: s-a născut în zodia Gemenilor din punct de vedere astrologic, în ultima zi a acestei zodii. Asta explică multe.

— Ce?

— Trăsături de caracter. Sunteți contraste!

Arnold se zgâi la mine:

— Chiar credeți așa ceva? Așa o absurditate?

— Cred și în absurdități mult mai mari, domnule Arnold.

— Și cum este caracterul unui Rac? Ce cuvânt oribil, de altfel!

— Nu are nimic de-a face cu boala.[1] Doar cu crustaceul care face parte din delicatesele lumii vechi; mai bun decât homarul.

— Și ce caracter au Racii? întrebă mirele Arnold.

— Profunzi! Oameni sentimentali! Hipersensibili, artiști, iubitori de familie!

Arnold se învioră:

— Dar în iubire?

— Romantici! Idealiști! Sunt constanți și trebuie să le smulgi un clește ca să renunțe.

— Ce imagine scârboasă!

— Este doar un simbol. Transpus în limbajul psihanaliștilor, asta ar însemna: trebuie aproape să li se extirpe organele sexuale, ca să-i determine să renunțe!

Arnold păli.

— Dar fratele meu? El ce este?

— Ca Geamăn are o viață mult mai ușoară. Ianus cu

[1] *Krebs* înseamnă în limba germană atât *rac* cât și *cancer*.

două fețe. Un om ambiguu. Trece cu multă ușurință de la o mască la alta. Rapid, vesel, spiritual și briant.

Arnold dădu din cap.

În clipa aceea intră în prăvălie Geamănul cu două fețe: satisfăcut de mâncarea cușer consistentă și cu o țigară necușeră în gură.

Arnold se uită la mine rugându-mă din priviri, să tac. Alexander mă salută cu multă efuziune și scoase portofelul.

— Vă datorăm un comision pentru ultimul covor de rugăciune, declară. O sută cincizeci.

— Nu era vorba de o sută? Sau poate de optzeci? îl întrerupse Arnold, Racul cel sentimental.

M-am uitat, perplex, la el. Ce trădător perfid! Probabil intenționa să-și trateze logodnica tainică la *Voisin*, sau chiar la *Pavillon*, cu diferența de bani.

— O sută cincizeci de dolari, repetă Alexander neclintit. Câștigați cu onestitate în lupta dusă împotriva prietenului Rosenthal! Apoi îmi înmânăți două bancnote.

— Ce veți face cu ei? Vă cumpărați încă un costum de haine?

— Voi invita o doamnă foarte elegantă la *Voisin*, am replicat aruncându-i o privire tăioasă lui Arnold, cârpănosul astrologic, și îi voi achita un avans avocatului meu.

— Tot la *Voisin*? întrebă Alexander.

— La biroul său. Și apoi voi încerca să achiziționez de la Casa de licitații *Plaza*, un mic bronz pe care domnul Arnold l-a refuzat cu dispreț, am adăugat, ca să-i administrez Racului o lovitură.

— Arnold nu este chiar în toate mințile în momentul de față, spuse Alexander. Ne acordați nouă dreptul de preemțiune dacă îl cumpărați?

— Bineînțeles. Doar sunteți firma mea de bază.

— Și ce mai face marele parazit Black?

— Minunat. Își dă toată silința să facă din mine un negustor de artă filosof, în sensul budist: adică un om care iubește arta, dar îi place și să vândă. Care nu posedă doar din dorința de a poseda.

— Prostii! replică Alexander.

— În muzee găsești tot ce dorești, dacă vrei să idolatrizezi produsele artei, susține Reginald Black. Te poți delecta la vederea lor fără să-ți fie mereu teamă că tablourile vor fi furate sau distruse de un incendiu. În plus, în posesia muzeelor se află piesele cele mai valoroase; nici un colecționar particular nu poate găsi în comerț așa ceva.

— De două ori prostii! Și din ce ar trăi Black, dacă toată lumea ar lua drept bune asemenea palavre?

— Din încrederea și mai mare pe care o are în lăcomia omenească!

Silver râse scârbit.

— Dumnezeu nu știe de milă, domnule Alexander, am continuat. Cât timp suntem conștienți de acest lucru, imaginea despre lume nu se deteriorează prea tare. Iar simțul dreptății nu reprezintă o caracteristică fundamentală a omului, ci invenția decadenței. În orice caz, cea mai frumoasă. Cât timp suntem conștienți de asta, nu avem așteptări prea mari și nici nu ne prăpădim din cauza precarității existenței. Subliniez: a existenței, nu a vieții.

— Uitați iubirea, interveni trădătorul Arnold.

— Nu o uit, domnule Arnold, am replicat. Dar iubirea ar trebui să reprezinte doar un ornament al existenței, nu esența ei. În caz contrar omul se transformă într-un gigolo.

Mă răzbunasem pentru tentativa lui de a ciupi cincizeci de dolari din comisionul meu; dar nu mă simțeam chiar în largul meu.

— Cu excepția, firește, a romanticilor de tipul lui Romeo, am adăugat cam anemic. Și, desigur, a artiștilor.

În piața din fața Hotelului *Plaza* am zărit-o deodată pe Maria Fiola. Traversa, în diagonală piața, îndreptându-se spre Central Park. Am rămas uimit și mi-a trecut prin minte că nu o văzusem încă niciodată în timpul zilei; doar seara sau noaptea. Am vrut să o ajung din urmă ca s-o iau prin surprindere. Simțeam în buzunar banii fraților Silver. Nu o întâlnisem de câteva zile, iar în lumina gălbuie a după-amiezei târzii părea o întruchipare a vieții. Purta o rochie albă de pânză și mi-am dat dintr-o dată seama – de parcă aș fi primit o lovitură – că era foarte frumoasă. Sesizasem până acum acest lucru doar bucățică cu bucățică: o față, niște umeri, părul în lumina tulbure a holului plușat, o mișcare, câțiva pași în lumina stridentă și artificială a atelierului fotografic sau a clubului de noapte; dar aceste frânturi nu se contopiseră încă niciodată; fiind prea preocupat de mine însumi nu intuisem cu adevărat imaginea de ansamblu. Cât de mult pierdusem considerând frumusețea ei drept ceva de la sine înțeles – distrat și pe jumătate absent cum eram! Maria Fiola traversă strada spre Hotelul *Sherry Netherland*, cu pașii ei lungi și elastici, aplecată ușor înainte, asigurându-se, ezitând o clipă printre coloșii din oțel și ajunse apoi repede, aproape săltând, pe partea cealaltă.

A trebuit să aștept puțin înainte de a mă lua după ea, dar m-am oprit dintr-odată. Printre vehicule am zărit un bărbat care ieși din hotel, se îndreptă spre ea și o sărută pe obraz. Era înalt și zvelt și nu părea să posede doar două costume de haine; dimpotrivă, arăta mai degrabă ca unul care locuia în acel hotel scump.

I-am urmărit pe cei doi mergând pe cealaltă parte a străzii până la proxima intersecție. Acolo am zărit, pe o străduță laterală, Rolls Royce-ul. Am văzut-o pe Maria Fiola urcând. Bărbatul necunoscut o ajută să urce. Dintr-o dată mi se păru foarte străină. În fond, ce știam despre ea? Nimic ce nu s-ar fi putut risipi la cea mai mică adiere de vânt. Ce știam despre viața ei? Și ce știa ea despre a mea? Gata! mi-am spus având în același timp senzația că sunt profund ridicol. În fond, ce se terminase? Nimic! Era vorba despre o pierdere inexistentă; dar o simțeam cu atât mai intens. Nu se întâmplase nimic! Surprinsesem o cunoștință superficială într-o postură care nu mă privea câtuși de puțin; asta era tot. Nu se stricase nimic, fiindcă nu existase nimic.

Am făcut cale întoarsă prin lumina gălbuie a după-amiezei târzii, îndreptându-mă spre Hotel *Plaza*. Fântâna din mijlocul pieței secase. Sentimentul vag al unei pierderi persista încă. Am trecut pe lângă magazinul de bijuterii *Van Cleef and Arpels*. Cele două diademe ale fostei regine scânteiau pe catifeaua neagră din vitrină, fără să le pese dacă ghilotina îi retezase sau nu capul nătâng. Nestematele supraviețuiau fiind lipsite de viață. Sau nu cumva aveau totuși viață? Și încremeniseră într-o stare de extaz mut? Uitându-mă la bijuteriile sclipitoare gândul îmi zbură deodată la Teller. Parcă m-ar fi atins o rafală de vânt întunecat. Lipschütz îmi povestise cum îl găsise în noaptea aceea toridă, spânzurat de lustră, îmbrăcat în hainele cele mai bune, cu o cămașă curată, fără cravată. Renunțase probabil la cravată, spunea Lipschütz, temându-se că aceasta va împiedica moartea sau o va face mai chinuitoare. Se pare că, în ultima clipă, dăduse din picioare, de parcă ar fi vrut să ajungă cu ele la o masă din apropiere. Un mulaj de gips al lui Amenophis al IV-lea

căzuse pe jos spărgându-se. Lipschütz se întrebase și dacă incinerarea va avea loc astăzi sau doar mai târziu, sperând că se va întâmpla cât mai repede, deoarece în căldura asta cadavrele se descompun în scurt timp. M-am uitat, fără să vreau, la ceas. Trecuse de cinci. Nu știam dacă crematoriile americane au oră fixă de închidere. În cele germane nu existase așa ceva; erau în activitate toată noaptea, ca să-i poată lichida pe evreii gazați.

Mi-am întors capul. O clipă, totul păru să se învârtească în jurul meu, creându-mi o stare de confuzie. Mă uitam la oamenii de pe trotuar. Aveam senzația că un geam gros mă desparte de ei și de existența lor, de parcă viața lor s-ar desfășura în baza altor principii și altor legi, de parcă s-ar afla, cu toții, groaznic de departe de mine, cu emoțiile lor simple, cu nenorocirile lor rezonabile și cu consternarea lor inofensivă când constatau că fericirea nu este o statuie care rămâne mereu în picioare, ci un val dus de apă. Cât de fericiți, cât de demni de invidiat erau, cu succesele lor, cu vorbele lor de duh, cu cinismul lor de salon, cu eșecurile lor inofensive, în care banii pierduți sau iubirea pierdută, sau moartea naturală reprezentau răul suprem. Ce știau ei despre obligațiile orestiene de răzbunare, despre inocența sumbră și implicarea involuntară în culpa criminalului, despre legile sângeroase ale unei justiții primitive; ce știau despre ceata de Erinii care pândeau amintirile așteptând să fie slobozite? Cu ochii orbiți, îi vedeam în fața mea: inabordabili – de parcă ar fi fost niște păsări dintr-alt secol; simțeam mușcătura adâncă a invidiei și a disperării că nu voi putea fi niciodată ca ei, că voi rămâne, în ciuda tuturor celor întâmplate, prizonierul legilor unei țări populate de barbari și torționari care mă țineau în ghearele ei fiindcă nu reușeam să scap decât dacă mă supuneam sau comiteam și eu o crimă.

15

— Mă însoțești într-o expediție punitivă? mă întrebă Robert Hirsch.

— Când?

Hirsch începu să râdă:

— Nu te-ai schimbat deloc, spuse. Întrebi „când" și nu „de ce". Legile de la Rouen, Laon, Marsilia și Paris sunt încă vii în amintirea ta. Har Domnului!

— Îmi pot închipui despre ce este vorba, am replicat. O cruciadă. Pentru Bosse. Contra escrocului.

Hirsch dădu din cap:

— Bosse a depus armele. A fost deja de două ori la escroc. A doua oară, acesta l-a dat afară, politicos dar hotărât, amenințându-l că îl va denunța pentru șantaj dacă îndrăznește să mai vină. Bosse a fost cuprins de vechea panică a emigrantului că va fi expulzat și a renunțat. Știu totul de la Jessie. De la ea am aflat și numele și adresa escrocului. Ești liber la ora două?

— Da, am spus. Pentru așa ceva oricând. De altfel, Reginald Black a plecat pentru două zile. În lipsa lui prăvălia este închisă. Nu am voie să vând nimic. Foarte comod. Salariul merge înainte.

— Bine. Hai să mâncăm mai întâi. La *King of the Sea*.

— Te invit eu, Robert. Ieri am câștigat niște bani. Și am cheltuit mai puțin decât aș fi dorit. Am descoperit un alt restaurant cu pescărie; hai să consumăm acolo ceea ce am economisit ieri.

Hirsch îmi aruncă o privire rapidă:

— Te-ai certat cu Maria Fiola?

— Câtuși de puțin. Nu am ajuns atât de departe.

— Nu?

— Nu, Robert.

Hirsch scutură din cap:

— Nu sta prea mult pe gânduri. O femeie de calibrul ei nu rămâne multă vreme singură... cu picioarele astea și cu fața asta! Unde mergem?

— La *Seafare*. Ieftin și excepțional. Crabii costă mai puțin decât hamburgerii în alte părți. Cum se numește ticălosul la care vom descinde după aceea?

— Blumenthal. Adolf Blumenthal. Ciudat, ce mulți evrei se numesc Adolf. În orice caz, acestuia prenumele i se potrivește perfect.

— Știe că îl vei vizita?

Hirsch dădu din cap:

— I-am telefonat.

— Bosse știe că mergi la el?

Hirsch râse:

— Firește că nu. I-ar fi atât de frică încât ne-ar denunța.

— Îl ai cu ceva la mână pe Blumenthal?

— Cu absolut nimic, Ludwig. Tipul a fost foarte șmecher.

— Deci, doar punctul unu al Breviarului de la Laon!

— Exact! Un bluf, Ludwig!

Am coborât pe First Avenue. În acvariul unei prăvălii doi pești siamezi, separați printr-un geam, se năpusteau zadarnic unul asupra celuilalt, scânteietori și frumos

colorați. În vitrina unei cofetării erau expuse prăjituri vieneze: cozonac și linţer și tort Sacher. O vânzătoare cu ochelari îi făcu semn lui Hirsch. M-am uitat cu coada ochiului la el în timp ce mergea alături de mine. Parcă avea alt umblet; și pielea feței era mai netedă. Arăta dintr-o dată ca pe vremuri, în Franța, când circula travestit în consulul Raoul Tégner – nu mai avea înfățișarea unui negustor care vinde aparate de radio și fiare de călcat electrice.

— Toți evreii au fost victime, spuse. Asta nu înseamnă însă că toți au fost niște îngeri.

Casa se găsea pe strada cincizeci și patru. Covoare roșii pe jos, gravuri pe pereți, un liftier, o oglindă în ascensorul lambrisat; liftierul în uniformă-fantezie. Bunăstare mijlocie.

— Etajul al cincisprezecelea, spuse Hirsch. La directorul Blumenthal.

Am urcat.

— Nu cred că și-a chemat avocatul, declară Hirsch. L-am amenințat cu probe materiale. În calitate de escroc, va dori să vadă mai întâi aceste probe; nefiind încă naturalizat american, va fi păstrat probabil ceva din binecuvântata frică de odinioară, așa că va prefera să afle despre ce este vorba înainte de a-i face confidențe avocatului său.

Hirsch sună. O subretă deschise și ne conduse într-o cameră cu mobile în stil Ludovic al XVI-lea, câteva dintre ele aurite.

— Domnul Blumenthal vine imediat.

Blumenthal era un om de talie mijlocie, mai rotofei, în jur de cincizeci de ani. Apăru în camera aurită însoțit de un câine ciobănesc. Hirsch zâmbi la vederea animalului.

— Ultima dată când am văzut câini de rasa asta era la *Gestapo*, domnule Blumenthal. Recurgeau la ei ca să vâneze evrei.

— Jos, Harro! Blumenthal își mângâie câinele. Doriți să vorbiți cu mine. Nu mi-ați spus că veniți cu încă cineva. Am foarte puțin timp.

— Vi-l prezint pe domnul Sommer. A auzit multe despre dumneavoastră. Nu vreau să vă reţin, domnule Blumenthal. Venim pentru doctorul Bosse. Este bolnav, nu are bani și trebuie să renunțe la studii. Îl cunoașteți, nu-i așa?

Blumenthal nu răspunse. Continua să-și mângâie câinele care mârâia.

— Deci îl cunoașteți, spuse Hirsch. Îl cunoașteți chiar foarte bine. Dar nu știu dacă mă cunoașteți și pe mine. Există mulți oameni cu numele de Hirsch, întocmai după cum există mulți Blumenthal. Eu sunt Hirsch cel cu *Gestapo*-ul. Poate că ați auzit deja despre mine. Am petrecut câtva timp în Franța, războindu-mă cu *Gestapo*-ul. Iar raporturile dintre noi nu au fost totdeauna foarte elegante; nici dintr-o parte, nici din cealaltă, domnule Blumenthal. Adică, nici din partea mea. Vreau să spun cu asta doar că protecția căutată la un câine ciobănesc m-ar fi făcut, pe atunci, să râd. Întocmai ca astăzi. Animalul ar fi mort chiar înainte de a se fi atins de mine, domnule Blumenthal. Și probabil că și dumneavoastră o dată cu el. Dar nu problema asta mă interesează. Am venit să facem o chetă pentru doctorul Bosse. Presupun că doriți și dumneavoastră să-l ajutați. Câți dolari doriți să subscrieți?

Blumenthal se zgâi la Hirsch:

— Și de ce aș face așa ceva?

— Motive există numeroase. Unul din ele se numește caritate.

Blumenthal păru să mestece câtva timp în gol, fixându-l tot timpul pe Hirsch. Apoi scoase din buzunar un portofel din piele de crocodil maro, îl deschise și extrase dintr-un buzunar lateral două bancnote, umezindu-și un deget și numărându-le:

— Iată patruzeci de dolari. Mai mult nu pot da. Dacă toți emigranții vă dau atât, veți strânge în curând suma necesară pentru studiile doctorului Bosse.

M-am așteptat ca Hirsch să-i azvârle banii în față; dar el îi luă și îi băgă în buzunar:

— Bine, domnule Blumenthal, spuse calm. Înseamnă că mai trebuie să primim de la dumneavoastră 1.140 de dolari. De atâta are nevoie doctorul Bosse – dacă trăiește modest, fără țigări și fără băutură – ca să-și ia examenele.

— Glumiți? Nu mai am timp să...

— Ba da, domnule Blumenthal, pentru asta aveți timp. Să nu-mi spuneți acum că avocatul dumneavoastră așteaptă în camera alăturată. Știu că nu este acolo. În schimb vă povestesc ceva ce v-ar putea interesa. Încă nu ați devenit cetățean american, dar sperați să deveniți în anul următor. Deci nu aveți nevoie de o faimă proastă; Statele Unite sunt destul de sensibile în această privință. Prietenul meu Sommer, care este jurnalist, și cu mine am vrea să vă cruțăm de așa ceva.

Blumenthal părea să fi luat o hotărâre:

— Sunteți prea amabil, spuse. Aveți ceva împotrivă dacă voi informa acum Poliția?

— Câtuși de puțin. În acest caz îi vom putea înmâna direct Poliției materialul nostru informativ.

— Material! Blumenthal schiță o grimasă: Șantajul este pedepsit destul de aspru în America, sper că știți atâta lucru. Deci, luați-vă tălpășița, până nu este prea târziu!

Hirsch se așeză pe unul din scaunele aurite:

— Crezi, poate, Blumenthal, spuse cu un ton schimbat, că ai fost foarte șmecher. Dar nu ai fost. Ar fi trebuit să-i dai lui Bosse banii pe care îi datorezi. Aici, în buzunarul meu, este un memoriu semnat de o sută de emigranți, adresat Oficiului American pentru Imigrări, cu rugămintea să-ți refuze cererea de acordare a cetățeniei. Iar aici încă o petiție, cu rugămintea să-ți refuze cetățenia din cauza legăturilor avute în Germania cu *Gestapo*-ul – semnată de șase persoane și cu o prezentare detaliată a motivelor care ți-au dat posibilitatea să scoți din Germania mai mulți bani decât alții; în plus, numele nazistului care ți-a adus banii în Elveția. Și mai am aici un articol de ziar din Lyon, despre evreul Blumenthal care, anchetat de *Gestapo*, a trădat locul unde se ascundeau doi refugiați; amândoi au fost împușcați. Nu protesta, Blumenthal. Poate că n-ai fost dumneata acela, dar eu voi susține că dumneata ai fost.

— Ce?

— Voi depune mărturie că ai fost dumneata. Activitatea mea din Franța este bine cunoscută aici. Deci *mie* mi se va da crezare, nu dumitale.

Blumenthal rămăsese cu ochii căscați la Hirsch:

— Vreți să depuneți mărturie mincinoasă?

— Mincioasă doar din perspectiva unei concepții primitive despre drept; nu a celei care postulează: ochi pentru ochi și dinte pentru dinte. În sensul Vechiului Testament, Blumenthal. Pe scurt, l-ai ruinat pe Bosse; în schimb, te ruinăm noi acum pe dumneata. Și ne este total indiferent unde este adevărul. Ți-am spus deja că am învățat ceva în perioada când am avut de-a face cu naziștii.

— Vreți să spuneți că sunteți evreu, șopti Blumenthal.

— Întocmai ca dumneata, din păcate!

— Și prigonești un evreu?

Hirsch rămase timp de o secundă perplex:

— Da, spuse apoi. Doar ți-am spus deja că am învățat câte ceva de la *Gestapo*. Și din tehnica gangsterilor americani. Și, dacă vrei, Blumenthal, ceva din inteligența evreiască.

— Poliția din America...

— Și de la Poliția din America am învățat câte ceva, îl întrerupse Hirsch. Chiar mai multe lucruri! Dar nu am nevoie de ea. Ca să te lichidez sunt suficiente hârtiile din buzunarul meu. Nu am nici măcar intenția să te bag la închisoare. Este suficient să ajungi într-un lagăr de internare pentru indivizi suspecți de a fi fost naziști.

Blumenthal ridică mâna:

— Pentru așa ceva este nevoie de oameni mai influenți, domnule Hirsch. Și de alte dovezi mai concludente decât învinuirile acestea neîntemeiate.

— Crezi? Hirsch începu să râdă: În război? Pentru un prezumtiv imigrant născut în Germania? Și ce ți se întâmplă într-un lagăr de internare? Ești închis în condiții umane. Crezi că este nevoie de multe justificări? Dar chiar punând cazul că ai scăpa de lagăr, cum rămâne cu acordarea cetățeniei? Dubiile și zvonurile pot juca un rol decisiv.

Mâna lui Blumenthal se cramponă de zgarda câinelui.

— Dar în cazul dumneavoastră? întrebă încet. Ce s-ar întâmpla dacă ar ieși totul la iveală? Ce s-ar întâmpla? Șantaj, depoziții mincinoase...

— Cunosc foarte bine sentința, replică Hirsch. Numai că *mie* îmi este indiferent, Blumenthal! Puțin îmi pasă! Puțin îmi pasă de toate astea! De tot ceea ce pentru dumneata are importanță, hoț de timbre ce ești! Cu planuri

de viitor! *Mie* îmi este indiferent, dar asta nu o poate înțelege un vierme filistin ca dumneata! Încă din Franța îmi era indiferent! În caz contrar crezi că aș fi făcut tot ce am făcut acolo? Nu sunt un filantrop care își toacă banii! Nu-mi pasă de ceea ce se întâmplă! Dacă ai întreprinde ceva împotriva mea, Blumenthal, nu aș alerga la judecător, ci te-aș lichida eu personal. Și nu ar fi pentru prima dată că aș proceda așa. Încă nu ai aflat pentru ce fleac poate fi astăzi ucis un om? Hirsch făcu un gest disprețuitor cu mâna: dar ce rost au toate astea? În fond nu te amenință nimeni cu moartea. Trebuie doar să restitui o parte din banii pe care îi datorezi lui Bosse, atâta tot.

Blumenthal părea iarăși să mestece ceva în gol.

— Nu am bani acasă, spuse în cele din urmă.

— Poți să-mi dai un cec.

Blumenthal dădu deodată drumul câinelui.

— Jos, Harro!

Apoi deschise ușa. Câinele dispăru. Blumenthal închise iar ușa.

— În fine! exclamă Hirsch.

— Nu vă dau nici un cec, replică Blumenthal. Părea deodată obosit. Mă înțelegeți, nu?

M-am uitat surprins la el. Nu aș fi crezut că va ceda atât de ușor. Poate că Hirsch avea dreptate; teama anonimă a emigrantului se combinase cu sentimentul real de vinovăție, determinându-l pe Blumenthal să-și piardă aplombul. Părea să chibzuiască rapid – dacă nu cumva urmărea să umble iar cu ceva tertipuri.

— Revin mâine, spuse Hirsch.

— Și hârtiile?

— Le distrug mâine, în fața ochilor dumitale.

— Nu dau banii decât în schimbul hârtiilor.

Hirsch scutură din cap:

— Ca să afli cine este dispus să depună mărturie împotriva dumitale? Exclus!

— Dar cine îmi garantează că veți distruge hârtiile reale?

— Eu, replică Hirsch liniștit. Și trebuie să te mulțumești cu atât. Nu suntem șantajiști. Încercăm doar să facem dreptate. Știi foarte bine și dumneata.

Blumenthal mesteca iar în gol.

— Bine, spuse apoi foarte încet.

Hirsch se ridică de pe scaunul aurit.

— Mâine la aceeași oră.

Blumenthal dădu din cap. Era deodată scăldat în sudoare.

— Fiul meu este bolnav, șopti. Unicul meu fiu! Și dumneavoastră, dumneavoastră veniți aici... ar trebui să vă fie rușine! spuse dintr-o dată cu voce tare. Omul este disperat... și dumneavoastră...!

— Și Bosse este disperat, replică Hirsch calm. În afară de aceasta, îți va putea spune care este cel mai bun medic pentru băiat. Întreabă-l pe el.

Blumenthal nu răspunse. Mesteca mereu în gol, iar pe fața sa apăruse o combinație ciudată de ură sinceră și durere sinceră. Știam că durerea provocată de pierderea unor bani se putea exterioriza în același fel ca cea cauzată de o suferință personală, dar aveam impresia că în cazul de față se mai adăuga un element. De parcă Blumenthal s-ar fi gândit deodată, în mod superstițios, că ar putea exista o legătură ocultă între îmbolnăvirea fiului său și faptul că îl trăsese pe sfoară pe doctorul Bosse; aveam impresia că de aceea cedase atât de ușor, dar că acest sentiment de neputință îi intensifica ura.

— Crezi că băiatul este într-adevăr bolnav? l-am întrebat pe Hirsch când am ajuns iar în ascensorul luxos.

— De ce nu? În fond nu a exploatat acest aspect pentru a da mai puțini bani.

— Poate că nici nu are copii.

— Ba cred că da. Un evreu nu ar face glume macabre pe seama familiei sale.

Am coborât, înconjurați de oglinzi lucitoare, și am ieșit în stradă.

— De fapt, de ce m-ai luat și pe mine? Nu am spus nici un cuvânt.

Hirsch zâmbi:

— Din prietenie. Din cauza legilor de la Laon. Ca să-ți completez educația.

— La educarea mea lucrează și alții, am replicat. Începând cu Meukoff și terminând cu Silver și Reginald Black. În plus, știu deja că nu toți evreii sunt îngeri.

Hirsch începu să râdă:

— În schimb, încă nu știi că omul nu se schimbă niciodată cu adevărat. Crezi că nenorocirea îl schimbă în bine sau în rău. O eroare fatală. Te-am luat cu mine fiindcă arăți ca un nazist. Ca să-l intimidez pe Blumenthal.

Am intrat în atmosfera de baie de aburi a străzii dogoritoare.

— Și pe cine poți intimida cu așa ceva în America?

Hirsch se opri o clipă:

— Dragul meu Ludwig, îmi explică. N-ai priceput încă nici acum că trăim în era fricii? A fricii reale și a fricii imaginare? Frică de viață, frică de viitor, frică de frică? Și că noi, emigranții, nu vom scăpa niciodată de ea, indiferent ce s-ar mai întâmpla? Nu visezi niciodată?

— Ba da, uneori. Cine nu visează? Și americanii visează.

— Altfel ca noi. Nouă ne-a intrat în oase blestemata asta de frică de viață. Ziua o mai poți contracara; dar noaptea? Dispare voința! Dispare autocontrolul! Hirsch râse: Și Blumenthal cunoaște toate astea. De aceea a cedat atât de ușor. De aceea și din cauză că a făcut, chiar și așa, o afacere bună. Timbrele sustrase de el valorau de două ori mai mult. Dacă aș fi pretins întreaga sumă s-ar fi zbătut până în pânzele albe – în ciuda bolii fiului său. Și crima își are legile ei.

Hirsch străbătea cu pași elastici arșița cristalină a după-amiezei. Mă ducea iar cu gândul la perioada din Franța. Fața sa era mai îngustă și mai netedă ca de obicei, și plină de viață; aveam impresia că de când era în America se simțise pentru prima dată în elementul său.

— Crezi că Blumenthal va da banii mâine la prânz? am întrebat.

Hirsch dădu din cap:

— Sunt sigur. Nu poate risca să fie denunțat.

— Ai într-adevăr dovezi pe baza cărora l-ai putea denunța?

— Absolut nimic. Doar teama sa. Și este suficient atât. De ce să-și riște naturalizarea pentru o mie și ceva de dolari? Vechiul bluf de la Laon, Ludwig, în variante mereu noi. Nu este un procedeu prea elegant, ba chiar cam murdar, dar fără murdărie nu poți contribui la victoria dreptății.

Ne-am oprit în fața prăvăliei de aparate electrice, în care locuia Hirsch.

— Ce mai face frumoasa Maria Fiola? mă întrebă.

— Găsești că este atât de frumoasă?

— Frumoasă este Carmen. În schimb prietena ta trepidează de viață.

— Ce?

Hirsch începu să râdă:

— Nu de viața gălăgioasă de la suprafață. Ci de viața intensă a deznădejdii pure. Nu ai observat încă?

— Nu, am spus. Mă străbătu deodată un junghi dureros. Am pierdut-o, m-am gândit.

— Diamantul pur al deznădejdii, spuse Hirsch. Lipsit de amărăciune.

M-am uitat cu atenție la el.

— Și de căință, adăugă. Cealaltă latură; cea lipsită de viitor. Cea a prezentului pur. Neîntinat nici măcar de speranță. Liniștea senină a deznădejdii pure. Conștiința voioasă că nu-mai-vrei. Cum altfel ai putea suporta toate astea de aici? Hirsch ciocăni în vitrina în care luceau aparatele de radio și aspiratoarele electrice. După aceea începu să râdă: Hai să intrăm! În mediocritatea comerțului și a afacerilor! Dar nu uita: Pământul trepidează încă sub picioarele noastre. Nu există salvare decât dacă trepidăm și noi în același ritm. Iar pericolul maxim survine atunci când crezi că ești deja salvat. Înainte, la luptă!

Hirsch deschise ușa. Aerul rece al instalației de aer condiționat ne învălui, de parcă am fi intrat într-un mormânt.

— Lehamite? întrebă Meukoff.

— Mijlocie, am răspuns. Insuficientă pentru o vodcă. Simplă indispoziție cauzată de existență.

— Nu de viață?

— Și de viață, Vladimir. Dar mai degrabă optimistă. Ar trebui să profităm mai mult de viață și să o trăim mai conștient. Mai intens. Mai trepidant. Un sfat de la Robert Hirsch.

Meukoff râse. Astăzi nu era în uniformă; purta un costum foarte larg care fâlfâia în jurul său, dându-i aspectul unui liliac uriaș; pe cap avea o pălărie mare, cu boruri moi.

— Este totdeauna interesant să discuți despre viață, îmi explică. Dar în felul acesta uiți să o și trăiești. Un surogat comod. Din păcate, astăzi nu pot beneficia de el. Trebuie să mă erijez în apărător al intereselor hotelului. Stâlpul încasărilor noastre, Raoul, vrea să se mute. Vrea să-și închirieze o locuință. Ar însemna ruina hotelului. Căci deține apartamentul mare, de lux. Roagă-te Dumnezeului tău, să rămână; altfel trebuie să ridicăm toate chiriile.

Am auzit vocea lui Raoul pe scări.

— Iată-l! spuse Meukoff. Pentru orice eventualitate, îți las o sticlă de vodcă. Lumina crepusculară favorizează melancolia.

— Unde mergeți? am întrebat.

— La *Toots Shor*. Aer condiționat și grătare delicioase. O ambianță potrivită ca să duc muncă de lămurire.

Meukoff plecă împreună cu Raoul care îmbrăcase un costum alb și pantofi roșii. M-am așezat sub palmierul trist, încercând să aprofundez probleme de limba engleză. Hirsch spusese „a trepida", m-am gândit – trepidațiile subterane ale pământului, ale vieții, ale inimii, care nu ar trebui date uitării doar fiindcă am scăpat cu viață, care nu ar trebui lăsate să fie înghițite de mocirla confortabilă a îmburghezirii! Trepidația conștiinței că ești salvat, senzația de plutire dănțuitoare, care redescoperă totul cu ochii umezi: lingura din mână, respirația, lumina, pașii pe care îi mai poți face, conștiința mereu reînnoită că nu ai murit, că ai scăpat, că nu ai crăpat într-un lagăr de concentrare sau într-un acces de disperare mută, ca Teller.

Contessa coborî, aeriană, scările, ca o nălucă învăluită în dantela de culoare închisă. Credeam că îl caută pe Meukoff și am ridicat sticla:

— Vladimir Ivanovici a ieșit, i-am spus. Dar a lăsat aici acest balsam al inimilor sfâșiate.

Bătrâna filigrană scutură din cap:

— Astăzi nu. Ies și eu în oraș. O masă comemorativă în amintirea marelui duce Alexandru. Admirabil om. La un moment dat am fost aproape logodiți. Asasinat de bolșevici. De ce?

N-am găsit nici un răspuns.

— Unde are loc festivitatea? Am întrebat în schimb.

— La Ceainăria Rusească. Cu prieteni. Ruși. Săraci, cu toții. Și risipitori, cu toții. Organizează o festivitate, după care mănâncă zile în șir doar pâine goală, dar au avut parte de festivitate!

O mașină claxonă în fața hotelului.

— Prințul Wolkowski, spuse *Contessa*. Este șofer de taxi și a venit să mă ia.

Apoi porni, cu pași mărunți, spre ieșire, în rochia ei din dantelă veche, recondiționată – o sperietoare de păsări plină de grație. Până și ea avea program în seara asta, mi-am zis încercând să buchisesc în continuare cuvinte englezești.

Deodată m-am trezit cu Maria Fiola în fața mea. Intrase pe nesimțite și se uita la mine. Purta o rochie galbenă sub care părea să nu aibă nimic. Nu avea nici ciorapi, doar sandale galbene.

Apariția ei fusese atât de neașteptată, încât am rămas pe scaun zgâindu-mă la ea. Maria arătă spre sticla de vodcă:

— Mult prea cald!

Am dat din cap și m-am ridicat:

— Meukoff a lăsat-o aici; dar până și *Contessa* a ignorat-o. Eu de asemenea.

— Unde este Vladimir?

— S-a dus să ia cina cu Raoul, la *Toots Shor*. Grătare. *Contessa* a plecat să ia masa la Ceainăria Rusească. Piroști și Boeuf Stroganoff. Dar noi?

Mi-am ținut respirația.

— Înghețată de lămâie la *drusgstore*, spuse Maria.

— Și după aceea? am întrebat. Sunteți liberă? Nu stă nici un Rolls Royce la pândă după colț?

Ea râse:

— Nu, astăzi nu.

Răspunsul îmi dădu puțin curaj.

— Bine, am spus. În acest caz mâncăm împreună! Dar nu la *drugstore*. Am primit azi prea multe povețe în legătură cu viața. Un restaurant mic, franțuzesc, cu aer condiționat și vinuri bune.

Maria îmi aruncă o privire nedumerită:

— Avem bani destui pentru așa ceva?

— Mai mult decât destui. Am făcut afaceri nemaipomenite de când nu ne-am văzut.

Dintr-o dată totul părea atât de simplu. Cealaltă latură a vieții, mi-am zis. Aceea care nu știe nimic despre ciclurile funeste ale răzbunării și ale morții. Iat-o aici, în fața mea, strălucitoare, misterioasă, inaccesibilă și provocatoare.

— Te-am așteptat, i-am spus.

Ochii Mariei Fiola se luminară:

— De ce nu mi-ai spus?

— De fapt, de ce?

Mergând spre ieșire am atins-o. Într-adevăr nu avea

aproape nimic pe ea. Mi-a trecut prin minte că nu mai avusesem de multă vreme o femeie. Afară, Felix o'Brien sprijinea zidul. Părea foarte însetat. M-am întors și am încuiat vodca în frigiderul lui Meukoff. Apoi am zărit-o pe Maria Fiola pe stradă, în fața intrării. Pervazul ușii o încadra, ca pe o pictură. Dintr-o dată m-am simțit aproape fericit.

— Vine o furtună, spuse Felix O'Brien.

— De ce să nu vină, Felix, am ripostat.

Fulgere puternice brăzdau cerul când am ieșit de la restaurant. Rafale de vânt învârtejeau praful și bucățile de hârtie.

— Felix o'Brien a avut dreptate, am spus. Să încercăm să prindem un taxi!

— Hai să mergem pe jos, replică Maria. Taxiurile miros a transpirație și a încălțăminte veche.

— Vine și o ploaie. Nu ai la tine nici manta de ploaie, nici umbrelă. Va fi o rupere de nori.

— Cu atât mai bine. Oricum, voiam să mă spăl pe cap în seara asta.

— Dar te vei face ciuciulete.

Maria râse:

— Rochia este din nylon. Nu trebuie nici măcar călcată. Hai să mergem! Dacă plouă prea tare, ne putem adăposti sub o poartă. Taxiuri nu se mai găsesc. Vântul! Ce rafale! Te incită! Adulmeca aerul ca un mânz și se proptea contra vijeliei.

Ne-am strecurat lipindu-ne de ziduri. Fulgerele dădeau o tentă stridentă, mai lividă, luminii galbene din vitrinele magazinelor de antichități; după aceste revărsări

de lumină, mobilele și paznicii templelor chinezești își redobândeau contururile, clătinându-se ca niște oameni beți, de parcă ar fi fost fragmentați de biciul incandescent și ar trebui acum să se recompună. Fulgerele se descărcau concomitent din toate direcțiile, chiar și de-a lungul zgârie-norilor, urcând și coborând pe ele, de parcă ar fi fost generate de rețeaua de conducte și cabluri de sub asfalt; apoi zburau ca niște ziduri albe deasupra acoperișurilor și a străzilor, urmate de tunete asurzitoare care acopereau zgomotele traficului rutier. După câteva clipe începu să plouă; pete mari, întunecate se împrăștiară pe caldarâm, devenind vizibile înainte de a le simți pe piele.

Maria Fiola își expuse fața în ploaie. Gura ei era întredeschisă, iar ochii închiși.

— Ține-mă bine, îmi spuse.

Vijelia se întețea. Trotuarele rămăseseră deodată goale. Oamenii se înghesuiau pe sub porțile caselor; din când în când câte o siluetă se furișa, aplecată înainte și grăbită, de-a lungul caselor care străluceau, ude, în sclipirile argintii ale ploii torențiale; aceasta transformase asfaltul într-un lac înspumat și întunecat pe care se prăvăleau lănci și săgeți transparente.

— Doamne Dumnezeule! exclamă Maria deodată. Ești îmbrăcat în costumul nou!

— Prea târziu, am spus. Nu se va strica. Doar nu este din hârtie sau din fibre de urzică.

— M-am gândit numai la mine! Iar eu sunt aproape dezbrăcată.

Își ridică rochia până spre șold. Era goală; picăturile de ploaie se spărgeau în jurul sandalelor ei ca exploziile unor proiectile venite din mitralierele cerului.

— Dar tu! spuse. Costumul tău albastru încă neachitat!

— Prea târziu! am repetat. În afară de aceasta, poate fi uscat și călcat. De altfel, este deja achitat. Putem deci să ne azvârlim în continuare în brațele elementelor dezlănțuite! Dă-l dracului de costum! Hai să facem baie în fântâna din fața Hotelului *Plaza*.

Maria râse și mă târî sub poarta unei case.

— În felul acesta salvăm măcar căptușeala și vătuirea! Astea nu prea pot fi călcate. Furtunile sunt mai frecvente decât costumele de haine.

Am sărutat-o pe fața udă. Ne oprisem între vitrinele a două prăvălii.

De o parte zvâcneau în lumina fulgerelor niște corsete pentru doamne mai în vârstă și mai corpolente; de cealaltă parte se găsea o prăvălie cu acvarii și animale. Un perete întreg era acoperit cu rafturi pline de acvarii cu o iluminație verde, mătăsoasă și pești multicolori. În tinerețe avusesem și eu pești, așa încât recunoșteam acum pe unii dintre ei: crapii dințați mici, peștii guppy care scânteiau ca nestematele și regii Cichlidaelor, adică scalarii de forma unei semilune cu dungi argintii și negre, care înotau ca niște vele exotice prin apele Amazoanelor. Era un sentiment ciudat să văd deodată licărind în fața mea o bucățică din copilărie, înfiripată în tăcere dintr-o lume de dincolo de orizonturi care îmi era încă vie în amintire; ea ieșise pe nesimțite la suprafață, înconjurată de vâlvătaia fulgerelor, dar neatinsă de ele și rămăsese intactă grație unei dulci magii – neîmbătrânită, neîntinată de sânge și indestructibilă. O țineam îmbrățișată pe Maria, simțeam căldura trupului ei; dar în același timp o parte din mine se apleca, departe de tot, deasupra unei fântâni uitate și amuțite de mult, și trăgea cu urechea la un trecut care îmi devenise străin, fiind toc-

mai de aceea cu atât mai fascinant. Zilele petrecute pe malurile unor pâraie din pădure, lângă un eleșteu deasupra căruia libelulele se opreau, vibrând, din zbor; serile din grădinile cu ziduri tivite de tufe de liliac – toate astea se perindau în liniște, ca un film mut, prin fața ochilor mei, în timp ce mă uitam la auriul și verdele transparent al numeroaselor mici universuri acvatice, care pentru mine reprezentau chintesența liniștii și a păcii, deși în realitate și aici bântuia crima și pericolul de a fi devorat, întocmai ca în lumea cealaltă, atât de bine cunoscută mie.

— Ce-ai zice dacă aș avea o poponeață atât de mare? întrebă Maria Fiola.

M-am întors. Ea se uita la cealaltă vitrină, a magazinului de corsete. O armură de culoare trandafirie, bună pentru o walkirie, îmbrăca un manechin negru, din cele pe care le utilizau croitoresele.

— Ar fi ridicol, am spus. Dar nu vei avea niciodată nevoie de un corset. Dumnezeu să te binecuvânteze! Ești cea mai fascinantă *fausse maigre* pe care am văzut-o vreodată. Binecuvântată să fie fiecare sută de grame din trupul tău!

— Prin urmare, de dragul tău nu trebuie să țin cură de slăbire?

— Niciodată.

— Exact asta mi-am dorit de când e lumea. Să renunț la regimul de salate al manechinelor înfometate.

Ploaia încetase. Mai cădea doar câte o picătură răzleață. Am aruncat o ultimă privire acvariilor.

— Uită-te la maimuțe! spuse Maria arătând spre interiorul magazinului.

Două maimuțe, cu cozi lungi, făceau gimnastică într-o cușcă mare, în care se găsea și un trunchi de copac.

— Iată-i pe adevărații emigranți, spuse Maria. În cușcă! Voi nu ați ajuns încă atât de departe.

— Nu? am întrebat.

Se uită surprinsă la mine:

— Nu știu aproape nimic despre tine, spuse. Dar nici nu vreau să știu. Și nici tu nu știi nimic despre mine. Așa să și rămână. Ce ne privește istoria vieții noastre!

— Deloc! am replicat. Absolut deloc!

Maria se uită încă o dată la corsetul de Brunhildă:

— Cât de repede îți trece viața! Crezi că voi încăpea vreodată într-o asemenea cuirasă sau că voi deveni membră a unui club de femei?

— Nu.

— Înseamnă că nu avem un viitor normal.

— Câtuși de puțin.

— Dar oare avem vreunul?

— Nu știu.

— Și nu e trist?

— Nu. Cel ce se gândește la viitor, nu știe să profite de prezent.

— Bine. Apoi se lipi de mine; o simțeam acum de la picioare până la umeri, de parcă aș fi ținut în brațe o naiadă. Rochia udă era ca un costum de baie. Părul îi atârna în șuvițe iar fața era foarte palidă. Dar ochii îi străluceau – părea epuizată și, în același timp, reținută și dezlănțuită. Mirosea a ploaie, vin și usturoi.

Am străbătut Second Avenue. Aerul se răcorise, printre nori se zăreau deja câteva stele. Asfaltul lucea reflectând farurile automobilelor, de parcă acestea ar fi circulat pe polei, iar siluetele zgârie-norilor se profilau pe cerul sfâșiat, de parcă ar fi fost decupate din tinichea.

— Mi-am schimbat adresa, spuse Maria. Locuiesc pe

strada cincizeci și șapte. Nu am doar o cameră, ci o adevărată locuință mică.

— Te-ai mutat?

— Nu. Este apartamentul unor prieteni care petrec vara în Canada. Îl păzesc, să nu intre hoții în el.

— Îi aparține bărbatului cu Rolls Royce-ul? am întrebat bănuitor.

— Nu. Acela locuiește în Washington. Apoi râse: Nu voi face din tine un gigolo în măsură mai mare decât este necesar pentru confortul nostru.

Nu am răspuns. Simțeam că depășisem o graniță misterioasă. Se urniseră forțe pe care credeam că le țin sub control și nu știam unde vor duce. Totul venea parcă din întuneric copleșindu-mă, era incitant dar perfid, avea ușor de-a face cu șarlatania, și totuși mă lua de pe picioare, iar eu nu mai opuneam rezistență; nu anihila trecutul ci-l punea într-o lumină nouă, fulgerătoare și spasmodică, făcându-mă să fiu agitat și în același timp liniștit, îmboldindu-mă și prăvălindu-se asupra mea întocmai ca spuma talazurilor pe care nu le simțeam – o spumă care se destrăma deasupra mea și mă făcea imponderabil, de parcă aș fi fost dus de valuri.

Ne-am oprit în fața casei:

— Locuiești singură? am întrebat.

— De ce pui atâtea întrebări? spuse Maria Fiola.

16

Am părăsit casa dimineața, foarte devreme. Maria Fiola dormea încă. Nu i se vedea decât capul; se înfășurase într-o pătură de culoarea caiselor. În dormitor era răcoare. Instalația de aer condiționat bâzâia aproape imperceptibil; perdelele erau trase. O lumină aurie slabă învăluia camera.

Am trecut în încăperea alăturată, unde îmi lăsasem lucrurile. Hainele se uscaseră și nici nu erau chiar atât de șifonate. M-am îmbrăcat și m-am uitat pe fereastră. În fața mea se întindea New Yorkul, orașul fără trecut, orașul care nu se dezvoltase în mod organic, ci fusese construit de oameni în pripă – orașul din piatră, ciment și beton. Se putea vedea până departe, pe Wall Street. Nu se zărea țipenie de om; doar semafoarele care funcționau automat și șirurile lungi de automobile. Era un oraș futurist.

Am tras ușa după mine și am chemat ascensorul. Un pitic adormit m-a dus până jos. Afară era încă răcoare. Furtuna adusese vânt rece dinspre ocean alungând arșița. Am cumpărat de la chioșcul de ziare un *New York Times*, am intrat la un *drugstore* unde am comandat o cafea și ochiuri și am început să mănânc încet. Nu era nimeni

înăuntru în afară de vânzătoare și de mine. Aveam impresia că totul era încă adormit și că și eu dormeam, atât de profundă era liniștea din jur – de parcă aș fi privit un film dat cu încetinitorul. Toate mișcările păreau tărăgănate și în același timp liniștite, timpul se târa fără să se grăbească, respiram mult mai rar ca de obicei și chiar și obiectele din jurul meu respirau liniștit, părând mai importante ca mai demult; între noi exista o legătură, ele treceau încet pe lîngă mine, în același ritm în care respiram și erau ca niște prieteni uitați de multă vreme; făceam parte dintre ele; nu le mai simțeam străine și dușmănoase, ci mă înconjurau formând o horă ciudată și solemnă, iar eu dănțuiam alături de ele, fără să mă urnesc din loc.

Nici nu mai știu de când nu resimțisem atâta liniște. Sălășluia în vinele mele, în spatele frunții mele; bulgărele de teamă, greu ca plumbul, care trebuia împins la o parte în fiecare dimineață, se topise deodată, dispărând fără urmă; în locul lui apăruse ceva ce semăna cu imaginea unui luminiș însorit în care cânta cucul, și a unei păduri scăldate în soare. Știam că nu va dura, dar nu voiam s-o tulbur, așa încât evitam să mă mișc în timp ce mâncam încet și cu grijă; chiar și mâncatul părea a fi o acțiune rituală care făcea parte din program, fără să deranjeze ritmul lent. În același timp, totul părea atât de firesc încât nu pricepeam cum de a putut fi vreodată altfel – probabil că așa fusese viața înainte de a începea pe mâinile neliniștite ale oamenilor, mi-am zis, având senzația că totul este nou, de parcă aș fi fost cuprins de amnezie și aș lua de-abia acum contact cu realitatea; întocmai ca omul care a trecut printr-o boală grea și se trezește după aceea la o viață nouă intuind lumea ca un copil, și anume

intens, fără grabă, ca ceva nou, aproape inexprimabil și încă neexpus eroziunii cuvintelor – adică ceva nici exprimabil nici cosmic, familiar dar totuși străin, nestăvilit dar calm: o rază care pătrunde în inimă fără să provoace durere.

Câțiva șoferi de camion intrară poticnindu-se înăuntru și cerură, cu voce tare, cafea și gogoși. Am achitat consumația și am pornit-o încet prin oraș îndreptându-mă spre Central Park. Am chibzuit o clipă dacă este cazul să mă duc la hotel și să mă schimb; dar nu voiam să renunț la senzația că pot „înota" fără efort, așa încât mi-am continuat drumul prin orașul care se trezea, am intrat în parc și m-am așezat pe o bancă. Rațele de pe lac se cufundau în apă în căutare de hrană. Am aruncat o privire în ziar și am înlemnit văzând un titlu mare: Parisul capitulase. Germanii pierduseră bătălia. Orașul era liber!

Am rămas multă vreme nemișcat. De-abia dacă îndrăzneam să respir. Aveam senzația că orizontul se îndepărtează și se lărgește în tăcere, fără nici un zgomot, înseninându-se. M-am uitat în jur; mi s-a părut că se făcuse mai multă lumină. Parisul nu mai era în mâinile barbarilor. Și nu fusese distrus. Am luat, cu grijă, ziarul și am citit comunicatul – foarte încet, apoi încă o dată. Ordinul lui Hitler, de a distruge Parisul, nu fusese executat. Generalul care ar fi trebuit să-l execute, nu o făcuse. Nu se știa din ce motive; poate că fusese deja prea târziu, poate că nu voise să sacrifice fără nici un sens un oraș întreg și câteva milioane de civili. În orice caz: nu se întâmplase nimic. Pentru o clipă învinsese rațiunea; sute de alți generali ar fi dus fără să crâcnească la îndeplinire

ordinul; acesta unul, însă, nu. O excepție și un noroc. Masacrul și distrugerea fuseseră evitate. Poate fiindcă forța de ocupație germană era deja prea slăbită trebuind să se retragă; dar motivele nu mai contau. Parisul trăia. Era liber. Nu însemna doar un oraș eliberat. Însemna mult mai mult.

Am stat la îndoială dacă să-i telefonez lui Hirsch; ceva din mine se împotrivea. Încă nu, mi-am zis. Nici măcar Mariei Fiola; cu siguranță nu lui Reginald Black și nici lui Jessie, Ravic sau Bosse. Nici chiar lui Vladimir Meukoff. Toate acestea mai aveau timp, mi-am zis. Voiam să fiu singur.

M-am plimbat încet prin parc, trecând pe lângă lacuri și înconjurând bazinul unde primii copii își lansau deja pe apă iolele de jucărie. M-am așezat pe o bancă și m-am uitat la copii. Mă gândeam la bazinul din Jardin de Luxembourg și deodată Parisul încetă să mai fie o noțiune abstractă, prinzând în mod aproape dureros contur și concretizându-se în ziduri, străzi, case, prăvălii, parcuri, cheiuri, tei care fosneau și castani plini de flori, piețe pe care le cunoșteam, Luvrul, Sena, curți interioare, secții de poliție fără tortură, locul de muncă al dascălului meu Sommer și cimitirul în care îl îngropasem. Trecutul îmi apăru la orizont, visător și nedureros – trecutul meu din Franța, plin de nostalgie și totuși descătușat, argintiu la orele dimineții, eliberat de cizmele barbarilor și de legile lor inumane referitoare la sclavi și supuși, la oameni de categoria a doua și alții care trebuiau exterminați în crematorii și în lagăre.

M-am ridicat. Ajunsesem în apropierea Muzeului Metropolitan. Îl vedeam lucind, galben, printre copaci. Am înțeles deodată unde voiam să merg. Mă temusem până

acum de el; nu dorisem să resuscitez în mod inutil amintirile despre Bruxelles; era suficient că bântuiau prin visele mele. Acum nu mai voiam să fug de ele.

Fiind foarte devreme, în afară de mine nu erau decât puțini vizitatori în muzeu. Am străbătut holul mare de la intrare ca un hoț, încet și cu grijă, întorcându-mi din când în când capul, de parcă m-ar fi urmărit cineva. Știam că este absurd, dar nu mă puteam abține; parcă aș fi fost hăituit de niște umbre care dispăreau când întorceam capul. Îmi bătea inima și a trebuit să depun un efort pentru a putea urca scările late, în loc să mă furișez de-a lungul pereților. Nu aș fi crezut că impactul va fi atât de puternic.

M-am oprit la etajul întâi. În două săli mari erau expuse covoarele. Pe unele dintre ele le cunoșteam din cărțile răposatului Ludwig Sommer. Am străbătut încet încăperile, având sentimentul ciudat al unei existențe duble, de parcă aș fi defunctul Ludwig Sommer reînviat pentru o oră, dar în același timp și studentul dispărut fără urmă, care purtase la un moment dat un nume ce îmi aparținea mie. Vedeam cu ochii lui Sommer ceea ce învățasem de la Sommer și simțeam nostalgia atrofiată a tinereții mele, transformată în cenușă, prin crimă și foc. Trăgeam cu urechea la amândoi, așa cum asculți vântul care îți aduce de la o distanță inaccesibilă crâmpeie de sunete, estompate și pline de farmecul unui trecut care nu mai poate fi suportat decât în frânturi – în fărâme și fărâmițe lipsite de continuitate, aduse de vânt, întocmai ca aici, în această catedrală a artei desprinsă pentru scurt timp din fluxul implacabil al realității și nedureroasă, de parcă

aerul de aici ar fi fost saturat cu opiu anesteziindu-ți amintirile, așa încât îți puteai privi rănile fără să le mai simți.

Cât de frică îmi fusese de aceste momente! Și iată că acum aveam senzația că mă uit într-o carte cu poze care făcea parte din mine, dar că îmi pierdusem, în mod ciudat, simțul tactil, ca după o operație. Mi-am examinat degetele de la mână; erau ale mele, ale lui Ludwig Sommer, dar și ale unei terțe persoane care, în urma unei intervenții magice, părea exclusă de aici. Mi-am continuat încet drumul, aproape ca în transă, de parcă cineva mi-ar fi dăruit un vis cum nu mai avusesem de mult; nu simțeam nici teamă, nici scârbă, nici sentimentul apăsător că am pierdut ceva irecuperabil. Mă așteptasem să fiu asaltat de trecut, să fiu năpădit de remușcări, de sentimentul neputinței, de o tristețe profundă că nu am corespuns așteptărilor; dar aici, în acest templu luminos care adăpostea și realizări de altă natură ale oamenilor – nu numai crime, jafuri și egoism sângeros – asaltul întârzia să se producă; în schimb, de pe pereți mă întâmpinau făcliile liniștite ale artei; prin simpla lor prezență, acestea depuneau mărturie tăcută, că nu era încă totul pierdut, că mai existau speranțe.

Am ajuns la bronzurile chinezești. Muzeul dispunea de un adevărat altar de bronz pe care stăteau înșiruite vasele. Ocupau un spațiu mare – verzui și colțuroase, dezgropate după o mie de ani și scăldate acum în lumină, ca niște jonci pe o mare albă, sau ca niște stânci verzi și albăstrui din rocă primitivă. Nu mai rămăsese nimic din culoarea lor metalică inițială; deveniseră în întregime patină și trecut, renăscând la o nouă identitate magică. Noi apreciam astăzi tocmai aspectul pe care nu-l avu-

seseră odinioară, mi-am zis trecând repede mai departe și îndepărtându-mă de ele, de parcă ar fi deținut o forță ocultă care ar fi putut erupe – fantome pe care nu voiam să le stârnesc.

Ajuns la tablourile impresioniștilor, am regăsit Parisul și peisajele franțuzești. Era ciudat: fusesem fugărit și în perioada petrecută în Franța; fusesem urmărit de poliția și birocrația franceză; fusesem chiar deținut într-un lagăr de internare până la eliberarea datorată actului de curaj nebunesc al lui Hirsch. Dar văzusem în toate astea mai degrabă urmarea neglijenței guvernului, o dovadă de superficialitate, decât acte de inamiciție – chiar dacă jandarmii ne-au înhățat de repetate ori. Aceștia deveniseră cu adevărat periculoși de-abia după ce se aliaseră cu vânătorii de oameni de la S.S. Nu toți; destui însă pentru a perpetua, cu obediență, teroarea germană. Totuși simțeam un atașament aproape tandru față de această țară – atașament întinat de episoade sângeroase, necruțătoare, ca peste tot unde este în joc jandarmeria; dar au existat și interludii aproape idilice care le eclipsau, încetul cu încetul, în amintire, pe celelalte.

La vederea tablourilor, obiecțiile păleau. Ele reprezentau peisajul în sine în care oamenii deveniseră un simplu accesoriu. Străluceau și păstrau tăcerea, nu țipau și nu aveau o naționalitate agresivă. Întruchipau vara sau toamna sau iarna, fiind atemporale; caznele genezei se volatilizaseră ca fumul, singurătatea combustiunii interioare se concretizase într-un prezent grav și fericit – ele nu mai erau decât un prezent care biruise trecutul, întocmai ca bronzurile chinezești. Îmi simțeam inima bătând mai tare! Imperiul indescriptibil al operelor de artă pură închidea în sine viața, ca un cerc de cristal, ridi-

când-o deasupra omenirii criminale, agitate, mincinoase și muribunde; opera îl anihila atât pe creator cât și pe ucigaș nemairămânând decât rezultatul actului de creație. Mi-am amintit, deodată, de un episod din muzeul de la Bruxelles, când, la vederea unui bronz chinezesc, reușisem pentru prima dată să depășesc, o clipă, sentimentul de frică – datorită acestui moment de contemplare pură care se fixase în mine aproape cu aceeași obstinație ca imaginile de groază dintr-o perioadă anterioară, dăinuind, cu toate acestea, ca o alinare, ca un adăpost rămas imuabil, în prezent și în viitor. Iată că acest moment reapăruse, cu mai mare intensitate decât atunci; am înțeles deodată că timpul petrecut aici, în țara aceasta, reprezenta o perioadă de grație scurtă, inimaginabilă și nemaiauzită, un intermezo între o crimă și alta, o oază de liniște între două uragane; nu-mi dădusem până acum seama ce însemna această perioadă și nu profitasem de ea în mod adecvat; în fond, era un loc de refugiu, o fărâmă de liniște, de liniște primită în dar, pe care o tulburasem cu nerăbdarea mea, în loc să o iau drept ceea ce era; un intermezo care nu va dura multă vreme, un ciob de cer albastru între două furtuni, o danie a destinului.

Am părăsit muzeul. Traficul intens începuse, soarele dogorea, iar arșița luase cu asalt străzile. Dar toate păreau altfel. De parcă s-ar fi deschis o poartă. Salvarea Parisului reprezenta această poartă care ducea afară, în libertate; senzația de detenție dispăruse în urma grației, iar sfârșitul – înfiorător, amenințător și inevitabil – se întrezărea dintr-odată printre nori; un sfârșit dublu: al barbarilor și al țării mele, îngemănate în mod inseparabil – o sabie cu două tăișuri care le lovea pe amândouă; iar între ele propriul meu destin care se înălța ca

un zid negru în fața mea, dornic de răzbunare și prevestitor de moarte.

Am coborât scările. Un vânt cald mă învălui umflându-mi hainele. Răgaz primit în dar, mi-am zis. Un răgaz scurt, prețios, primit în dar.

— De parcă s-ar fi deschis o poartă, spuse Reginald Black mângâindu-și barba. O poartă spre lumea liberă! Și chiar într-o zi ca asta trebuie să-i vând filistinului de Cooper un tablou! Și încă un Degas! Vine peste o oră!

— Dați-i un telefon și contramandați-l!

Black mă onoră cu un superb zâmbet asirian:

— Nu pot, replică scurt. Contravine nenorocitei mele de naturi Jekyll-și-Hyde. Trebuie să vând, chiar dacă scrâșnind din dinți. Îmi sângerează inima când văd în ce mâini ajung tablourile; dar trebuie să vând. Și, totuși, sunt un binefăcător al omenirii. Investițiile în artă prezintă mai multă garanție decât orice acțiuni. Prețul tablourilor crește mereu!

— În acest caz, de ce nu le păstrați?

— Mi-ați mai pus această întrebare. Asta este natura mea. Trebuie să-mi dovedesc tot mereu, mie însumi, propriile-mi aptitudini.

M-am uitat la el. Eram surprins, dar îl credeam.

— Sunt o fire de jucător, spuse. De jucător și de boem. Am devenit un binefăcător al milionarilor împotriva voinței mele. Le vând tablouri care într-un an își dublează valoarea. Iar oamenii aceștia se târguiesc cu mine pentru o sută de dolari. Este o soartă îngrozitoare. Credeți poate că sunt un fel de șarlatan. În fond, *eu* îi îmbogățesc pe ei.

Am râs.

— Vă dă mâna să râdeți, declară Black. Lucrurile stau într-adevăr așa. De anul trecut până acum prețurile tablourilor au crescut cu douăzeci, treizeci de procente. Care acțiuni pot ține pasul cu acest ritm? Ceea ce mă supără este că singurii profitori sunt oamenii bogați. Ceilalți nu-și pot cumpăra tablouri. Și ceea ce mă supără și mai rău este că mai există atât de puțini colecționari care să înțeleagă și să iubească tablourile. Cei ce le cumpără în ziua de astăzi, vor fie să-și investească banii, fie să devină posesorii unui Renoir sau ai unui van Gogh – doar așa, din snobism. Bietele tablouri!

Nu știam niciodată cât de serios să iau declarațiile lui. Deși, în realitate, totul era așa cum spunea.

— Cum procedăm când vine Cooper? am întrebat. Trebuie să schimbăm iar locul tablourilor?

— Astăzi nu! Nu într-o asemenea zi. Black luă o înghițitură de coniac. Le schimb locul doar de plăcerea mea personală. Odinioară era altfel, așa ceva făcea parte din ritual. Dar astăzi? Cu milionarii ăștia care cumpără tablouri de parcă ar fi saci cu cartofi? Ce părere aveți?

— Depinde.

Black făcu un gest cu mâna:

— Nu astăzi. Cooper a făcut probabil afaceri strălucite. Cu toate acestea va fi nemulțumit că Parisul a scăpat nebombardat – ar fi avut câștiguri și mai mari, acest negustor al morții. De câte ori a avut loc o bătălie mare, a cumpărat un tablou mic. De exemplu: pentru două sute de mii de morți un Degas mijlociu... ca premiu pentru faptul că el, Cooper, apără democrația. Chiar și conștiința universului se situează de partea sa. Nu găsiți?

Am dat din cap.

— Probabil că vă simțiți ciudat, continuă Black. Fericit

și în același timp deprimat. Fericit fiindcă Parisul a fost eliberat, dar deprimat fiindcă țara dumneavoastră a trebuit să renunțe la el.

Am scuturat din cap:

— Nici una, nici alta, am spus.

Black îmi aruncă o privire scrutătoare:

— Mă rog, să lăsăm asta. Să bem mai bine un coniac.

Apoi scoase o sticlă din sertarul unui dulap. M-am uitat la marcă:

— Nu este coniacul pentru clienții importanți? Pentru Cooper?

— Nu mai este, explică Black. Nu, de când Parisul a fost eliberat. Acum îl bem noi. Pentru Cooper coniacul *Remy Martin*. Pentru noi cel cu o vechime de patruzeci de ani.

Black umplu paharele.

— În curând vom găsi iarăși coniac veritabil, din Franța, spuse. Dacă germanii nu l-au confiscat până acum. Credeți că francezii au ascuns o cantitate suficient de mare?

— Da, am spus. Germanii nu se prea pricep la coniac.

— Dar la ce se pricep în fond?

— La război. La muncă. Și la obedință.

— De aceea își trâmbițează în asemenea măsură calitățile de popor superior?

— Da, am replicat. Tocmai fiindcă nu sunt. Nu tendința spre tiranie determină superioritatea unui popor. Tirania nu înseamnă autoritate.

Coniacul era ca o catifea. Aroma lui invadase întreaga cameră.

— În cinstea zilei de astăzi îi voi cere lui Cooper cu cinci mii de dolari în plus, spuse Black. S-a terminat cu perioada umilinței. Parisul este liber. Nu peste mult vom putea face din nou cumpărături acolo. Știu câțiva Monet... și Cézanne...

Ochii săi străluceau.

— Și nu vor avea prețuri foarte mari, continuă. Prețurile din Europa sunt mult mai mici ca cele de aici. Trebuie doar să fii primul ofertant. Cel mai bun lucru este să duci cu tine o valiză cu dolari. Banii peșin sunt mai atrăgători decât cecurile; și le reziști mai greu. Mai ales când este vorba de francezi. Ce-ați zice de încă un coniac?

— Cu plăcere, am spus. În orice caz, va mai dura ceva până se vor putea face călătorii în Franța.

— Nu se știe niciodată. Sfârșitul poate surveni pe neașteptate.

Reginald Black îl vându pe al doilea Degas fără a mai recurge la focurile de artificii înscenate la prima vânzare. Îl vându fără plusul de cinci mii de dolari în cinstea eliberării Parisului. Cooper câștigase bătălia spunându-i că, prin intermediul unor prieteni, luase deja legătura cu niște negustori de obiecte de artă din Franța. Probabil că era un bluf; Reginald nu se lăsă, ce-i drept, păcălit, dar vându cu toate acestea tabloul, în speranța că va primi în curând marfă proaspătă din Paris. Credea că prețurile vor scădea, temporar, după aceea.

— Mai există totuși un Dumnezeu, spuse Alexander Silver după-amiază, târziu, când l-am vizitat la prăvălie. Putem crede iarăși în el. Parisul este liber. Barbarii nu vor cuceri întreaga lume. Astăzi închidem cu două ore mai devreme, în cinstea evenimentului și luăm masa la *Voisin*. Sunteți invitatul nostru, domnule Sommer. Cum vă simțiți? Ca german, jalnic, nu-i așa? Dar ca evreu, eliberat, nu-i așa?

— Ca cetățean universal, și mai liber, am replicat. Uitasem că dețin un pașaport de evreu.

— În acest caz, veniți cu noi! Vine și fratele meu. Își aduce și *șicza*.

— Ce?

— Mi-a promis solemn că nu se căsătorește cu ea. Pe cuvânt de onoare! Asta schimbă situația. Nu o face mult mai bună, dar mai mondenă.

— Credeți?

Alexander Silver rămase pe gânduri:

— Vreți să spuneți că nu poți avea încredere în nimeni, când sunt în joc sentimentele? Poate că nu. Dar este de preferat să cunoști pericolul. Îl poți ține mai ușor sub control. Nu-i așa?

— Așa este, am replicat.

— Deci, veniți? Vom mânca ficat de gâscă ca aperitiv.

— Nu mă faceți să regret prea tare. Nu pot astăzi.

Silver se uită la mine mirat:

— Ați căzut și dumneavoastră în mrejele cuiva? Ca Arnold?

Am scuturat din cap:

— Am deja alt program.

— Cu domnul Reginald Black?

Am râs:

— Nu, domnule Alexander.

— Atunci este în ordine. Între acești doi poli vă bucurați de siguranță. Afaceri și iubire.

În timpul după-amiezei am simțit că o inhibiție slabă începe să prindă contur. Încercam să mă gândesc cât mai puțin la Maria Fiola și am observat că nu îmi vine greu – de parcă aș fi vrut să refulez totul. În drum spre hotel, negustorul de legume din Cannobio îmi făcu, agitat, semne cu mâna:

— Domnule Sommer! O ocazie colosală! Ridică un buchet de crini: Crini albi! Aproape pe degeaba! Uitați-vă la ei!

Am scuturat din cap:

— Sunt flori pentru morți, Emilio.

— Nu în timpul verii! Doar în noiembrie. De ziua morților. Primăvara sunt flori de Paște. Iar vara, simboluri ale inocenței. Sunt foarte ieftini.

Probabil că Emilio obținuse o cantitate mai mare de la vreun *Funeral Home*. Avea și crizanteme și niște orhidee albe. Mi-a arătat un panicul foarte frumos:

— Cu așa ceva faceți o impresie de neuitat, ca Don Juan și cavaler. Cine mai dăruiește astăzi orhidee? Ia uitați-vă! Ca niște fluturi albi, visători!

M-am uitat, uimit, la el.

— Doar gardeniile sunt atât de albe, în amurg, continuă Emilio.

— Destul, Emilio. În caz contrar mă cuprinde slăbiciunea și sunt în stare să cedez.

Emilio era într-o formă colosală:

— Oricâte slăbiciuni v-ar cuprinde, tot nu este destul, declară luând încă un panicul. Așa ceva te întărește. Flori minunate pentru doamna frumoasă cu care ieșiți uneori. I se potrivesc orhideele!

— Nu este momentan în New York.

— Păcat! Dar altfel? Nu aveți pe cineva în locul ei? Trebuie să sărbătoriți ziua. A căzut Parisul!

Cu flori de mort, m-am gândit. Ce idee ciudată!

— Luați una pentru dumneavoastră, insistă Emilio. Orhideele rezistă trei pînă la patru săptămâni! În acest răstimp cade întreaga Franță!

— Crezi?

— Bineînțeles! Roma este liberă – iar acum Parisul! Merge repede. Foarte repede!

Da, foarte repede, mi-am zis, simțind, spre marea mea surprindere, un junghi dureros care îmi tăia răsuflarea:

— Firește, am murmurat. S-ar putea să meargă foarte repede.

Mi-am continuat drumul într-o stare de confuzie. Aveam senzația că sunt deposedat de ceva ce nici nu ajunsesem să posed cu adevărat – un steag, un cer noros și însorit care fulgera și dispărea înainte de a apuca să întind mâna după el.

Felix o'Brien, portarul de serviciu, se rezema ușor de ușa hotelului.

— Sunteți așteptat, declară.

Mi-am simțit inima bătând și am intrat repede. Speram să o găsesc pe Maria Fiola; dar era Lachmann care mă întâmpină cu o figură radioasă:

— Am scăpat de puertoricană, îmi spuse cu sufletul la gură. Am găsit altă femeie. Blond-roșcată, din Mississippi. Un fel de teutonă planturoasă, masivă, un exemplar superb!

— O teutonă? l-am întrebat.

Lachmann râse ușor jenat:

— În iubire nu contează naționalitatea, Ludwig. Firește că este americancă. Poate că de origine germană. Dar ce importanță are? Nevoia îl învață pe om!

— În Germania te-ar trimite la camera de gazare pentru așa ceva.

— Dar aici suntem în America cea liberă! Pentru mine este o salvare! Mă usuc fără dragoste. Puertoricana m-a

dus doar de nas. Și mă costa prea mult, cu proxenetul ei. Nu poți vinde, la New York, atâtea rozarii și iconițe ca să-l saturi pe mexicanul cu care trăiește. Eram aproape de faliment.

— A căzut Parisul!

— Ce? replică Lachmann absent. Da, Parisul, așa deci! Firește! Ei, va mai dura câțiva ani până cînd germanii vor părăsi complet Franța. Și apoi vor lupta mai departe în Germania. E singurul lucru la care se pricep. Doar știu și eu atâta lucru. Nu mai pot aștepta, Ludwig! Îmbătrânesc de la o zi la alta. Walkiria asta blondă nu este ușor de cucerit. Dar cel puțin pot spera...

— Kurt, i-am spus. Trezește-te! De ce să-ți zboare tocmai ție în brațe, dacă este atât de colosală?

— Are un umăr ușor lăsat, îmi explică Lachmann. Începutul unei mici cocoașe. De-abia dacă se observă; dar este conștientă de această meteahnă. O face să aibă complexe. În schimb are sânii ca de marmură, și o poponeață... zahăr, nu altceva! Este casieriță la un cinematograf de pe strada patruzeci și patru. Dacă vrei, la un moment dat, să mergi la cinema, poți intra fără bilet.

— Mulțumesc, am spus. Merg rar la cinema. Înseamnă deci că ești fericit?

Mimica lui Lachmann se schimbă. Ochii săi prinseră un luciu umed.

— Fericit? replică. Ce cuvânt pentru un emigrant! Un emigrant nu poate fi fericit. Suntem condamnați să nu ne găsim niciodată liniștea. Rămânem niște străini. Înapoi nu ne mai putem întoarce, în schimb aici suntem doar tolerați. E îngrozitor să mai fii dominat și de demonul propriilor instincte.

— Depinde. Măcar îți ai încă demonul, Kurt. Alții nu mai au absolut nimic.

— Nu râde, oftă Kurt. Și succesul în dragoste te epuizează, întocmai ca nenorocirea. Dar ce poate înțelege din toate astea un troglodit în materie de sentimente, cum ești tu?

— Suficient pentru a constata că fericirea îl face pe om mai agresiv decât nefericirea, măi negustorule de mercerii religioase...

Am amuțit deodată. Îmi venise în minte că nu reținusem numărul noii locuințe a Mariei Fiola. Și nici noul număr de telefon. Fir'ar al dracului! am exclamat.

— Tipic pentru un *goi*, declară Lachmann. Când nu vă vine altceva în minte, înjurați. Sau trageți cu pușca!

Seara, Second Avenue era un corso al homosexualilor. Unii se plimbau brat la brat, alții, mai tineri, abia așteptau să fie racolați, în timp ce cei mai în vârstă îi măsurau cu priviri circumspecte, lascive. Era o atmosferă de carnaval, un carusel lent și înfierbântat care se învârtea mânat de un motor exotic, interzis și totuși tolerat, dar tocmai de aceea periclitat și incitant; aveai impresia că vibrează tot văzduhul.

— Porcii ăștia! spuse chioșcarul de la care mi-am cumpărat ziarul de seară.

— De ce? Nu sunt clienții dumneavoastră? l-am întrebat.

— Nu mă refeream la homo, replică, ci la potăile lor! Ar trebui duși de lesă; totuși, perverșii îi lasă liberi. Manifestă o dragoste oarbă față de bestiile lor. Mai demult erau baseți, apoi a urmat moda terierilor, acuma trăim în era canișilor. Ia uitați-vă! Turme întregi!

Mi-am plimbat privirile în jurul meu. Era adevărat! Strada mișuna de bărbați care își plimbau canișii.

— Iar este aici spurcăciunea asta! strigă vânzătorul încercând să iasă din chioșcul său rotund, fără să reușească imediat.

Un pachet de reviste căzu la picioarele lui.

— Dați-i un picior bestiei astea! strigă.

Un caniș mic, de culoarea șampaniei, se apropiase pe nesimțite și ridicase un picior în dreptul ziarelor care erau atârnate afară, sub tejghea. L-am alungat. El lătră la mine, apoi dispăru în parada care defila în sus și în jos.

— Este Fifi, îmi explică chioșcarul cu o privire mohorâtă, uitându-se furios la un exemplar din revista „Confidential" care spânzura acum udă de tot. A izbutit iarăși! Dobitocul ăsta se oprește totdeauna la chioșcul meu ca să se pișe. Și vă spun că are o băsică... parcă ar fi un elefant! Fir-ar să fie, că nu reușesc niciodată să pun mâna pe el!

— Se pare că are gust, am spus. Face pipi doar pe lucruri care o merită.

Vânzătorul se cățără înapoi la locul său:

— Nu-l pot vedea de aici, spuse. Curva de Fifi parcă știe asta. Se strecoară venind din spate și îi dă drumul. Îl văd de-abia când fuge de aici – uneori nici atunci, deoarece dispare tot prin partea din spate. Nu poate să se pișe pe un copac, ca orice altă javră? Mă costă în fiecare zi câteva magazine!

— Grea soartă, am replicat. N-ați putea presăra piper pe rândul de jos al revistelor?

Vânzătorul se uită la mine:

— Ați mai citi o revistă erotică, dacă ați strănuta mereu în timpul lecturii? Și dacă v-ar lăcrima ochii? Aș fi în stare să-i otrăvesc pe toți canișii ăștia! Deși am și eu câini acasă. Dar nu ca ăștia!

Am luat ziarul și l-am deschis. Oare de ce ezit, m-am întrebat. De ce această teamă fără temei? Ce mă reține? N-aș fi putut răspunde. Se amestecau mai multe sentimente, contopindu-se în mod ciudat: ușurătate, o excitație trecătoare și superficială, nerăbdare, o adiere ușoară și oscilantă de fericire și senzația vagă de culpă nedefinită. Am împăturit ziarul și am intrat în casa pe care o recunoscusem. În ascensor am dat de Fifi, canișul de culoarea șampaniei, și de stăpânul său care mă interpelă imediat:

— Nu ați fost aici ieri cu domnișoara Fiola?

Am dat surprins din cap.

— Am văzut-o venind acasă, spuse. Sunt José Kruse.

— L-am cunoscut deja pe câinele dumneavoastră; Fifi se bucură de favoruri speciale la chioșcul de ziare.

Kruse începu să râdă. Purta o brățară groasă, din aur, și parcă avea prea mulți dinți în gură.

— Se pare că la etajul acesta a fost cândva un bordel de lux, spuse. Comic și nu chiar nepotrivit, nu-i așa?

Nu reținusem la ce etaj este apartamentul Mariei Fiola. Kruse opri ascensorul și îmi făcu loc să ies primul. Apoi se apropie:

— Am sosit, spuse uitându-se fix la mine. Dumneavoastră de partea cealaltă, eu aici. Poate ne vedem o dată la un cocteil? Priveliștea de aici, de sus, este superbă.

— Da, poate.

Eram bucuros că regăsisem atât de ușor apartamentul Mariei. José mă urmări cu privirile și îmi făcu un semn cu mâna.

Maria Fiola crăpă ușa și se uită cu grijă afară. Am zărit un ochi și o buclă.

— *Salute*, fugarule, spuse râzând. Ești și rămâi eternul

pribeag. Mă părăsești din prima zi fără să-ți iei rămas bun!

Am respirat adânc:

— *Salute*, fragment frumos alcătuit dintr-un ochi, un umăr și o buclă de păr, am spus. Pot intra? Salutări din partea canișului Fifi și a vecinului tău José Kruse. Fără ei nu aș fi regăsit locuința.

Maria deschise larg ușa. În afară de pantofi nu avea nimic pe ea. Pe cap, un turban dintr-un prosop așezat într-o dungă. Era foarte frumoasă. În spatele ei zgârie-norii New York-ului se profilau în lumina crepusculară gălbuie. Ferestrele lor străluceau în bătaia soarelui ca niște monumente de oglinzi.

— Tocmai mă îmbrăcam, spuse. Trebuie să merg la fotograf. De ce nu mi-ai dat un telefon?

— Nu-ți cunoșteam numărul de telefon de aici.

— Și de ce ai dat bir cu fugiții azi dimineață?

— Din scrupulozitate. N-am vrut să te trezesc și n-am vrut nici să te dau de gol plecând la o oră mai târzie, când canișii sunt scoși la plimbare. Pare să fie o casă foarte umblată și iubitoare de animale.

Maria îmi aruncă o privire critică.

— Nu mi-aș face atâtea gânduri în locul tău, spuse. Se pare că aici a fost mai demult...

— Un bordel. Dar un bordel de lux, cu taxe de o sută de dolari sau chiar mai mult. M-a informat José Kruse.

— Te-a invitat și la un cocteil?

— Da, am replicat mirat. De unde știi?

— O face cu fiecare bărbat. Dar să nu te duci la el. Obișnuiește să fie șarmant și foarte agresiv. Jumătatea de sus a acestei case este locuită de homosexuali. Sunt în majoritate. Trebuie să fim atenți.

— Și tu!

— Și eu. Există și destule lesbiene pe aici.

M-am apropiat de fereastră. New York-ul se întindea la picioarele mele ca un oraș algerian din piatră albă.

— Homosexualii se stabilesc totdeauna în cele mai frumoase cartiere ale orașului, spuse Maria. Sunt foarte iscusiți în această privință.

— Locuința asta îi aparține tot unui homo?

Maria râse. Apoi dădu din cap:

— Acest lucru te liniștește sau te jignește?

— Nici una, nici alta, am replicat. Mi-a trecut doar prin minte că suntem pentru prima dată împreună într-o locuință și nu în bodegi sau hoteluri sau ateliere.

Am luat-o în brațe:

— Ce bronzată ești!

— Mă bronzez foarte ușor. Apoi se desprinse din brațele mele: Trebuie să plec. Doar pentru o oră. Să încerc pălării. Pentru primăvară. Merge repede. Rămâi aici. Să nu pleci. Frigiderul este plin, dacă ți se face foame. Dar să nu pleci!

Începu să se îmbrace. Mă încânta dezinvoltura cu care circula în pielea goală sau se îmbrăca.

— Și dacă vine cineva? am întrebat.

— Nu deschizi. Dar nu are cine să vină.

— Sigur?

Maria râse:

— Bărbații pe care îi cunosc dau un telefon în prealabil.

— Foarte îmbucurător. Am sărutat-o: Bine, rămân aici. Ca prizonierul tău.

Ea se uită la mine:

— Nu ești prizonier. Ești un emigrant. Un etern străin. Un pribeag. Iar eu nu te încui. Las cheile aici. Trebuie să-mi deschizi când revin.

Îmi făcu semn cu mâna. Am condus-o până pe palier și m-am uitat după ascensorul care o ducea jos, în lumina galbenă a orașului. Apoi am auzit de undeva lătratul unui câine. Am închis ușa cu grijă și m-am întors în camera străină.

Îmi ușurase situația, m-am gândit. Ghemul de sentimente contradictorii care se adunase în mine în timpul zilei se relaxase transformându-se în degajare și voioșie. Am străbătut locuința. În dormitor, rochiile erau împrăștiate pe pat. Vederea lor m-a emoționat mai mult ca orice altceva. O pereche de pantofi cu tocuri înalte rămăsese în fața oglinzii. Unul dintre ei se răsturnase și stătea culcat. Imaginea tăcută a unei dezordini pline de șarm. Într-un colț, o fotografie în ramă de piele verde. Era poza unui bărbat ceva mai în vârstă, care părea să nu fi avut prea multe griji în viață. Mi s-a părut că îl recunosc în el pe bărbatul cu care o văzusem pe Maria cu câteva zile în urmă. M-am dus în bucătărie și am pus în frigider sticla cu vodcă Meukoff adusă de mine. Maria avea dreptate: frigiderul era plin. Am descoperit chiar și o sticlă de vodcă rusească veritabilă; aceeași marcă pe care mi-o trimisese Maria la hotel. Și aceeași pe care o găsisem în Rolls Royce. Am ezitat o clipă. Apoi am pus și sticla mea în frigider, dar nu chiar alături, ci despărțită printr-o sticlă de *Chartreuse* verde.

M-am așezat la fereastră și m-am uitat afară. Începea ora magică a înserării. Amurgul deveni trandafiriu, apoi albastru, iar zgârie-norii se metamorfozară din clădiri funcționale în catedrale moderne. Ferestrele se învăpăiară, una după alta; știam că femeile de serviciu începeau acum să facă curățenie în birourile goale. După puțin timp, toate turnurile păreau stupi uriași, plini de lumină. Gândul mă duse la perioada petrecută pe Insula Ellis: în timpul nopții, când mă trezeam din coșmaruri, mă zgâiam din sala de dormit spre orașul inaccesibil.

Cineva începu în vecini să cânte la pian. Sunetele răzbăteau estompat prin perete. Poate că era José Kruse, mi-am zis; deși ceea ce auzeam nu se prea potrivea cu José Kruse și Fifi. Erau piese mai ușoare din clavecinul bine temperat al lui Bach; cineva făcea exerciții. Mă gândeam la perioada când eu însumi le exersasem, înainte ca Germania să fi fost invadată de barbari. Parcă trecuseră secole de atunci. Tatăl meu era încă în viață și liber, iar mama zăcea la spital, bolnavă de tifos și îngrijorată că nu voi reuși la examen. Am simțit dintr-o dată o durere sfâșietoare; parcă un film al vieții mele s-ar derula cu viteză maximă – mult prea repede pentru a mă opri la vreun amănunt, dar cu toate acestea cât se poate de dureros. Figuri și imagini apăreau și dispăreau, oameni care țipau, expresia îngrozită, dar curajoasă a Sibyllei, coridoarele muzeului din Bruxelles, Ruth care murise la Paris și pe ochii căreia se plimbau mușteleă – mereu morți și iarăși morți, prea mulți morți pentru o viață de om; iar apoi salvarea întunecată, neajutorată, concretizată în dorința de răzbunare.

M-am ridicat. Instalația de aer condiționat zumzăia, iar în cameră era aproape frig; cu toate acestea mă simțeam scăldat în sudoare. Am deschis fereastra și m-am uitat afară. Apoi am luat ziarul ca să citesc comunicatele de pe frontul de luptă. Aliații trecuseră deja de Paris; atacau din toate părțile și se părea că armatele germane se retrăgeau fără să opună multă rezistență. Am studiat

cu interes micile hărți schițate în ziar; cunoșteam foarte bine această parte a Franței, cunoșteam cafenelele, șoselele, localitățile – era, în fond, *Via Dolorosa* pe care o urmaseră emigranții. Acum se refugiau învingătorii, soldații, S.S.-ul, torționarii, vânătorii de oameni și ucigașii. Fugeau înapoi, în Germania – învingătorii, dintre care făceam parte și eu și care mă hăituiseră și pe mine. Am lăsat să cadă ziarul, privind în gol.

Am auzit ușa deschizându-se și apoi vocea Mariei:

— Nu este nimeni aici?

În cameră se întunecase.

— Ba da, am replicat ridicându-mă. Nu am aprins lumina.

Ea intră:

— Credeam deja că ai dat iar bir cu fugiții.

— Nu, nu plec, i-am spus luând-o în brațe. Devenise deodată întruchiparea vieții.

— Nu, murmură. Să nu pleci. Nu suport singurătatea. Singură, nu sunt nimic.

— Ești personificarea vieții, am spus. Și căldura ei, Maria. Te ador. Aduci lumină și culoare peste tot.

— De ce stai pe întuneric?

Am arătat spre zgârie-norii strălucitori:

— Lumea de afară arde. Tot privind-o, am uitat să fac lumină. Acum, că ești aici, nu mai am nevoie de altă lumină.

— Eu însă da! spuse Maria râzând. Mă cuprinde o tristețe îngrozitoare în camerele întunecate. Și am nevoie de lumină și ca să despachetez. Am adus cina noastră: cutii și conserve. În America poți cumpăra totul de-a gata.

— Și eu am adus vodcă, am spus.

— Mai era o sticlă în frigider.

— Am văzut. Veritabilă, din Rusia.

Maria se lipi de mine:

— Știu, dar o prefer pe a ta, de la Meukoff.

— Eu nu. Nu sufăr de prejudecăți.

— Eu însă da! Ia cu tine vodca rusească, spuse. Nu-mi mai trebuie. Dă-i-o lui Meukoff; îi facem o bucurie.

— Bine, am replicat.

Maria mă sărută. I-am simțit parfumul și pielea tânără, proaspătă.

— Trebuie să mă mânuiești cu grijă, murmură. Nu mai pot suporta dureri. Sunt foarte vulnerabilă. Altfel, nu știu ce se va întâmpla.

— Nu te voi face să suferi, am spus. Nu intenționat, Maria. În rest nu se știe niciodată.

— Ține-mă bine. Trebuie să mă ții bine.

— Te voi ține bine, Maria.

Ea oftă mulțumită, ca un copil. Se profila, subțirică și foarte fragilă pe fundalul luminat al zgârie-norilor în care miile de femei de serviciu îndepărtau murdăria adunată într-o zi de lucru, dând cerului un aspect magic. Maria spuse ceva pe italienește. Nu am înțeles-o și am răspuns în germană.

— O, viață mult iubită! am spus. Pierdută și resuscitată și indestructibilă...

Maria scutură din cap:

— Nu înțeleg ce spui. Iar tu nu m-ai înțelege pe mine, dacă ai vrea să stăm cu adevărat de vorbă. Ciudată iubire. Intermediată prin traduceri.

Am sărutat-o:

— În iubire nu există traduceri, Maria. Iar dacă există, nu mă tem de ele.

Stăteam întinși în pat.

— Trebuie să mai ieși în seara asta? am întrebat-o.

Maria scutură din cap:

— Nu; până mâine seara.

— Bine. Înseamnă că putem rămâne aici. Putem mânca încă o dată: *pastrami* și brânzeturi și pâine neagră. Și bere; și apoi restul de prăjitură *Sarah Lee*, cu cafea. Ce aventură minunată!

Ea râse:

— O aventură foarte simplă.

— Cea mai mare pe care o cunosc! Nici nu mai știu de când nu am trăit-o. În timpul refugiului am avut parte doar de camere de hotel sărăcăcioase și era o fericire dacă le găseam. Seara mâncam în grabă, pe pervazele murdare ale ferestrelor, direct din hârtia în care era ambalată mâncarea; și eram fericit dacă aveam ce mânca. Iar astăzi...

— Și astăzi ai mâncat direct din hârtie, spuse Maria.

— Astăzi am mâncat cu tine, în locuința ta.

— Nu este a mea, replică somnoroasă. Este împrumutată, ca tot ce ține de mine: rochiile, bijuteriile, diademele, chiar și anotimpurile. La ședința de astăzi am făcut fotografii pentru moda primăverii viitoare.

M-am uitat la ea. Stătea întinsă pe pat, goală și bronzată, și era foarte frumoasă. Primăvara viitoare, m-am gîndit. Oare unde o să fiu atunci? Încă în America? Sau războiul se va fi terminat, iar eu voi încerca să mă întorc în Europa? Nu știam; dar am simțit că mi se strânge inima, în mod dureros.

— Ce ați probat azi? am întrebat.

— Bijuterii, răspunse. Bijuterii colorate, mari, imitate, ieftine. Imitații, cum sunt și eu.

— De ce vorbești așa?

— O simt. Cred că nu am o identitate proprie. Care să nu se schimbe și să fie mereu aceeași. Sunt ceva ce pendulează între două oglinzi: există, dar când vrei să o prinzi nu mai există. Destul de deprimant, nu-i așa?

— Nu, am răspuns. Doar periculos. Nu pentru tine. Pentru ceilalți.

Maria începu să râdă și se ridică:

— Să-ți arăt ce am mai fotografiat: pălării foarte mici, căciulițe din velur și brocat, berete. Am adus două cu mine. Luate cu împrumut până mâine.

Apoi traversă camera îndreptându-se spre coridor. Îmi plăcea naturalețea cu care își etala goliciunea. Era obișnuită cu așa ceva datorită meseriei, așa că nu își făcea probleme. Instalația de aer condiționat zumzăia abia perceptibil în fața ferestrei. Mica locuință era așezată la o înălțime atât de mare încât zgomotele străzii de-abia răzbăteau până sus. Ambianța devenise deodată aproape ireală – crepusculul profund, multicolor, din camera luminată doar de sclipirea zidurilor de sticlă ale zgârienorilor de afară. Aveam senzația că zburăm fără nici un zgomot, cu un balon, desprinși pentru o clipă de timp, de război, de agitație și de sentimentul mocnit de frică, îndreptându-ne spre o fărâmă de pace care îmi era atât de străină încât liniștea ei îmi provoca bătăi de inimă.

Maria intră iar în cameră. Își pusese o beretă moale pe cap, o bijuterie barbară, din aur, în jurul gâtului, pantofi cu tocuri înalte în picioare și în rest nimic.

— Iată primăvara anului 1945, spuse. Bijuterii din cupru, cum poartă negrii, dar care arată ca aurul. Și pietricele colorate, din sticlă.

Primăvara anului 1945! De parcă ar fi spus: niciodată și mâine. Parcă ar fi deja mâine, m-am gândit. Răcoarea

artificială înșelătoare a camerei făcea ca acest mâine să pară mai apropiat. M-am sculat și am luat-o pe Maria în brațe.

— Vrei să pleci? întrebă.

Am scuturat din cap:

— Cobor doar până la chioșc, să iau ziarul de seară. Mă întorc imediat.

— Vrei să aduci războiul în cameră? Nu mai poți aștepta o noapte?

M-am uitat surprins la ea:

— Nu aduc războiul în cameră, am răspuns. Cobor doar să văd care sunt ultimele știri; apoi vin, încet, înapoi, în camera aceasta unde știu că mă aștepți și simt o fericire de care nici nu-mi mai aminteam: că cineva mă așteaptă, că voi împărți noaptea și camera cu tine. Suprema aventură pe care mi-o pot imagina este: o viață burgheză eliberată de sentimentul de frică; deși ea poartă pentru burghezi – și doar pentru ei – acest nume filistin; dar nu pentru noi, pribegii, copiii moderni ai lui Ahasver.

Maria mă sărută:

— Cel ce se refugiază în atâtea cuvinte vrea să disimuleze adevărul. Ce mă fac cu un bărbat care mă părăsește de dragul unui ziar?

— Și tu ești un nomad, i-am spus. Chiar în măsură mai mare decât mine. Dar rămân aici. Să-i permitem timpului să se oprească în loc pentru o zi.

Maria râse. Am luat-o în brațe. Nu voiam să-i spun din ce cauză doream să văd un ziar. Nu din cauza știrilor. Aș fi vrut doar să aflu cât timp îmi mai rămânea pentru acest crâmpei de pace care invadase pe neașteptate existența mea. Iubită făptură necunoscută încă! m-am gândit. Rămâi cu mine! Nu mă părăsi înainte de a trebui eu

să te părăsesc pe tine! Îmi dădeam totuși seama cât de iluzorii erau aceste gânduri, câtă amăgire și trădare se ascundea în ele. Dar nu mă mai puteam concentra asupra acestui subiect. Maria era prea aproape de mine, iar restul încă prea departe. Se mai puteau întâmpla multe și nu aveai de unde să știi cine pe cine va părăsi mai întâi. Simțeam buzele Mariei, simțeam pielea ei și nu mă mai gândeam la nimic. La o oră foarte târzie a nopții m-am trezit și am auzit iar, prin perete, pianul de alături. Cineva cânta, nesigur, o sonată de Clementi pe care o exersasem și eu într-o altă viață. Maria dormea alături de mine, epuizată, respirând adânc. Gândul m-a dus la tinerețea mea pierdută, în timp ce mă uitam, prin fereastra mare, la noaptea luminată de afară. Apoi am tras iar cu urechea la respirația Mariei. Și din nou am avut senzația că plutim într-un balon, în centrul liniștit al unui ciclon. Să fii binecuvântat! mi-am zis. Tu, crâmpei de liniște frenetică a acestei nopți.

17

— Jessie Stein urmează să fie operată în zilele următoare, îmi spuse Robert Hirsch.

— Ceva grav? Ce are?

— Nu se știe încă precis. Este o tumoare. Bosse și Ravic au examinat-o. Dar nu dau informații. Secret profesional. Probabil că operația va arăta dacă tumoarea este benignă sau nu.

— Cancer? am întrebat.

— Urăsc acest cuvânt, replică Hirsch. După *Gestapo*, este cel mai execrabil cuvânt pe care îl cunosc.

Am dat din cap:

— Jessie bănuiește ceva?

— I s-a spus că va fi o intervenție minoră, inofensivă. Dar este suspicioasă, ca o vulpe.

— Cine o operează?

— Bosse și Ravic împreună cu un medic american.

Am tăcut câtva timp.

— Ca la Paris, am spus. Acolo Ravic făcea operații împreună cu un medic francez. Chirurg la negru.

— Aici nu mai este chiar așa, susține Ravic. Aici este chirurg la gri. Nu-l arestează nimeni dacă operează.

— Ai primit banii pentru Bosse? am întrebat. Banii obținuți cu ocazia expediției punitive?

Hirsch dădu din cap:

— A fost simplu. Dar Bosse nu a vrut să-i primească. A trebuit aproape să-l iau la bătaie ca să-i accepte. Era de părere că fuseseră dobândiți prin șantaj. Banii lui proprii! Au și emigranții ăștia niște păreri despre onoare! Te apucă disperarea! Hirsch râse. Du-te să o vezi pe Jessie, Ludwig, continuă apoi. Eu am fost deja și nu pot merge încă o dată. Ar deveni bănuitoare. Îi este frică. Nu prea mă pricep să consolez pe cineva. Frica altuia mă irită, mă face să devin sentimental și să-mi pierd răbdarea. Fă-i o vizită. Astăzi își are ziua de primire germană. Omul bolnav, spune Jessie, nu trebuie să se mai chinuiască vorbind englezește. Are nevoie de ajutor. De oameni.

— Voi merge diseară, după ce termin treaba la Reginald Black. Ce mai face Carmen, Robert?

— Este fermecătoare și impenetrabilă, așa cum sunt veritabilii oameni săraci cu duhul.

— Există oare cu adevărat femei sărace cu duhul? Poate proaste; dar chiar sărace cu duhul...?

— Calificativul „sărac cu duhul" este doar un calificativ. Ca „prost" sau „leneș". Pentru mine circumscrie domeniul prețios al antilogicii ininteligibile; dacă vrei, „kitsch", dincolo de valori și fapte, pură fantezie, hazard, sentiment, lipsa oricărei ambiții, indolență incomensurabilă, ceva ce mă încântă tocmai fiindcă este atât de diferit de felul meu de a fi.

M-am uitat nedumerit la Hirsch:

— Robert, crezi cu adevărat tot ce spui?

El râse:

— Firește că nu... tocmai de aceea mă încântă.

— Ai discutat vreodată cu Carmen despre toate astea?

— Nici vorbă! Nu ar înțelege nimic.

— Ai făcut uz de o mulțime de cuvinte, am spus. Crezi că este chiar atât de simplu?

Hirsch își ridică privirile:

— Vrei să spui că nu mă pricep la femei?

Am scuturat din cap:

— Nu asta am vrut să spun... deși ar fi ceva obișnuit în cazul unui erou. Învingătorii nu se prea pricep... în schimb, cu atât mai mult oamenii inferiori.

— În acest caz, din ce cauză ceilalți înving totdeauna?

— Fiindcă priceperea nu înseamnă că vei fi neapărat victorios. Mai ales când este vorba despre femei. Este una din absurditățile vieții. Dar victorioșii nu rămân totdeauna victorioși, Robert. Și nu trebuie să complicăm în mod inutil lucrurile simple; viața este, și fără asta, suficient de complicată.

— Robert Hirsch îi făcu un semn omului în halat alb de la tejgheaua *drugstore*-ului în care mâncasem hamburgeri.

— N-am ce-i face, declară. Acești vânzători mă duc mereu cu gândul la medici, iar *drugstore*-ul la o farmacie. Până și hamburgerii îmi miros a cloroform. Ce zici?

— Ba nu, am spus.

El râse:

— Am risipit azi multe vorbe goale. Chiar și tu. Apoi se uită la mine. Ești fericit?

— Fericire? am întrebat. Ce este asta? Un concept din secolul al nouăsprezecelea, așa mi se pare.

— Da, replică Hirsch. Ce e asta? Nu știu nici eu. Și nici nu o râvnesc. Cred că nu aș ști ce să fac cu ea.

Am ieșit în stradă. M-am simțit deodată îngrijorat pentru Hirsch. Părea să nu se poată încadra în nici un tipar. Cu atât mai puțin în magazinul de aparatură electrică.

Fusese un fel de conchistador; dar ce să facă un conchistador evreu la New York, din moment ce *draftboard*-ul[1] militar îl respinsese pe motiv că nu ar inspira suficientă încredere?

Jessie stătea în pat, într-un halat chinezesc de culoarea somonului, conceput probabil de fabricantul din Brooklyn ca haină de mandarin.

— Vii chiar la momentul oportun, Ludwig, îmi spuse. Mâine merg la tăiere.

Era roșie la față, avea o privire febrilă și manifesta o veselie contrafăcută. Fața ei rotundă exprima teamă deși încerca să o ascundă. Chiar și părul părea contaminat de această teamă, căci stătea vâlvoi în jurul capului, de parcă ar fi vrut să opună rezistență, dându-i înfățișarea unei negrese speriate.

— Dar bine, Jessie! exclamă Ravic. Exagerezi iarăși! Mâine facem doar o investigație de rutină. O măsură de precauție.

— Precauție... din ce motive? întrebă Jessie repede.

— Din multe motive... mai mici sau mai mari.

— Care sunt cele mari?

— Nu știu, Jessie; nu sunt clarvăzător; tocmai de aceea facem operația. Dar îți voi spune tot adevărul.

— Sigur?

— Sigur, Jessie.

Avea respirația scurtă. Nu era chiar convinsă. Probabil că îi pusese deja de zeci de ori această întrebare lui Ravic.

[1] Comisie de recrutare (în engl.)

— Bine, admise în cele din urmă, adresându-mi-se după aceea mie. Ce spui de Paris?

— A fost eliberat, Jessie. Nu știam ce să-i mai spun.

— Ce bine că am mai apucat acest moment, murmură.

Am dat din cap:

— Vei apuca și eliberarea Berlinului, Jessie.

Ea rămase câtva timp tăcută.

— Mănâncă ceva, Ludwig. La Paris îți era mereu foame. Gemenele au pregătit dincolo cafea și prăjituri. Să nu fim triști. Totul merge atât de repede. Parisul... și apoi asta. Și toate par deodată atât de apropiate în timp. De parcă s-ar fi întâmplat ieri. Nu te mai gândi la nimic! Știi ceva? În ciuda celor petrecute, a fost totuși o perioadă bună... dacă o compari cu asta de aici. Făcu un gest arătând spre pat. Du-te și ia o cafea, Ludwig. Proaspătă. Ravic este deja dincolo.

Apoi se aplecă spre mine cu o expresie conspirativă:

— Știi, nu cred ce spune, îmi șopti. Nici un cuvânt!

— Nici pe mine nu mă crezi?

— Nici pe tine, Ludwig. Și acum du-te să mănânci ceva.

În sufragerie se adunaseră cam zece persoane. Printre ele și Bosse, care stătea la fereastră și se uita afară. Era cald și mohorât, de parcă ar fi vrut să plouă, iar cerul avea culoarea unei cenuși albicioase. Ferestrele erau închise, un ventilator zumzăia, ca o muscă mare și obosită, pe un scrin din lemn de nuc. Gemenele aduseseră cafea și prăjitură cu prune, agitându-se ca doi ponei. În prima clipă nu le-am recunoscut; își oxigenaseră părul și purtau fustițe scurte, strâmte și pulovăre de bumbac, în dungi, cu mâneci scurte.

— Foarte apetisante, nu-i așa? întrebă cineva în spatele meu.

M-am întors. Era Bach, cel ce nu reușise să-și dea seama care dintre gemene nu permitea să fie ciupită de poponeață.

— Foarte, am spus, bucuros că mă pot gândi la altceva.

— O idee zăpăcitoare am continuat: să ai o relație cu una dintre gemene când cealaltă îi seamănă atât de mult încât nu le poți deosebi una de alta.

— Asigurare dublă! Bach dădu, aferat, din cap, tăind o bucată de ștrudel: Dacă una din ele moare, te poți căsători cu cealaltă. Nu trebuie să fii trist! Unde mai dai de asemenea chilipir?

— O idee destul de macabră. Data trecută vă întrebați, cum v-ați putea apropia de poponeața drăgălașă a gemenelor, fără a risca să fiți murdărit cu cafea. Acum vă gândiți deja la căsătorie. Ce idealist prevăzător sunteți!

Bach își clătină chelia înconjurată de o cunună de păr negru, care amintea de popoul unui pavian, dar tăcu circumspect.

— Nu m-am gândit să le iei în căsătorie una după alta, am spus. Și nici neapărat la moarte.

— Firește că nu, *goi* necugetat ce sunteți. Dar la ce se gândește omul când iubește? Că unul va muri înaintea celuilalt, că celălalt va rămâne singur! Este vechea frică ancestrală, poate ușor modificată. Frica inițială, primitivă, că vei muri tu însuți, se transformă, datorită iubirii, în teama pentru viața celuilalt. Bach își linse zahărul de pe degete: O adevărată tortură. Iată de ce gemenele oferă cea mai bună soluție. Mai ales astea de aici.

Surorile Dahl trecură, săltând, pe lângă noi. Jessie ceruse să i se aducă la pat gravurile din Berlin.

— V-ați căsători cu una dintre ele, la întâmplare? am întrebat. Doar nici nu le poți deosebi una de cealaltă; probabil că și caracterele sunt identice. Se întâmplă de multe ori. Sau ați da, în această situație, cu banul?

Bach mă privi deasupra lentilelor pince-nez-ului și pe sub sprâncenele stufoase, aruncându-mi o privire abătută:

— Revărsați-vă în continuare glumele asupra unui om chel, sărac, evreu și lipsit de patrie, spuse. Fetele astea nu sunt de nasul meu. Marfă pentru Hollywood!

— Bine, dar dumneavoastră! Și dumneavoastră sunteți actor, nu?

— Primesc roluri foarte mici. De naziști, din păcate. Doar roluri de naziști. Firește, cu părul vopsit și perucă. Ciudat: la Hollywood doar evreilor li se încredințează roluri de naziști. Vă puteți imagina ce simți când joci asemenea roluri? Sfâșiere totală! Din fericire, naziștii sunt din când în când omorâți; altfel, ar fi insuportabil.

— Dar n-ar fi și mai rău să jucați, ca evreu, rolul unui evreu omorât de naziști?

Bach se uită la mine fără să spună nimic.

— La asta nu m-am gândit niciodată, declară apoi. Câte vă mai trec prin minte! Nu, rolurile de evreu sunt de cele mai multe ori interpretate de staruri. Neevrei. Ce lume sucită!

M-am uitat în jur. Din fericire, autorul listei negre nu era prezent. În schimb l-am întâlnit pe scriitorul Franke. La venirea naziștilor la putere, emigrase împreună cu soția sa evreică. El personal nu era evreu. Soția îl părăsise după sosirea în America. Franke trăise o jumătate de an la Hollywood. Studiourile oferiseră câtorva scriitori cunoscuți un angajament temporar pentru șase luni, ca să

le dea posibilitatea de a se adapta noului mediu; așteptaseră însă ca scriitorii să scrie ceva pentru ei. Aproape nici unul nu reușise să o facă. Deosebirea dintre cărți și scenariile de film era prea mare; scriitorii erau prea bătrâni să se recalifice. Angajamentele lor nu mai fuseseră reînnoite. Scriitorii ajunseseră în grija organizațiilor de binefacere fiind obligați să cerșească ajutor; sau găsiseră sponsori particulari.

— Nu sunt în stare să învăț limba, spuse Franke disperat. Pur și simplu nu pot. Și la ce mi-ar folosi? Între limba vorbită și cea scrisă deosebirea este atât de mare ca între zi și noapte.

— De ce nu scrieți în limba germană? l-am întrebat. Pentru mai târziu.

— Ce? întrebă. Despre viața mea mizerabilă de aici? Și la ce bun? Când am plecat din Germania aveam șaizeci de ani; acum sunt trecut de șaptezeci. Un om bătrân. Cărțile mele au fost arse acasă și interzise. Credeți că își mai amintește cineva de mine?

— Da, am spus.

Franke scutură din cap:

— Zece ani de intoxicare nazistă în Germania nu pot fi neutralizați atât de ușor în capetele oamenilor. Ați văzut, la jurnalul de actualități, cum se desfășoară congresele partidului? Ați văzut zecile de mii de mutre înfierbântate care țipă și ovaționează? Nimeni nu-i obligă să o facă. Sunt deja obosit, adăugă apoi. Știți din ce trăiesc? Dau ore de germană la doi ofițeri americani. Se pregătesc pentru perioada când vor ocupa Germania. Mi i-a trimis soția mea. Dânsa vorbește fluent rusa, franceza și engleza. Eu nu vorbesc nici una. În schimb fiul meu, care locuiește cu ea, nu vorbește nemțește. Franke zâmbi chinuit: cetățean universal, nu-i așa?

M-am dus să-mi iau rămas bun de la Jessie. Era foarte greu, deoarece nu avea încredere nici în medici, nici în mine, nici în altcineva. Se refugiase în propria-i intimitate; doar ochii îi străluceau mișcându-se agitați:

— Nu-mi spune nimic, șopti. Este bine că ai venit. Și acum du-te, Ludwig. Și nu uita: nimic nu este grav cât timp te bucuri de sănătate. Iată concluzia la care am ajuns în ultimele zile.

Am trecut pe lângă Bosse. Stătea încă la fereastră și se uita, pierdut, afară. Începuse să plouă. Asfaltul era ud și lucea. Nu avea nici un sens să-l întreb despre starea lui Jessie. Nu mi-ar fi răspuns nici el, întocmai ca Ravic.

— Parisul este liber, i-am spus în loc de alte întrebări.

Bosse își ridică privirile:

— Da, răspunse. Iar Berlinul este bombardat. Soția mea se află la Berlin.

Am pus sticla pe masă, în fața lui Meukoff.

— Dumnezeule! exclamă. Adevăratul nectar al zeilor! Cel original rusesc. Iarăși o sticlă! De unde o ai? De la ambasada rusească?

— De la Maria. Ți-o trimite în dar, la aniversarea a optzeci de ani.

— Astăzi este ziua mea? Meukoff se uită în ziar. Poate. Problema a încetat să mă preocupe după ce am împlinit șaptezeci. În afară de asta, calendarul rus se deosebește de cel occidental.

— Maria este la curent cu toate, am spus. Știe cele mai ciudate lucruri; în schimb nu cunoaște altele, cotidiene.

Meukoff îmi aruncă o privire scrutătoare. Apoi zâmbi cu toată fața sa lată:

— Întocmai ca o rusoaică; deși nu este; Dumnezeu să o binecuvânteze!

— Ea susține că are o bună rusoaică.

— Femeile nu sunt obligate să spună adevărul, Ludwig. Ar fi prea plictisitor. Dar ele nici nu mint; sunt doar maestre în arta decorativă. În momentul de față, multe femei se împodobesc cu bunici rusoaice. După război, moda asta va trece; rușii nu vor mai fi aliați ci doar comuniști. Meukoff se uită la sticlă: Iată singurul lucru care mă mai face să-mi fie dor de casă, declară. Nu de țara în care m-am născut ci de băutura fabricată acolo. Evreii voștri de ce fac atâta caz de nostalgia Germaniei? Ar trebui să fie obișnuiți cu o viață fără patrie. Doar sunt cei mai vechi emigranți din lume; de două mii de ani, de când romanii au distrus Ierusalimul.

— Ba chiar de și mai demult; de la Babilon încoace. Dar probabil că tocmai de aceea. Evreii sunt patrioți incorigibili, în lumea întreagă. Neavând o patrie proprie, caută neobosiți și peste tot una nouă.

— Dar nu le vine odată mintea la cap?

— Cum? Trebuie să trăiască și ei undeva!

Meukoff destupă cu grijă sticla. Avea un dop mic, ieftin.

— În Germania evreii erau cei mai înfocați patrioți, am continuat. Chiar și fostul împărat cunoștea acest fapt.

Meukoff mirosi dopul.

— Oare vor deveni iar în viitor? întrebă.

— Nu au mai rămas mulți, am replicat. Nu în Germania. În felul acesta, problema se rezolvă de la sine.

— Au fost uciși?

Am dat din cap:

— Hai să vorbim despre altceva, Vladimir. Spune-mi cum se simte un om la optzeci de ani.

— Vrei într-adevăr să afli?

— Nu. A fost doar o întrebare retorică.

— Har Domnului! Aș fi fost decepționat. Nu este bine să smulgi, fără tact, de la oameni răspunsuri retorice. Hai să încercăm vodca!

Dinspre intrare am auzit deodată pasul caracteristic al lui Lachmann.

— Ce mai vrea și ăsta? am întrebat. Doar a descoperit o casieriță pe care o adoră.

Fața lată a lui Meukoff se lăți, încet, și mai mult; zâmbetul evolua la el în mai multe straturi; începea în dreptul ochilor și revenea tot acolo.

— Viața nu este atât de simplă. Există și ceva ce ar putea fi numit spirit vindicativ cu semn invers. Gelozia nu este un robinet care să poată fi închis în orice clipă.

Lachmann intră șchiopătând. În urma lui naviga o blondină asemănătoare unei dresoare de la circ: solidă, cu o bărbie ieșită în afară și sprâncene negre, stufoase.

— Logodnica mea! o prezentă. Miss McCraig.

Dresoarea dădu din cap. Lachmann scoase ceva dintr-un pachețel învelit în foiță roșie:

— La împlinirea vârstei de optzeci de ani, Vladimir! spuse. Ținând cont de religia ta, nu mi-a fost ușor să o găsesc.

Era o iconiță rusească mică, pe fond aurit. Meukoff se uită, uluit, la ea:

— Dar bine, Lachmann! spuse apoi timid. Doar sunt un ateu!

— Prostii! replică Lachmann. Fiecare om crede în ceva! De unde aș face, în caz contrar, rost de banii pentru viața de toate zilele! În plus, nu este vorba nici de un Christos, nici de o Fecioara Maria. Este doar Sfântul Vladimir. Sper că în tine însuți crezi, sau nu?

— În mine însumi cel mai puțin.

— Prostii! repetă Lachmann uitându-se la mine. Este doar vorbăria plină de paradoxuri a acestui Ludwig Sommer! Nu te mai gândi la ea!

M-am uitat surprins la Lachmann. Nu eram obișnuit să-l aud pe acest Kurt lacrimogen vorbind cu un ton atât de rezolut; iubirea părea să fi făcut minuni în cazul său, de parcă i-ar fi administrat cineva o injecție de beton.

— Ce vă pot oferi, întrebă Meukoff uitându-se, îngrijorat, la sticla de vodcă.

— Un coca-cola, răspunse Lachmann prompt spre ușurarea noastră.

— Iar dumneavoastră, stimată doamnă?

— Aveți un *Chartreuse*? ciripi spre surprinderea noastră cu o voce pițigăiată spărgătorul de nuci.

— Galben sau verde? întrebă Meukoff imperturbabil.

— Există și galben?

— La noi da. Era băutura preferată a lui Raoul.

— Atunci galben; nu-l cunosc încă. Mi-ați putea da unul dublu? Fumul de la cinematograf îmi irită gâtul.

— Vă pot pune la dispoziție o sticlă întreagă, replică Meukoff galant, umplând paharele. Pentru mine și el vodcă.

Lachmann și Miss McCraig ședeau ținându-se de mână; se uitau la noi și tăceau așteptând. Nu există ceva mai stupid decât fericirea deplină, m-am gândit. Mai ales când trebuie să o întreții cu strălufgerări spirituale. Din fericire, Raoul și John coborâră scările și conversația se înviora imediat. Amândoi se uitară cu atâta scârbă la Miss McCraig de parcă ar fi zărit o focă jupuită; dar dându-și imediat seama de gafă, afișară apoi o politețe cavalerească ireproșabilă. Un minut mai târziu își făcu apariția

și *Contessa*. Cu un ochi de vultur, înregistră imediat prezența sticlei de vodcă rusească și izbucni în lacrimi:

— Rusia! șopti. Imperiu măreț, minunat! Patrie a sufletului. Maică Rusia, mult iubită!

— Iată cum se risipește vodca primită în dar de ziua mea de naștere, șopti Meukoff umplând paharele.

— Schimbă sticlele. Și a ta este bună. Nu va observa nimic.

Meukoff zâmbi:

— *Contessa* să nu observe? Își amintește de fiecare banchet de acum patruzeci de ani. Și de vodca băută atunci.

— Bine, dar o bea și pe a ta.

— Ar bea și *Eau de Cologne*, în lipsă de altceva. Dar gustul ei a rămas intact. În seara asta nu mai salvăm sticla din ghearele ei. Doar dacă am bea-o noi foarte repede. Vrei să încercăm?

— Nu, am spus.

— Mi-am închipuit. Să o lăsăm *Contessei*.

— Oricum nu voiam să beau. Dă-mi din a ta. Îmi place mai mult.

Meukoff îmi aruncă o privire piezișă din ochii săi mici de papagal, lipsiți de pleoape. Îmi dădeam seama că se gândește la mai multe lucruri deodată.

— Bine, spuse apoi. Ești un cavaler în mai multe privințe, Ludwig. Dumnezeu să te binecuvânteze. Și să te păzească, mai adăugă.

— Să mă păzească? De ce?

El își goli paharul înainte ca bătrâna *Contessa* să fi putut observa ceva. Se șterse la gură cu pumnul lui uriaș și puse, cu grijă, paharul gol pe masă.

— De tine însuți, totdeauna, spuse. De ce altceva?

— Rămâneți, domnule Sommer, mă rugă Raoul. La o festivitate improvizată de ziua de naștere a lui Vladimir! Poate că este ultima, îmi șopti. Cine trăiește mai mult de optzeci de ani?

— Oamenii care împlinesc optzeci și unu.

— Este deja o vârstă biblică. Ați vrea să ajungeți atât de bătrân? Mai bătrân decât dorințele, stomacul și sexul dumneavoastră? Ce lume cenușie! Bună de sinucidere!

Părerile mele erau foarte diferite de ale lui Raoul, dar am renunțat să i le expun. Voiam să plec. Maria Fiola mă aștepta în locuința luată cu împrumut.

— Rămâneți, insistă Raoul. Doar nu vreți să ne stricați cheful. Este ultima aniversare a lui Vladimir. Faceți și dumneavoastră parte dintre prietenii săi.

— Trebuie să plec, am spus. Dar revin mai târziu.

— Sigur?

— Sigur, Raoul.

M-am simțit deodată aproape ca un mic trădător. Ideea m-a zăpăcit pentru o clipă deși era absurd să mă gândesc la așa ceva. Doar îl vedeam pe Meukoff în fiecare zi și știam că nu dă mare importanță zilei sale de naștere. Cu toate acestea am spus:

— Vladimir, trebuie să plec. Poate reușesc să revin înainte de a se fi terminat petrecerea.

— Sper că nu, Ludwig. Fii serios! Apoi mă bătu ușor cu mâna lui mare pe umăr și îmi trase cu ochiul.

— Uite cum dispare vodca ta veritabilă, i-am spus. În beregata delicată a *Contessei*. Tocmai împarte ultimul rest cu prietenul lui Raoul. N-am fost destul de vigilenți.

— Nu face nimic. Mai am două sticle.

— Din cea veritabilă?

Meukoff dădu din cap:

— Maria Fiola le-a adus azi după-amiază. Le-am ascuns.

El observă expresia mea perplexă.

— Nu știai? mă întrebă.

— De unde să fi știut, Vladimir?

— Da, așa este. Știe Dumnezeu de unde face rost de această licoare divină. Un lucru este foarte sigur: în America nu poate fi găsită nicăieri.

— De la un rus. Ar fi răspunsul cel mai simplu. Uiți mereu că America este aliată cu Rusia.

— Sau de la un diplomat american, care are o sursă în Rusia; poate și de la ambasada rusă din Washington.

— Poate, am răspuns. Important este că există. Și că ai ascuns-o la loc sigur. Calul de dar nu se caută la dinți.

Meukoff râse:

— Înțeleaptă vorbă! Puțin prea înțeleaptă pentru vârsta ta.

— Blestemata mea de viață este de vină. Toate s-au întâmplat prea devreme și au fost prea multe.

Am cotit pe strada cincizeci și șapte. Promenada homosexualilor de pe Second Avenue era în toi. Se salutau, își făceau semne grațioase cu mâna, atmosfera se caracteriza printr-un exhibiționism voios; în timp ce pe o promenadă normală, cu perechi de îndrăgostiți normali, domnește mai degrabă tendința de a se ascunde, aici se întâmpla exact invers: puteai observa o paradă a nepăsării dezinvolte. José Kruse mă salută ca pe o cunoștință veche și mă luă de braț:

— Ce-ați zice de un cocteil împreună cu niște prieteni, *mon cher*?[1]

[1] Dragul meu (în franc.)

M-am desprins cu grijă. Îmi dădeam seama că eram luat în vizor... ca eventuală nouă cucerire.

— Cu altă ocazie, m-am scuzat. Acum trebuie să merg la biserică. O mătușă de-a mea urmează să fie înmormântată.

José începu să râdă în hohote:

— Nu-i rău! O mătușă! Dar glumeț mai ești! Poate nu știi ce înseamnă o mătușă?

— O mătușă este o mătușă. Asta era bătrână, cusurgioaică și neagră.

José râse și mai tare:

— O mătușă este un homo bătrân, dragul meu! Petrecere bună la înmormântare!

El mă bătu pe umăr. În clipa aceea l-am văzut pe canișul de culoarea șampaniei ridicând un picior în dreptul ziarelor expuse de chioșcar. Vânzătorul Kunowsky care nu-l putea zări pe Fifi din interiorul chioșcului trebuie să fi fost ghidat de un al șaselea simț. Căci țâșni deodată de pe scaun, ieși în grabă pe ușița gheretei sale, răsturnând un teanc de *Life Magazine* și alergă zbierând în jurul chioșcului ca să-i ardă una cu piciorul lui Fifi. Dar ajunse prea târziu. Fifi se afla deja la o depărtare de zece metri, dând nevinovat din coadă.

— Blestemata dumneavoastră de potaie! Urlă Kunowsky la José Kruse. Bestia mi-a murdărit un exemplar din *Esquire Magazine*. Să mi-l plătiți!

José Kruse ridică din sprâncene:

— Câinele meu? Dar nu am nici un câine. Unde este?

— Pe acolo pe undeva. Curva dracului a fugit. Bineînțeles că aveți o javră! V-am văzut de sute de ori cu ea.

— De sute de ori? Dar nu astăzi! Câinele meu a rămas acasă, bolnav, din cauza piciorului pe care i l-ați tras cu

câteva zile în urmă. Aș putea să vă denunț. Câinele valorează câteva sute de dolari.

Un grup de susținători se adunase între timp în jurul nostru.

— Ar trebui informată Asociația pentru Protecția Animalelor, declară cineva. Și cum îndrăzniți să susțineți că este vorba de câinele domnului acesta? Unde este câinele? Dacă ar fi câinele său, ar fi aici, lângă el.

Fifi nu era nicăieri.

— Un caniș de culoare bej, spuse Kunowsky derutat. Iar domnul acesta are un caniș exact de aceeași culoare. Ceilalți sunt cenușii, negri, albi sau bruni!

— Ce?

Necunoscutul care pusese întrebarea se întoarse spre strada cincizeci și șapte:

— Poftiți, uitați-vă de-a lungul străzii!

Era probabil ora la care câinii erau scoși în stradă, să-și facă nevoile. La marginea trotuarelor stătea, ca o alee de sfincși, un șir dublu de câini, crăcănați cu toții în poziția caracteristică, melancolic de idioată, a unor somnambuli care se căcau.

— Iată! continuă necunoscutul. Al doilea din dreapta, de culoarea șampaniei, altul vizavi, apoi doi unul lângă altul, alături de cel mare, alb... ei, ce spuneți? Și uite că de la numărul 580 mai apar doi!

Kunowsky se retrăsese deja înjurând:

— Țin unul cu altul ca niște frați siamezi, mârâi încercând să șteargă revista cu o cârpă scoasă dintr-o găleată cu apă, pentru a o putea vinde, la preț redus, spunând că a fost deteriorată de ploaie.

José Kruse mă însoți până la casa Mariei Fiola, unde Fifi îl aștepta după poartă.

— Câinele ăsta este un adevărat geniu, îmi explică Kruse. Când face o boroboață știe că trebuie să ne prefacem că nu ne cunoaștem. Se strecoară pe drumuri ocolite până aici. Kunowsky poate să-l tot aștepte afară. Iar dacă ar aduce un polițist, Fifi ar fi de mult sus; ușa e totdeauna deschisă. Nu avem secrete față de nimeni.

José râse iar, de se cutremurară toate cărnurile de pe el, mă bătu pe umăr și plecă.

Am urcat cu ascensorul până la locuința Mariei. Întâlnirea cu Kruse îmi lăsase un gust amar. Nu aveam nimic împotriva homosexualilor, dar nici nu-i simpatizam în mod deosebit. Știam că multe spirite strălucite fuseseră homosexuali, mă îndoiesc însă că afișau acest lucru cu atâta ostentație ca José Kruse. Aproape că îmi strica bucuria de a o revedea pe Maria; o clipă am avut senzația că o întinase cu superficialitatea sa ieftină. Nu mi-a fost de nici un folos să citesc pe ușa de la intrare numele gazdei Mariei Fiola; știam de la ea că făcea și el parte din această tagmă. Și mai știam că manechinele manifestau simpatie pentru homosexuali fiindcă găseau la ei o protecție în fața tentativelor grosolane de apropiere ale celorlalți bărbați.

Oare așa să fie? m-am întrebat în timp ce sunam. Auzisem și despre bărbați cu înclinații ambivalente. Am scuturat din cap în timp ce așteptam, de parcă ar fi trebuit să dau la o parte niște pânze de păianjen. Nu numai gândul la Kruse mă incomoda. Mai era ceva. Poate că nu mai știam cum este să suni la o ușă în spatele căreia aștepta ceva ce semăna cu fericirea burgheză, mi-am zis.

Maria Fiola crăpă, cu grijă, ușa.

— Faci iarăși baie? am întrebat-o.

— Da. Ține de meseria mea. Azi după-amiază am făcut fotografii în hala unei fabrici. Ce minuni mai născocesc și nenorociții ăștia de fotografi! Chiar și praful adevărat face parte din recuzita necesară. Hai, intră! Sunt gata imediat. Vodca este în frigider.

Maria intră în baie, lăsând ușa deschisă.

— Vladimir a fost sărbătorit?

— Festivitatea de-abia a început, am spus. *Contessa* a descoperit vodca trimisă de tine. Aceasta a dezlănțuit nostalgia patriei. Când am plecat de acolo, tocmai începuse să cânte, cu vocea ei tremurătoare, cântece rusești.

Maria scoase dopul de la cadă ca să se scurgă apa. Aceasta gâlgâi, iar Maria începu să râdă:

— Ți-ar fi plăcut să mai rămâi? întrebă.

— Nu, Maria, am replicat simțind însă că nu era chiar așa.

Dându-mi seama că tocmai asta mă deranjase cu puțin înainte, regretul dispăru, deși dăinuia încă pe undeva în mod latent.

Maria intră în cameră, umedă și goală:

— Putem să mergem împreună până acolo, spuse uitându-se la mine. N-aș vrea să renunți de dragul meu la ceva ce-ți face plăcere.

Am început să râd:

— Ce exprimare pretențioasă, Maria! Sper că este o minciună.

— Nu întru totul, replică. Dar în alt fel decât crezi tu.

— Meukoff este fericit cu vodca ta, am spus. Pe una a pus gheara *Contessa*. Celelalte a reușit să le ascundă. Noua iubită a lui Lachmann este casieriță la un cinematograf și bea *Chartreuse*.

Maria continua să mă privească:

— Cred, totuși, că ai vrea să te întorci.

— Ca să admir fericirea matrimonială a lui Lachmann? Când începe cu lamentările evreiești este mai inventiv; dar când dă de fericire, devine înfiorător de plicticos.

— Nu suntem cu toții așa?

Nu am răspuns.

— Deranjează pe cineva? am spus în cele din urmă. Cel mult pe ceilalți. Sau pe cineva pentru care efectul produs este mai important ca orice altceva.

Maria râse:

— Deci pe un manechin.

Mi-am ridicat privirile:

— Tu nu ești manechin, am spus.

— Nu? Dar ce?

— Ce întrebare stupidă! Dacă aș ști...

Am tăcut. Maria râse iarăși:

— Ți-ar trece iubirea, nu?

— Nu știu. Vrei să spui că interesul dispare dacă ajungi să cunoști un om și să te familiarizezi cu acel ceva necunoscut, care zace în fiecare?

— Nu cu un diagnostic atât de clinic. Dar aproximativ asta am vrut să spun.

— Nu știu. Poate că atunci începe ceva ce se numește fericire.

Maria Fiola traversă încet camera:

— Suntem încă în stare de așa ceva? întrebă.

— De ce nu? Tu nu ești?

— Nu știu. Nu cred. Conține ceva ce generația noastră a pierdut. Poate că părinții noștri au mai avut acest ceva. Ai mei nu. Ceva ce vine din secolul trecut, când oamenii credeau încă în Dumnezeu.

M-am ridicat și am luat-o în brațe. O clipă mi s-a părut că tremură. Apoi am simțit căldura pielii ei.

— Cred că atunci când rostim cuvinte atât de absurde suntem foarte aproape de această fericire, am murmurat îngropându-mi buzele în părul ei.

— Crezi cu adevărat?

— Da, Maria. Am fost azvârliți prea de timpuriu în tot felul de însingurări; și am ajuns la concluzia că unicul lucru care dăinuiește este mizeria; așa că nu mai credem în fericire. Dar există mii de alte lucruri în care, cu timpul, am găsit fericirea; de exemplu: să supraviețuiești; sau să nu fii torturat și urmărit; sau pur și simplu faptul că existăm. Nu crezi că în aceste împrejurări se poate înfiripa mult mai ușor o fericire efemeră, rapidă, decât mai demult, când nu era acceptată decât fericirea greoaie, durabilă, care rareori se realiza, deoarece se baza pe o iluzie burgheză? Dar... n-ar fi mai bine să ne oprim aici? Cum Dumnezeu am ajuns la această discuție idioată?

Maria râse și se desprinse din brațele mele:

— Nu știu nici eu. Vrei o vodcă?

— Mai avem din a lui Meukoff?

Maria se uită la mine:

— Numai din a lui. Cealaltă i-am dăruit-o de ziua lui.

— *Contessa* și cu el s-au bucurat foarte mult.

— Iar tu?

— Și eu, Maria. De ce nu?

— Nu am vrut să o trimit înapoi. Ar fi fost prea complicat. S-ar putea să mai sosească. Tu nu o vrei, nu-i așa?

Am râs:

— În mod ciudat, nu... Cu câteva zile înainte aș fi acceptat-o cu plăcere. S-a schimbat ceva. Crezi că sunt gelos?

— Nu aș avea nimic împotrivă, spuse Maria.

Maria se agită în somn. Printre zgârie-norii de afară, fulgere difuze, fără tunete. Fulgerele zburau prin cameră ca niște năluci.

— Bietul Vladimir, murmură Maria. Un om atât de bătrân și atât de aproape de moarte. Oare se gândește mereu la asta? Ce deprimant! Cum mai poți să râzi și să fii vesel când știi că sfârșitul îți este atât de aproape?

— O știi și totuși nu o știi, i-am spus. Am văzut oameni condamnați să moară peste trei zile, care erau fericiți că nu făceau parte din lotul programat să moară în ziua aceea. Mai aveau două zile de trăit. Este mai greu să ucizi instinctul vital al omului decât pe omul însuși, așa cred... Am cunoscut pe cineva care, cu o zi înainte de moarte, a câștigat prima partidă de șah contra celui ce îl învinsese până atunci de fiecare dată. Era foarte bucuros de această performanță. Și am văzut oameni condamnați să fie împușcați în ceafă, care s-au întors teferi de la locul execuției, deoarece călăul avea guturai și nu putea ținti cu destulă precizie. Unii plângeau fiindcă în felul acesta urmau să moară a doua oară; alții erau recunoscători fiindcă puteau trăi o zi în plus. Sunt lucruri ciudate, despre care nimeni nu poate spune nimic, dacă nu i s-au întâmplat lui personal.

— Lui Meukoff i s-a întâmplat așa ceva?

— Nu știu. Cred că da. În timpurile noastre mulți oameni au trecut prin așa ceva.

— Și tu?

— Nu, am spus. Nu chiar prin așa ceva. Dar am fost de față. Și nu a fost cel mai rău lucru din câte s-au întâmplat. A fost aproape cel mai civilizat.

Pe Maria o trecură fiorii. Pielea ei părea să se încrețească întocmai ca o apă liniștită sub adierea vântului.

— Bietul de tine, murmură încă pe jumătate adormită. Se poate uita vreodată complet așa ceva?

— Există multe feluri de uitare, am replicat în timp ce fulgerele tăcute treceau peste trupul ei tânăr, ca niște coase fantomatice care o atingeau lăsând-o totuși nevătămată. Așa cum există multe feluri de fericire, am adăugat. Este însă bine să nu le confundăm unele cu altele.

Maria se întinse și alunecă din nou în abisurile tainice ale somnului în care mă va uita în curând și pe mine, rămânând singură cu imaginile necunoscute ale propriilor ei vise.

— Este bine că nu vrei să-mi faci educația, șopti cu ochii închiși.

În lumina lividă a fulgerelor am observat că are gene foarte lungi și tandre, care tremurau ca niște fluturi pe pleoapele ei.

— Toți au vrut mereu să-mi facă educația, spuse somnoroasă. Tu nu...

— Nu, am spus. Eu nu, Maria.

Ea dădu din cap și se cuibări în perne. Respirația îi deveni mai liniștită, mai profundă. Îmi scapă, mi-am zis. Nu-i mai pasă de mine; nu mai sunt decât o boare de căldură, un obiect familiar de care se lipește, iar peste câteva minute nu voi mai fi nici măcar atât. Restul conștiinței și iluziilor ei va cutreiera singur canalele subconștientului, tot atât de speriat și fascinat de fulgerele ciudate ale viselor ca de fulgerele livide din fața ferestrelor – o altă ființă, diferită de ceea ce fusese în timpul zilei, abandonată altor sfere, precum și hazardului forțelor subterane, receptivă față de toate influențele și descătușată de inhibițiile impuse de morală și egoism. Cât de departe era deja de momentele anterioare, când cre-

deam în uraganul sângelui nostru înfierbântat, având impresia că ne topim unul într-altul în iluzia fericită și tristă a apropierii supreme – sub cerul cuprinzător al copilăriei, când erai convins că fericirea este o statuie neclintită și nu un nor care își schimbă mereu forma, topindu-se la un moment dat în eter. Țipetele ușoare, cu răsuflarea tăiată, mâinile încleștate ca pentru veșnicie, plăcerea orgiastică numită iubire, în spatele căreia mocnea, undeva departe, egoismul inconștient al omorului, privirea fixă în climax, când toate gândurile se aneantizau nemairămânând decât dorința de a da și a primi, când aproape nici nu mai sesizai prezența celuilalt, amăgindu-te că ești un singur trup și un singur suflet, că te contopești total cu celălalt, deși, în realitate, nu ești niciodată mai departe de celălalt, nu ești niciodată mai străin și mai egocentric ca în această clipă – iar apoi epuizarea, satisfacția provocată de credința că te regăsești în celălalt, scurta fascinație a iluziei, cerul plin de stele care pălesc încetul cu încetul făcând iar loc cotidianului sau gândurilor sumbre.

O, tu suflet adormit care nu îți mai amintești de mine, mi-am zis, fragment frumos pe care numele meu pălește și dispare de câte ori te cuprinde somnul – cum te poți teme că mi-ai deveni atât de familiar și de cunoscut, încât ne-ar amenința despărțirea? Nu mi te sustragi în fiecare noapte, astfel încât în momentul în care deschizi iar ochii îmi este imposibil să-mi dau seama pe unde te-ai aținut? Mă consideri un nomad care nu-și găsește pacea și liniștea; dar nu sunt decât un mic burghez deraiat, cu experiențe negative, încătușat de obligația orestiană de a se răzbuna – nomadul ești tu, pornită mereu în căutarea umbrei tale și a propriei tale identități. O, fragmen-

tul meu frumos și lipsit de casă, care te rușinezi fiindcă nu știi să gătești! Nici n-ar trebui să înveți vreodată să gătești. Există destule bucătărese în lumea asta. Mai multe decât ucigași; chiar și în Germania.

De alături se auzi un lătrat slab. Trebuie să fi fost Fifi. Poate că José Kruse își invitase o consolare nocturnă. M-am întins lângă Maria fără să o ating. Totuși, ea mă simți. „John" murmură, fără să se trezească.

18

— Noi, negustorii de obiecte de artă, trăim de pe urma unei particularități simple și primitive a omului, îmi explică Reginald Black în tihnă. Și anume de pe urma instinctului de proprietate. Este uimitor, deoarece fiecare știe că va muri și nu va duce nimic cu el în lumea cealaltă. Și este cu atât mai uimitor dacă ne gândim că toată lumea știe că muzeele sunt pline de tablouri minunate, tablouri de o calitate cum întâlnim rareori. Ați fost la Muzeul Metropolitan?

Am dat din cap:

— Chiar de două ori.

— Ar trebui să mergeți în fiecare săptămână, în loc să stați la hotelul acela sordid și să jucați șah cu acel producător rus de vodcă contrafăcută. Ați văzut Turnul Babel? Dar peisajul din Toledo al lui El Greco? Sunt expuse pe pereți și pot fi privite pe gratis.

Reginald Black sorbi din coniac – din cel pentru clienții care cumpărau tablouri mai scumpe de douăzeci de mii dolari – și își continuă reveriile:

— Opere de artă inestimabile. Cât ai putea câștiga de pe urma lor...!

— Este vorba și în cazul acesta tot de ciudatul instinct de proprietate al omului? am întrebat.

— Nu, răspunse Black mustrător, trăgându-și înapoi mâna cu care intenționase să-mi umple iar paharul. Este doar pasiunea de a face negoț, moștenită de la strămoșii mei antici; această pasiune se află mereu pe picior de război cu dragostea mea pentru operele de artă, dar, din păcate, iese mereu victorioasă. Mă întreb de ce oamenii nu merg mai des la muzee, pentru a admira acolo, relaxați, tablouri splendide, în loc să cumpere, pe bani grei, niște lucrări de Degas, pe jumătate finisate, pe care le atârnă în locuință, unde sunt în permanență expuse pericolului de a fi furate de hoți, sau stricate de subretele care mânuiesc măturile, sau deteriorate de musafirii care și-ar putea stinge țigările în ele. Muzeele posedă tablouri mult mai bune decât aproape toți așa-numiții colecționari.

Am început să râd:

— Sunteți un anti-negustor de obiecte de artă. Dacă lumea v-ar da ascultare, în curând nu ar mai cumpăra nimeni tablouri. Sunteți un Don Quichotte al breslei.

Black zâmbi molcomit și puse mâna pe sticla cu coniac.

— Se vorbește atâta despre socialism, continuă. În realitate, cele mai frumoase lucruri din lume sunt accesibile tuturor. Muzeele, bibliotecile publice, muzica; de exemplu: concerte admirabile la radio, Toscanini ca invitatul unei emisiuni săptămânale, cu seria completă a concertelor și simfoniilor lui Beethoven. Dacă a existat vreodată o perioadă propice unei existențe confortabile de eremit, apoi aceasta este! Uitați-vă la colecția mea de cărți despre artă! Ce rost mai are să posezi tablouri? Mai ales că există și muzee. Uneori îmi vine să renunț la ocupația mea și să trăiesc în liberate, ca păsările cerului!

— Și de ce nu o faceți? l-am întrebat luând paharul pe care mi-l umpluse.

Black oftă:

— Dualitatea naturii mele!

M-am uitat la acest binefăcător fără voie al omenirii. Dispunea de talentul rar de a crede tot ce spune la un moment dat. Faptul că nu credea, totuși, până la sfârșit, îl împiedica să devină un fanfaron nerod conferindu-i, chiar dimpotrivă, oarecare brianță. Fără să știe sau fără să o admită, era un actor care se interpreta pe sine însuși.

— Alaltăieri m-a chemat bătrânul Durant II, spuse. Are o avere de cam douăzeci de milioane dolari și vrea să cumpere de la mine un Renoir mic. Suferă de cancer în fază terminală și știe ce are. Medicii îi drămuiesc deja viața cu zilele. Am luat cu mine tabloul. Camera bătrânului mirosea a moarte în ciuda antisepticelor. Moartea este cel mai penetrant parfum, pătrunde peste tot. Bătrânul arată ca un schelet cu ochi uriași și pete mari, brune, pe pielea pergamentoasă. Se pricepe puțin la tablouri, ceea ce este o raritate. Dar se pricepe și mai bine la bani, ceea ce nu este o raritate. Am cerut douăzeci de mii de dolari. Mi-a oferit douăsprezece. Tușind din pieptul hârâit, aproape să se sufoce, a urcat oferta până la cincisprezece. Mi-am dat seama că își dorește tabloul, așa că am rămas pe poziție. El de asemenea. Imaginați-vă așa ceva! Un milionar, care nu mai are decât câteva zile de trăit, se târguiește ca un peticar, deși este vorba de ultima bucurie pe care și-o poate permite. În plus, își urăște moștenitorii.

— Milionarii se însănătoșesc uneori pe neașteptate, am spus. Se întâmplă și minuni. Și cum s-a terminat târgul?

— M-am întors acasă cu tabloul. Este dincolo. Veniți să-l vedeți.

Era un portret mic, foarte frumos, al doamnei Henriot;

gâtul ei subțire era împodobit cu o panglică de catifea neagră. Portretul, luat din profil, exprima tinerețe și încredere în bucuriile pe care le rezervă viața. Nu-i de mirare că bătrânul Durant II, care putrezea de viu, îl dorea cu atâta ardoare – întocmai cum Bethsabee trezise odinioară poftele regelui David.

Reginald Black se uită la ceas:

— E timpul să mă trezesc din visare. Peste un sfert de oră vine traficantul de arme Cooper. Trupele americane înaintează pe tot frontul. Lista morților este tot mai lungă. Recoltă bună pentru Cooper. Care furnizează și tot furnizează arme. Tablourile sale ar trebui împodobite cu panglici de doliu pentru cei morți. Iar între ele plasată câte o mitralieră sau un aruncător de flăcări.

— Mi-ați mai povestit o dată toate astea. Atunci când Cooper a cumpărat ultimul Degas. De ce i l-ați vândut cu toate acestea?

— Și eu v-am mai explicat o dată de ce, declară Reginald Black iritat. Din cauza nenorocitei, demonicei mele naturi Jekyll-and-Hyde. Dar Cooper va plăti pentru relele pe care le face! Voi cere cu zece mii de dolari în plus față de cât i-aș cere unui alt cumpărător, care face negoț en gros cu îngrășăminte sau cu ibrișin!

Black trase cu urechea spre ușă. Și eu am auzit soneria.

— Cu zece minute mai devreme, bombăni Reginald. Este și ăsta unul din trucurile sale. Sau mai devreme, sau mai târziu. Mai devreme, pentru ca să-mi spună că trece doar în fugă, că dispune doar de câteva minute, că trebuie să plece la Washington sau în Hawaii; mai târziu pentru a mă lăsa să aștept și a-mi pune nervii la încercare. Îi voi cere cu unsprezece mii de dolari mai mult, și să-mi tăiați mâna dacă voi coborî prețul cu un singur

cent. Dar acum, repede! La o parte cu coniacul particular, scoatem coniacul pentru clienți. Hiena asta a câmpurilor de bătălie nu trebuie tratată decât cu un coniac botezat; dar, din păcate, se pricepe mai bine la coniac decât la tablouri. Dumneavoastră dispăreți la postul de observație; vă sun dacă este cazul.

Ajuns la postul de observație, am deschis ziarul. Black avusese dreptate: trupele americane înaintau pe toată linia. Fabricile lui Cooper trebuiau să lucreze în acord. Ca să producă o moarte cât mai rapidă; dar oare hiena nu avea, în mod ciudat, dreptate să se considere tot un binefăcător al omenirii, întocmai ca Reginald Black, binefăcătorul milionarilor? Oare Europa și lumea întreagă nu erau eliberate, prin crimă, de un criminal și mai mare, care voise să înrobească Europa și să extermine națiuni întregi? Nu exista un răspuns la această întrebare; iar dacă exista, era unul sângeros, fără ieșire.

Am pus deoparte ziarele și m-am uitat pe fereastră. Ce ușor putea crima să-și schimbe numele! Întocmai ca mărețele concepte despre cinste, libertate și omenie! Fiecare țară le revendica pentru sine, și cu cât dictatura era mai cumplită, cu atât motivația crimei primea denumiri mai umane. Dar omorul în sine? Ce era omorul? Răzbunarea nu însemna, și ea, tot omor? Unde începea confuzia și unde se terminau principiile de drept? Oare noțiunea de justiție nu fusese, și ea, ucisă de apărătorii justiției? De birocrații din Germania și de judecătorii corupți care au sprijinit de bunăvoie statul criminal? Ce drept mai exista în afară de răzbunare?

Deodată se auzi soneria. Am coborât. Mă întâmpină un nor de fum de havane.

— Domnule Sommer, întrebă Reginald Black printre norii albaștri, i-ați declarat dumneavoastră domnului Cooper că tabloul acesta este mai nereușit decât Degas-ul pe care l-a cumpărat nu demult?

M-am uitat surprins la Cooper. Hiena mințise și știa foarte bine că mințise; știa de asemenea că mă aflam între ciocan și nicovală, deoarece nu-l puteam face mincinos fără a risca urlete de protest din partea sa.

— Când este vorba despre un maestru de talia lui Degas nu aș susține niciodată că un tablou este mai reușit sau mai nereușit decât celălalt, am spus. A fost primul principiu pe care l-am învățat la Luvru; un tablou poate fi doar mai finisat ca altul; iată deosebirea dintre schiță, studiu și tablou cu semnătură. Nici unul dintre cei doi Degas nu are semnătură. Conform părerii profesorului Meyer-Gräfe, tocmai asta le conferă înalta calitate a unei lucrări nefinisate, care înaripează fantezia.

Reginald Black se uită la mine uluit de erudiția pe care o etalam; citisem citatul cu cinci minute înainte, la postul meu de observație, unde se găsea și o mică bibliotecă.

— Prin urmare..., îi spuse lui Cooper.

— Prostii! declară disprețuitor omul cu mutră de biftec. Luvru, Șmuvru! Cine să creadă! Domnul a spus că tabloul este mai prost. Am urechi foarte bune.

Știam că totul este doar vorbărie goală, menită să coboare prețul; dar nu înțelegeam, totuși, să mă las jignit.

— De altfel, domnule Black, am spus, cred că este inutil să mai discutăm despre asta. Am primit un telefon în numele domnului Durant II care transmite că vrea să cumpere tabloul; ne roagă să i-l ducem.

Cooper scoase un hohot de râs înfoindu-se ca un curcan:

— Lăsați bluful! Din întâmplare, știu că Durant II trage să moară. Nu mai are nevoie de tablouri; doar de un sicriu!

Apoi îi aruncă lui Reginald Black o privire triumfătoare. Acesta răspunse cu o privire rece:

— Știu și eu foarte bine, declară sec. Am fost ieri la el.

Cooper făcu un gest cu mâna:

— Și vrea să-și tapeteze sicriul cu impresioniști? întrebă batjocoritor.

— Un colecționar atât de pasionat și competent ca Durant II nu ar face niciodată așa ceva. În schimb vrea să-și permită și cea mai mică bucurie în zilele pe care le mai are de trăit. Banii nu au nici o importanță în asemenea situații, domnule Cooper. Când ai ajuns în pragul morții nu te mai târguiești. Durant II dorește să aibă tabloul lui Degas, după cum ați auzit.

— Bine. Trimiteți-i-l.

Black rămase impasibil.

— Domnule Sommer, împachetați tabloul și duceți-i-l domnului Durant II.

Cu aceste cuvinte luă Degas-ul de pe șevalet și mi-l înmână. Apoi se ridică:

— Îmi pare bine, domnule Cooper, că disputa și-a găsit o rezolvare atât de amiabilă. Dați dovadă de o reală generozitate renunțând la tablou numai pentru a-i face o bucurie unui muribund. Doar mai circulă suficiente tablouri de Degas care pot fi cumpărate. S-ar putea ca în următorii cinci sau zece ani să mai găsim un tablou de aceeași calitate ca acesta. Black se ridică: Din păcate, pentru moment nu vă pot oferi altceva. Acesta era cel mai valoros tablou al meu.

M-am îndreptat spre ușă. Dar nu încet, căci Cooper se aștepta la un asemenea truc, ci cu pași alerți, de parcă aș

fi vrut să ajung cât mai repede la patul de suferință al lui Durant II. Credeam că, la ușă, Cooper mă va opri. Dar nu o făcu. Decepționat, am urcat înapoi, la postul meu de observație; mă temeam că i-am stricat lui Black afacerea.

Dar nu-l cunoșteam încă suficient de bine. Peste cincisprezece minute mă chemă la telefon.

— A plecat deja tabloul? întrebă cu o voce mătăsoasă.

— Domnul Sommer coboară acum scările, am răspuns cu o voce cât mai pițigăiată.

— Fugi după el. Să aducă tabloul înapoi.

Am împachetat repede și provizoriu tabloul și am coborât pentru a-l despacheta iarăși.

— Lăsați-l așa, împachetat, spuse Cooper îmbufnat. Puteți să mi-l aduceți după amiază. Și cu această ocazie îmi puteți povesti că aveți și un al treilea Degas, și mai reușit, șarlatan ce sunteți!

— Mai există un Degas asemănător, de aceeași calitate, am replicat rece. Aveți dreptate, domnule Cooper.

Cooper își ridică imediat capul, ca un armăsar speriat care vrea să necheze. Și Reginald Black îmi aruncă o privire curioasă.

— Se găsește, de douăzeci de ani, în posesia Muzeului Luvru din Paris, am adăugat. Nu este de vânzare.

Cooper respiră ușurat:

— Scutiți-mă de bancurile dumneavoastră, mormăi apoi părăsind încăperea.

Reginald Black puse deoparte coniacul pentru clienți și scoase sticla particulară.

— Sunt mândru de dumneavoastră, declară. Durant II a telefonat într-adevăr?

Am dat din cap:

— Ar vrea să mai vadă o dată tabloul de Renoir. Pe tânăra doamnă Henriot. Așa că s-a potrivit.

Black scoase dintr-o geantă de safian roșu o bancnotă de o sută de dolari:

— Un premiu pentru comportamentul plin de vitejie în fața inamicului.

I-am băgat în buzunar:

— Ați primit solda de onoare din partea lui Cooper?

— Până la ultimul cent, spuse Black. Nimic nu este atât de adevărat ca jumătatea de adevăr. Cooper m-a pus să jur pe viața copiilor mei că am fost ieri la Durant II.

— Fioros jurământ!

— Păi, de fapt, am și fost. Cu tabloul de Renoir. Cooper nu m-a pus să jur că ar fi fost vorba despre Degas.

— Cu toate acestea, am spus. Ce bestie!

Black zâmbi serafic:

— Nu am copii, declară apoi.

— Jessie! am exclamat speriat. Ce bine arăți!

Zăcea în patul de la spital, mică, cenușie, palidă ca ceara și degradată. Doar ochii rămăseseră agitați și mai mari ca de obicei.

Jessie încercă să zâmbească:

— Toți îmi spun același lucru. Dar am la mine o oglindă. Este singura care nu minte.

Gemenele se învârteau aferate. Aduseseră prăjitură cu mere și un termos cu cafea.

— Cafeaua este înfiorător de slabă aici, spuse Jessie. Nu vă pot oferi așa ceva. Gemenele au adus cafea bună, pentru voi.

Apoi i se adresă lui Robert Hirsch:

— Hai, Robert, ia o cafea! De dragul meu.

Hirsch și cu mine am schimbat repede o privire.

— Firește, Jessie, spuse. Cafeaua ta a fost totdeauna cea mai bună, atât la Paris și Marsilia, cât și aici la New York. Ne-ai salvat de multe ori de la depresie cu cafeaua ta. În 1941, la Crăciun, în catacombele din Paris; la hotelul Lutetia, în pivniță. Deasupra noastră mărșăluiau soldații germani bocănind din cizme; la subsol, bătrânul consilier comercial Busch era pe punctul de a se sinucide; ca evreu, nu voia să supraviețuiască sărbătorii creștine a iubirii. Aproape că nu aveam ce mânca. Și atunci ai sosit tu, ca un Moș Crăciun, cu o cană uriașă plină cu cafea. Și două prăjituri mari cu mere. Îi dăduseși în schimb hotelierului o broșă cu rubine și îi promiseseși și un inel cu rubine dacă nu ne va trăda timp de o săptămână. Era perioada panicii și a primelor accese de teamă. Tu, însă, râdeai și l-ai făcut să râdă chiar și pe bătrânul Busch care suferea de diabet. Ne-ai salvat atunci pe toți, Jessie, cu minunata ta cafea.

Jessie îl ascultase zâmbind și avidă, ca un om care stă să moară de sete. Robert ședea pe scaun ca un povestitor oriental.

— Dar Busch a murit cu un an mai târziu, spuse Jessie.

— Nu a fost ucis într-un lagăr de concentrare german, Jessie, ci a murit într-un lagăr de internare francez. Și tu ai fost cea care l-a ajutat să treacă prin zona ocupată. Îmbrăcată în haine bune. Cu o perucă și un costum șic de lână scoțiană și o manta de culoare ruginie. Ca măsură de precauție, pentru cazul că v-ar fi oprit cineva și Busch ar fi trebuit să vorbească, i-ai aplicat un bandaj uriaș, așa încât nu era în stare decât să croncăne. Erai genială, Jessie.

Îl asculta de parcă Robert ar fi povestit într-adevăr basme; în realitate era vorba despre adevăruri brutale și deprimante; păreau ireale doar aici, în mirosul salonului

de spital, în mirosul ușor de sânge alterat, substanțe dezinfectante, puroi și parfumul de iasomie pe care gemenele îl pulverizaseră peste tot. Pentru Jessie toate astea însemnau o muzică adormitoare, așa că închise pe jumătate ochii ascultând.

— Dar *tu* ne-ai transportat, după aceea, în zona cealaltă, Robert. În mașina ta de viceconsul spaniol, cu numărul diplomatic atât de temut. Jessie începu deodată să râdă: Doamne, câte ai mai făcut, mai târziu! Dar atunci eram deja în America.

— Har Domnului că erai deja în America, declară Hirsch în același ton, aproape monoton, de mai înainte. În caz contrar, ce ne-am fi făcut cu toții? *Tu* ți-ai tocit aici încălțămintea alergând peste tot ca să obții afidavituri, să strângi bani și să ne salvezi...

— Nu pe tine, Robert, spuse Jessie zâmbind aproape șmecherește. *Tu* ai reușit întotdeauna să te descurci singur.

Se întunecase. Gemenele se ghemuiseră, ca două bufnițe grațioase, pe scaunele lor. Chiar și cucuveaua de Lipschütz tăcea. Autorul listei negre făcea în sinea lui ceva calcule și se retrase primul când infirmiera veni să schimbe pansamentele și să ia temperatura. Căci avea un suflet delicat și nu suporta vederea sângelui; o suporta doar în fantezia sa; Hirsch se ridică:

— Jessie, am impresia că ne dau afară. Vin iar să te văd. Dar cred mai degrabă că nu peste mult vei fi *tu* printre noi.

— Ah, Robert! De unde știi?

— De la Ravic și Bosse, medicii tăi.

— Nu mă minți, Robert?

— Nu, Jessie. Nu ți-au spus-o și ei?

— Toți medicii mint, Robert. Din compasiune.

Hirsch râse:

— *Tu*, Jessie, nu ai nevoie de compasiune. Ești o vivandieră plină de curaj.

— Crezi că mai apuc să ies de aici? întrebă uitându-se, plină de teamă, la el în ochi.

— Nu ești convinsă, Jessie?

— În timpul zilei încerc să fiu. Dar noaptea pierd orice speranță.

Infirmiera nota febra pe graficul de la picioarele patului.

— Cât este, Ludwig? întrebă Jessie. Nu înțeleg ce înseamnă cifrele astea date la Fahrenheit.

— Cred că vreo treizeci și opt, am spus. Este o temperatură normală după operație.

Nu știam nici eu cum se transformă Réaumur în Fahrenheit; în schimb știam că bolnavilor trebuie să le răspunzi totdeauna repede.

— Știți că Berlinul a fost bombardat? întrebă Jessie în șoaptă.

Hirsch dădu din cap:

— Întocmai ca Londra, Jessie.

— Dar Parisul nu a fost.

— Nu, nu de către americani, replică Hirsch cu răbdare. Germanii n-au trebuit să-l bombardeze; îl stăpâneau din vara lui 1940.

Jessie dădu din cap, oarecum spăsită. Înregistrase dojana ușoară din tonul lui Robert.

— Englezii au lovit la Berlin și Bayrischer Platz. Acolo locuisem noi.

— Nu este vina ta, Jessie, replică Hirsch cu blândețe.

— Nu asta am vrut să spun, Robert.

— Știu ce ai vrut să spui, zise Hirsch. Dar nu uita legea a doua de la Laon: Ocupă-te totdeauna doar de un singur lucru; altfel te zăpăcești și cazi în mâinile *Gestapo*-ului.

Problema ta principală în momentul de față este să te faci sănătoasă. Avem nevoie de tine, Jessie, noi toți.

— Aici? La ce? Să fac cafea? Aici nu are nimeni nevoie de mine.

— Tocmai oamenii care au impresia că nu folosesc nimănui sunt, de multe ori, cei de care ai cea mai mare nevoie. Eu, de exemplu, am nevoie de tine.

— Tu, Robert? replică Jessie deodată cu o ușoară notă de cochetărie. Tu nu ai nevoie de nimeni.

— Mai mult decât ceilalți, Jessie. Nu mă părăsi!

Era un dialog ciudat; aproape ca între un hipnotizator și mediul său; găseai însă în el și ceva ce te ducea cu gândul la declarația de dragoste tandră dar abstractă făcută de un vrăjitor unei femei bătrâne care îi dăduse totdeauna ascultare, dar care era acum cuprinsă de oboseală, având nevoie de consolare.

— Trebuie să plecați, ne spuse infirmiera.

Gemenele, care rămăseseră încă pe loc, se ridicară imediat. Și ele erau palide și păreau două fantome în lumina rece care venea de sus. Erau îmbrăcate în pantaloni colanți albaștri, de lucru. Așteptau încă, cu multă răbdare, să fie descoperite de cineva pentru un film. Am străbătut coridorul golaș. Gemenele mergeau în fața noastră, cu pasul lor săltăreț. Ce priveliște pentru un amator de poponețe, ca Bach, mă gândeam.

— Ciudat, am spus, că nu și-au găsit încă un admirator.

— Dar nu vor pe nimeni, replică Hirsch. Locuiesc la Jessie și așteaptă marea șansă de a debuta undeva împreună, ca gemene; de aceea se cramponează așa una de alta. Nu o vezi niciodată pe una fără cealaltă. Fiecare se simte pierdută dacă rămâne singură.

Am ieșit în căldura fremătătoare a serii. Strada mișuna de oameni grăbiți care habar nu aveau de moarte.

— Care este situația cu Jessie, Robert? l-am întrebat. Crezi că va părăsi atât de curând spitalul?

Hirsch scutură din cap:

— Ludwig, au deschis-o și au închis-o la loc. Nu se mai poate face nimic. L-am întrebat pe Ravic. Metastaze peste tot. În America oamenii nu sunt supuși unei operații inutile, dacă este, oricum, prea târziu. Sunt lăsați să moară în pace... dacă putem vorbi de pace, atunci când cineva țipă toată ziua de durere fiindcă analgezicele nu mai au efect. Dar Ravic speră că Jessie va avea parte încă de câteva luni mai bune.

Hirsch se opri și se uită la mine descumpănit și mânios:

— Cu un an înainte s-ar mai fi putut eventual face ceva. Dar nu s-a plâns niciodată de nimic; a crezut că este vorba de simptome de îmbătrânire și avea totdeauna alte lucruri, mai importante, de rezolvat. Era mereu înconjurată de oameni nenorociți de care trebuia să se ocupe. Acest blestemat spirit de sacrificiu! Iat-o acum aici, fără putință de salvare.

— Bănuiește ceva?

— Bineînțeles că bănuiește. Este suspicioasă, ca toți emigranții; nu crede că ceva se poate termina cu bine. De aceea afurisitul de teatru pe care l-am jucat în fața ei. Ah, Ludwig! Hai până la mine, să bem ceva. Mă afectează mai mult decât mi-aș fi putut imagina!

Am străbătut în tăcere străzile peste care se lăsa amurgul. Luminozitatea lunii septembrie se combina cu miile de reflectoare din vitrine. Îl observasem pe Robert Hirsch în timpul dialogului cu Jessie. Nu numai fața lui Jessie își schimbase expresia, ci și a lui Robert – și avusesem impresia că amintirile consolatoare o transformaseră nu numai pe Jessie ci și pe Hirsch, Macabeul. Mă cuprinse

deodată frica. Știam că amintirile trebuie ținute sub obroc, întocmai ca otrava, ca să nu fii tentat să recurgi la ele; în caz contrar, pot ucide. M-am uitat pe furiș la Hirsch. Fața sa avea iarăși expresia închisă, puțin încordată, ca mai demult.

— Și ce se va întâmpla când Jessie nu va mai suporta durerile? am întrebat.

— Cred că Ravic nu o va lăsa să sufere ca o crucificată din lagărul de concentrare al lui Dumnezeu, replică Hirsch sumbru. În orice caz, va aștepta până va dori ea. Nu va trebui să i-o spună. O va simți el. A simțit-o și în cazul lui Joan Madou. Dar cred că Jessie nu va vrea. Va lupta cu îndârjire pentru fiecare oră de viață în plus.

Robert Hirsch deschise ușa prăvăliei. Ne izbi boarea rece emanată de instalația de aer condiționat.

— Ca în mormântul lui Lazăr, spuse deconectând aparatul. Cred că nu mai avem acum nevoie de el, adăugă apoi. Aerul ăsta artificial scârbos! Peste o sută de ani vom trăi, cu toții, sub pământ; ne vom teme de semenii noștri. Războiul acesta nu este ultimul, Ludwig.

Hirsch aduse o sticlă de coniac.

— Probabil că la domnul Black bei acum unul mai bun, spuse cu un zâmbet acru. Negustorii de obiecte de artă au totdeauna un coniac bun. Din motive lesne de înțeles.

— Răposatul meu strămoș, Sommer, nu avea, am replicat. Și să știi că beau cu mai multă plăcere un pahar cu apă în compania ta decât un coniac Napoleon cu Black. Ce mai face Carmen, Robert?

— Cred că o plictisesc.

— Ce prostie! Aș înțelege mai degrabă ca ea să te plictisească pe tine.

Hirsch scutură din cap:

— Nu este posibil. Ți-am explicat deja. Nu o pot înțelege; iată de ce nici ea nu mă poate înțelege. Dispune de magia naivității totale. În combinație cu frumusețea ei răpitoare aceasta nu devine simplă prostie ci un adevărat eveniment. În schimb, eu reprezint pentru ea doar un vânzător de aparate de radio, ușor trăznit, din care cauză o plictisesc. Nu sunt nici măcar un vânzător bun.

M-am uitat la el. Zâmbea posomorât.

— Tot restul aparține trecutului, a fost dat uitării; amintirile mai există doar pentru a o îmbărbăta, o clipă, cu ele, pe o bolnavă. Suntem salvați, Ludwig, dar până și sentimentul de recunoștință este deja răsuflat. Nu îmi poate umple viața. Uită-te la cunoscuții noștri. Au fost azvârliți dintr-un vas care se scufunda, pe un țărm pe care își trag răsuflarea – și se resemnează pendulând între supraviețuire și viață netrăită cu adevărat. Unii scapă poate și se adaptează. Dar nu eu și probabil că nici tu. Marele, aventurosul eveniment al salvării este perimat. Viața cotidiană a reînceput de mult, un cotidian lipsit de direcție.

— Nu pentru mine, Robert. Încă nu. Și nici pentru tine.

Hirsch scutură din cap:

— Pentru mine în mai mare măsură decât pentru oricare altul.

Îmi dădeam seama ce voia să spună. Perioada petrecută în Franța însemnase pentru el o vânătoare. Fusese aproape singura victimă care nu era total lipsită de apărare; devenise el însuși un vânător, care întâmpinase barbaria nătângă a canibalilor S.S.-ului cu viclenie și inteligență, repurtând o victorie după alta. Pentru el – și aproape exclusiv pentru el – ocuparea Franței se transformase într-un

război privat și nu în prilej de înhățare brutală a unor victime neajutorate. Dar o evoluție îngrozitoare părea să se contureze încetul cu încetul: și anume, fiecare pericol depășit dobândea, treptat, în amintire, o aură romantică sângeroasă presupunând că scăpai nevătămat și nu rămâneai mutilat. Or, Robert Hirsch era nevătămat – cel puțin fizic.

Am încercat să schimb discuția:

— Bosse și-a primit banii? am întrebat.

Hirsch dădu din cap:

— A fost simplu. Totuși nu-mi place să fac așa ceva. În fond, nu sunt o Nemesis pentru evreii escroci. Nu cred în marile mutații sufletești, determinate de nenorocire și cu atât mai puțin în cele determinate de fericire. Nu toți evreii au devenit îngeri. Apoi se ridică: Ce program ai în seara asta? Mergem să mâncăm împreună la *King of the Sea*?

Mi-am dat seama că are nevoie de mine. Mi s-a părut că este un act de trădare să-i spun:

— Am o întâlnire cu Maria. Trebuie să o iau de la fotograf. Vino cu mine.

Hirsch scutură din cap:

— Du-te singur. Nu lăsa din mână ceea ce ai. A fost doar așa, o idee.

Știusem că mă va refuza. Voia să fie singur cu mine, să bem, să stăm de vorbă.

— Vino și tu! am repetat.

— Nu, Ludwig. Cu altă ocazie. Astăzi nu sunt o companie agreabilă. Dracul știe cum se face, dar nu prea mai suport moartea de când sunt aici. Mai ales când vine tiptil, ca la Jessie. Ar fi trebuit să mă fac medic, ca Ravic; ca să pot încerca să o combat. Poate că, pentru vârsta noastră, am avut deja, cu toții, prea mult de-a face cu moartea.

Era târziu când am ajuns în fața casei fotografului. Prin ferestrele etajului de sus reflectoarele își aruncau în stradă lumina stridentă. Perdelele albe ale atelierului erau trase, iar în spatele lor se vedeau umbre mișcându-se. În pătratul de lumină din stradă staționa un Rolls Royce galben. Era mașina cu care Maria mă dusese la cafeneaua Hindenburg din strada optzeci și șase.

Am ezitat o clipă, întrebându-mă dacă nu ar fi mai bine să mă întorc la Hirsch, în prăvălia sa lipsită de viață. Mi-a trecut apoi prin minte că făcusem deja multe gafe în viață din cauza pripelii, așa că am urcat scările.

Am zărit-o imediat pe Maria. Stătea pe podium, îmbrăcată într-o rochie albă cu flori aurite; în spatele ei era o tufă artificială de liliac alb. Mi-am dat seama că și ea mă zărise, dar nu se putea mișca fiindcă fotografii intraseră în acțiune. Stătea dreaptă ca o figură emblematică de la prova unei corăbii, iar alura ei dinamică, de parcă ar fi făcut un pas înainte, îmi amintea de Nike din Samothrake, din Luvru. Maria era foarte frumoasă și, o clipă, nu mi-a venit să cred că era a mea – atât de neînfricată și dârză și însingurată părea pe podium. Apoi am simțit că cineva mă trage de mânecă.

Era fabricantul de mătase din Lyon. Capul său plesuv era acoperit de broboane de sudoare. Am înregistrat acest amănunt cu mirare. Crezusem totdeauna că oamenii cheli nu transpiră.

— Splendidă, nu? șopti. Cele mai multe fabricate provin din Lyon. Transportate cu bombardiere. De la eliberarea Parisului aducem tot mai multă mătase. La primăvară situația va fi normalizată. Har Domnului, nu-i așa?

— Da, har Domnului! Vreți să spuneți că războiul se va fi sfârșit până atunci?

— Pentru Franța chiar mai repede. O problemă de câteva luni și apoi... gata!

— Considerați că este ceva sigur?

— Foarte sigur. Tocmai am stat de vorbă cu Martin de la *State Departement*.[1]

Câteva luni, m-am gândit. Câteva luni în care mă mai pot bucura de această bucățică de tinerețe luminată de reflectoare, care stătea acolo sus, pe podium, foarte străină și atrăgătoare și apropiată. În clipa următoare Maria se relaxă, coborî repede scările și se îndreptă spre mine.

— Ludwig...

— Știu, am spus. Rolls Royce-ul galben.

— N-am știut nimic, șopti. A fost o surpriză. Te-am chemat la telefon. Nu erai la hotel. N-am vrut să...

— Dar pot să și plec, Maria. Oricum voiam să petrec seara cu Robert Hirsch.

Maria Fiola rămase cu ochii căscați:

— Nu asta am vrut să spun...

Am simțit mirosul pielii ei calde, a pudrei, a fardurilor.

— Maria! Maria! Strigă fotograful Nicky. Filmăm! Filmăm! Nu ne face să așteptăm!

— Dar lucrurile stau cu totul altfel, Ludwig, șopti. Rămâi, te rog! Vreau să...

— *Hallo*, Maria, spuse cineva în spatele meu. A fost o poză splendidă. Nu vrei să mă prezinți?

Un bărbat înalt, de vreo cincizeci de ani, se apropie de mine.

— Mister Ludwig Sommer, Mister Roy Martin, spuse Maria deodată cu o voce foarte calmă. Vă rog să mă scuzați. Trebuie să mă întorc pe eșafod. Termin în curând.

---

[1] Departamentul de Stat (Ministerul de Externe al S.U.A.) (în engl.)

Martin se oprise lângă mine.

— Nu sunteți american, nu-i așa?

— Cred că se aude imediat, am răspuns iritat.

— Dar ce sunteți? Francez?

— German căruia i s-a retras cetățenia.

Martin zâmbi:

— Deci un *Enemy alien*. Foarte interesant.

— Nu pentru mine, am spus amabil.

— Pot să-mi imaginez. Sunteți emigrant?

— Sunt un om care a ajuns în America, am răspuns.

Martin râse:

— Deci un *Refugee*. Dar ce fel de pașaport aveți pentru moment?

Am văzut-o pe Maria urcând pe podium. Purta o rochie de vară cu flori mari, colorate.

— Este un interogatoriu? am întrebat liniștit.

Martin râse iarăși:

— Pură curiozitate. De ce? Aveți motive să vă temeți de un interogatoriu?

— Nu. Dar am trecut deja prin destule. Ca *Refugee*, după cum îi numiți dumneavoastră.

Martin oftă:

— Este din cauza situației create de Germania.

Simțeam că voia să-mi insufle nesiguranță și teamă. Înțelesesem și amenințarea voalată că n-ar fi bine să deranjez cu ceva cercurile sale.

— Sunteți evreu? întrebă apoi.

— Așteptați un răspuns la această întrebare?

— De ce nu? Am o simpatie deosebită pentru acest popor năpăstuit, maltratat.

— De când sunt în America, este pentru prima dată că mi se pune această întrebare.

— Na, na, replică Martin. Nici autoritățile pentru imigrare?

— Acelea da, firește. Era vorba de funcționari care își făceau datoria. Dar în afară de ei, nimeni.

— Ciudat, zâmbi Martin, ce sensibili sunt unii evrei când le pui această întrebare.

— Nu este deloc ciudat, am replicat în timp ce simțeam ochii Mariei Fiola ațintiți asupra mea. Li s-a pus, în ultimii zece ani, cam prea des această întrebare: de către oamenii *Gestapo*-ului, de către ucigași, torționari și jandarmi.

Martin își miji o clipă ochii. Apoi zâmbi din nou:

— Ei bine, nu prea aveți aspect de semit. Dar în America nu aveți de ce vă teme în privința aceasta.

— Știu, am răspuns. Antisemitismul se manifestă aici doar în atitudinea unor hoteluri și cluburi exclusiviste care nu admit accesul evreilor.

— Sunteți bine orientat, replică Martin. Apoi spuse deodată: Doresc să merg după aceea să iau masa cu Miss Fiola la *El Morocco*. Ați vrea să veniți cu noi?

Am fost doar o clipă surprins de cursa perfidă pe care mi-o întindea; nu aveam însă câtuși de puțin chef să fiu folosit ca un cobai de experiență, sau ridiculizat în fața Mariei de un funcționar căruia nu-i puteam răspunde așa cum aș fi dorit, de teamă că mi-aș putea compromite situația nu chiar inatacabilă.

— Ce păcat, am ripostat. Am deja fixată o întâlnire. Cu rabinul-șef Nußbaum din Brooklyn. M-a invitat să petrec acolo Sabatul. Altă dată cu plăcere. Mulțumesc foarte mult!

— Ei, bine, dacă sunteți chiar atât de habotnic... Martin se îndepărtă, ascunzându-și cu greu triumful. Văzând că podiumul se golise, am plecat; manechinele își schimbau

rochiile în spatele paravanului mare. Îmi convenea. Nu mai aveam nevoie și de alte umilințe. Simțeam în buzunar cei o sută de dolari de la Reginald Black. Voisem să o invit pe Maria la *Voisin*. Nu eram sigur că avea program cu Martin. Probabil că nu. Dar de ce îmi telefonase de la Nicky? Nu știam. Mă săturasem.

Am plecat în grabă, ca să-l mai găsesc pe Robert Hirsch. Pe drum îmi făceam reproșuri fiindcă îl abandonasem. El nu ar fi procedat niciodată așa. Ei bine, îmi primisem pedeapsa. Îmi era rușine, mă simțeam amărât și umilit. Robert Hirsch părea să aibă dreptate: Vom rămâne totdeauna niște tolerați, oameni de rangul al doilea, nu vom face parte dintre ei fiindcă nu ne-am născut acolo unde ni se permitea să trăim, *Enemy aliens*, chiar și în America. Și asta am fi și în Germania, dacă ne-am putea întoarce. Nu ne-ar întâmpina nimeni cu chiote de bucurie, mi-am zis. Acolo am fi tratați ca refugiați și dezertori, din cauză că am scăpat de lagărele de concentrare și de crematorii.

Prăvălia lui Robert Hirsch era cufundată în întuneric. Camera lui de asemenea. Mi-am amintit că intenționase să ia masa la *King of the Sea* și m-am îndreptat rapid într-acolo. Aveam dintr-o dată senzația că s-ar putea întâmpla o nenorocire, așa încât am început aproape să fug; constatasem, nu o dată, că uneori era o problemă de câteva minute ce să preîntâmpini o catastrofă.

Vitrinele mari ale restaurantului erau scăldate în lumină puternică. M-am oprit o clipă în loc, ca să nu intru cu răsuflarea tăiată. Nenorociții de homari cu cleștii lor imobilizați încercau să se miște alene pe paturile de gheață

care erau probabil o tortură pentru ei; îmi aminteau de deținuții din lagărele de concentrare, peste care unii soldați S.S., plini de umor, turnau apă, lăsându-i apoi, goi, în bătaia vântului rece, până înțepeneau ca niște țurțuri de gheață.

L-am zărit imediat pe Robert Hirsch. Ședea singur la o masă, iar în farfurie avea un homar.

— Iată-mă iar, Robert, am spus.

Fața sa se însenină o clipă, apoi se transformă într-un semn de întrebare:

— Dar ce s-a întâmplat?

— Absolut nimic, Robert. Ciudat că la orice schimbare de program ne gândim și acum numai la rele. S-a terminat cu asta, Robert. În America nu ni se mai întâmplă atât de ușor ceva rău.

— Nu?

— Nu cred.

— Poliția te poate căuta și în America. De asemenea Oficiul pentru Imigrări.

Am simțit un mic șoc. Dar cunoșteam, de ani de zile, aceste șocuri scurte, fierbinți. Probabil că nu voi scăpa de ele până la moarte, mi-am zis. Era un șoc similar celui resimțit adineaori, când Martin mă întrebase de pașaport.

— Stai jos, Ludwig, spuse Hirsch. Ești și acum împotriva homarilor?

— Da, am spus. Sunt încă pentru viață; indiferent în ce formă. În fond, omul are marele privilegiu de a-i putea pune capăt atunci când nu o mai suportă.

— Da, așa este. Dar nu totdeauna. Nu în lagărele de concentrare germane.

— Chiar și acolo, Robert. Știam pe cineva căruia i se dădea în fiecare seară o funie ca să se spânzure cu ea. El o

făcu în a treia noapte. Trebui însă să ceară ajutorul unui camarad. În genunchi. Fusese aproape omorât în bătăi și nu mai avea puterea să-și lege funia. Se sufocă, pe jumătate culcat, în genunchi.

— Ce discuții tâmpite în timpul mesei! Și toate astea numai fiindcă am mântuit de suferințe un homar nenorocit din vitrină. Ce vrei să mănânci?

— Picioare de crab. Chiar dacă arată ca niște oase prăjite. Cel puțin sunt morți de câteva zile.

— Ce deosebire! Hirsch îmi aruncă o privire scrutătoare. Astăzi ai o fantezie macabră. Ca oamenii care au avut o decepție în dragoste, Ludwig.

— Nu am avut nici o decepție. Dar lucrurile nu pot merge totdeauna așa cum am dori. Mă bucur că sunt aici, Robert. Ce spune Breviarul de la Laon? Să știi când să te retragi este o artă. Tot mai bine decât să fii ținut pe cărbuni aprinși și prăjit încetul cu încetul.

Hirsch râse:

— Bine, Ludwig. Mai există o variantă: Dacă revii, să nu ții cuvântări funebre. Să dai uitării ceea ce s-a întâmplat; în caz contrar este mai bine să nu revii. Cât timp poți rămâne cu mine?

— Cât vreau.

— Atunci hai să mergem la un cinematograf, după care bem un coniac în dugheana mea. Este o seară numai bună să te îmbeți!

Am revenit târziu la hotel. Felix o'Brien mă aștepta.

— V-a telefonat o doamnă. De două ori. Aceeași voce. Să-i dați telefon când vă întoarceți.

M-am uitat la ceas. Era ora două noaptea și nu prea mă simțeam sigur pe picioare și pe cap.

— În ordine, Felix, am spus. Dacă mai cheamă o dată, spune-i că dorm. Și voi telefona mâine dimineață.

— Dar bine vă merge, replică Felix. Femeile trag la dumneavoastră ca viermii la slănină. Unul ca mine...

— Frumoasă imagine, Felix, am declarat. Îți va suna și dumitale ceasul. De abia atunci îți vei da seama cât de neprețuită a fost libertatea de odinioară.

— Libertate, fleacuri! spuse Felix. Mirosiți tare a coniac. A fost bun?

— Nu mai știu, Felix.

M-au trezit bătăile la ușă.

— Cine este? am întrebat întinzând mâna spre comutator.

— Eu, spuse Maria.

— Maria! Cum ai ajuns aici?

Stătea, cu contururi neclare, întunecată și subțirică, în lumina galbenă a coridorului. Nu o puteam distinge prea bine, deși în timpul nopții lăsam totdeauna să ardă o lampă mică pe pervazul ferestrei.

— Cine ți-a dat drumul să intri? am întrebat încă neîncrezător, aprinzând veioza de pe noptieră.

— Felix o'Brien, singura ființă omenească ce are înțelegere pentru situații excepționale. Meukoff transportă vodcă, iar tu... replică Maria cu un surâs obosit. Voiam să văd cu cine m-ai înșelat deja.

Am rămas cu ochii căscați la ea. Coniacul era încă activ în capul meu.

— Dar asta este... am început.

Mi-am amintit însă la timp de Breviarul de la Laon și de varianta adăugată de Robert Hirsch.

— Stop! am exclamat. Unde este diadema Mariei Antoinette?

— În seiful de la *Cleef and Arpels*. Vreau să-ți explic...

— La ce bun, Maria? *Eu* trebuie să-ți explic... dar hai mai bine să renunțăm amândoi! Unde ai luat masa?

— În strada cincizeci și șapte. *Steak tartare* din frigider, cu vodcă și bere. Foarte trist. Ca un pelerin pribeag.

— Iar eu am în buzunar o sută de dolari, premiu de la Reginald Black, ca să-i risipesc împreună cu tine! Așa ne trebuie! De ce am fost atât de pueril?

Se auzi o bătaie la ușă.

— Al dracului! am spus. A venit deja poliția! Dar promptă mai este!

Maria deschise. Era Felix o'Brien cu o cană plină cu cafea:

— M-am gândit că nu v-ar strica, spuse.

— Ești un băiat de zahăr! Prin ce farmece ai făcut rost de așa ceva? În absența lui Meukoff?

Felix o'Brien rânji cu o privire rușinat de admirativă la adresa Mariei.

— Avem pregătită în fiecare seară o cană cu cafea pentru domnul Raoul, dacă iese în oraș. Nu s-a întors încă. De asemenea aspirină. Are totdeauna o cutie cu o sută de pastile și nu observă dacă domnul Sommer își ia câteva. Cred că trei sunt suficiente. Sau doriți mai multe? mi se adresă mie.

— Nu doresc nici una, Felix. Este suficientă cafeaua. Ne-ai salvat!

— Cana poate rămâne aici. Mai am una de rezervă pentru domnul Raoul.

— Ce hotel de lux, constată Maria.

Felix salută:

— Acum trebuie să mă întorc, să prepar cafeaua pentru domnul Raoul. Este un om imprevizibil.

Felix ieși închizând ușa. M-am uitat la Maria. Mi-am dat seama că voia să spună ceva, dar că renunță.

— Rămân aici, declară în cele din urmă.

— Bine, am răspuns. Este de preferat oricărei alte explicații. Dar nu posed o perie de dinți în plus și mai sunt și destul de băut.

— Și eu sunt băută, declară Maria.

— Nu se observă.

— În caz contrar nu aș fi aici, spuse rămânând în dreptul ușii.

— Dar ce ai băut? Mă gândeam la *El Morocco* și la Martin.

— Vodcă. A lui Meukoff.

— Te ador, i-am spus.

Maria se repezi la mine.

— Atenție! am strigat. Cafeaua lui Felix!

Era deja prea târziu. Cana se răsturnă. Maria făcu un salt înapoi. Cafeaua se vărsase pe pantofii ei. Ea râse:

— Avem nevoie de cafea?

Am scuturat din cap. Maria își trase rochia peste cap.

— Dar nu poți stinge lumina? întrebă încurcată în faldurile rochiei.

— Doar nu sunt nebun!

Maria dormea, epuizată, lipită de mine. Noaptea nu mai era atât de zăpușitoare ca în august. Aerul mirosea a mare și a pacea unui revărsat de zori. Ceasul ticăia lângă pat. Arăta ora patru. Pata de cafea de pe dușumea era neagră ca sângele uscat. M-am ridicat, foarte încet, din pat și am acoperit-o cu un ziar. Apoi m-am culcat înapoi.

Maria se mișcă:

— Unde ai fost? murmură.

— La tine, am răspuns. Nu înțelesesem prea bine ce voise să spună.

— Ce-a vrut Martin cu tine?

— Nimic special. Care este prenumele lui?

— Roy. De ce?

— Credeam că îl cheamă John.

— Nu. Roy. John a murit. A căzut în război. Cu un an înainte. De ce?

— Nimic, Maria. Dormi...

— Rămâi aici?

— Da, Maria.

Ea se întinse și adormi iar.

19

— Astăzi vine familia Lasky, spuse Reginald Black. Sunt clienți vechi, interesați de desene și acuarele ale unor mari maeștri. Importantă nu este într-atât calitatea lucrărilor cât numele maestrului. „Clienți-de-situație" tipici. Nu știu dacă intenționează să cumpere ceva. Vom vedea imediat. Dacă doamna Lasky își etalează smaraldele, vor doar să vadă ce noutăți mai avem, nu să cumpere. Dacă vine fără bijuterii, au intenții serioase. Doamna Lasky consideră că este un procedeu foarte rafinat. Toți negustorii din New York cunosc trucul și se amuză pe această temă.

— Iar domnul Lasky?

— Își adoră soția și se lasă tiranizat de ea. În schimb, tiranizează *el* magazinul de pantaloni en gros din Second Avenue.

— Ce înseamnă „clienți-de-situație"? am întrebat.

— Oameni care au ambiții mari în societate, dar nu se simt încă foarte siguri. Bani noi; nu vechi, moșteniți din moși-strămoși. Noi acționăm ca intermediari. Îi explicăm noului milionar că ajungând colecționar, va face parte din elită. Înseamnă că tablourile sale vor figura în cataloage dacă sunt expuse undeva, iar numele său va

apărea în dreptul tabloului. Este o metodă primitivă, dar are totdeauna efect. În felul acesta persoana ajunge pe plan de egalitate cu Melon, cu Rockefeller și alți mari colecționari. Reginald Black zâmbi pe sub mustață: Este ciudat să vezi cum marii rechini mușcă imediat din momeală. Probabil fiindcă aceasta conține adevărul. Și mai probabil, fiindcă se implică și soțiile.

— Ce fel de coniac serviți?

— Nici unul. Lasky nu bea. În orice caz, nu când vrea să facă afaceri. Soția sa bea doar seara, înainte de cină. *Martini*. Noi însă nu avem cocteiluri. Nu ne coborâm până la acest nivel. Un lichior, da. Dar nu cocteiluri. În fond, nu suntem un bar care vinde și tablouri. Oricum, toată povestea îmi repugnă. Unde au rămas marii colecționari din perioada antebelică? Reginald Black făcu un gest disprețuitor. Toate războaiele sunt urmate de o regrupare a averilor. Averi vechi se risipesc iar altele, noi, se încropesc. Firește că noii îmbogățiți vor să devină cât mai repede bogătași cu pedigriu. Black se opri. Dar parcă v-am mai spus toate astea.

— Astăzi încă nu, i-am replicat binefăcătorului omenirii, mai ales al milionarilor.

— Mă sclerozez, spuse Reginald trecându-și mâna peste frunte.

— De asta nu trebuie să vă temeți, l-am liniștit. Doar că deveniți și dumneavoastră ca marii noștri politicieni; care se tot repetă până cred și ei în declarațiile lor. Se spune despre Churchill că își începe cuvântările încă pe când se află în baie. Apoi le repetă la micul dejun având-o pe soția sa drept auditoriu. Și așa mai departe, zi de zi, până își face toate repetițiile. Firește că și auditorii le știu, până la urmă, pe dinafară. Se pare că nu există ceva mai plictisitor decât să fii căsătorit cu un politician.

— Cel mai plictisitor lucru este să fii plictisitor, spuse Reginald.

— Zău că dumneavoastră nu sunteți, domnule Black. În schimb, și din fericire, credeți în dumneavoastră doar în momentele practic necesare.

Black începu să râdă.

— Să vă arăt ceva ce nu plictisește niciodată. A sosit aseară. Din Parisul eliberat. Cu un avion. Primul porumbel al lui Noe care vine cu ramura de măslin după potop.

El aduse din dormitor un tablou foarte mic. Era un Manet. Un bujor într-un pahar cu apă, nimic altceva. Black îl puse pe șevalet:

— Ei, ce ziceți? întrebă.

— O minune, am spus. Cel mai frumos porumbel al păcii pe care l-am văzut vreodată. Există totuși un Dumnezeu! Colecționarul de tablouri Göring nu a reușit să înhațe în timpul ocupației această bijuterie.

— Nu. În schimb a înhățat-o Reginald Black. Luați-o sus, la postul de observație și delectați-vă cu ea! Rugați-vă în fața ei! Schimbați-vă modul de viață din cauza ei! Întoarceți-vă la Dumnezeu!

— Nu vreți să i-o arătați familiei Lasky?

— Niciodată! strigă Reginald Black. Tabloul ăsta intră în colecția mea particulară. Nu-l voi vinde niciodată. Niciodată!

I-am aruncat o privire sceptică. Îi cunoșteam colecția particulară. Nu era chiar atât de nevandabilă cum susținea el. Cu cât ținea tablourile mai multă vreme în dormitor, cu atât mai vandabile deveneau. Reginald avea inimă de artist. Nu se încredea multă vreme în talentul său, trebuia să și-l demonstreze tot mereu sie însuși. Prin

vânzări noi. Existau trei colecții particulare: cea a casei, cea a doamnei Black și, în fine, cea a lui Reginald. Toate trei erau flexibile, chiar și cea a lui Reginald.

— Niciodată! repetă Reginald. Vă jur! Vă jur pe viața...

— Copiilor dumneavoastră nenăscuți, am completat...

Black rămase cu ochii căscați:

— Am mai spus-o și pe asta?

Am dat din cap:

— Da, domnule Black; dar la momentul oportun. Unui cumpărător. A fost o idee foarte bună.

— Îmbătrânesc, declară.

Apoi se întoarse spre mine cu un gest măreț:

— De ce nu-l cumpărați dumneavoastră? Vi l-aș vinde la prețul de achiziție.

— Domnule Black, am răspuns. Nu ați îmbătrânit; căci altfel nu ați face glume atât de nemiloase. Eu n-am bani. Știți foarte bine cât câștig.

— Dar l-ați cumpăra dacă ați avea posibilitatea?

O clipă mi se tăie răsuflarea.

— Imediat, am declarat.

— Ca să-l păstrați?

Am scuturat din cap:

— Ca să-l vând mai departe.

Black mă privi decepționat:

— Nu m-aș fi așteptat la așa ceva din partea dumneavoastră, domnule Sommer.

— Nici eu, am admis. Dar, din nefericire, în viața mea trebuie puse la punct foarte multe lucruri înainte de a putea colecționa tablouri.

Black dădu din cap:

— Într-adevăr, nu-mi dau seama de ce am pus această întrebare, spuse după un timp. Nu este bine să faci așa ceva. Creează doar derută și nu duce la nimic. Nu-i așa?

— Desigur, am spus. Așa este.

— Luați-l totuși pe Manet sus, la postul de observație. Este mai ilustrativ pentru atmosfera Parisului decât o duzină de cărți cu poze.

Da, mă simt derutat, mi-am zis după ce am așezat micul tablou în ulei pe un scaun, lângă fereastra de la care vedeam podurile New York-ului. Mă derutează chiar și gândul la întoarcere resuscitat de cuvintele nesăbuite ale lui Reginald Black – gând care începuse să vibreze în mine ca un pian dezacordat lovit cu un ciocan. Cu o lună înainte, totul îmi fusese încă foarte clar: scopul urmărit, drepturile mele, răzbunarea mea, nevinovăția sumbră, implicațiile orestiene și haita de erinii care îmi țineau sub control amintirile. Dar, pe nesimțite, se adăugase ceva ce, deși nu ținea de program, nu putea fi nici ignorat – ceva ce avea de-a face cu Parisul, cu pacea, cu tot felul de speranțe, cu un alt fel de pace decât cea neagră, întunecată pe care mi-o imaginasem până acum. Black îmi spusese că trebuie să iubim ceva, altfel suntem pierduți. Dar oare mai putem iubi? Nu la maniera disperată, ci cu simplitate și dăruire? Cel ce iubește nu se simte niciodată cu totul pierdut, nici dacă pierde obiectul iubit; îi rămâne copia, oglinda, chiar dacă aceasta ajunge să fie tulburată de ură – negativul iubirii. Oare mai suntem în stare de așa ceva?

M-am uitat la tabloul floral și m-am gândit la sfatul lui Reginald Black. Omul trebuie să iubească ceva, predicase, altfel moare. Nimic nu îți dă atâta siguranță în viață ca arta. Căci nu se schimbă, nu te decepționează, nu te părăsește. Firește că poți să te iubești doar pe tine însuți, spusese aruncându-mi o privire piezișă, și, în fond, cine nu o face? Dar ești cam însingurat; te simți mai bine dacă

te îngemănezi cu arta. Arta în orice formă: pictură, muzică, literatură.

M-am ridicat și m-am uitat pe fereastră, în lumina galbenă, caldă, de septembrie. Câte gânduri – doar fiindcă cineva făcuse o observație necugetată! Am simțit căldura soarelui pe față, ca o dezmierdare. Care era paragraful al optulea din Breviarul de la Laon? Gândește-te doar la prezent și la problemele lui; lasă în seama viitorului grijile viitorului.

Am deschis cataloagele Sisley. Tabloul pe care Reginald Black voia să-l arate familiei Lasky figura, firește, în catalogul principal; dar când i-am reconstituit pedigriul l-am descoperit și într-un catalog de licitații din Paris. Era fotografiat chiar pe foaia de titlu.

Un sfert de oră mai târziu am auzit soneria. Nu am luat cu mine materialul, ar fi fost un gest pripit, inadecvat stilului negustoresc de bună calitate. Am coborât, am primit instrucțiuni de la Reginald Black, apoi am urcat iar, am lăsat să treacă cinci minute și am coborât cu cataloagele.

Doamna Lasky era o femeie impozantă. Își etala smaraldele. Deci nici vorbă de vânzare. Am prezentat cataloagele cu tablouri, unul după altul. Ochii lui Black scânteiară văzând foaia de titlu. Mândru, i-o arătă doamnei Lasky. Aceasta căscă.

— Deh, un catalog pentru licitații! spuse Lasky disprețuitor.

Am înțeles imediat ce ne așteaptă: Familia Lasky făcea parte din categoria clienților cârcotași, care criticau totul pentru a obține prețuri cât mai avantajoase.

— Puteți lua cataloagele, îmi spuse Reginald Black. Luați-l și pe Sisley. Și dați-i telefon domnului Durant II.

Lasky rânji:

— Ca să-i trimiteți tabloul de Sisley? Lăsați trucurile astea răsuflate, domnule Black!

— Nu ca să-i trimit tabloul de Sisley, domnule Lasky, replică Black cu răceală. Nu facem negoț cu cartofi. Domnul Durant II ne-a rugat să-i trimitem un Renoir pe care ar vrea să-l cumpere.

Doamna Lasky se juca cu smaraldele. Erau niște pietre foarte frumoase, de un verde intens.

— Noi am văzut deja tabloul de Renoir? întrebă Lasky cu o voce indiferentă.

— Nu, răspunse Black. Tocmai i-l trimit domnului Durant II. L-a cumpărat, deci îi aparține. Din principiu, nu arătăm tablouri cumpărate sau rezervate deja de altcineva. În cazul lui Sisley situația este alta. Din moment ce dumneavoastră nu doriți să-l cumpărați este disponibil.

Am admirat sângele rece al lui Reginald. Nu făcea nici cel mai mic efort să-l plaseze pe Sisley. Nici nu mă prezentase ca fost expert la muzeul Luvru, care cunoștea tabloul încă din Paris. Începu să vorbească despre război și despre politica Franței și îmi făcu semn să plec.

Peste zece minute mă sună din nou. Familia Lasky plecase.

— Ați vândut ceva? am întrebat când am ajuns jos. Îl credeam pe Reginald capabil de orice.

El scutură din cap:

— Oamenii ăștia sunt ca varza acră, spuse. Trebuie fierți de două ori. În fond, Sisley este într-adevăr bun. Trebuie să le bagi oamenilor ăștia, cu sila, fericirea pe gât. Ce plictisitor!

Am pus tabloul lui Manet pe șevalet. Ochii lui Black se aprinseră:

— V-ați rugat în fața lui?

— M-am gândit la tot ce este în stare să facă un om: în bine sau în rău.

— Este în stare de multe. Dar răul precumpănește; mai ales în ziua de astăzi. În schimb binele dăinuiește mai mult. Răul dispare o dată cu cel ce îl face; binele luminează ca un far, secole de-a rândul.

O clipă am rămas consternat. Răul nu dispare o dată cu cel care îl face, mi-am zis. În schimb făptașul moare de multe ori nepedepsit. Ba chiar aproape totdeauna. Nu degeaba simțul primitiv al dreptății imanente a creat obligația vendetei.

— Dar povestea cu Durant II este adevărată?

— Da. Bătrânul își duce de nas medicii. Poate că o să le supraviețuiască. A fost totdeauna un om perfid.

— Nu vreți să mergeți dumneavoastră, în persoană, la el?

Black zâmbi:

— Pentru mine bătălia s-a terminat. Bătrânul ar începe iarăși să se târguiască. Duceți-vă dumneavoastră. Mențineți prețul fixat de mine. Nu cedați nimic. Spuneți că nu aveți voie. Dacă dorește, lăsați tabloul acolo. Voi merge peste câteva zile să-l iau înapoi. Tablourile sunt niște agenți comerciali foarte buni. Se furișează în inimile de piatră ale clienților. Și limbajul lor este mai convingător decât pledoaria celui mai abil negustor. Clientul se obișnuiește repede cu tabloul și nu mai vrea să-l restituie. Până la urmă plătește prețul integral.

Am împachetat tabloul și m-am dus cu un taxi la Durant II. Ocupa cele două etaje de sus ale unui imobil de

pe Park Avenue. Jos era o prăvălie cu obiecte de artă chinezească. Câteva dansatoare Tang erau expuse în vitrină; figuri de argilă grațioase, drăgălașe care, cu o mie de ani în urmă, erau coborâte în morminte alături de cei morți. În mod ciudat, păreau să fie în ton cu drama care se derula la etajele superioare, mi-a trecut prin minte. De parcă ar aștepta deznodământul. Ele și tabloul fermecător al tinerei doamne Henriot, pe care îl duceam sub braț.

Locuința lui Durant II făcea impresia de casă părăsită. Nu era aranjată în stilul pompos al unui muzeu, ca cea a lui Cooper; mi se părea cu atât mai părăsită. Muzeele par totdeauna părăsite, chiar dacă sunt pline de oameni. Aici aveai însă senzația că proprietarul murise deja, că nu mai viețuia decât în cele două încăperi în care locuia – pentru restul casei era mort de mult.

A trebuit să aștept câtva timp. Pe pereții salonului atârnau câteva tablouri de Boudin și un Cézanne. Mobilierul era în stil Ludovic al XV-lea, de calitate mijlocie; pe jos, covoare noi și destul de urâte.

Intră menajera ca să preia tabloul.

— Trebuie să-l predau personal, i-am explicat. Așa mi-a poruncit domnul Black.

— În acest caz trebuie să mai așteptați. Domnul Durant II e ocupat. Tocmai a venit medicul.

Am dat din cap și am despachetat-o pe Madame Henriot. Surâsul ei însufleți încăperea lipsită de viață. Menajera se întoarse:

— Fata asta este sașie, spuse după ce aruncă o privire asupra tabloului.

M-am uitat, surprins, la ea:

— Are sclipirea argintie, am explicat. În Franța, așa ceva este o dovadă în plus a frumuseții.

— Așa? Și pentru asta l-a expediat domnul Durant pe medic! Ca să vadă așa ceva? Ciudat! Obrazul drept este mai umflat. Și panglica aia caraghioasă de catifea stă strâmb.

— Toate astea nu se întâmplă pe o fotografie, am replicat cu un ton blând. Nu aveam chef să mă supun cenzurii preliminare a unei bucătărese.

— Păi asta spun și eu! Toate vechiturile astea! Și nepoții domnului Durant sunt de aceeași părere.

Aha, m-am gândit. Moștenitorii! Am intrat într-o cameră foarte mare, cu o fereastră uriașă, și am încremenit. Un schelet se ridică pe jumătate în pat. Încăperea mirosea tare a dezinfectante. Dar pe pereți străluceau, în lumina caldă de septembrie, o mulțime de tablouri: dansatoare de Degas, portrete de Renoir, scene din viață, exprimând bucuria de a trăi – mult prea multe chiar și pentru camera asta mare; și toate grupate în așa fel încât să poată fi privite din pat. De parcă stafia din pat ar fi vrut să strângă, cu brațele-i descărnate, în jurul ei tot ce există în materie de frumusețe și ușurătate, înainte de a trece pragul în viața cealaltă.

O voce spartă, răgușită, dar surprinzător de puternică, croncăni:

— Puneți tabloul pe scaun, aici, lângă pat.

L-am pus pe scaun și am așteptat. Hârca se uita la grațioasa Madame Henriot cu priviri înfometate, aproape lascive. Ochii mult prea mari se fixaseră pe ea ca niște lipitori, de parcă ar fi vrut să o devoreze. Contemplam între timp roiul de tablouri prinse de pereți ca niște fluturi multicolori ai existenței; presupuneam că Durant II le adusese încetul cu încetul din celelalte camere, pe măsură ce îi fusese tot mai greu să părăsească patul. Acum

se vedea înconjurat de tablourile cele mai senine și luminoase – probabil preferate – cramponându-se de ele ca de viața care îi aluneca printre degete.

— Prețul? întrebă după câtva timp muribundul.

— Douăzeci de mii, am răspuns.

El croncăni iar:

— Care este suma reală?

— Douăzeci de mii, am repetat.

Am văzut petele mari, brune, de pe craniu și dinții uriași, foarte albi, calcaroși – dinți falși ireproșabili. Îmi aminteau de dinții avocatului din insula Ellis.

— Ticălosul ăsta, croncăni Durant II. Douăsprezece!

— Nu pot negocia prețul. Nu am împuternicire, domnule Durant.

— De două ori ticălos!

Durant fixă iar tabloul:

— Nu-l văd destul de bine. Este prea întuneric aici.

Camera era foarte luminoasă. Razele soarelui cădeau pe peretele pe care atârnau trei pasteluri de Degas. Am mișcat scaunul ca să ajungă în bătaia soarelui.

— Acum e prea departe, croncăni Durant II. Luați reflectorul.

Lângă fereastră am descoperit un proiector de mărime medie și l-am pus în funcțiune. Fasciculul luminos puternic cădea acum din plin pe fața dulce a tinerei femei. Durant o sorbea din ochi.

— Domnule Durant, i-am spus. Bate soarele pe pastelurile de Degas de pe perete. Soarele acesta direct nu le face bine tablourilor.

Durant nu se lăsă deranjat. Se întoarse spre mine de-abia după câtva timp, privindu-mă ca pe o insectă.

— Tinere, spuse destul de liniștit. Asta o știu și eu. Dar

nu-mi pasă! Cât timp mai sunt în viață rezistă și ele. Și îmi este al dracului de indiferent dacă tablourile își vor fi pierdut sau nu-și vor fi pierdut valoarea în momentul când vor ajunge în mâinile blestemaților mei de moștenitori. Îi aud deja furișându-se prin camerele de jos și făcând socoteala. Haita! Nu este ușor să mori! Știi asta, tinere?

— Da, am replicat. Știu foarte bine.

— Așa?

Apoi își îndreptă iar privirile spre tânăra Madame Henriot.

— De ce nu-l cumpărați? l-am întrebat în cele din urmă.

— Cu douăsprezece mii, replică Durant destul de prompt. Nici un cent în plus!

Se uita la mine cu ochii lui arzători, ca de bufniță. Am ridicat din umeri. Nu-i puteam spune ce-mi trecea prin minte, deși mi-ar fi plăcut să-i duc lui Reginald Black o veste bună.

— Ar fi împotriva onoarei mele, adăugă deodată Durant II în mod surprinzător.

Nu am răspuns nimic. Nu avea nici un sens.

— Lăsați tabloul aici, spuse Durant II cu vocea sa răgușită. Voi comunica răspunsul.

— Bine, domnule Durant.

O clipă mi se păru ceva neobișnuit să mă adresez cu „domnule" unei ființe al cărei trup mirosea deja a descompunere, în ciuda antisepticelor și a apelor de colonie. Singurele componente care mai opuneau rezistență în acest organism erau celulele trupului care se dezintegra și un creier care se obnubila încetul cu încetul.

Am părăsit camera bolnavului. Jupâneasa mă opri:

— Domnul Durant mi-a spus să vă servesc cu un coniac. Face foarte rar asemenea gest. Probabil că v-a plăcut. O clipă, vă rog!

Nu aveam chef să mai rămân; dar mă interesa să văd ce fel de coniac bea Durant II. Jupâneasa aduse o tăviță.

— Domnul Durant a cumpărat tabloul? întrebă.

M-am uitat surprins la ea. Oare de ce o interesa? m-am întrebat.

— Nu, am spus în cele din urmă.

— Har Domnului! La ce-i mai trebuie toate vechiturile astea? Și nepoată-sa, domnișoara Durant, spune mereu același lucru!

Mi-o puteam ușor imagina pe nepoată: o otravă uscătivă, care abia aștepta să moștenească – probabil întocmai ca menajera care își simțea legatul diminuându-se după fiecare nouă achiziție. Am luat paharul cu coniac și l-am pus imediat înapoi. Era cea mai mizerabilă poșircă pe care o băusem vreodată.

— Ăsta este coniacul pe care îl bea domnul Durant? am întrebat.

— Domnul Durant nu bea. I-a interzis doctorul. De ce?

Bietul Durant, m-am gândit. Înconjurat de furii care îi pritocesc până și băuturile.

— Sincer vorbind, și mie îmi este interzis, am spus.

— Domnul Durant personal l-a comandat cu un an înainte.

Și mai grav, mi-am zis.

— Dar de ce domnul Durant nu este la spital? am întrebat.

Menajera oftă:

— Nu a vrut! Nu vrea să se despartă de toate boarfele lui. Medicul locuiește în casă, la etajul de jos. La spital totul ar fi mai simplu.

M-am ridicat:

— Și medicul bea tot din coniacul ăsta minunat?

— Nu. Bea Whisky. *Scotch*.

— Bariera mare o reprezintă limba, spuse Georg Kamp.

Ședea în prăvălia lui Robert Hirsch, îmbrăcat într-un halat alb, pătat. Era după ora închiderii. Kamp părea mulțumit.

— Au trecut mai mult de zece ani de când cărțile mele au fost arse în Germania, spuse. Nu pot scrie în limba engleză. Unora le-a reușit. Arthur Koestler și Vicky Baum. Alții au intrat în branșa filmului, unde nivelul stilistic nu este atât de pretențios. Eu nu am izbutit.

În Germania Kamp fusese un scriitor cunoscut. Avea acum cincizeci și cinci de ani.

— Am devenit zugrav; apoi pictor decorativ, de interioare; astăzi sărbătoresc promovarea mea în funcția de șef de echipă: ceva ce ar corespunde cam unui contramaistru. Sunteți invitații mei la o cafea cu prăjituri. Robert mi-a permis să-i folosesc prăvălia în acest scop. În zece minute vom avea tot ce ne trebuie. Toată lumea este invitată.

Kamp se uită în jur, mândru și satisfăcut.

— Nu mai scrii? l-am întrebat. Seara, după orele de muncă?

— Am încercat. Dar seara sunt prea obosit. Am făcut-o timp de doi ani. Aș fi murit de foame și nu m-aș mai fi putut mișca din cauza complexelor. Ca zugrav câștig de zece ori mai mult.

— Poți să ajungi departe, spuse Hirsch. Și Hitler a fost zugrav.

Kamp făcu un gest cu mâna:

— Ăla a fost un pictor ratat. Eu sunt înscris la sindicat. Ca membru cu toate actele în regulă.

— Vrei să rămâi zugrav? l-am întrebat.

— Nu știu încă. La momentul oportun mă voi gândi

și la asta. Deocamdată este bine să nu-ți risipești pe speculații inutile puținele rezerve pe care le-ai salvat. Poate că la un moment dat voi scrie o carte despre întâmplările din viața unui pictor decorativ din New York... dacă nu voi avea inspirație pentru altceva.

Hirsch râse:

— Dumnezeu ține cu tine, spuse. Ești salvat, Kamp.

— De ce nu? admise Kamp mirat. Credeți că ar fi fost cazul să-mi îmbrac costumul maro? întrebă deodată uitându-se la fereastra vitrinei în care apăruse Carmen. Aș putea... Apoi amuți uitându-se în continuare la Carmen.

— Prea târziu, spuse Robert Hirsch. Cafeaua fierbe deja, Georg. Am sacrificat cel mai bun fierbător de cafea.

Carmen intră. Imediat după ea apăru o femeie cu aspect de scatiu, și cu o cutie mare în mână. Era Katharina Jellineck, soția unui profesor rămas în Austria. Katharina era evreică. Jellineck nu. Acesta o expediase de acasă și divorțase de ea. Katharina fusese căutată de două ori, la Viena, pentru a fi ridicată și deportată; soțul îi dăduse bani suficienți ca să poată ajunge peste ocean, dar o abandonase. Ea străbătuse Elveția și Franța și ajunsese la New York cu puțin înainte de izbucnirea războiului – micuță, devalizată, aproape lipsită de orice mijloace materiale, dar înzestrată cu o voință de nezdruncinat. O începuse ca subretă, apoi cineva descoperise talentul ei de a face prăjituri și îi amenajase, într-o curte interioară, o locuință foarte mică unde își putea prepara dulciurile. Trebuise, în schimb, să accepte o relație cu bărbatul respectiv; trebuise să aibă relații și cu alții care o ajutaseră să se descurce în continuare. Ea nu se plângea de toate astea. Cunoștea viața și știa că nu-ți cade nimic pe degeaba în poală. Se culcase, și la Viena, cu omul de la

S.A.[1] care îi procurase pașaportul. O făcuse încercând să se gândească la soțul ei. Crezuse că în felul acesta ar fi ca și cum nu s-a întâmplat nimic. Dar, în realitate, nu se gândise la nimic. În clipa în care ofițerul S.A. o atinsese, scăldat în sudoare, se transformase într-un automat. Nu mai fusese ea însăși. Ceva înghețase în ea și nu mai participase la nimic, concentrându-se, cu o luciditate glacială, pe un singur obiectiv: pașaportul. Nu mai era soția profesorului Jellineck, o femeie în vârstă de douăzeci și opt de ani, frumușică și puțin sentimentală, era doar *ceva* ce trebuia să obțină un pașaport. Iar în acest caz nu mai putea fi vorba nici de culpabilitate, nici de scârbă, nici de morală – toate astea erau noțiuni ale unei lumi uitate. Ea avea nevoie de un pașaport, iar acest pașaport nu putea fi obținut pe altă cale, basta! Trecuse deci prin murdăriile vieții ca o somnambulă, rămânând neatinsă de ele.

Mai târziu, după ce mica ei afacere începuse să prospere și cineva o ceru în căsătorie, nici nu înțelese despre ce este vorba. Sufletul ei era parcă zăvorât, înconjurat de un zid. Ea aduna bani, dar părea să nu știe pentru ce, în asemenea măsură se închistase în sine. Totuși rămăsese prietenoasă, blândă și însingurată, ca o pasăre. Făcea cele mai bune prăjituri din oraș: cornulețe cu mac, ștrudel cu brânză, cireșe și mere, în comparație cu care până și produsele lui Jessie erau amatorism curat.

— Katharina Jellineck, spuse Georg Kamp. Poftiți înăuntru și despachetați-vă minunățiile.

Hirsch lăsă jos rulourile de la vitrina prăvăliei.

— O măsură de precauție, spuse. Altfel ne trezim, în zece minute, cu poliția pe cap.

[1] S.A. = Sturmabteilung, trupe politice militarizate în perioada național-socialistă

Doamna Jellineck despacheta, tăcută și politicoasă, prăjiturile.

— Îmi plac prăjiturile, îi spuse Kamp lui Carmen. Mai ales ștrudelul cu brânză dulce!

Carmen se trezi din letargia ei divină:

— Și mie îmi plac, declară. Cu multă frișcă!

— Întocmai ca mie! răspunse Kamp radios, fără să-și ia ochii de pe frumusețea ei amăgitoare. Cu cafea și frișcă.

Carmen părea încântată.

— Este scriitorul Georg Kamp, Carmen, i-am spus. Singurul emigrant voios pe care îl cunosc. Mai demult scria romane foarte triste și melancolice. Acum zugrăvește în culori vii.

Carmen luă un ștrudel cu cireșe:

— Ce minunat! spuse. Un emigrant voios! Îl cântări pe Kamp din ochi, apoi își întinse mâna superbă și se servi cu un cornuleț cu mac.

Doamna Jellineck adusese și cești, farfurioare și linguriță.

— Mâine vin după veselă, spuse.

— Dar rămâneți, vă rog! strigă Kamp. Sărbătoriți, împreună cu noi, desprinderea de componenta spirituală!

— Nu pot. Trebuie să plec.

— Dar doamnă Jellineck! Ce altă treabă aveți? Ziua de lucru s-a terminat. Și pentru dumneavoastră!

Kamp o luă de mână încercând să o tragă înapoi, în cameră. Ea începu deodată să tremure.

— Lăsați-mă, vă rog! Trebuie să plec. Acum, imediat! Scuzați-mă! Trebuie!

Kamp se uită surprins la ea.

— Dar ce s-a întâmplat? Doar nu suntem leproși...

— Lăsați-mă să plec!

Femeia era palidă și tremura mai tare.

— Lăsați-o, domnule Kamp, spuse Carmen liniștită, cu vocea ei joasă.

El îi dădu imediat drumul. Doamna Jellineck făcu o încercare ratată de salut și se furișă afară. Kamp se uită după ea:

— Probabil o criză de depresie, tipică emigranților. Pe fiecare din noi îl apucă din când în când nebunia.

Carmen își scutură capul tragic:

— A primit azi o telegramă. Din Berna. Soțul ei a murit. La Viena.

— Bătrânul Jellineck? întrebă Kamp. Care a alungat-o de acasă?

Carmen dădu din cap:

— A strâns tot timpul bani pentru el. Voia să se întoarcă.

— Să se întoarcă? După toate câte s-au întâmplat? Pe de o parte aici, pe de alta cu el?

— Da. Voia să se întoarcă. Credea că poate trece cu buretele peste tot ce a fost și că ei doi o vor putea lua de la început.

— Ce prostie!

Hirsch se uită la zugrav:

— Nu spune așa ceva, Georg. Nu vrei și tu să o iei încă o dată de la început?

— Cine știe? Eu trăiesc, așa cum sunt.

— Este iluzia jalnică a emigranților; să uiți și să o iei de la capăt.

— Ar trebui să fie bucuroasă că Jellineck a murit. Este mai bine pentru ea. Nu mai trebuie să-l aducă în patiseria ei călduță pe tipul care a alungat-o ca pe o pisică; și să-l slujească iar, ca o sclavă.

— Omul nu regretă numai ceea ce îi folosește, spuse Hirsch.

Kamp se uită cam neajutorat în jur:

— Fir'ar al dracului! spuse. Doar voisem să ne înveselim astăzi!

Intră Ravic.

— Ce face Jessie? l-am întrebat.

— Azi dimineață a fost transportată acasă. Mai suspicioasă ca oricând. Cu cât rana se vindecă mai bine, cu atât mai neîncrezătoare este Jessie.

— Mai bine? am întrebat. Cu adevărat mai bine?

Ravic părea foarte obosit.

— Ce înseamnă mai bine? spuse. Singurul lucru pe care îl putem face este să ne îndreptăm încetișor spre moarte. Este total inutil să citești ziarele. Hecatombe de oameni tineri și sănătoși sunt înjunghiați... iar noi ne străduim să prelungim viața câtorva oameni bătrâni și bolnavi. Aveți un coniac?

— Rom, am replicat. Ca la Paris.

— Cine este ăsta? întrebă Ravic arătând spre Kamp.

— Unicul emigrant voios. Dar nu-i vine ușor.

Ravic își bău romul. Apoi se uită afară:

— Ora albăstruie, spuse. *Crépuscule*. Ora umbrelor, ora la care rămâi singur cu propriul tău eu amărât și chiar mai puțin decât atât. Ora când bolnavii mor.

— Ești trist, Ravic? De ce?

— Nu sunt trist. Sunt doar descurajat. Mi-a murit un pacient sub ochii mei. N-ar trebui să mă mai deprime așa ceva. Dar totuși mă deprimă. Du-te la Jessie. Are nevoie de ajutor. Fă-o să râdă. Ce cauți aici, printre devoratorii ăștia de prăjituri?

— Dar tu?

— Eu am venit să-l iau pe Robert Hirsch. Aș vrea să luăm masa la un bistro. Ca la Paris. Ăsta este Georg Kamp, scriitorul?

Am dat din cap:

— Ultimul optimist. Un om curajos dar naiv.

— Curaj! exclamă Ravic. Aș vrea să dorm câțiva ani și să nu mai aud niciodată acest cuvânt. De nici un alt cuvânt nu se abuzează atât de mult, în lumea întreagă. Fii curajos și du-te la Jessie. Minte-o! Înveselește-o! Asta înseamnă curaj.

— Trebuie să fie mințită?

Ravic dădu din cap.

— Hai să ieșim undeva, i-am spus Mariei. Mi-e dor de o atmosferă ușoară, veselă și banală. Sunt copleșit de tristețe și de umbra morții, ca un copac bătrân invadat de mușchi. Am încă premiul primit de la Reginald Black. Hai să luăm masa la *Voisin*.

Maria se uită la mine:

— Plec la noapte, spuse. La Beverly Hills. Facem fotografii și prezentăm rochii în California.

— Când?

— La miezul nopții. Pentru câteva zile. Ești deprimat?

Am scuturat din cap. Mă trase înăuntru.

— Hai, intră în cameră, spuse. De ce stai în ușă? Sau vrei să pleci deja? Cât de puține știu despre tine!

Am urmat-o în camera întunecată, luminată doar de ferestrele zgârie-norilor de vizavi, ca un tablou cubist. O jumătate de lună, foarte palidă era ancorată într-un gol de pe cerul livid.

— N-am putea merge, totuși, la *Voisin*? am întrebat. *Changer la crémerie*?[1]

[1] A se muta, a schimba decorul (în franc.)

Maria mă studie cu o privire atentă:

— S-a întâmplat ceva? întrebă.

— Nu. Doar că mă simt, dintr-odată, înfiorător de neajutorat. Se mai întâmplă uneori. De vină este ora asta incoloră a umbrelor. Va trece când se aprinde lumina.

Maria făcu lumină în cameră.

— Iat-o! spuse cu o voce în care provocarea se combina cu un pic de teamă.

Se oprise între două geamantane, pe care erau câteva pălării. Unul dintre geamantane rămăsese încă deschis. Maria era goală; își pusese doar o pereche de pantofi cu tocuri înalte.

— Termin repede, spuse. Firește, trebuie să mă aranjez încă, dacă mergem la *Voisin*.

— De ce?

— Ce întrebare! Se vede că nu știi nimic despre manechine.

Apoi se așeză în fața oglinzii.

— Vodca este în frigider, de la Meukoff.

Nu am răspuns nimic. Îmi dădeam seama că în decurs de o secundă aproape că uitase de mine. Fața puternic luminată, din oglindă, devenise străină, ca o mască însufletită, în momentul în care mâinile luaseră scalpelul pensulelor, așa cum ar fi luat armele unui chirurg. De parcă ar fi fost într-adevăr vorba despre o operație delicată, ea trăgea, cu mare atenție, liniile, verifica pudra, aplica umbre și lumini – totul în tăcere, ca un vânător care se pregătește să pornească la atac.

Văzusem de multe ori femei care se fardau, dar nici uneia nu-i plăcea să fie privită în timpul acesta. Maria, în schimb, era degajată, ca atunci când se plimba goală prin casă fără să-și facă probleme. Nu doar din cauza

meseriei, mi-am zis; probabil că certitudinea frumuseții ei o făcea atât de dezinvoltă. Era atât de obișnuită să-și schimbe mereu rochiile, încât goliciunea reprezenta oarecum existența ei privată.

Simțeam că imaginea acestei femei în fața oglinzii începe să mă fascineze. Era atât de absorbită de universul ei îngust, luminat, de fața ei, de eul ei, care nu mai era un eu individual ci o personificare a misterului întregii specii, încât devenise întruchiparea vieții – nu ca mamă, ci ca păstrătoare fără voie a vestigiilor care ne întâmpină din oglinzile întunecate ale trecutului fiind apoi perpetuate. Manifesta o absență aproape dușmănoasă în dăruirea ei; pentru o clipă se întorsese la ceea ce în scurt timp va fi dat iarăși uitării – la sursele ancestrale situate dincolo de pragul conștientului, în lumina crepusculară a începuturilor.

În cele din urmă își întoarse capul și puse jos pensulele și pământufurile. Părea că revine dintr-o izolare petrecută cu sine însăși; înregistră iar prezența mea.

— Gata, spuse. Și tu?

— Și eu, Maria.

Începu să râdă, venind spre mine:

— Mai vrei și acum să-ți risipești banii?

— Mai mult ca înainte. Dar din alte motive.

I-am simțit căldura, i-am simțit pielea. Mirosea a lemn de cedru, a intimitate, a ceva străin.

— Există atâtea lucruri inutile, spuse. Ești plin de ele. De ce?

— Nu știu nici eu.

— De ce nu le dai uitării? Viața ar fi atât de ușoară fără pacostea aducerilor aminte.

Am râs:

— Omul uită; dar uită aproape totdeauna ceea ce nu trebuie.

— Chiar și acum?

— Nu, acum nu, Maria.

— Atunci, hai să rămânem acasă. Și eu sunt deprimată; dar la modul rezonabil. Sunt tristă, fiindcă trebuie să plec. De ce să mai mergem la restaurant?

— Ai dreptate, Maria. Iartă-mă.

— Avem în frigider *Beefsteak tartare*, supă de broască țestoasă, salată, fructe. Și bere, și vodcă. Suficient?

— Suficient, Maria.

— Nu trebuie să mă conduci la aeroport. Miroase prea tare a despărțire. Plec foarte simplu, ca cineva care se va întoarce în curând. Poți rămâne aici.

— Nu voi rămâne aici. Mă întorc la Hotel *Rausch* după ce pleci.

Maria tăcu un moment.

— Cum vrei, spuse apoi. Mi-ar fi plăcut să locuiești aici. Când pleci ești atât de departe de mine.

O luasem în brațe. Totul părea dintr-o dată simplu și firesc.

— Stinge lumina, am spus.

— Nu vrei să mănânci?

Am stins lumina.

— Nu, am spus, ducând-o până la pat.

Când am reînceput să ne dăm seama de scurgerea timpului, eram întinși în pat, unul lângă altul. Maria se agită pe jumătate adormită:

— Nu mi-ai spus niciodată că mă iubești, murmură de parcă s-ar fi referit la altcineva.

— Te ador, Maria, am spus după câtva timp, ca să nu întrerup vraja respirației ei profunde. Te ador!

Maria își lipi capul de umărul meu.

— Asta nu înseamnă absolut nimic, șopti. Absolut nimic, iubitule.

Nu am răspuns. Ochii mei urmăreau mișcarea arătătoarelor de la ceasul rotund de pe noptieră. Îmi treceau, concomitent, prin minte, tot felul de lucruri.

— Trebuie să pleci, Maria, am spus. Este timpul să pleci.

Am observat deodată că plângea în tăcere.

— Detest să-mi iau rămas bun, spuse. Cred că a trebuit să ne luăm de prea multe ori rămas bun. Și că am început prea devreme. Tu de asemenea?

— Nu prea am făcut în viață altceva decât să-mi tot iau rămas bun. Dar nu este o despărțire. Te întorci în curând.

— Totul este o despărțire, spuse Maria.

Am condus-o până la colțul de la Second Avenue. Corsoul seral al homosexualilor era în plină desfășurare. José îmi făcu semn cu mâna și Fifi lătră.

— Iată un taxi, spuse Maria.

Am pus geamantanele în mașină. Maria mă sărută și urcă. Părea pierdută în automobilul mare. M-am uitat după ea până când taxiul dispăru. Ciudat, mi-am zis. Este vorba doar de câteva zile. Dar frica din Europa persista și aici: că s-ar putea să fie o despărțire pentru totdeauna, că s-ar putea să nu ne mai vedem niciodată.

20

Reginald Black ridică un ziar:

— A murit! spuse. Ne-a scăpat!

— Cine?

— Durant II. Cine altcineva?

Am respirat ușurat. Detestam anunțurile despre decese. Primisem prea multe.

— Ah, acela! am spus. Era de așteptat. Un om bătrân, bolnav de cancer.

— De așteptat? Ce înseamnă asta? Un om bătrân, bolnav de cancer și cu un Renoir neachitat!

— Da, este adevărat, am exclamat surprins.

— I-am dat un telefon alaltăieri. Mi-a declarat că probabil va cumpăra tabloul. Și acum așa ceva! Ne-a păcălit!

— Păcălit?

— Firește! Chiar de două ori! Nu a achitat tabloul, iar acesta face acum parte din masa succesorală și va fi confiscat de stat până se clarifică succesiunea. Procedura poate dura încă ani de zile. Or, până se reglementează totul, tabloul este pierdut pentru noi.

— Îi crește valoarea, am replicat. Era argumentul pe care Black, ca binefăcător al omenirii, îl invoca probabil la fiecare vânzare.

— Nu este momentul să facem glume, domnule Sommer. Trebuie să acționăm. Și încă rapid! Trebuie să veniți cu mine. Nici nu vă dați seama la câte toate se pretează moștenitorii. Când moare cineva, ei se transformă în adevărate hiene. Am nevoie de dumneavoastră ca martor. Este foarte posibil ca moștenitorii să susțină că tabloul a fost achitat.

— Durant II a fost deja înmormântat?

— Nu știu. Nu cred. Anunțul este de azi dimineață. Dar poate că l-au transportat deja la un *Funeral Home*. Asta merge foarte simplu, de parcă ai trimite pachete cu poșta rapidă. Dar de ce vă interesează?

— Dacă este pe catafalc, ar trebui poate, așa, de ochii lumii, să ne punem o cravată neagră. Aveți una?

— Pentru un tablou neachitat? Mai bine...

— Cu pietate și falsă compasiune răzbatem mai ușor, l-am întrerupt. O cravată nu costă nimic, în schimb creează o dispoziție mai conciliantă.

— Din partea mea, mârâi Black dispărând în dormitor.

Apoi reveni aducându-mi și mie o cravată neagră din brocart.

— Ce exemplar de lux! am spus.

— Încă din Paris.

Black se uită în oglindă.

— Parcă aș fi o maimuță mascată, cu cârpa asta îndoliată în jurul gâtului. Nu se potrivește la costum!

Se privi iar nemulțumit în oglindă:

— Fioros!

— Un costum de culoare închisă ar fi mai potrivit.

— Credeți? Poate că da! Multe mai trebuie să faci ca să-ți smulgi propriul tablou din mâinile unui mort și ale moștenitorilor săi!

Reginald Black dispăru iar și se întoarse îmbrăcat de data aceasta într-un costum sobru, cu dungi subțiri, albe.

— Nu m-am putut decide pentru negru pur, declară enigmatic. În fond, își are fiecare om demnitatea lui. Zău că nu-l regret pe Durant II. Vreau doar să-mi salvez tabloul.

Durant II era întins pe catafalc. Nu în dormitorul său, ci într-o sală somptuoasă de la etajul inferior. Am fost opriți de un lacheu.

— Aveți o invitație?

— Ce? întrebă Reginald uluit și arogant.

— O invitație pentru ceremonia funerară.

— Dar când are loc? am întrebat.

— Peste două ore.

— Bine. Menajera este aici?

— Este sus.

În această clipă se apropie de noi un bărbat cu aspect de taur, îmbrăcat în haine de doliu.

— Vreți să-l vedeți pe răposat? întrebă.

Reginald Black era pe punctul de a refuza. I-am dat un ghiont și am întrebat:

— Mai avem timp?

— Firește. Berechet!

Omul mirosea a Whisky de bună calitate.

— Conduceți-i, îi spuse lacheului.

— Cine este domnul? îl întrebă Black pe acesta.

— Domnul Rasmussen. O rudă de-a domnului Durant II.

— Mi-am imaginat.

Lacheul ne părăsi la ușa unei încăperi mari, aproape goale; la intrare erau doi arbuști de dafin. Înăuntru stă-

teau îngrămădite zeci de coroane și vaze pline cu trandafiri în toate culorile, mai ales albi. A trebuit să mă gândesc la vânzătorul de legume și flori de vizavi de hotelul *Rausch*. Dacă avea ceva relații cu întreprinderea de pompe funebre care îl ducea pe Durant II la crematoriu, diseară va oferi spre vânzare trandafiri foarte ieftini.

— Ce rost are să văd un cadavru care a vrut să mă escrocheze? mormăi Reginald Black. Vreau doar să reintru în posesia tabloului de Renoir, nu să fac rugăciuni.

— Nu trebuie să spuneți rugăciuni. Doar să lăsați, în mod diplomatic, capul în jos și să vă gândiți că nu o vom recupera pe Madame Henriot. Și o să vedeți că vă podidește până și plânsul.

În încăpere erau cam douăzeci de persoane. Aproape numai oameni în vârstă; printre ei și câțiva copii. Una din femei purta o pălărie din tul negru și un voal negru. Ne aruncă o privire suspicioasă, arătând ca o casieriță care cere bilete de intrare la moarte. Mă ducea cu gândul la noua iubire a lui Lachmann: casierița de la cinema, care bea *Chartreuse*.

Printre acești oameni plictisiți, Durant II părea o păpușă de ceară, cu ochii închiși, căreia nu-i mai păsa de toate astea. Era mult mai mic decât mi-l aminteam, aproape ca un copil bătrân și obosit. În conformitate cu ritualul ciudat al morții, fostului speculant la Bursă i se pusese o cruce între degetele scurte. Florile răspândeau un miros atât de amețitor de parcă ar fi fost de două ori mai multe. Reginald Black se uită cu mare atenție la Durant II. Instalația de aer condiționat funcționa, ceea ce te făcea să te simți ca la o morgă. În încăpere nu se găsea nici unul dintre tablourile achiziționate în decursul vieții de Durant II; atât Black cât și eu constatasem de îndată acest lucru.

— Hai la luptă! murmură Reginald. Îl atacăm mai întâi pe Rasmussen.

— Mai întâi pe menajeră.

— Bine.

Nu ne mai opri nimeni. Se auzea undeva zgomot de pahare. Probabil că în apropiere era un bar. Ne-am îndreptat spre scări.

— Aici este ascensorul, spuse valetul care nu ne mai trata ca pe niște străini.

Am urcat cu ascensorul și am ajuns la etajul pe care îl cunoșteam. Spre uimirea mea, menajera mă întâmpină ca pe un vechi prieten.

— A murit, hohoti ea. Veniți prea târziu! Voiați probabil să vorbiți cu el în privința tabloului.

— Da, asta voiam. L-am adus doar pentru vedere. Îi aparține domnului Reginald Black. Am putea să-l luăm acum cu noi. Unde este?

— În dormitorul său. E dezordine acolo.

M-am îndreptat spre dormitor, fără să mai pun alte întrebări. Cunoșteam drumul. Black mă însoțea înverșunat. Menajera ne urmă plângând.

— Iat-o pe Madame Henriot, am spus din ușă. Lângă pat.

Black făcu doi pași mari. Madame Henriot îi zâmbea grațios. M-am uitat prin camera părăsită, în care tablourile își aveau acum existența lor proprie, luminate de soare, pline de viață și foarte departe de moarte.

Menajera mergea după Black. Se postă în fața tabloului:

— Stați! spuse plângând. Înainte de a-l lua de aici trebuie să-l întrebăm pe domnul Rasmussen.

— Dar îmi aparține mie. Doar știți și dumneavoastră.

— Cu toate acestea, trebuie să-l întrebăm pe domnul Rasmussen.

Barba lui Reginald Black tremura. Făcu un gest de parcă ar fi vrut să o împingă la o parte pe menajeră. Apoi se răzgândi.

— Bine, spuse cu blândețe. Chemați-l pe domnul Rasmussen.

Ostilitățile începură cu manifestări sentimentale pline de ipocrizie. Rasmussen, care mirosea acum și mai tare a Whisky, jucă rolul rudei îndurerate refuzând să discute despre afaceri cât timp răposatul mult iubit era încă în casă. Declarațiile lui se bucurau de susținere din partea unei megere cu ochi aprigi și dantură falsă prea mare; îmi amintea de avocatul Levin; în jurul capului ei flutura un voal de doliu, ca o flamură bătută de vânt. Black rezista. Rămase imun în fața acuzelor de nesimțire și speculații ateiste, apărându-și drepturile. Își dăduse din prima clipă seama că menajera nu era de partea îndoliaților conjecturali. Era probabil singura ființă care îl regreta sincer pe rechinul Durant; și poate știa deja că în această casă nimeni nu mai avea nevoie de serviciile ei. Iată de ce, când Rasmussen afirmă că tabloul face parte din masa succesorală și că probabil era deja de mult cumpărat și achitat, Black găsi în femeia, care continua să plângă, o aliată neașteptată. Rasmussen nu îi acceptă depoziția, spunând că este intimidată. Asta o înfurie pe menajeră; și când el îi porunci să-și țină gura, ea ripostă că Rasmussen nu avea nici un drept să-i dea ordine deoarece fusese angajată de Durant II. Moștenitoarea feminină se amestecă cu o voce stridentă și între ea și menajeră se iscă un duel verbal scurt și tăios.

Black mă împinse acum în linia întâi, ca martor. Menajera mă susținu fără să se teamă de moștenitoarea îndoliată. Și anume declară cu fermitate că Renoir-ul era de cel mult două săptămâni în casă și că Durant II îi spusese că după moartea sa trebuie returnat proprietarului. Rasmussen rămăsese cu gura căscată, insistând însă că situația se va lămuri după deschiderea testamentului. Black își menținu punctul de vedere. Rasmussen se uită la ceas: trebuia să se pregătească de slujba de înmormântare după această târguială rușinoasă.

— Bine, replică Black, în acest caz, luați, vă rog, la cunoștință că tabloul a fost oferit spre vânzare cu 50.000 dolari și că vă fac răspunzători pentru această sumă.

O clipă se așternu tăcerea. Apoi se dezlănțui furtuna.

— Ce? spumegă moștenitoarea. Ne luați drept proști? Mâzgălitura asta nu valorează nici o mie de dolari!

Reginald Black se referi la mine:

— Expertul de la Luvru, domnul Sommer, i-a oferit domnului Durant II tabloul la acest preț.

Am dat din cap.

— Așa o ticăloșie! țipă ca scoasă din minți moștenitoarea. O zdreanță de pânză cât două palme! La colțuri lipsește culoarea.

— Este un tablou pentru colecționari, am spus. Nu pentru comerț cotidian. Pentru colecționari are însă o valoare inestimabilă.

— Doar atunci când vrei să-l vinzi?

Reginald Black își băgă mâna în barba sa asiriană:

— Este cu totul altceva, declară plin de demnitate. Dar dumneavoastră nu-l puteți vinde, deoarece îmi aparține mie. Iar eu vă comunic ce despăgubire pretind doar pentru cazul că refuzați să-mi returnați tabloul.

Rasmussen interveni deodată:

— În fond, toată povestea este absurdă! Poftiți în birou! Trebuie să avem o acoperire, dacă restituim tabloul.

O luă înainte intrând într-un birou mic. Am rămas cu menajera.

— Cu cât oamenii sunt mai bogați cu atât devin mai hapsâni, spuse aceasta cu amărăciune. Pe mine vrea să mă dea afară deja de la întâi; deși domnul Durant decisese să rămân până la finele anului. Na, vor face ochi mari când vor afla cât mi-a lăsat *mie* moștenire. Eram singurul om în care avea încredere; pe ceilalți nu-i putea suferi. Chiar și coniacul lui îl disprețuiau. Vreți încă unul? Sunteți singura persoană care l-a apreciat. Nu am uitat acest amănunt.

— Cu plăcere, am răspuns. A fost un coniac excelent.

Femeia îmi umplu paharul cu poșirca înfiorătoare. L-am dat peste cap cu o mutră plină de încântare.

— Delicios! am spus.

— Vedeți! De aceea v-am și ajutat. Cei de aici mă urăsc, cu toții. Na, puțin îmi pasă!

Reginald Black se întoarse în dormitor cu câteva hârtii în mână. Rasmussen îl urmă tăcut. I-o predă pe dulcea Madame Henriot, de parcă ar fi fost vorba de o broască râioasă, apoi încuie dormitorul.

— Împachetați-o, îi spuse mârâind menajerei și se îndepărtă fără să ne salute.

Menajera aduse hârtie de împachetat:

— Vreți și dumneavoastră un coniac? întrebă. Sticla este încă aproape plină. Și de acum nu cred că mai vine cineva care să...

I-am făcut semn cu ochiul lui Black.

— Cu plăcere, spuse acesta.

— Un coniac excepțional, am adăugat prudent.

Black luă o înghițitură, dar se stăpâni în mod magistral.

— Mi-a povestit domnul Sommer despre acest coniac, spuse cu o voce gâtuită. Cred că ar bea bucuros încă unul dacă, oricum, mai aveți atâta în sticlă. Eu personal nu am voie să beau decât un păhărel mic pe săptămână. Așa mi-a spus medicul. Dar domnul Sommer...

M-am uitat scrâșnind din dinți la menajera care îmi umplu din nou paharul.

— ... suportă și unul dublu, adăugă Reginald.

Pe fața amărâtă a bătrânei înflori un zâmbet timid:

— Cu plăcere, spuse. Îmi pare bine că vă place. Nu vreți să luați toată sticla?

Aproape că m-am înecat când am refuzat:

— Viața mi-a demonstrat că uneori pică cineva pe neașteptate chiar când te aștepți mai puțin.

Am părăsit casa îndoliată, ducând-o pe Madame Henriot sub braț, de parcă am fi salvat o sclavă delicată din gheare le unor negustori arabi de sclavi.

— Trebuie să beau repede ceva, gâfâi Reginald în barbă. A fost acid sulfuric diluat! Ceva substanță bună de curățat, nu de băut!

Se uită să vadă dacă prin apropiere exista vreun bar. Din fericire apăru un taxi:

— Hai să-l luăm! Este mai bine să anihilăm gustul ăsta penetrant cu ajutorul celui mai bun coniac al nostru. Ce tâlhari! Moarte, aviditate, lăcomie!...

— Ideea dumneavoastră cu cei 50.000 dolari a fost genială.

— În meseria noastră trebuie să învățăm să gândim repede și să nu ne fie frică. Vom serba salvarea doamnei Henriot cu lumânări și coniacul *Napoleon*, privat. Reginald Black râse: Îi înțelegeți pe oameni?

— Vă referiți la Rasmussen? Și la hiena îndoliată?

— Nu la ei. Ăștia sunt ca niște cărți deschise. Ci la Durant II. De ce nu l-a cumpărat pe Renoir dacă știa ce fel de moștenitori are? L-ar fi putut face cadou menajerei. De altfel, sunt sigur că în urmă cu treizeci de ani trăia cu ea. Fiindcă îl costa mai puțin.

În vitrina firmei Silver era un afiș mare: „Lichidare! Vânzare generală! Cele mai convenabile prețuri!"

Am intrat.

Alexander Silver purta ciorapi cenușii, pantaloni cadrilați și cravată neagră.

— Ce s-a întâmplat? am întrebat.

— Totul! spuse Alexander sumbru. Tot ce putea fi mai rău!

M-am uitat la cravata neagră și mi-a venit în minte că și eu o mai aveam la gât. Uitasem să o schimb cu a mea proprie.

— A murit cineva? am întrebat.

Alexander scutură din cap:

— Nu chiar... deși, parcă ar fi murit, domnule Sommer. Dar la dumneavoastră s-a întâmplat ceva? V-a murit cineva? Aveți tot o cravată neagră.

— Nici la mine, domnule Alexander. Doliu din interes de afaceri. Dar dumneavoastră? Astăzi pare să fie ziua cravatelor negre.

— Fratele meu! Nazistul care nu s-a ținut de cuvânt. S-a căsătorit. În taină. Cu o săptămână în urmă.

— Cu cine?

— Firește, cu *șicza* lui. Cu hiena aia blondă, cu părul cârlțos.

— Astăzi pare să fie și ziua hienelor. Am întâlnit deja după-amiază una. De aceea ați pus afișul în vitrină? Vreți să lichidați?

Alexander dădu din cap:

— Afișul l-am pus. Dar nu vine nimeni. Totul în zadar! Cine mai este astăzi amator de antichități? Doar fratele meu, monstrul! Care se căsătorește cu *ea*.

M-am rezemat de un scaun olandez care era autentic cu excepția picioarelor.

— Vreți să lichidați prăvălia? Ar fi păcat.

— De vrut aș vrea! Am încercat! Dar nu-i trebuie nimănui. Nu vin clienții nici măcar pentru solduri la preț redus.

— Și cât cereți pe prăvălie? am întrebat.

Silver îmi aruncă o privire scrutătoare:

— Nu știu, răspunse circumspect. Vreți să o cumpărați?

— Firește că nu. Nici măcar să o închiriez. Nu dispun de banii necesari.

— Atunci de ce întrebați?

— Din simplă compasiune. Ce-ar fi să luăm o cafea la cofetăria cehă de peste drum? Îmi permiteți să vă invit eu de data aceasta?

Silver se uită amărât la mine:

— Nu mă lasă inima, dragă prietene. Asta o făceam în zilele frumoase de demult. S-a terminat cu toate! Știți cu ce m-a amenințat fratele meu? Că se întoarce la avocatură dacă mă încăpățânez în continuare. În fond nu fac decât să apăr memoria mamei mele! De-ar ști ce se întâmplă! Cred că s-ar întoarce în mormânt!

— Nu se știe niciodată. Poate că ar fi plăcut-o pe nora ei.

— Ce? Mama mea? O evreică habotnică, pe o muiere creștină?

M-am îndreptat spre ușă.

— Veniți, domnule Alexander. O cafea și un schimb de păreri vă vor prinde bine. Faceți-mi plăcerea!

Silver mi se păru dintr-o dată destul de însingurat. Lupta confesională lăsase urme; nu mai era boemul de odinioară. Și umbletul său își pierduse elasticitatea; când am traversat strada, era cât pe-aci să-l calce o bicicletă – destul de rușinos pentru un om obișnuit să facă slalom printre automobile și autobuze.

— Cozonacul este proaspăt, spuse chelnerița. Vi-l recomand, domnule Silver.

Alexander se uită fără chef la prăjiturile expuse.

— O indiană, spuse în cele din urmă. Culoarea închisă a ciocolatei i se părea probabil în ton cu dispoziția sa sumbră.

Chelnerița aduse cafeaua. Era atât de fierbinte încât Alexander se arse la buze.

— Toate îmi merg pe dos, murmură. De supărare, nu mai sunt eu însumi.

Am început o discuție pe tema nimicniciei vieții pământești în speranța că îl voi face mai melancolic și mai blând. Ca exemplu l-am dat pe Durant II. Alexander deabia dacă asculta. Deodată țâșni de pe scaun ca un șarpe. Rămăsese cu ochii holbați spre prăvălie.

— Iată-i! șopti. Amândoi! Arnold și *șicza*! În fața vitrinei! Ce obrăznicie! O vedeți? Bestia blondă cu perucă flocoasă și prea mulți dinți în gură?

L-am zărit pe Arnold în ținută de vizită, cu jachetă și pantaloni în dungi, iar alături de el o fată subțire, cu aspect inofensiv.

— Se uită să vadă pe ce poate pune mâna, scrâșni Alexander. Vedeți ce privire hrăpăreață are?

— Nu, am spus. Și nici dumneavoastră nu vedeți așa ceva, domnule Alexander. Este doar jocul fanteziei dumneavoastră. Ce vreți să faceți? Luați încă o indiană! Cel mai bun remediu.

— Exclus! Trebuie să mă întorc la prăvălie. În caz contrar, afurisita asta intră și fură totul. Haideți! Veniți cu mine să-mi dați o mână de ajutor!

Alexander traversă în goană strada aproape cu același elan ca mai demult. Ura părea să-i dea aripi. Făcu un salt splendid ca să evite o camionetă care transporta lenjerie de copii, apoi dispăru în spatele unui autobuz.

M-am ridicat și am plătit.

— Nu mai este cel de altădată, spuse chelnerița. Căsătoria domnului Arnold îi sfâșie inima. De parcă nu ar exista rele mult mai mari! Când te gândești că suntem încă în război! Fata scutură din cap.

M-am apropiat încet de prăvălie. Voiam să-i las lui Alexander timpul necesar să-și recâștige calmul în cercul familiei sale; în fond, se considera totuși un cavaler; chiar creștină fiind, femeia era tot femeie și trebuia să-i arăți respectul cuvenit.

Arnold mă prezentă; l-am felicitat cu cuvinte măsurate, ca să nu-l irit prea tare pe Alexander. După care m-am limitat să ascult. Arnold voia să îndepărteze afișul cu lichidarea. Nu putea avea loc nici o lichidare fără asentimentul său, declară cu blândețe.

— De ce vrei să lichidezi totul, Alexander?

— Vreau să-mi reiau activitatea de avocat, replică Alexander. Ca avocat pentru divorțuri, adăugă.

Șicza, care se numea Caroline, râse:

— Ce amuzant! Și ce trist!

— Despre asta vorbim mai târziu, spuse Arnold care părea să fi crescut între timp. Astăzi aș vrea să-i arăt Carolinei prăvălia noastră.

Alexander îmi aruncă o privire plină de înțeles.

— Sper că nu ai nimic împotrivă, Alexander, ciripi Caroline.

Am observat că la auzul acestei interpelări pline de familiaritate, Silver I tresări de parcă l-ar fi înțepat o viespe.

— Mi-am imaginat, continuă Caroline zâmbind. Un cavaler ca tine!

Apoi deschise ușa și intră. Arnold o urmă rânjind. Alexander părea un general prusac din epoca wilhelmină pe care cineva l-ar fi apucat de organele genitale.

— Veniți, îmi spuse murmurând cu o voce sugrumată. Veniți cu noi!

Caroline nu lua în seamă mutra sa glacială. Se foia și ciripea în jurul lui, găsind că totul este încântător, îl numea „dragă cumnate", tutuindu-l în continuare, iar în cele din urmă rugă să i se arate și misterioasele catacombe. Cu un zâmbet satisfăcut Arnold o luă înainte coborând scările de la pivniță.

— Ei, ce spuneți? gemu Alexander după ce tinerii însurăței dispăruseră în subteran. Se comportă de parcă totul ar fi în ordine! Ce să faci în asemenea situație? întrebă uitându-se cu jale la mine.

— Nimic, am spus. Din moment ce faptele s-au consumat, aș accepta situația cu eleganță. În caz contrar, riscați un infarct.

Alexander își trăgea cu greu răsuflarea:

— Ăsta e sfatul dumneavoastră? Vă considerasem un prieten!

— Vin dintr-o țară în care evreii sunt uciși doar dacă ating o creștină, domnule Alexander... să nu mai vorbim ce s-ar întâmpla dacă s-ar căsători cu ea! Nu pot avea o atitudine obiectivă.

— Tocmai de aceea! declară Silver. Tocmai de aceea trebuie să fim solidari! Biata mea mamă! Era evlavioasă și habotnică și ne-a educat și pe noi în același spirit. Apostatul de Arnold ar fi băgat-o în mormânt, dacă nu ar fi murit deja mai demult. Norocul ei! Dar cum să-mi puteți înțelege durerea, dumneavoastră care sunteți un ateu!

— Doar în timpul zilei.

— Ah, lăsați bancurile! Ce să mă fac? Femeia asta, cu amabilitatea ei rânjită, este inatacabilă!

— Căsătoriți-vă și dumneavoastră.

— Ce? Cu cine?

— Cu o fată pe care ar fi acceptat-o și mama dumneavoastră.

— Să-mi vând libertatea? Numai fiindcă Arnold...

— Ați restabili în felul acesta echilibrul familiei, am spus.

— Nu aveți nimic sfânt, spuse Silver. Din păcate!

— Ba da, am replicat. Tot din păcate.

— Iată că vine amatoarea de moștenire, șopti Alexander. Atenție! Are urechi bune, ca toți hoții!

Chepengul se deschise. Arnold, care se îngrășașe puțin datorită căsătoriei și artei culinare a muierii lui creștine, se cățără afară. Caroline îl urma râzând voioasă:

— Uite ce-am găsit, Alexander! ciripi. Un Christ din fildeș! Pot să-l păstrez? Pe voi oricum nu vă interesează, nu-i așa? Că doar l-ați executat! Curios că faceți totuși comerț cu așa ceva. Arnold nu are nimic împotrivă dacă îl iau; sper că nici tu, nu-i așa?

Alexander era cât pe-aci să se sufoce iarăși. Murmură ceva ininteligibil despre artă și libertate și trebui să se lase sărutat de Caroline.

— Hai, vino diseară la noi la cină! îi spuse aceasta. Avem ceva – cum se numește? – cușer. Ficat de pui cu ceapă ca aperitiv.

Caroline radia, arătându-și toți dinții. Alexander era în pragul unui atac de apoplexie.

— Am program cu domnul Sommer, reuși în cele din urmă să îngăime.

— Nu puteți amâna? întrebă Caroline cu cochetărie uitându-se la mine.

— Greu, am replicat prinzând privirea imploratoare a lui Alexander. Avem o întâlnire în Harlem. Cu un mare colecționar.

— În Harlem? În cartierul negrilor? Ce interesant! La *Savoy Ballroom*?

— Nu. Este vorba de un misionar cu patru copii. Foarte plictisitor, dar bogat. Președintele Consiliului din Harlem-Sud.

— Și ce colecționează? întrebă neobosită Caroline. Opere plastice despre negri?

— Dimpotrivă. Oglinzi venețiene.

Caroline izbucni într-un râs cristalin:

— Ce comic! Câte toate există în lume! Să mergem, iubitule!

Apoi îl luă de brat pe Arnold și îi trimise, cu mâna, bezele lui Alexander.

— Sunteți comici! ciripi. Atât de serioși! Dar drăguți și comici!

M-am uitat după ea. Cuvântul „comici" și râsul ei mă șocaseră fără să vreau. Îmi amintiseră de un medic din

lagărul de concentrare, supranumit „râzăciosul". Acesta găsea că toți bolnavii erau comici și îi vindeca lovindu-i cu un bici și râzând în hohote, până când bolnavii declarau că sunt sănătoși. Așa decurgeau consultațiile medicale date de el.

— Ce-i cu dumneavoastră? întrebă Alexander Silver. V-ați pierdut culoarea. Vă dezgustă și pe dumneavoastră bestia asta invulnerabilă? Cum să te aperi? Te înăbușe cu sărutări și râsete și îmbrățișări, indiferent ce ai face. Arnold este pierdut, nu credeți?

— Dar părea foarte bine dispus.

— Poți ajunge în iad și râzând în hohote.

— Aveți răbdare, domnule Silver. Procedura de divorț din America este foarte simplă și nu ar fi o catastrofă. Tot ce se poate întâmpla este ca Arnold să se aleagă cu o experiență de viață în plus.

Silver se uită la mine:

— Sunteți cam lipsit de inimă.

Nu am răspuns. Era ridicol să răspund la așa ceva.

— Vreți într-adevăr să vă întoarceți la avocatură?

Alexander făcu un gest imprecis cu mâna.

— Dați jos afișul cu lichidarea, am continuat. Oricum, nu se prezintă nici un amator. Și de ce să vindeți sub preț?

— Sub preț? Nici nu mă gândesc, replică Silver redobândindu-și deodată vioiciunea. Lichidare nu înseamnă: sub cheltuielile proprii. Lichidare înseamnă pur și simplu lichidare. Firește că vrem să avem și un profit.

— Bine. Atunci lăsați afișul acolo. Este corect! Și așteptați, calm și liniștit, ca Arnold să divorțeze. Doar sunteți amândoi avocați.

— Un divorț costă bani! Bani aruncați pe fereastră!

— Fiecare experiență de viață costă ceva. Cât timp costurile sunt evaluate în bani, este încă destul de bine.

— Dar sufletul!

M-am uitat la fața îngrijorată și blajină a acestui pseudonazist evreu disperat. Îmi amintea de un evreu bătrân biciuit de „râzăcios" în lagărul de concentrare, în timpul consultației medicale. Deținutul suferea de o boală gravă de inimă, iar „râzăciosul" îi explica, în timp ce îl biciuia, că hrana din lagărul de concentrare era foarte potrivită pentru cardiaci; fără grăsimi, fără carne, la care se adăuga munca fizică în aer curat. După o lovitură foarte puternică, bătrânul se prăbușise fără să scoată nici un ton și nu se mai ridicase.

— Nu o să mă credeți, domnule Silver i-am spus. Dar să știți că, în ciuda grijilor dumneavoastră, sunteți un om al dracului de fericit!

I-am făcut o vizită lui Robert Hirsch. Tocmai voia să închidă prăvălia.

— Hai să luăm masa împreună, îmi spuse. La New York nu poți sta nicăieri liniștit în aer liber, în schimb există multe pescării de clasa întâi.

— Poți și să stai în aer liber, i-am spus. Pe terasa îngustă a hotelului *St. Moritz*.

Hirsch făcu un gest negativ.

— Nu la cină. Nu au decât cafea și prăjituri pentru emigranții care suferă de dor de casă. Și băuturi tari, pentru a îneca în ele nostalgia nenumăratelor restaurante cu terasă din Paris.

— Și nostalgia *Gestapo*-ului și a poliției de acolo?

— *Gestapo*-ul nu mai există. Orașul a fost eliberat de ciumă. Dar nostalgia a rămas. Este ceva foarte ciudat: la Paris, emigranții sufereau de nostalgia Germaniei; la New

York de nostalgia Parisului; un strat îl acoperă de fiecare dată pe celălalt. Oare care va fi următorul?

— Există și emigranți care nu suferă de nici una din aceste nostalgii.

— Superamericanii și cei ce vor să fie cu tot dinadinsul cetățeni universali. Și ei suferă de nostalgii; dar acestea sunt refulate, nevrotice și anonime. Hirsch începu să râdă: Lumea se deschide iarăși. Parisul este liber; Franța aproape complet eliberată; de asemenea Belgia. *Via Dolorosa* este accesibilă. Bruxelles a fost eliberat. Olanda respiră din nou. Poți simți iar nostalgia Europei.

— Bruxelles? am întrebat.

— Doar știi și tu, replică Robert Hirsch, mirat. Am citit ieri un articol despre eliberarea Bruxelles-ului. L-am păstrat pentru tine. Iată-l.

Îmi aduse ziarul din prăvălia întunecată și mi-l dădu.

— Citește-l mai târziu, îmi spuse. Acum mergem să luăm masa. La *King of the Sea*.

— La homarii cu cleștii imobilizați?

Robert dădu din cap:

— La homarii care, imobilizați pe gheața din vitrină, își așteaptă moartea în apa fiartă. Îți amintești de prima noastră cină luată acolo?

— Nu o voi uita niciodată. Mi se părea că străzile sunt din aur și pavate cu speranțe.

— Iar acum?

— Altfel și totuși la fel. Nu am uitat nimic.

Hirsch se uită la mine:

— Așa ceva se întâmplă rar. Memoria este cel mai mare trădător. Ești un om fericit, Ludwig.

— Exact asta i-am spus-o astăzi altcuiva. Aproape că m-a luat la bătaie din cauza aceasta. Probabil că nimeni nu-și dă seama de propria sa fericire.

Am coborât pe Third Avenue. Ziarul despre eliberarea Bruxelles-ului mă ardea în buzunarul hainei, de parcă ar fi fost un foc revărsat asupra inimii mele.

— Ce mai face Carmen? am întrebat.

Hirsch nu răspunse. Vântul călduț adulmeca în jurul caselor ca un câine de vânătoare. Trecuse perioada arșiței umede a verii New York-eze. Vântul aducea miros de sare și ocean.

— Ce mai face Carmen? am întrebat încă o dată.

— Ca de obicei, spuse Hirsch. Este o enigmă lipsită de mistere. Cineva a vrut să o ducă la Hollywood. Am încercat să o conving să accepte.

— Cum așa?

— Este singura posibilitate de a lega pe cineva de tine. Nu știi atâta lucru? Ce mai face Maria Fiola?

— Este la Hollywod, am spus. Ca manechin. Dar se întoarce. A fost de mai multe ori acolo.

Apărură vitrinele luminate de la *King of the Sea*. Homarii imobilizați sufereau pe gheață, așteptându-și sfârșitul în apă clocotită.

— Oare țipă când sunt aruncați în apă? am întrebat. Am auzit că racii pot țipa când îi arunci în apă fiartă. Nu mor imediat; carapacea care îi protejează în timpul vieții este o pacoste în momentul morții. Face ca moartea lor să fie mai lentă și mai chinuitoare.

— Dar bună companie mai ești când luăm masa aici! spuse Hirsch. Cred că voi comanda și eu picioare de crab, întocmai ca tine. Căci sunt deja morți. Ai învins!

M-am uitat la ceata neagră de homari.

— Este cel mai tăcut strigăt de nostalgie după marea nesfârșită, pe care l-am auzit vreodată, am spus.

— Ludwig, încetează, te rog! În caz contrar trecem la

alimentație vegetariană. Cât despre nostalgie? Nu este decât sentimentalism, din moment ce omul a plecat de bună voie. Inofensivă, inutilă și zadarnică. Este cu totul altceva să trebuiască să fugi, fiindcă te paște tortura, moartea și lagărul de concentrare; în mod ciudat, în acest caz, salvarea se poate transforma, treptat, într-un cancer insidios care îți macină măruntaiele... dacă nu ești foarte prevăzător, foarte curajos sau foarte fericit.

— Cine este conștient de acest proces când i se întâmplă lui însuși? am spus. Ziarul cu relatarea despre Bruxelles mă ardea, ca focul, în buzunar.

Am ajuns devreme la hotel. Dintr-o dată aveam foarte mult timp. Dar nu era un timp ce putea fi umplut cu ceva, ci un gol. Un gol care devenea tot mai gol dacă voiai să-l umpli. De la plecarea ei nu mai auzisem nimic despre Maria Fiola. Nici nu mă așteptasem la vești. O mare parte a vieții mele se scursese fără scrisori și telefoane deoarece nu avusesem aproape niciodată o adresă fixă.

Mă obișnuisem cu această situație; mă obișnuisem și să mă mulțumesc cu ceea ce îmi oferea prezentul. Cu toate acestea resimțeam golul. Nu era un sentiment de panică, de teamă că Maria nu se va mai întoarce, deși știam că trebuise să renunțe la locuința din strada cincizeci și șapte; era pur și simplu un gol – de parcă ar fi lipsit o bucățică din mine. Nu eram nici nefericit; asta ești atunci când cineva moare, nu când pleacă de lângă tine pentru un timp oarecare sau pentru totdeauna. Învățasem deja atâta lucru.

Toamna venise pe nesimțite. Căldura toridă și umedă dispăruse, ca alungată de vânt, iar nopțile erau senine.

Existența ireală dăinuia, întocmai ca războiul dus de ziare și ca celălalt război, de pe cealaltă parte a lumii, din Europa, din Oceanul Pacific, din Egipt – un război fantomatic ce bântuia peste tot cu excepția continentului grație căruia putea fi continuat, cu excepția țării în care duceam o viață de umbră zbuciumată, tolerat și chiar dăruit cu o mică fericire privată, nemeritată, aproape vinovată și nedorită, dacă mă gândeam la zidul negru care se deschidea încet în fața mea împingându-mă tot mai aproape de ceea ce mă menținuse în viață în anii de pribegie și pretinzând cu voce tot mai pătrunzătoare să-mi respect promisiunea sângeroasă.

M-am oprit sub un felinar de pe stradă și am deschis ziarul care conținea relatarea despre Bruxelles. Voisem să aștept până ajung în camera mea, dar mă temusem să rămân singur cu ea.

A trecut câtva timp până mi-am revenit. Ziarul aducea o fotografie și multe nume de străzi și de piețe, care îmi erau cunoscute și îmi răsunau în urechi prin zgomotul străzii, de parcă cineva le-ar fi pronunțat în inima mea într-o stație din altă lume – o stație cenușie, fantomatică, invadată deodată de o lumină albă și verzuie, sepulcrală, întocmai cum o sală cufundată în întuneric crepuscular este trezită la viață de lumina unui bec electric puternic; iar acum stația se umplu de voci care nu se auzeau și de o tristețe aproape insuportabilă. Nu mi-aș fi imaginat niciodată că, înconjurat de zgomotele străzii și în lumina sutelor de vitrine, poți deveni deodată sensibil, că poți rămâne încremenit șoptind diferite nume – nume uitate, poate moarte, nume banale încercuite de

spini și de durerea deprimării neostoite, în spatele cărora apăreau fețe palide, care se plângeau fără să acuze și ochi care întrebau, întrebau, dar ce? Ce? Se interesau de viața lor? Cereau ajutor? Ce ajutor? Conjurau amintirile? Care amintiri? Clamau răzbunare? Nu știam.

Mă oprisem în fața unei marochinării. În vitrină erau geamantane, multe geamantane montate artistic, în formă de piramidă. M-am zgâit la ele – care era viața celor ce le aranjaseră cu atâta grijă de parcă acesta ar fi fost însuși scopul existenței lor; cum trăiau și unde, în care mici celule ale confortului și ale păcii burgheze; unde puteam da de ei – eu, un lepros târât de furtuna culpabilității și a amintirilor – pentru a-mi dezmorți mâinile la căldura ignoranței lor?

M-am uitat în jur. Cineva se ciocni de mine și spuse ceva. Nu am înțeles ce spune. M-am uitat la geamantanele din fața mea. Simboluri ale unei călătorii lipsite de griji, necunoscute mie. Călătoriile mele însemnaseră totdeauna fugă, pribegie în timpul căreia nu ai nevoie de geamantane de piele; dar tot pribeag rămăsesem și aici, de unde nu mai puteam și nu mai voiam să plec; în seara aceasta de toamnă îmi dădusem seama că fugeam de mine însumi, fugeam de ceva ce trăia în mine, sfâșiat și derutat, țipând și neputând pricepe altceva decât că trebuie să distrugă ceea ce mă distrusese pe mine. Evitasem acest ceva și îl voi evita și de acum înainte știind că voi putea apela la el doar la momentul oportun, nu mai devreme; în caz contrar, mă va sfâșia pe mine însumi. Și cu cât lumea încătușată și însângerată se va deschide mai mult, cu atât propria mea dilemă mă va implica mai inextricabil în păienjenișul sumbru al neputinței și al faptei, despre care nu știam decât că trebuie comisă, chiar dacă mă va târî și pe mine în abis.

— Te așteaptă cineva, îmi spuse Meukoff. Deja de o oră.

M-am uitat pe furiș în holul plușat fără a intra.

— Poliția? am întrebat.

— Nu cred. Spune că te cunoaște de mult.

— Tu îl cunoști?

Meukoff scutură din cap:

— Nu a fost încă niciodată pe aici.

Am așteptat o clipă. Mă detestam fiindcă îmi dădeam seama că îmi era frică; dar știam că nu mă voi dezbăra niciodată de acest complex tipic pentru emigranți. Se înrădăcinase mult prea adânc în noi toți. Am intrat în holul plușat.

Cineva apăru din spatele palmierilor.

— Ludwig!

— Dumnezeule! Siegfried! Trăiești încă? Cum te numești acum?

— Ca înainte. Iar tu te numești Sommer, nu?

Erau întrebările de rigoare ce și le puneau doi oameni care se întâlneau la cimitir și constatau, uimiți, că scăpaseră amândoi cu viață. Îl cunoscusem pe Siegfried Lenz în lagărul de concentrare din Germania. Era pictor și cânta și la pian. Aceste două talente îl salvaseră de la execuție, căci urma să fie împușcat în ceafă. Începu să dea ore de pian copiilor comandantului. În felul acesta, comandantul economisea banii pentru lecții; în schimb, îl lăsa pe Lenz în viață. Lenz dădea ore cu încetinitorul; atât cât să nu pună la încercare răbdarea comandantului; și atât, cât să-și prelungească viața. Cânta la pian și la seratele S.S.-ului și ale S.A.-ului. Firește, nu imnurile partidului; ar fi însemnat pângărire rasială, fiindcă Lenz era evreu. În schimb interpreta marșuri, dansuri și arii din operete, atunci când pichetele de gardă primeau bătură la discreție fiindcă stâlciseră în bătăi sau torturaseră deținuți evrei și aveau dreptul să se îmbete ascultând muzică.

Comandantul a fost schimbat iar urmașul său nu avea copii. Dar norocul îi surâse iarăși lui Lenz. Noul comandant află că Lenz era nu numai pianist ci și pictor. Deci îi porunci să-i facă portretul. Lenz lucră din nou cu încetinitorul ca să-și prelungească zilele. Până termină, comandantul fusese înaintat în grad, primi o uniformă nouă, iar Lenz îl pictă încă o dată. Apoi pictă un gardian după altul, o pictă pe soția comandantului și pe soțiile următorilor șefi... picta ca să-și salveze viața; îl pictă pe medicul care voise să-i facă o injecție letală și tot pictă și pictă până îl expediară într-alt lagăr și i se pierdu urma. Fusesem convins că această hăituială cu pensula împotriva morții se terminase de mult la crematoriu și aproape că uitasem de el. Iar acum, iată-l aici, în fața mea; foarte schimbat, gras, cu o barbă și aproape de nerecunoscut.

— Dar de ce ți-ai lăsat barbă? l-am întrebat doar ca să spun ceva.

— Se poate da oricând jos, replică Lenz, mirat de o întrebare atât de absurdă. Te face aproape de nerecunoscut. Un avantaj considerabil atunci când trebuie să fugi. Este totuși bine să fii mereu pregătit pentru așa ceva, nu?

Am dat din cap.

— Cum ai scăpat? Din lagăr?

— Am fost pus în libertate. Unul dintre comandanți a reușit această performanță. Voia să-i portretizez întreaga familie, și bunicii, și prietenii. Am făcut-o. Am fugit înainte de a fi terminat ultimul tablou. Altfel m-ar fi închis din nou. Și nu m-am oprit până în Franța.

— Iar în Franța?

— Am pictat, spuse Lenz. În Germania am pictat, din recunoștință, pe oamenii care m-au ascuns pentru o noapte. Este tot ce se poate realiza într-o singură noapte; cel mult încă o acuarelă. La graniță i-am pictat pe grănicerii francezi; este uluitor câte toate poți obține în schimbul unei arte de proastă calitate. Nu sunt un pictor bun, doar un mâzgălitor care se pricepe să facă portrete fotografice. Van Gogh și Cézane nu ar fi reușit niciodată să treacă granița; mie mi se mai dăruia, în plus, și o sticlă de *Beaujolais* și mi se explica pe unde duce drumul. Am petrecut un Crăciun emoționant împreună cu vameșii. Se bucurau ca niște copii că le pot duce soțiilor asemenea cadouri.

Meukoff veni la masa noastră și ne aduse, fără să spună nimic, o sticlă de vodcă și două pahare.

— Aș prefera un *Beaujolais* dacă aveți, spuse Lenz. Fixații sentimentale. În plus, nu prea suport rachiul.

— Avem ceva? l-am întrebat pe Vladimir.

— Are domnul Raoul. Pot să-i telefonez și să-i propun un schimb. Este cazul?

— Da, am spus. De data aceasta este. Nici șampania nu ar fi inoportună. Este o revedere care te face să crezi în adevărate miracole. Nu numai în cele medievale.

— Te-au înhățat în Franța, în timpul războiului?

Lenz dădu din cap.

— Pictam la Antibes pentru a obține viza spaniolă și cea portugheză. Le-am obținut și am fost închis. M-au eliberat câteva luni mai târziu. L-am portretizat pe comandantul lagărului, in tempera. Eliberarea a mers ușor deoarece dețineam deja cele două vize.

Meukoff se întoarse:

— Cu complimente de la domnul Raoul. Noi toți suntem pelerini pe această planetă însângerată, transmite dânsul.

Meukoff destupă o sticlă de șampanie.

— Și domnul Raoul este emigrant? întrebă Lenz.

— Unul exotic. Și cum ai ajuns aici, Siegfried?

— Din Portugalia, cu un cargobot. I-am...

Am făcut un semn continuând:

— ... pe căpitan, pe primul și pe al doilea timonier...

— ... și pe bucătar, continuă Lenz. Pe ăsta chiar de două ori. Era un mulatru care prepara un *Irish Stew*[1] delicios.

— L-ați portretizat și pe consulul american care v-a dat viza de intrare în America? întrebă Meukoff.

— Pe acela nu, replică Lenz. Mi-a acordat viza fiindcă i-am putut prezenta documentul de eliberare din lagărul de concentrare. În semn de mulțumire am vrut cel puțin să-l desenez. Dar m-a refuzat. Colecționa tablouri cubiste.

Meukoff umplu paharele:

— Mai faceți și acum portrete? întrebă.

— Din când în când, dacă este absolut necesar. Uluitor, ce iubitori de artă sunt funcționarii, vameșii, gardienii, tiranii și criminalii. Nici democrații nu reprezintă o excepție.

— Mai cânți la pian? l-am întrebat.

Lenz se uită la mine:

— Foarte rar, Ludwig. Nici de pictat nu mai pictez decât ocazional. A existat o perioadă când speram să fac carieră. Aveam ambiție. Toate astea s-au risipit în lagărul

[1] Musaca (în engl.)

de concentrare. Nu le mai pot separa una de alta. Puțina mea ambiție este pavată cu prea multe amintiri fioroase. Cu prea multă moarte. A ta nu?

Am dat din cap:

— Asta este soarta noastră, a tuturor, Siegfried.

— Da; din păcate. În orice caz, este de preferat ca un emigrant să se ocupe de muzică și pictură decât să scrie poezii și romane. Ce să faci cu astea? Chiar punând cazul că ai fi fost mai demult un bun jurnalist. Încă în Olanda, Belgia, Italia și Franța te împiedicai de limba străină. Erai condamnat la mutenie. Tu de asemenea?

— Da, și eu. Dar cum ai dat de mine?

Lenz zâmbi.

— Vechea *Via Dolorosa* există încă, până și aici. Telegraful subteran. O femeie foarte frumoasă mi-a dat adresa ta. Nu-ți cunoșteam numele actual. Într-un club de noapte rusesc.

— Cum se numește?

O clipă îmi pierdusem respirația.

— Maria Fiola, spuse Lenz. I-am vorbit despre tine. Mi-a spus că tu trebuie să fii ăsta și mi-a dat adresa de aici. S-a nimerit să am, oricum, ceva treburi la New York. Așa am ajuns aici.

— Pentru cât timp?

— Doar câteva zile. M-am stabilit la Westwood, în California. Cât mai departe de Europa. Într-un oraș artificios, într-o societate artificioasă, înconjurat de oameni care fac filme imaginându-și că acestea reprezintă adevărata viață. Este mai suportabilă decât cea reală. M-am săturat de viața reală. Tu nu?

— Nu știu. Nu m-am gândit încă la asta. Dacă ceea ce cunoaștem noi este viață reală, atunci ai dreptate.

— Nu știi nici tu?

— Astăzi nu, Siegfried. Fiecare zi este altfel.

Meukoff intră iarăși:

— Lună plină, spuse.

Lenz se uită la el fără să înțeleagă.

— În timpul toamnei luna plină îi agită pe emigranți, explică Vladimir. Sunt mai neliniștiți ca de obicei.

— De ce?

— Nu știu nici eu. Poate se simt ca păsările migratoare închise într-o colivie. Și acestea încep să fâlfâie din aripi vrând să-și ia zborul.

Lenz se uită în jurul său și căscă. Holul plușat era destul de deprimant.

— Sunt obosit, spuse. Deosebirea de fus orar. Aș putea petrece noaptea asta aici?

Meukoff dădu din cap:

— Camera opt de la etajul doi este liberă.

— Mâine trebuie să mă întorc, spuse Lenz. Am vrut doar să te văd, Ludwig. Apoi zâmbi: Ciudat, ce puține ai să-ți spui când te întâlnești după atâta timp, nu? Poate din cauza monotoniei nefericirii.

Am urcat împreună cu el.

— Putem oare vorbi de nefericire? Acum? am întrebat.

— Nu. Dar putem vorbi de fericire? Suntem mereu în expectativă. Oare ce așteptăm?

— Ai vrea să te întorci?

— Nu. Nu cred. Nu știu nici eu. Îți amintești că în lagăr spuneam: Nimic nu este definitiv pierdut cât timp suntem încă în viață. Ce idioți eram cu eroismul nostru fals și neajutorat. Cât timp ești în viață poți fi torturat – ar fi fost mai corect să spunem așa. Sau: cât timp ești în viață poți suferi. Noapte bună, Ludwig. Te văd mâine dimineață?

— Desigur, Siegfried.

Lenz zâmbi din nou. Era un zâmbet resemnat, cinic și trist.

— Și întrebarea asta ne-o puneam uneori în lagăr. Dar răspunsul nu era chiar atât de sigur. Știi că suntem probabil singurii supraviețuitori din lagăr?

— Probabil.

— Este și asta ceva, nu?

— Este chiar totul, am răspuns.

M-am înapoiat în holul plușat. Între timp apăruse *Contessa*. Stătea ghemuită ca un morman de dantele cenușii, din care se ițea o față palidă; în dreptul ei un pahar mare cu vodcă.

— Fac tot posibilul să mor în mod decent înainte de a ajunge la azilul de săraci, șopti. Nu pot să mă sinucid, religia îmi interzice așa ceva. Dar oare de ce am o inimă atât de rezistentă? Vladimir Ivanovici? Sau poate este din gumă?

— Este din cel mai prețios material care există, replică Meukoff cu grijă. Din amintiri și lacrimi.

Bătrâna dădu din cap și luă o înghițitură mare:

— Dar nu înseamnă același lucru? întrebă apoi timid.

Meukoff confirmă:

— Așa cred și eu, *Contessa*. Chiar și cele plăcute. Mai ales cele plăcute.

Apoi se întoarse spre mine și își desfăcu palma uriașă. Am văzut câteva somnifere.

— Câte? întrebă.

— Două, am spus. Sau trei. *Tu* ești clarvăzătorul!

— Lună plină. Ia trei, pentru orice eventualitate. Două trebuie să păstrez pentru *Contessa*.

Am adormit, dar peste câteva ore m-am trezit țipând. A durat câtva timp până m-am dezmeticit. Visasem figura palidă și tăcută a Sibyllei și o altă figură, din Paris, înconjurată de muște și încremenită, și mulți alți morți, și printre ei pe Maria Fiola și mă simțisem, ca un impostor – un impostor atât față de cei vii cât și față de cei morți; privisem în gol și mă îmbrăcasem ca să alerg afară, în noapte, apoi mă dezbrăcasem iarăși, mă uitasem în curte, și îmi trecusem în revistă realizările și viața, după care luasem o tabletă gândindu-mă la Siegfried Lenz și la *Contessa* care nu putea să moară și la Jessie care nu voia să moară și la multe altele, și apoi înghițisem și celelalte tablete pe care le mai aveam și alunecasem din nou, ezitând, în neantul învolburat și întunecat de ale cărui umbre mă temeam atât de mult, deoarece eram neputincios în fața lor și nu dispuneam decât de eul meu îndurerat, sfâșiat și disprețuit de mine însumi.

21

L-am întâlnit pe Siegfried Lenz când am părăsit hotelul.

— Plec peste o oră, îmi spuse. Am putea lua micul dejun împreună?

Am dat din cap:

— După colț este un *drugstore*. Cum ai dormit?

— Foarte prost, Ludwig... sau cum te numești acum?

— Ludwig Sommer.

— Bine. Ar fi grozav să-ți poți primeni amintirile cu aceeași ușurință cu care îți schimbi numele, nu? Ai impresia că ți-ai depășit trecutul, dar, când colo, este suficient să întâlnești un camarad de pe vremea aceea, și iată că totul se trezește din nou. Oamenii care au apucat războiul au uitat, cu timpul, multe; sau amintirile au luat încetul cu încetul patina suportabilului... dar lagărul? Este cu totul altceva. Războiul a fost o absurditate, un masacru aproape lipsit de obiectiv, căci oricine putea cădea victimă. Lagărul, în schimb, a însemnat cruzime pură, răutate pură, exterminare în masă, din plăcerea de a tortura și de a omorî. Așa ceva nu se uită niciodată, nici dacă trăiești o sută de ani. Lenz surâse anemic. Sper însă că în cazul nostru nu vor exista Asociații de Veterani cu întâlniri tradiționale și amintiri poleite, denaturate. Nu ești și tu de părerea asta?

— Categoric nu, am spus. În Germania vor apărea cu siguranță și asemenea asociații. Fondate nu de victime, ci de călăi. Uiți că iubita noastră patrie este patria conștiinței neprihănite. Călăii și torționarii germani o vor face din idealism, dintr-o conștiință curată, imaculată. Nu-ți mai amintești de discursurile pline de omenie ținute celor de sub streang?

Lenz își împinse felia de *toast*[1] la o parte.

— Crezi că după terminarea războiului vor încerca să se justifice?

— Nu vor trebui să depună nici un efort. Pur și simplu nu vor mai exista naziști. Iar dacă vor fi trași la răspundere vor demonstra cu toții că au acționat doar sub imperiul constrângerii. Și până la urmă vor crede și ei ceea ce spun.

— Frumos viitor! exclamă Lenz. Să sperăm că nu ai dreptate.

— Și eu sper același lucru. Dar uită-te la ei cum luptă! Apără fiecare morman de gunoi de parcă ar fi Sfântul Gral, și sunt în stare să-și dea viața pentru el. Ăștia să fie niște oameni îngroziți de ceea ce se întâmplă în țara lor de mai bine de zece ani? Epoca lui Ginghis-Han era un sanatoriu idilic în comparație cu toate astea. Doar germanii pot să se sacrifice pentru așa ceva!

Lenz își dădu farfuria la o parte:

— Hai să nu mai vorbim despre asta, spuse. Oare de ce o facem? Am scăpat cu viață tocmai fiindcă nu atacam niciodată această temă, încercând chiar să nici nu ne gândim la ea. Nu-i așa?

— Poate că da.

[1] Pâine prăjita (în engl.)

— Nu „poate că da"! Așa este! Doar aici, pe blestemata coastă de est, la New York, lumea se repede imediat la acest subiect. Probabil din cauza apropierii geografice. De ce nu te muți în vest? La Hollywood, pe coasta Oceanului Pacific, cel mai apropiat țărm este cel al Japoniei.

— Atât în Japonia cât și în Pacificul de sud bântuie încă războiul.

Lenz zâmbi:

— Ne privește mai puțin.

— Zău? Este posibil așa ceva? am întrebat. Adică să ne privească mai puțin? Nu tocmai acesta este motivul înfiorător care duce mereu la izbucnirea unor noi războaie?

Lenz își bău cafeaua:

— Ludwig, replică. Plec peste cincisprezece minute. N-aș vrea să discutăm în contradictoriu despre probleme care privesc concepția de viață. Nici despre egoism, prostie, lașitate și instinctul de a ucide. Aș vrea doar să-ți dau un sfat. Aici poți să te dai la fund. Vino la Hollywood; este o lume artificioasă: mereu veselă. Este mai ușor să aștepți desfășurarea evenimentelor acolo. Nu mai dispunem de prea multe rezerve. Trebuie să le drămuim cu grijă. Și doar și tu ești în expectativă, nu-i așa?

Nu am răspuns. Nu aveam ce răspunde. Existau prea multe modalități de a aștepta. Nu voiam să vorbesc despre a mea.

— Mă voi gândi la asta, am spus.

— Fă-o! Lenz își scrise adresa pe un șervețel: Uite, la numărul ăsta mă poți găsi. Apoi își luă valiza: Crezi că vom putea uita vreodată tot ce ni s-a întâmplat?

— Ai vrea să uiți?

— Câteodată, când stau la soare pe malul Pacificului, aș vrea să pot. Crezi că este posibil?

— Pentru noi nu, am răspuns. În schimb, călăii și torționarii vor reuși. Chiar cu multă ușurință.

— Nu s-ar putea spune că dai omului curaj, Ludwig.

— N-am vrut să te deprim. Am rămas în viață, Siegfried. Poate că asta este cea mai mare consolare; poate că nu... În orice caz, existăm încă. Am fi putut putrezi de mult prin cine știe ce gropi comune sau ne-am fi putut înălța prin hornurile crematoriilor.

Lenz dădu din cap:

— Gândește-te la propunerea cu Hollywod-ul; nu avem ce căuta aici, unde riscăm să putrezim din cauza neputinței noastre. Ne putem mai ușor încadra în atmosfera de carnaval a lumii nebune – în fabricile de vise de acolo; putem mai ușor hiberna acolo.

ANEXE

Note și însemnări ale lui Remarque pe marginea romanului „Pământul făgăduinței"

Îl atârnă pe Monet (tabloul cu maci) în locuința fabricantului de muniții.

Bosse (Gräfenberg) cu Hirsch.

Merge la Muzeul Metropolitan (depășirea instinctului primitiv de proprietate) (descris deja).

Black pleacă, iarna, la Paris, ca să fie primul care aduce tablouri.

Va fi anul deznădejdii. Și al morții. Al prăbușirilor. Se va prăbuși speranța într-o nouă Germanie. Dacă opui o asemenea rezistență înseamnă că aperi regimul călăilor.

Contessa bea ca să moară mai repede, înainte de a i se fi terminat toți banii. – „Inima – nu vrea să moară".

Sosește ultimul emigrant.

Stomatolog (dinți de ciment, dinți pentru refugiu). *Funeral Home*, (mortul de pe sofa) vizavi.

Sommer a ucis pe unul de la *Gestapo* (sau Hirsch l-a ucis), este arestat, când solicită un pașaport vechi în Germania, 7 ani închisoare (judecătorul: trebuie să introducem iarăși disciplina – în timpul perioadei denazificării, când se acordau certificate de bună purtare) S. se spânzură.

Ruth Tannenbaum. Un picior puțin mai scurt.

Tannenbaum cumpără un tablou de la Black. Insistă ca Sommer să primească un comision.

Cineva este bolnav, emigrant de la hotel; luptă să rămână în viață (toți aparținătorii au murit) până la înfrângerea Germaniei.

Piazza din fața consulatelor.

Erik Goldschmidt Rothschild, care se strecoară printre evenimente rămânând nevătămat.

Carmen.

M. Fiola: „Sunt un ciob în care soarele se răsfrânge uneori".

Breviarul de la Laon. Nu te aștepta la compasiune. Niciodată.

Vânzătorul de flori din Cannobio.

Ravic la spital. Îl vizitează acolo: Sunteți, cu toții, fa-

vorizați! Ați scăpat. Nu aveți dreptul să vorbiți. Totul este vorbărie goală. Prostii. Doar morții ar avea dreptul să vorbească, dar ei nu mai pot să o facă. De aceea nu se va schimba nimic, niciodată! Iar voi respirați, vă lăudați cu norocul vostru și tăceți.

Nu este bine să fii prea mult timp singur. Căci apar visele și strigoii.

Maria și Meukoff și Sommer sunt câtva timp aliați fără să vrea. (Deja utilizat!)

A exploata în continuare motivul Lachmann.

Hirsch vine la hotel. Și Ravic. *Change of places*[1]. Ravic a primit scrisoare de dincolo, prin Franța.

Să nu uităm sentimentul vibrant (săltăreț) că suntem salvați, când viața te privește cu ochi umezi: Salvat! Când totul este nou și intens – lingura din mâna mea, nouă, redobândită, cucerită, respirația, lumina, pașii – nu mort, nu ca din plumb, nu în lagărul de concentrare, nu, liber, în viață! Fiecare clipă!

În contrast: amintirea de plumb etc.

Lupta dintre cele două – răzbunare, dreptate – amuțită, poate moartă, cuvinte, cuvinte pentru egoismul meu – căci ce înseamnă dreptatea pentru cel ce a murit deja? Nimic, doar o confirmare a eului pentru cel ce este încă în viață.

Dar cât este de restrânsă în paragrafe și egoism, împotriva a tot ce vibrează și pâlpâie încă, împotriva vieții care încă există, adeseori aproape pierdută, dar arde încă întocmai ca o lumânare între degete!

[1] Schimbare de locuri (în engl.)

Răfuiala înseamnă răzbunare, dreptate în formă de egoism – împotriva situației înfloritoare de a mai exista.

Răfuiala cu morala! Dar nu este și o negare a ceea ce am instituit ca lege (omenească), în avantajul unui nou egoism al existenței?

Da. Dar cel ce a suferit mult, are poate dreptul la așa ceva.

Considerații despre Maria Fiola; este (devine) toate astea pentru el, cealaltă parte, care o luminează încet pe prima; poate însă că prima iese totuși învingătoare.

Faptul că în Franța am ucis un om care voise să mă aresteze, mi s-ar părea, în mod ciudat, o crimă, dacă nu l-aș ucide pe cel care l-a omorât pe tatăl meu.

Sfârșitul

Îl întâlnește pe ucigașul tatălui său. Vrea să-l împuște în același punct în care acela îl împușcase pe tatăl său. Apare soția. Începe să țipe. El pleacă, stă pe gânduri, îl împușcă în abdomen.

Fuge: Nu îl urmărește nimeni. Un an mai târziu află că ucigașul este bine sănătos, dar că șchiopătează. (Îi scrie: Vin iarăși). Sau: aude că ucigașul este un om dărâmat din cauza fricii.

Stă pe gânduri dacă să se întoarcă la New York.

Sfârșitul: El moare. Se sinucide, de scârbă (variantă eventuală: dă de omul care vomează, de femeia care cere îndurare pentru copiii ei, dar știe că după aceea îl vor denunța).

Îl omoară dar știe, într-un fel foarte complicat, că și el...
Sau: Vrea să-l omoare, dar nu o face.
Celălalt: Nu mai suntem, ceea ce am fost. Orice om se regenerează total după șapte ani – am fost cel care am fost, dar acum nu mai sunt.

Își dă încetul cu încetul seama că și-a irosit rațiunea de a exista atunci când l-a ucis pe soldatul din Franța. Reușește să se întoarcă în Germania și să-l omoare pe ucigașul tatălui său. Dar după aceea nu este în stare să trăiască în continuare și să înceapă o viață nouă. Ajunge treptat la această concluzie, la sfârșit, când întors în Germania, constată că multe sunt cu totul altfel decât și-a imaginat el.
Îl omoară pe ucigaș și este închis. Judecătorul încearcă să-l scape. El respinge totul, fuge, se spânzură.

Moartea se cuibărește. Nu se dezvoltă în noi, este mult mai abilă. Dacă s-ar dezvolta în noi, ar fi mult mai simplu fiindcă: duelul – între ea și dorința de a trăi. Ea însă apare pe nesimțite, din exterior. Mor tot mai mulți oameni în jurul tău; și sosesc tot mai des scrisori cu chenar negru. Tot mai des.

Observații editoriale

Romanul *Pământul făgăduinței* a rămas fragment, nefiind terminat. Versiunea publicată corespunde stadiului de finisare a textului la care ajunsese autorul în momentul decesului său, survenit la 25 septembrie 1970.
Stilul de muncă specific autorului atunci când a elaborat acest roman – care se bazează pe două variante, redactate anterior, ale aceleiași teme (vezi Note explicative) – ne duce la concluzia că unele părți ale romanului existau deja în mai multe versiuni în timp ce finalul romanului este schițat doar în notele autorului. Remarque lucra succesiv și pe capitole. Capitolele terminate într-o primă formulare, erau transcrise de secretară iar aceste transcrieri erau corectate de autor, în timp ce redacta, în paralel, capitolele următoare. Acest procedeu genera un efect de multiplicare, de exemplu: capitolele I-III există în mai multe variante, în timp ce prima redactare, în manuscris, a capitolului XXI se întrerupe după primul paragraf.
Pornind de la această constatare asupra stadiului diferit de finisare a textului, putem circumscrie șase grupuri de capitole. În fiecare grup dispunem de următoarele etape de prelucrare a capitolelor.

Grupul 1: Capitolele I-III
Manuscris
primul tiposcript
primul tiposcript corectat
al doilea tiposcript
al doilea tiposcript corectat
al treilea tiposcript
al treilea tiposcript corectat

Grupul 2: Capitolul IV
Manuscris
primul tiposcript
primul tiposcript corectat
al doilea tiposcript
al doilea tiposcript corectat
al treilea tiposcript

Grupul 3: Capitolele V-IX
Manuscris
primul tiposcript
primul tiposcript corectat
al doilea tiposcript

Grupul 4: Capitolele X-XII
Manuscris
primul tiposcript
primul tiposcript corectat parțial

Grupul 5: Capitolele XIII-XIX
Manuscris
primul tiposcript

Grupul 6: Capitolele XX-XXI
Manuscris

Prin urmare, textul de față poate fi considerat fragment din mai multe puncte de vedere. Pe de o parte, *Pamântul făgăduinței* a rămas neterminat; pe de altă parte, din cauza stadiului de finisare diferit, fragmentele de text existente trebuie luate drept entități aproape de sine stătătoare, încă imperfect sudate și angrenate unele într-altele. Nu

a existat un manuscris sau tiposcript care să evolueze în linie continuă, fără nici o întrerupere.

Ediția de față a romanului *Pamântul făgăduinței* încearcă să lege într-un text rotunjit aceste entități, în ciuda gradului lor diferit de finisare, pe de o parte pentru a prezenta ultimul roman, rămas neterminat, al autorului, pe de altă parte pentru a oferi un document despre stadiul de redactare a romanului *Pamântul făgăduinței* la moartea lui Remarque.

Stadiul inegal de finisare a diferitelor grupuri de capitole generează numeroase incongruențe, inconsistențe și repetiții. Grupul 1 (capitolele I-III) care este cel mai finisat servește drept etalon pentru tot restul textului acestei ediții. Ne referim mai ales la numele personajelor, care – ca de obicei la Remarque – sunt foarte fluctuante; de regulă, Remarque le definitiva și unifica de-abia cu scurt timp înainte de a trimite lucrarea la tipografie. Se mai adaugă și faptul că, în cazul romanului *Pamântul făgăduinței*, Remarque preia fragmente din versiunile textelor anterioare, axate pe tema „New York", integrându-le în manuscris. O dată cu versiunile, Remarque schimbă și numele nu numai ale protagoniștilor ci și ale altor personaje secundare. Nume „vechi" în acest sens există și în manuscrisele și tiposcriptele romanului de față. Aceste nume vechi au fost rectificate și actualizate. De exemplu:

Ludwig Sommer: versiunea veche: *Robert Ross*
Robert Hirsch: versiunea veche: *Kahn*
Maria Fiola: versiunea veche: *Luciana* sau *Natasha*
Jessie Stein: versiunea veche: *Betty Stern* sau *Jessie Stern*
Felix o'Brien: versiunea veche: *Felix o'Keefe*
Dr. Bosse: versiunea veche: *Gräfenheim* sau *Gräfenberg*
Inadvertențe similare se găsesc și în localizări (de ex.

Maria Fiola se mută de două ori într-o locuință din strada cincizeci și șapte), în prezentarea biografică a unor destine de emigranți și în tratarea temelor centrale ale romanului. Iată de ce, nici în ediția de față nu au putut fi evitate unele repetiții. Nu s-a operat o rectificare în această direcție, deoarece scopul editării nu este de a prezenta un roman „finisat" de-al lui Remarque, având în vedere că acesta nu a existat niciodată în asemenea formă.

Doar numele protagoniștilor și ale personajelor secundare au fost, pe cât se poate, standardizate, pentru a înlesni orientarea cititorului – sau chiar a o face posibilă. Decisive pentru unificarea numelor au fost, în succesiune descrescândă, numele din grupurile 1-6; iar, în cadrul fiecărui grup, ultimul nume. Astfel, au fost modificate:

— începând cu capitolul V: *Siegfried Sahl*; prima și unica specificare a numelui este *Merz* și nu a fost preluată, deoarece cu câteva rânduri mai jos apare *Sahl*.

— începând cu capitolul VII: Avocatul *Watson* pomenit pentru prima dată în capitolul I și care intră el însuși în acțiune în capitolul II, devine începând cu capitolul VII *Watkins*. Decisiv pentru standardizare este capitolul I: *Watson*.

— începând cu capitolul X: *Arnold Silver*, fratele geamăn al lui *Alexander Silver*, este introdus în capitolul VIII (grupul 3) cu numele de *Arnold*; în capitolul X (grupul 4) el este numit *Julius*. Hotărâtor este grupul 3: *Arnold*.

— începând cu capitolul XI: *Siegfried Rosenthal*, coleg de-al *lui Ludwig Sommer* (la răposatul negustor de

obiecte de artă *Sommer*) este introdus în capitolul XI (grupul 5) ca *Blumenthal*, dar începând cu capitolul XIV apare ca *Rosenthal*. Deoarece schimbarea de nume are loc în același grup de capitole, a fost decisivă ultima versiune, adică *Rosenthal*. În felul acesta este evitată o reluare a numelui *Blumenthal* în cazul *lui Adolf Blumenthal*, cel care l-a escrocat pe Bosse de colecția de timbre și pentru care nu există variantă de nume.

— începând cu capitolul XIV: În capitolul V (grupul 3) sunt introduse gemenele *Dahl*, care în capitolul XIV (grupul 5) apar sub numele de *Koller*. Decisiv este grupul 3: *Dahl*.

— începând cu capitolul XVI: În capitolul X (grupul 4) este introdus negustorul de flori *Emilio* din *Cannobio*; începând cu capitolul XVI (grupul 5) acesta apare sub numele de *Nino* originar din *Arcegno*. Decisiv este grupul 4: *Emilio* din *Cannobio*.

— începând cu capitolul XVI: În capitolul XVI este introdus câinele lui *José Kruse*, descris ca un canis *de culoarea caisei* și numit *Jasper*, iar în capitolul XVII apare ca un canis *de culoarea șampaniei*, numit *Fifi*. Deoarece ambele capitole fac parte din același grup 5, am luat drept etalon numele de *Fifi* și *culoarea șampaniei*.

— începând cu capitolul XVI: În capitolul V (grupul 3) iubita lui *Sommer* din Paris, care a murit, este numită *Ruth*, iar din capitolul XVI (grupul 5), ea apare sub numele *Maria*. Decisiv este grupul 3: *Ruth*.

— începând cu capitolul XVII: În capitolul V (grupul 3) apare personajul *Leo Bach*, care este îndrăgostit de gemenele *Dahl*. În capitolul XVII (grupul 5) un personaj cu aceleași ambiții, apare sub numele de *Kessel*, iar în capitolul XVIII i se atribuie lui *Lipschütz* aceleași dorințe. Decisiv în ambele cazuri: grupul 3: deci *Leo Bach*.

— începând cu capitolul XVII: Noul iubit al lui *Raoul* este introdus în capitolul VIII (grupul 3) ca *John*, iar în capitolul XVII (grupul 5) este numit *Richard*. Decisiv este grupul 3: deci *John*.

Modificări factice:

Capitolele II și III: Remarque a modificat suma plătită de Sommer ca avans avocatului *Watson* din *cincizeci* în *o sută* de dolari; în funcție de asta, trebuie să calculăm, în pasajele următoare, restul rămas din toată avuția sa. Spre deosebire de liniile călăuzitoare ale ediției de față, aceste corecturi ale lui Remarque nu au fost preluate, deoarece, dacă le-am fi preluat, lui *Ludwig Sommer* nu i-ar mai fi rămas, după achitarea avansului și a chiriei pentru camera de la hotel, decât 4 dolari, din care să trăiască în următoarele capitole, ceea ce ar fi fost neverosimil.

Remarque plasează atentatul lui Stauffenberg asupra lui Hitler – care a avut loc la 20 iulie 1944 – în luna iunie 1944. Această eroare cauzată de o greșeală întâmplătoare de pe un bilet cu notițe, a fost corectată; în consecință, referirile la luna acțiunii – de ex. *noapte de iunie* ș.a. – au fost corectate în *noapte de iulie* ș.a.

Capitolul XIII. Aici (grupul 5) se susține că *Ravic* a garantat la *Levin&Watson*, în numele lui *Jessie Stein*, pentru *Ludwig Sommer*. În conformitate cu capitolul X (grupul 4) trebuie să fi fost vorba de *Brandt*.

Alte rectificări operate în mod tacit:

S-a completat punctuația (virgule, semnele citării etc.).

S-au corectat greșeli ortografice (scrierea cu majuscule) mai ales în cuvintele străine (de ex. *Dythiramben* s-a corectat în *Dithyramben*). S-au păstrat în schimb caracteristici ale modului de a scrie a lui Remarque care pot fi găsite și în alte texte, de ex. scrierea într-un singur cuvânt în cazuri ca: *garnichts* sau *letztemal*, precum și o serie de anglicisme care nu pot fi înlocuite cu formulări germane corespunzătoare (de ex. *Impact*).

Scrierea greșită a unor nume proprii (*Hess* în loc de *Heß*, sau *Laôn* în loc de *Laon*) a fost corectată.

Au fost corectate unele inconsistențe în dialog sau confuzii – neintenționate – în alternanța interlocutorului/interlocutoarei.

Începând cu capitolul X (grupul 4) se constată în manuscrisul lui Remarque o aglomerare crescândă de propoziții parțial incomplete, rămase – în marea lor majoritate – necorectate în tiposcript și (încă) necorectate de autor (în grupul 4). S-a încercat remedierea acestor lacune. Totuși, s-au completat exclusiv articolele, prepozițiile, verbele auxiliare și pronumele personale care lipseau.

Punctul de plecare al ediției de față, în fiecare grup și capitol, este, în toate cazurile, ultima și cea mai recentă variantă a textului, extrasă din următoarele documente din moștenirea autorului, păstrată la New York (Remarque – Collection, R-C):

Capitolul I: (până la *ihtiozauri*): al treilea tiposcript corectat, în R-C 1.209/001
(de la *apoi, noaptea târziu* până la *Directorul...*) al treilea tiposcript corectat, în R-C 1.217/001
(de la *a Muzeului mă adăpostise acolo*) al treilea tiposcript corectat, în R-C 1.209/001

Capitolul II: al treilea tiposcript corectat, în R-C 1.209/001

Capitolul III: (până la *dintr-un frigider mic pahare*) al treilea tiposcript corectat, în R-C 1.220/003
(de la *cuburi de gheață și o sticlă*) al treilea tiposcript corectat, în R-C 1.220/001

Capitolul IV: al treilea tiposcript, în R-C 1.209/001

Capitolele V-IX: al doilea tiposcript, în R-C 1.209/001

Capitolele X-XI: Manuscris, în R-C 1.198/003. Transcrierea ca tiposcript, în R-C 1.209/001 este foarte deficitară; lipsesc pe alocuri nu numai cuvinte, ci chiar mai multe rânduri. Ca punct de plecare pentru capitolele X-XIX s-a recurs, de aceea, la manuscrisul lui Remarque, care a fost revizuit pe baza transcrierii, în R-C 1.209/001. Puținele corecturi făcute de Remarque în capitolele X-XII ale transcrierii R-C 1.209/001 au fost preluate.

Capitolul XII: (până la *scurt timp după plecarea lui a izbucnit războiul*) manuscris, în R-C 1.198/001
(de la *În fața hotelului Rausch*) manuscris, în R-C 1.215/003

Capitolul XIII-XIX: Manuscris, în R-C 1.199/001

Capitolele XX-XXI: Manuscris, în R-C 1.210/003

Notițele lui Remarque din Anexe, în legătură cu preconizata continuare tematică și a acțiunii, se orientează de fiecare dată după ultima și cea mai recentă variantă din următoarele documente:

Îl atârnă pe Monet: R-C 1.212/003
Să nu uităm sentimentul: R-C 1.212/003
Faptul că în Franța: R-C 1.214/006
Sfârșitul: R-C 1.212/001
Sfârșitul: El moare: R-C 1.214/008
Își dă încetul...: R-C 1.214/006
Moartea se cuibărește: R-C 1.213/003

BIBLIOTECA JUDEȚEANĂ "GH. ASACHI" IAȘI

Valoarea Timbrului literar se virează în contul
Uniunii Scriitorilor nr. 2511.1 – 171.1/ROL, BCR,
filiala Piața Unirii, București

Design și layout:

Tel. & Fax: 760 46 13

Adresa editurii:
Str. Polonă nr. 92,
Bl. 17 A+B, Ap. 1, Sector 1,
București
Tel. și fax: 210 8897

220.000

"- Ştiţi din ce cauză vor avea mereu loc războaie?

- Fiindcă amintirile sunt un impostor romantic, am spus. O sită care permite groazei să treacă printre ochiuri, dând-o apoi uitării şi transformând-o într-o aventură. La nivelul amintirilor, fiecare este un erou. Doar morţii şi-ar putea da părerea asupra războiului; doar ei au participat cu adevărat la război. Dar morţii trebuie să tacă."

"Eşecul, speranţele zadarnice ale emigranţilor că ar exista o cale de întoarcere, situarea lor între culturi, refuzul de a accepta că, o dată cu emigrarea, a avut loc o ruptură definitivă cu trecutul şi cu vechea patrie - iată motivele care stau în centrul romanului PĂMÂNTUL FĂGĂDUINŢEI; nu există cale de întoarcere, pământul făgăduinţei a devenit, din speranţă, o capcană din care nu te eliberează decât moartea."

Vivaldi

ISBN 973-9473-16-9